

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Aalborg Universitet

Behandlerblikket

Om sociale problemers tilblivelse, intervention og forandring i socialt arbejde med familier og børn med udgangspunkt i analyser af behandlingskommunikation på døgninstitutioner for familiebehandling.

Nissen, Maria Appel

Publication date:
2005

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Nissen, M. A. (2005). *Behandlerblikket: Om sociale problemers tilblivelse, intervention og forandring i socialt arbejde med familier og børn med udgangspunkt i analyser af behandlingskommunikation på døgninstitutioner for familiebehandling*. Institut for Sociale Forhold og Organisation, Aalborg Universitet.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Kapitel 5

Socialt arbejde

I *Kapitel 3 Sociale Problemer* præsenterede jeg nogle generelle begreber for, hvordan sociale problemer kan begribes. I dette kapitel vil jeg uddybe denne teoretiske referenceramme således, at den på mere præcis vis kan anvendes til at analysere Behandlerblikkenes måde at fungere på, og hvilke konsekvenser dette kan have for forudsætningerne for at løse sociale problemer.

Denne uddybning og dens relevans kan ses i lyset af de to foregående analyser af Behandlerblikkene. Analysen i *Kapitel 2 Behandlerblikket* gav anledning til en antagelse om, at det konkrete Behandlerblik opererer i reference til generelle forventningsstrukturer men genererer egne specifikke forventningsstrukturer, der kan tænkes at give en variation i forudsætninger for at løse sociale problemer. I *Kapitel 4 Behandlerblikket Iagttagelser af familier og børn* viste jeg, at *begge* Behandlerblikke anvender den obligatoriske kærlighedssemantik og semantikken om individets individualitet. Konkret betød dette, at Behandlerblikke genererede relativt ens forventninger til, hvad der er barnets bedste, inklusion til forældreskabet, samt hvad der kendetegner en almindelig sund og velfungerende familie. Det betød også, at det blev antageligt, at begge Behandlerblikke må håndtere kompleksitet relateret til psykiske processer og handling (risiko for uforudsigelighed), og at afvigelser fra generaliserede forventninger ville lede til en kategorisering af unormale eller afvigende psykiske, kropslige eller adfærdsmæssige forhold. Dette var en antagelse, som afslutningsvist blev sat på spidsen med spørgsmålet: *Hvad sker der, når kærligheden bliver et arbejds punkt?* Dette spørgsmål lægger op til en analyse af, hvad der sker, når generaliserede forventninger så at sige møder systemspecifikke forventningsstrukturer. Hvordan anvender Behandlerblikkene generaliserede forventninger til familier og børn i praksis, og hvilke forudsætninger giver dette for at løse sociale problemer?

I Kapitel 1 synliggjorde jeg to forhold, som angiver relevansen af dette spørgsmål. For det første et *politisk* problem, der drejede sig om, hvorfor forebyggende indsatser ikke bidrager til en reduktion i betydningen færre sociale problemer. For det andet et problem, der relaterede sig til forskning i socialt arbejde. Problemet drejede sig kort sagt om, hvordan man kan sige noget om socialt arbejdes forudsætninger for at generere positive virkninger samtidig med, at man inddrager og anvender den kompleksitet, der er kendetegnende for det sociale arbejde. I sidste ende er dette også blevet *socialt arbejdes* problem, nemlig problemet med at demonstrere under hvilke forudsætninger man, i det sociale arbejde, kan bidrage til at løse sociale problemer. Disse problemer kan ses som resultatet af en mangel på begreber, der gør det muligt at begribe og på kompleks vis at reflektere *forudsætningerne for forandringsprocesser*. Det er netop dette systemproblem, som det har vist sig, at Behandlerblikkene forsøger at håndtere nemlig: Hvordan iagttager man forandringsprocesser, når man selv udgør en forudsætning herfor? Meget taler derfor for, at et analytisk perspektiv på, hvordan Behandlerblikkene fungerer, må reflektere, hvordan og hvorfor forandringsprocesser opstår inden for rammerne af det sociale arbejde. Det kræver imidlertid en afgrænsning af socialt arbejde.

I dette kapitel vil jeg argumentere for, at der er behov for at udvikle begreber, der dels kan beskrive socialt arbejde selv, dels gør det muligt at begribe hvordan og hvorfor forandringsprocesser opstår. At have begreber for forandringsprocesser er en forudsætning for at kunne sige noget om forudsætninger for at løse sociale problemer, f.eks. hvordan og hvorfor en ”problematisk” tilstand bliver til en bedre ”tilstand”. Hvis sådanne begreber desuden kan relateres til et bud på, hvordan man kan begribe socialt arbejde, så er der en mulighed for at studere socialt arbejde som en *social forandringsagent i samfundet*.

I dette kapitel vil jeg først diskutere, hvordan man kan begribe socialt arbejde. Denne diskussion vil tage udgangspunkt i en refleksion over nogle udvalgte problematikker i socialt arbejdes praksis, der samtidig kan relateres til dets selvbeskrivelse. Det drejer sig om problematikker, der relaterer sig til forudsætningerne for hjælp samt forholdet mellem hjælp/kontrol. Til sammen angiver disse netop, at socialt arbejde har behov for begreber, der gør det muligt at analysere og reflektere over socialt arbejdes *social* forudsætninger for (herunder også problemer med) at generere forandringsprocesser.

De problematikker i socialt arbejdes praksis såvel som selvbeskrivelse, som jeg fremhæver, er forsøgt analyseret og forklaret ud fra et sociologisk magtperspektiv på socialt arbejde. Jeg nævnte i kapitel 1 og 3, at et sådant perspektiv i de senere år mest fremtrædende er lanceret i bogen *Mødet mellem system og klient* (Järvinen, Larsen & Mortensen 2002). Her reflekterede jeg, at dette perspektiv ikke eksplicit beskæftiger sig med, hvordan sociale problemer opstår hhv. deres karakter, ej heller hvordan socialt arbejde bliver bedre til at løse sociale problemer. Samtidig opstillede jeg en antagelse om, at dette perspektiv *på trods* af denne afgrænsning, opererer med antagelser om socialt arbejdes måde at fungere på. Efter ovenstående refleksion over problematikker i det sociale arbejde, vil jeg derfor diskutere en række af de analyser, der præsenteres i denne bog. Ud fra denne diskussion vil jeg argumentere for, at analyserne ikke giver et entydigt billede af magt. Analyserne leverer perspektiver på socialt arbejde, der står i modsætning til hinanden. På den måde bidrager bogen ikke tilstrækkeligt en afklaring af forskellen mellem hjælp/kontrol. Det fremherskende perspektiv er, at hjælp er kontrol, og kontrol er negativt. At hjælp er mulig på trods af kontrol fungerer som en latent mulighed i nogle af analyserne, men dette perspektiv får mindre gennemslagskraft. Derfor efterlader bogen et billede af socialt arbejde som havende begrænsede handlealternativer.

Mit argument er, at det skyldes det magtperspektiv, som er styrende for analyserne. Derfor vil jeg efterfølgende diskutere de teoretiske perspektiver, der anvendes i bogen. Det drejer sig om Foucaults, Bourdieus og Goffmans teoretiske og analytiske perspektiver. At disse kan give anledning til forskellige analyser af magtens virkninger for socialt arbejde skyldes, at de begrebsmæssigt tilbyder en uklar afgrænsning af magt, der igen kan relateres til et uklart begreb om *samfundet*. De tilbyder ikke en tilstrækkelig præcis beskrivelse af, hvordan magt opstår og fungerer set i lyset af forholdet mellem *samfund*, *organisationer* og *interaktioner*. Resultatet er for det første, at magt nemt kan betragtes som noget, der forekommer overalt og som noget, der distribueres i et forhold kendetegnet ved foroven/forneden, hvor mere magt til A nødvendigvis fører til afmagt for B. Forfølges dette perspektiv analytisk, som i nogle af ovennævnte analyser, så antages magtens virkninger på forhånd. Hvis magtens virkninger antages på forhånd, bliver det svært at operere med en antagelse om handlealternativer, og samlet set kan det betyde, at den analytiske interesse for forudsætningerne for forandringsprocesser nedtones. Man kan således levere en kritik af magten, men kan ikke, qua den upræcise afgrænsning af magt, præcist beskrive, *hvornår* og *hvorfor* magt forekommer. Konsekvensen kan være, at man ikke kan udpege handlingsalternativer, endsige på hvilken områder en begrænsning af

magt kan antages at have positive virkninger. Jeg betegner dette som et *videnskabeligt* problem, der i særlig grad kommer til syne i det, der kan betegnes som en videreførelse af definitionsteoretiske perspektiver på socialt arbejde. Bogen *At skabe en klient – institutionelle identiteter i socialt arbejde* (Järvinen & Mik-Meyer 2003) er et eksempel herpå.

Efter ovenstående diskussion vil jeg præsentere og redegøre for et alternativt perspektiv på socialt arbejde baseret på Niklas Luhmanns sociologi, der kan udgøre en teoretisk referenceramme for den videre analyse. Det er min antagelse af Luhmanns sociologi kan anvendes til at levere en alternativ refleksion over og kritik af det sociale arbejde, der samtidig holder muligheden for handlingsalternativer og dermed forandringsprocesser åben. Samtidig kan dette teoretiske perspektiv give mere præcise retningslinier for empirisk udforskning af forudsætningerne for at løse sociale problemer, fordi det analytisk ikke tager udgangspunkt i magtens virkninger, men spørger til, hvordan forandringsprocesser bliver til og potentielt kan føre til forskellige virkninger herunder anvendelse af magt. Desuden kan det bidrage til at beskrive socialt arbejde som en social forandringsagent i samfundet. Redegørelsen tager udgangspunkt i 1) en funktionel afgrænsning af det sociale arbejde, der rummer en beskrivelse af socialt arbejde som social forandringsagent i samfundet. Dernæst vil jeg beskrive 2) forandringsprocessers konstitutive karakter herunder 3) hvordan (social) erfaring dannes og opbygges via 4) struktur og proces. Jeg vil beskrive, hvordan forandringer kan begribes som 5) strukturforandringer, der forløber i en iagttagelse af 6) hændelser her i særlig grad 7) kritiske afvigende hændelser og kommer til syne i 8) beslutninger. Jeg vil beskrive, hvordan beslutninger kan analyseres ved at beskrive deres 9) kvalitet, og hvordan de refererer til og bidrager til at reproducere 10) normative og kognitive forventninger, der kan stiliseres som 11) magt som en særlig normativ strategi og 12) forklaringer. Jeg vil argumentere for, hvordan en analyse, der refererer til ovenstående elementer, kan danne udgangspunkt for en kritisk analyse af strukturforandringer, hvor begrebet 13) latens, samt 14) morfogenetiske forandringsprocesser, kan anvendes til at synliggøre, både hvor sociale strukturer mister tilslutningskapacitet (og hvor der således opstår problemer med f.eks. at løse sociale problemer) og hvor muligheden for alternativer kan opstå. Her vil jeg 15) elaborere begrebet Refleksiv Inklusion som en særlig kognitiv strategi, der kan bidrage til refleksion.

Det samlede perspektiv skal ses i sammenhæng med det teoretiske perspektiv på sociale problemer samt de analyser, der indtil nu er blevet præsenteret, hvilket jeg skal forsøge at synliggøre undervejs. Ligesådan skal jeg undervejs udpege retningslinier for, hvordan perspektivet kan anvendes til at undersøge Behandlerblikkenes måde at fungere på samt forudsætninger for at løse sociale problemer. Her og nu vil jeg imidlertid indlede med at beskrive og diskutere nogle udvalgte problematikker i socialt arbejde.

Problematikker i socialt arbejde

Socialt arbejde beskrives ofte som svært at afgrænse, ”diffust” som begreb og som noget, der kan defineres ud fra mange synsvinkler. Hvad, der er socialt arbejde, er således ikke entydigt: dets grænser beskrives som vanskelige at fastlægge (Hillgaard & Keiser 1981:15, Payne 1997:5, Hutchinson & Oltedal 2002:313-315, Meuwisse, Swärd & Sunneson 2002:21-45) Meuwisse, Swärd og Sunneson foreslår derfor f.eks., at man, fremfor at spørge, *hvad er socialt arbejde?*, nærmer sig en forståelse af socialt arbejde ud fra forskellige *synsvinkler* f.eks.:

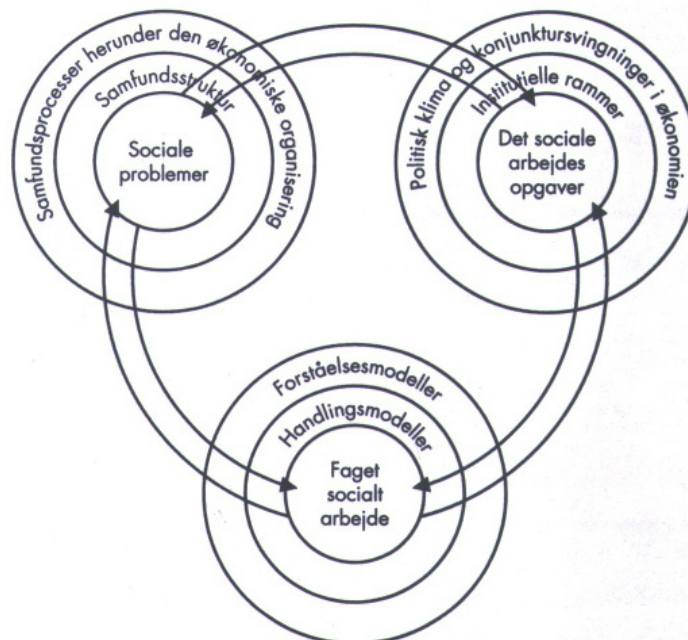
- Som forskellige former for *aktiviteter* til håndtering af de opgaver der i et hvert samfund skal klares, f.eks. omsorg, forsørgelse og kontrol.

- Som *organiseringen* af disse aktiviteter
- Som *ansvarsfordelinger* mellem individ, stat og frivillige organisationer
- Som kendetegnet ved dets *udøvere* og karakteren af den gradvise professionalisering
- Som en *forskningsdisciplin*
- Som *rettet mod forskellige niveauer* i samfundet fra det strukturelle, gruppe- og organisationsniveauet til individ og familieniveau (Meuwisse, Swärd & Sunneson 2002:42-45).

Ud fra ovenstående, kan man betragte socialt arbejde, som *på den ene side* kendetegnet ved *aktører*, der via forskellige *aktiviteter* søger at håndtere samfundsopgaver på og rettet mod forskellige niveauer i samfundet, *på den anden side* ved måden disse aktiviteter organiseres og udvikles samt de organisatoriske og samfundsmæssige betingelser herfor. Et sådant perspektiv er imidlertid ikke kun relevant for socialt arbejde. Det kan i grunden anvendes på alle, der håndterer ”de opgaver der i et hvert samfund skal klares”. På den måde betegner et sådant perspektiv på socialt arbejde netop som anbefalet et fravalg af at definere, hvad socialt arbejde er. Det angiver i stedet nogle mulige synsvinkler eller ’veje’, der kan anvendes, når man beskæftiger sig med socialt arbejde.

En sådan synsvinkel anvendes f.eks. i bogen *Modeller i socialt arbejde* af Hutchinson og Oltedal (Hutchinson & Oltedal 2002). Forfatterne foretager en afgrænsning af socialt arbejde som et led i at formidle teori om socialt arbejde til studerende. Man kan således sige, at deres synsvinkel er socialt arbejde som professionalisering gennem uddannelse af udøvere af socialt arbejde.

Hutchinson og Oltedal beskriver i første omgang socialt arbejde bredt og i lighed med ovenstående perspektiv:

(Kilde: Hutchinson & Oltedal 2002:12)

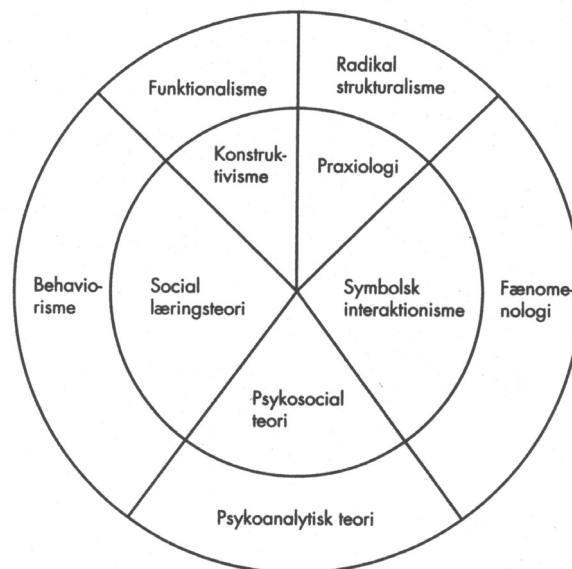
Modellen angiver, at socialt arbejde udvikler sig i et dynamisk samspil med samfundets strukturer og processer, de sociale problemer, der opstår inden for rammerne af samfundet, og dets

politiske, økonomiske og institutionelle forandringer. Modellen angiver også, at socialt arbejdes *samfundsopgave i særlig grad drejer sig om at løse opgaver vedrørende sociale problemer*. På den måde kan man sige, at socialt arbejde må forstås i reference til, hvordan sociale problemer bliver til en opgave, som samfundet finder nødvendig at løse. Givet forfatterens synsvinkel anskues socialt arbejde imidlertid - med inspiration fra Bourdieu - som et sammensat *felt*, der konstitueres af *praktisk socialt arbejde*, *socialt arbejde som undervisningsfag* og *socialt arbejde som forskning* (Hutchinson & Oltedal 2002:9-11). På den måde kan man sige, at socialt arbejde afgrænses til nederste cirkel i modellen, dvs. til forståelses- og handlingsmodeller, der i sidste ende konstituerer og konstitueres af socialt arbejde som *fag*. Ud fra dette kan man forvente, at man, ved at undersøge, hvordan socialt arbejde beskriver sig selv som fag, kan blive klogere på, hvad socialt arbejde er.

Hutchinson og Oltedal peger, med reference til en norsk sammenhæng, på, at teorier er blevet indpasset i faget, dets tradition, etik, metoder og de rammer, der arbejdes indenfor. Deres antagelse er, at socialt arbejde i den proces har opnået en styrke i det, de betegner som fagets grundstamme, der primært ses som konstitueret af socialt arbejde som undervisningsfag. Med rødder i forskellige teoretiske perspektiver, er der over tid opstået en række forståelses- og handlemodeller for socialt arbejdes praksis. Udviklingen af handlemodeller betegnes i øvrigt som kendetegnende for det, forfatterne betegner som teorier *om* socialt arbejde versus teorier *for* socialt arbejde (Hutchinson & Oltedal 2002:9-34). På den måde kan man sige, at antagelsen er, at forskning for socialt arbejde må indbygge muligheden for handlealternativer.

Hutchinson og Oltedal kategoriserer fem handlemodeller. Disse er *psykodynamiske*, *interaktionistiske*, *læringsteoretiske*, *konfliktteoretiske* og *systemteoretiske modeller*. De vurderer, at disse adskiller sig fra hinanden ved det teoretiske grundlag, de aktuelle handlemodeller, deres særlige værdiorientering, karakteren af relationsorientering, og endelig ved den kritik, der rettes imod dem. Udvalget af modeller beror på en vurdering af hvilke, der har haft størst gennemslagskraft i praktisk socialt arbejde.⁶²⁴ På den måde indikerer forfatterne, at handlemodeller ikke nødvendigvis siver ud i praksis. Teoriens gennemslagskraft i praksis varierer. Her pointerer forfatterne, at på trods af at socialarbejdere opøver en teoretisk ballast, så fremhæves forskellige handlemodellens *fællestræk* i mødet med handlefeltet (Hutchinson & Oltedal 2002:34, 307). I den erkendelse udvikler de en model, der bundter handlemodeller ud fra en skelnen mellem ligheder/forskelle, teoretiske rødder/handlemodeller samt historisk indplacering i den teori- og modeludvikling, der har fundet sted i socialt arbejde.

⁶²⁴ F.eks. vurderer forfatterne, at de psykodynamiske modeller (med rødder i psykoanalyse og psykosocial teori) har haft stor indflydelse på fagets udvikling og praksis i Skandinavien. De interaktionistiske modeller (humanistiske modeller baseret på fænomenologi og symbolsk interaktionisme) har fundet mindre anvendelse i praksis, hvorimod humanismen er blevet en central del af det almene værdigrundlag. Med hensyn til de læringsteoretiske modeller (med rødder i behaviorisme og social læringsteori) har de haft større indflydelse på pædagogisk socialt arbejde, f.eks. miljøarbejde, end det i socialrådgivningen, men forfatterne vurderer, at denne model side om side med psykodynamiske perspektiver har haft en større indflydelse, end feltet har villet identificere sig med (Hutchinson og Oltedal 2002:71, 75, 134-38, 151, 175).

(Kilde: Hutchinson & Oltedal 2002:309)

Hutchinson og Oltedal anbefaler, at socialarbejdere orienterer sig efter disse bundter og vurderer som en "tommefingerregel", at godt socialt arbejde i dag orienterer sig efter den inderste cirkel eller på grænsen mellem den indre og ydre cirkel (Hutchinson & Oltedal 2002:310). Ud fra erkendelsen af, at teoretiske forskelle bliver mindre distinkte i praksis, vurderer de, at socialt arbejdes udviklingspotentialer ligger i at danne handlemodeller, der bærer præg af *en større lighed på tværs af forskellige teoretiske rødder*. Modellen i sig selv repræsenterer således en tilpasning til et pragmatisk kriterium om *anvendelighed*, der ikke nødvendigvis følger én bestemt teoriretning men i stedet er orienteret mod, hvad der aktuelt synes frugtbart (Hutchinson & Oltedal 2002:307). Forfatterne konkluderer her, at "udfordringen ikke [består] i at finde den bedste vej, men at finde sin bedste vej!" (Hutchinson & Oltedal 2002:313). Den teoretiske referenceramme er således i praksis et personligt professionelt valg, og her har teoretiske rødder ikke nødvendigvis en betydning for 'det gode socialarbejde'. Dermed indikeres det, at praktisk socialt arbejde har en egen logik, der har betydning for, på hvilken måde teoretisk informeret handling og refleksion kan finde sted. Forfatterne uddyber ikke, på hvilken måde man f.eks. kan anskue forholdet mellem teoretisk forankrede handlemodeller formidlet i undervisning og handling i praksis, eller hvordan man kan anskue forholdet mellem personlige teoretiske præferencer og institutionelle betingelser for udviklingen heraf. Dermed står spørgsmålet om handlemodellernes rækkevidde i praksis ubesvaret. Dette skyldes rimeligvis nok, at interessen for handlemodeller udspringer af uddannelsesmæssige interesser, hvor målet er at give den enkelte studerende en teoretisk ballast. *Synsvinklen* er netop socialt arbejde som undervisningsfag. Samtidig indikerer det, at handlemodeller ikke er det eneste, der konstituerer praksis, og synsvinklen er dermed også begrænset, hvis man ønsker at studere det, forfatterne betegner som praktisk socialt arbejde.

Forsøget på at kategorisere, hvad der er socialt arbejdes teori, modeller og praksis bygger på en forventning om, at såfremt socialarbejdere bliver mere opmærksomme på det, der ligger til grund for forskellige handlemodeller og ikke mindst deres begrænsninger, kan socialt arbejdes faglige refleksion såvel som teoriudvikling blive styrket. Det menes at kunne udvikle og styrke socialt arbejde som selvstændigt felt, styrke socialarbejderens identitet, og at kunne bidrage til en diskussion om, hvad godt socialt arbejde er (Payne 1997:6, Hutchinson & Oltedal 2002:10-11,309). Dette er givetvis rigtigt, og jeg har allerede reflekteret over dette i Kapitel 1. Efterspørgslen på viden om socialt arbejdes virkninger har affødt en efterspørgsel på systema-

tiske refleksioner over og en udvikling af begreber for egen praksis. Udgangspunktet herfor er, at der findes forskellige syn på, hvordan socialt arbejde betragtes, hvad systematiske refleksioner vil sige, og hvordan viden om socialt arbejde tænkes opnået. Der er ikke konsensus om, hvordan teorier og viden om socialt arbejdes praksis udvikles. Netop derfor skelnes der f.eks. mellem teorier om og for socialt arbejde.

I Danmark har man tidligt diskuteret præmisserne for socialt arbejdes teoriudvikling i erkendelsen af, at socialt arbejde i høj grad har anvendt teorier fra mange videnskabelige discipliner f.eks. sociologi, psykologi, socialmedicin, jura, samfundsfag. På den ene side så man det som acceptabelt og et særkende, at socialt arbejde konstituerer sig som et tværfagligt fag. På den anden side så man en udfordring i at etablere en egen teoriudvikling baseret på f.eks. tværfaglig funderet metodeudvikling (Hillgaard & Keiser 1981:48-50). Den tværfaglige metodeudvikling, og i det hele taget et klarere selvstændigt metodebegreb, sås som et alternativ til egentlig metodespecialisering, der kunne indebære en risiko for, at socialarbejdere – her især socialrådgivere - blev låst fast i en bestemt arbejdsform. Problemets art skulle være styrende for metodevalget (Hillgaard & Keiser 1981:42-43). Der har således tidligt været en interesse for teorier, der kan rumme forskellige faglige perspektiver med det formål gøre socialt arbejde bedre i stand til at løse sociale problemer.

Socialt arbejdes teoretiske og metodiske grundlag er stadig et aktuelt tema. Nogle fremhæver, at socialarbejdere i praksis ofte har en eklektisk og pragmatisk tilgang til teorier, samt at der ikke en entydig og generelt accepteret definition af, hvad metoder i socialt arbejde er (Payne 1997:45-55, Bergmark & Lundström 2002:61). Diskussioner i dag drejer sig om, hvorvidt socialt arbejde er eller bør være en teoribaseret aktivitet, eller om det udvikles eller bør udvikles fra praksis. I den sammenhæng diskuteres det også, om socialt arbejde er bedst tjent med at bevare et pragmatisk og eklektisk forhold til teorier, eller om det bør tage afsæt i særlige teoretiske perspektiver. I grunden er dette en diskussion om det faktiske og/eller ønskværdige forhold mellem teori, metoder og praksis i socialt arbejde og en diskussion om, hvad socialt arbejde er eller bør være (Payne 1997:41-57). Diskussionen er dermed ikke kun en diskussion om for eller imod teori men om, hvordan forholdet mellem teori/praksis skal være. Hvor skal den teoretiske viden komme fra, og hvilken status skal den have i forhold til praksis? Kan praksis selv producere teori? (Madsen 1998:69). En sådan diskussion rækker på den måde ind i selve diskussionen om, *hvad er teori* og igen – *hvad er socialt arbejde?* Måske i højere grad end tidligere er der et ønske om *en selvstændig konsistent teoriudvikling tæt koblet til praksis*, der gør det muligt, at socialt arbejde ikke fungerer på et eklektisk grundlag, og som kompenserer for det problem, at 'lånte' teorier ikke altid kan omsættes til handling (Payne 1997:55, Hutchinson & Oltedal 2002:312). Socialarbejderen må på den ene side kunne træffe begrundede valg af teoretiske og metodiske orienteringer. På den anden side må der også være mulighed for, at de kan blive fodret med teorier og handlemodeller, der har karakter af at være det, Payne kalder *praksis teorier*, dvs. teorier, der forklarer, beskriver eller retfærdiggør, hvad socialarbejdere *gør* (Payne 1997:3). Når Payne taler om retfærdiggørelse, drejer dette sig også om en refleksion over, hvad der virker og ikke virker som godt socialt arbejde. Derfor kan man tilføje, at såfremt sådanne teorier skal kunne fungere som retningsgivende for socialt arbejdes måde at fungere på, så må de ikke kun kunne forklare, beskrive og retfærdiggøre, hvad socialarbejdere *gør*. De må også kunne bidrage til refleksion over de tilfælde, hvor det sociale arbejde bliver svært, dvs. de tilfælde, hvor det er tvivlsomt, om socialarbejder *gør* det, der virker på en god måde. Der er således ikke blot brug for teorier, der kan beskrive, forklare og retfærdiggøre, hvad socialarbejdere *gør*, men også teorier, der stiller skarpt på socialt arbejdes

problematikker, *fordi* det netop er i mødet med disse problematikker, at refleksion over, hvad man gør, bliver påtrængende.

Hjælp til positiv forandring gennem handling

I det foregående kunne vi se, at socialt arbejde *på den ene side* kan betragtes som *aktiviteter*, hvor særlige *aktører* søger at håndterer samfundsopgaver på forskellige niveauer i samfundet. *På den anden side* kan socialt arbejde betragtes ud fra de organisatoriske og samfundsmæssige betingelser for udøvelsen af socialt arbejde. Vi kunne også se en antagelse om, at aktiviteter og måden, de udføres på, er væsentlig, hvis man skal begribe socialt arbejde. Socialt arbejde er betinget af ”handlemodeller”, og teorier for socialt arbejde drejer sig ideelt set om, hvad socialarbejdere gør. Derfor kan man sige, at *socialt arbejde beskriver sig selv som en aktivitet, der udøves gennem særlige handlinger*. Det særegne ved disse handlinger er, at de tænkes at kunne bidrage til at *løse opgaver vedrørende sociale problemer* på en måde, hvor det bidrager til *positive virkninger*.

Det er vigtigt at pointere, at dette *ikke er nyt*. Bogen *Social (be)handling – Teori og metode i socialt arbejde* (Hillgaard & Keiser 1981), der udkom første gang i 1978 i forlængelse af Bistandslovens indførelse i 1976, henvender sig til kommunalt uddannede og socialrådgiveruddannede sagsbehandlere. Socialt arbejde anskues her som et element i en statslig indgriben overfor sociale problemer. Socialarbejderens funktion er at ”udføre socialpolitiske handlinger” i frontlinien på individ- og familieplan og som regel med ringe indflydelse på de rammer, der er strukturerende for arbejdet. Socialarbejderens funktion beskrives som *social behandling* (Hillgaard & Keiser 1981:15-27,32). Begrebet social behandling dækker over et juridisk og forvaltningsmæssigt tema (sagsbehandling) og et psykologisk og menneskebehandlende tema. Med *social* søges det handlingsmæssige og udfarende aspekt af socialt arbejde understreget (Hillgaard & Keiser 1981:33, 40,52). Med dette udgangspunkt defineres socialarbejderen som en:

”... påvirker af sine klienter – en indgriber, der ved at handle bevidst ud fra sin dobbeltfunktion, medvirker til at den materielle hjælp indgår i en større helhed hos den, der er ramt af problemet. Klienten får således en mulighed for større erkendelse af sin sociale virkelighed. Ud fra denne erkendelse vil han kunne skaffe sig udvidede handlemuligheder” (Hillgaard & Keiser 1981: 40).

Socialarbejderens funktion beskrives med andre ord som det at udøve en særlig handling eller *indgriben* overfor *problemer*, der skaber positive virkninger i form af *udvidede* handlealternativer. *Socialt arbejde betragtes på den måde som en særlig intervention, der muliggør positive forandringer af problematiske tilstande*.

Dette går også igen i IFSWs (International Federation of Social Workers) definition af socialt arbejde fra 1982, som er gældende aktuelt:

”Det sociale arbejde virker til fremme for social forandring og problemløsning i menneskelige forhold. Det støtter det enkelte menneske i at frigøre sig og blive i stand til at øge dets trivsel. Ved hjælp af teorier om menneskelig adfærd og sociale systemer griber socialt arbejde ind på de områder, hvor mennesker og miljø på virker hinanden. Principperne for menneskerettigheder og social retfærdighed er fundamentale for socialt arbejde” (IFSW: Definition of Social Work - Danish Translation 2004: <http://www.ifsw.org/Publications/4.6dk.pub.html>).

Tilsvarende beskrives intervention som hverdagsbegreb ved netop handlingsaspektet og som en ”påvirkningsproces”, der fører til en forandring hen imod noget bedre (Mosesson 1999:273):

”At intervenere indebærer at træde ind imellem, indgribe, mægle, skride ind imod, beslutte foranstaltninger, lege med eller blande sig [...] At intervenere i hverdagslivet betyder, at nogle (ekspert, myndighed, lovgiver) har til hensigt at ændre eller regulere herskende tilstande for enkelt individer eller grupper af mennesker. Hensigten med interventionen er som regel at forandre en herskende tilstand til det bedre” (Mosesson 1999:273).

Det er også vigtigt at pointere, at dette perspektiv går på tværs af forskellige professioner. Selvom pædagoger ikke nødvendigvis betragter sig selv som socialarbejdere, der intervenserer med henblik på at skabe positive forandringer, så er det dog kendetegnende, at pædagogens funktion på forebyggelsesområdet f.eks. beskrives som det at ”opdage det uønskede så tidligt som muligt, således, at der kan iværksættes pædagogisk påvirkning og-/eller behandling” med det formål, at virkningerne af ”udstødning” kan afbødes, at ”lindre virkningerne af det uønskede”, at forhindre at ”sociale problemer hos den enkelte eller i en familie ikke yderligere forværres”, at ” mindske social sårbarhed” og at ”øge menneskets selvværd og ressourcer – kraften til at overvinde sociale vanskeligheder og problemer”. Forebyggende pædagogik handler derfor også om ”aktive indgreb” i børns almene livsvilkår og om at ”udvikle de mangelfulde funktioner, der forhindrer barnet i at udvikle sig” (Struve 2000:11): ”nedbrydning og ændring af uhensigtsmæssige og automatiserede processer samt en udvikling af nye processer” skal tilsvarende ske ”gennem handling” (Struve 2000:475). På den måde beskrives også pædagogens funktion som det at *gribe ind, påvirke og behandle* sociale problemer med henblik på at skabe positive *forandringer*. Det samme gælder, når socialpædagogens funktion f.eks. beskrives som ”et svar på samfundets integrationsproblemer” (Madsen 1998:15). Socialpædagogik retter sig mod individer, grupper, der ikke ved egen kræfter og ressourcer er i stand til at leve en selvhjulpent tilværelse, og betragtes som en ”integrationshandling” overfor mennesker, der er truede eller udstødte i samfundet (Madsen 1998:21). Socialpædagogikken søger at tilvejebringe *motivation* for deltagelse og livsudfoldelse under den gældende normalitetsforestilling, der bygger på, at individet har pligt til at forsørge sig selv (Madsen 1998:53). Den beskrives som en *proces*, hvor der sker en afdækning, tilførsel og udvikling af personlige ressourcer med henblik på udvikling af ”livskompetence” og evne til at ”realisere en selvstændig tilværelse” (Madsen 1998: 54). Den hjælp, der gives, beskrives som hjælp til menneskelig dannelse og som en ”livshjælp” (Madsen 1998:21,199).

Set i lyset af ovenstående kan man sige, at socialt arbejde beskriver sig selv som en aktivitet, der udøves gennem særlige *hjælpehandlinger*, der kommer i stand via en indgriben, intervention, eller påvirkning, der forløber i en *proces*. Det antages, at hjælp er en forudsætning for at løse sociale problemer: *hjælp kan bidrage til positive forandringer af problematiske tilstande*. Positive forandringer består i, at den/de, hjælpen retter sig mod, via hjælpen, *udvider, forøger, forbedrer* eller *udvikler* f.eks. trivsel, ressourcer og handlemuligheder. Et sådant perspektiv er også kendetegnende for Behandlerblikkene.

Payne reflekterer over sådanne selvbeskrivelser i socialt arbejde og advarer mod, at man ser socialt arbejde som et indgreb, hvor en intervenserende, f.eks. socialarbejderen, intervenserer i forhold til en ’genstand’, f.eks. klienten. Han betegner en sådan tilgang som ”katalytisk” og som et udtryk for en medicinsk tænkning, hvor en given virkning ikke tænkes at opstå uaf-

hængigt af socialarbejderen (Payne 1997:22). Som alternativ beskriver Payne socialt arbejde således:

”...social work is a reflexive process in which client changes worker *and* the nature of social work *and* therefore also changes the ‘theory’ of social work. The aim of this argument is to dispute the conception that social work is a catalytic process in which an unchanging worker and agency change the client. Instead, I propose that clients change worker and agency” (Payne 1997:17).

Han foreslår som en følge heraf, at socialt arbejde anvender *refleksive teorier* og ser dette som en forudsætning for succes. Refleksive teorier baserer sig på et konstruktivistisk perspektiv, hvor *både* klient og socialarbejder ses som aktive agenter, der forandrer sig (Payne 1997:24).

Denne refleksion over klassiske kausalitetsforestillinger om intervention er egentlig en refleksion over, hvordan forandringsprocesser bliver til, dvs. forudsætningerne for forandringsprocesser. Den signalerer en opmærksomhed på, at der er brug for teorier og begreber, der f.eks. undgår at reducere hjælpehandlinger til en naiv katalytisk proces. Socialt arbejdes beskrivelse af sig som *handlinger*, der bidrager til positive forandringer, *gør det muligt at tale om problematiske forhold og handlinger, der bidrager til at udbedre disse*. Samtidig kan man spørge, om det at betragte socialt arbejde som *handlinger* er tilstrækkeligt, hvis man ønsker at indfange den kompleksitet i forandringsprocessers kausalitet, som man erfarer. Man kan her argumentere for, at refleksive teorier netop er teorier, der ikke blot går ud fra, at man handler, men tilbyder et perspektiv på *forudsætningerne* for, hvorfor man handler, som man gør og på *forudsætningerne* for forandringsprocesser. Dette har ikke blot teoretisk relevans. Det har også relevans for socialt arbejdes ’succes’. Hvis socialarbejdere ikke kan reflektere over forudsætningerne for forandringsprocesser, kan de få problemer med – ikke at handle – men med at begrunde, hvorfor man gør, som man gør, når man søger at generere positive forandringer. I den forstand kan en beskrivelse af socialt arbejde som handling også udgøre en barriere for refleksion over, f.eks. hvorfor socialt arbejde virker eller ikke virker, som det gør. *Derfor forekommer det vigtigt at begrebsliggøre socialt arbejde på en måde, der gør det muligt at reflektere over og at undersøge forudsætningerne for forandringsprocesser*.

Dobbeltfunktionen: Hjælp versus kontrol

I socialt arbejde reflekteres forudsætningerne for handling og de problematikker, der er forbundet hermed, ofte i lyset af det, der betegnes som *dobbeltfunktionen*. Begrebet dobbeltfunktionen indikerer *på den ene side*, at socialt arbejde skal afhjælpe sociale problemer og opfylde klientens sociale behov for hjælp og *på den anden side*, at socialt arbejde udgør en støtte til samfundets orden og dermed fordrer krav om tilpasning hertil (Hillgaard & Keiser 1981:27). Begrebet betegner, at det sociale arbejde har et dobbeltperspektiv indbygget i sig og står i et dilemma mellem på den ene side hjælp og på den anden side disciplin herunder kontrol af ressourcer (Meuwisse, Swärd & Dahl 2002:38). Når socialt arbejde således taler om egne forudsætninger for at give hjælp til positive forandringer, så betragtes kontrol, disciplin og tilpasning som uomgængelige elementer i socialt arbejde. *På den måde kan man sige, at det reflekteres, at socialt arbejde også fungerer i en iagttagelse af samfundets forventninger*.

Wächter betoner her, at krav om kontrol, disciplin og tilpasning kan ses som et resultat af samfundsmæssige, politiske og organisatoriske forhold, og i praksis kan udgøre en barriere for udøvelsen af det sociale arbejde. Her ses myndighedsudøvelse som noget, der adskiller sig fra socialt arbejde men som i praksis ”blandes sammen” med den hjælp, som praktisk socialt

arbejde drejer sig om (Wächter 1999:130). Wächter vurderer, at begreber som f.eks. *undersøgelse, underretninger, myndighedsudøvelse* har fået en negativ betydning for det "hjælpearbejde", der gør socialt arbejde til "et arbejde, det er værd at regne med" (Wächter 1999:136-37). Socialt arbejde beskrives således i forskel til myndighedsudøvelse og som *hjælpearbejde*. Hverdagsbegreber knyttet til myndighedsudøvelse forhindrer socialt arbejde i at beskrive sine indsatser i "positive termer"(Wächter 1999:123,129-39). *På den måde reflekteres det, at socialt arbejde har et problem med at håndtere omverdenens krav om kontrol og at beskrive sig selv som en hjælp, der er "værd at regne med"*.

En central problematik i socialt arbejde er derfor, *hvordan krav om kontrol håndteres, således at hjælp bliver mulig at realisere*. Denne problematik drejer sig egentligt om, hvad der udgør forudsætningerne for forandringsprocesser - ikke udenfor - men i det praktiske sociale arbejde, og et svar herpå fordrer, at man kan beskrive betingelserne for hvornår og under hvilke forudsætninger, man i det sociale arbejde *hjælper eller ikke hjælper*. Begrebet dobbeltfunktionen og forskellen mellem hjælp og kontrol kan bidrage til en refleksion over forudsætninger for forandringsprocesser i socialt arbejde, men tilbyder ikke en tilstrækkelig præcis forståelse af, under hvilke betingelser hjælp realiseres. Det er som om begrebet dobbeltfunktionen signalerer et socialt arbejde, der måske ikke præcist ved, hvad det er "værd" (jf ovenstående) som *social hjælp i samfundet*. Denne antagelse bygger jeg på en iagttagelse af, hvordan socialt arbejde beskriver egne forudsætninger for at generere forandringsprocesser og dermed hjælp til positiv forandring, hvilket jeg skal forsøge at uddybe.

Payne beskriver eksempelvis socialt arbejde på følgende måde:

"Three sets of forces construct social work: those which create and control social work as an occupation; those which create clienthood among people who seek or are sent for social work help; and those which create the social context in which social work is practised. Social work is a special activity where people interact in special roles as 'social worker' and 'client'" (Payne 1997:15).

Citatet angiver, at socialt arbejde er konstrueret af forskellige forhold: dem der skaber og kontrollerer socialt arbejde som profession, dem der på en eller anden måde skaber klienter, der har behov for hjælp og endelig dem, der skaber den sociale kontekst, hvori socialt arbejde praktiseres. På den måde beskrives socialt arbejde *på den ene side* som et *socialt* fænomen i samfundet, *på den anden side* som den konkrete aktivitet eller interaktion, hvor socialarbejderen og klienten deltager. Forhold i omverdenen bidrager til at konstituere socialt arbejde, men *socialt arbejde defineres ved det interaktionelle aspekt*.

Lundström og Sunneson ser netop en tendens til, at socialt arbejde beskriver sig selv ud fra det interaktionelle aspekt og vurderer, at det kan skyldes, at det er i interaktionen, at socialt arbejde umiddelbart ser en mulighed for at udøve en særlig autonomi. De reflekterer, at når socialt arbejdes "spillerum" indskrænkes til der, hvor selve udførelsen af det sociale arbejde finder sted, bliver det *den enkelte socialarbejder*, der må balancere mellem hjælp og kontrol (Lundström & Sunneson 2002:49-51). Man kan sige, at *når socialt arbejde begribes som interaktioner tilskrives forudsætningerne for forandringsprocesser den enkelte socialarbejder*.

I socialt arbejde har der længe været en refleksion over, hvordan den enkelte socialarbejder kan balancere mellem hjælp og kontrol og på den måde skabe optimale betingelser for hjælp.

I det praktiske sociale arbejde har en sådan refleksion f.eks. drejet sig om at kunne balancere forholdet mellem helhedssyn og krav om systematik og planlægning.

I forhold til helhedssynet er der traditionelt blevet stille krav til den enkelte socialarbejder om at kunne minimere de kontrollerende aspekter af socialt arbejde. Det er blevet forventet, at den enkelte socialarbejder kan anlægge et helhedssyn, der ikke blot omfatter klienten, men også *socialarbejderen selv* (Hillgaard & Keiser 1981:61-65) Konkret er dette blevet formuleret som et krav om, at socialarbejderen kan anvende og reflektere over interaktionen som en kommunikativ begivenhed, hvor sproget også kan anvendes som magtinstrument f.eks. i den professionelle samtale. Man har stillet krav til bevidstgørelse om dobbeltfunktionen og har forventet, at den enkelte socialarbejder på trods af denne kan etablere en tilstand af *følelsesmæssig kontakt, åbenhed og tillid* baseret på *indlevelse*. Socialarbejder skal kunne lytte og hjælpe klienten til at formulere egne problemer gennem en vejledende, spørgende, men klar og konkret samtaleform. Tilsvarende har det været et krav, at socialarbejderen kan arbejde med sig selv, egne følelser og baggrund med henblik på at opbygge *personligt* overskud og evne til *at overskride egne grænser* (Hillgaard & Keiser 1981:143-176).

Også i dag lægges der vægt på, at socialarbejdere kan oparbejde troværdighed, tillid og respekt via kommunikation. Kommunikation ses f.eks. som en ”intim sammenhæng”, hvor gensidig forståelse og anerkendelse af oplevelser og følelser kan opnås. Det forventes her, at pædagogen kan skabe en ”troværdig platform for *menneskelig* påvirkning og indflydelse” (Struve 2000:140-141,163-78). Inden for socialpædagogikken lægges der f.eks. vægt på, at socialpædagogen har produktive, ekspressive og kommunikation kompetencer og en almen dannelseskompetence (Madsen 1998:262-71). Der fordres med andre ord kompetence til selvdannelse. *Resultatet er, at forudsætningerne for forandringsprocesser i høj grad ses som afhængige af den enkelte socialarbejders personlige dannelse og erfaringer* (Madsen 1998:272).

Ud fra ovenstående kan man antage, at begrebet dobbeltfunktionen og en uklar afgrænsning af, hvad socialt arbejde er som social hjælp i samfundet, har bidraget til og måske i sig selv er et resultat af en forskydning af problemet vedrørende forholdet mellem hjælp og kontrol til socialt arbejdes interaktioner således, at socialt arbejde overvejende definerer sig selv som interaktioner mellem socialarbejderen og klienten. Og man kan antage, at dette er årsagen til, at forudsætninger for forandringsprocesser i socialt arbejde ofte tilskrives den enkelte socialarbejders personlige kompetencer. Det er givetvis også rigtigt, at forandringsprocesser i socialt arbejde i høj grad afhænger af den enkelte socialarbejders evner og kompetencer til at balancere mellem hjælp og kontrol. En sådan betragtning kan imidlertid også være problematisk. I det praktiske sociale arbejde kan det føre til, at forudsætningerne for forandringsprocesser primært ses som noget, der er afhængigt af individuelle forhold, der varierer fra interaktion til interaktion. Det kan bevirke, at forudsætningerne for forandringsprocesser overlades til og således også kan variere med den enkelte socialarbejder. Dette kan for det første føre til et øget pres på den enkelte socialarbejder afkoblet fra en refleksion over det sociale arbejde som et socialt fænomen, der også rækker ud over den enkelte socialarbejder eller interaktion. For det andet kan selve denne selvbeskrivelse – socialt arbejde som handling i interaktioner – bevirke, at socialt arbejde praktisk og også teoretisk får svært ved at begribe sig selv som andet end interaktioner, der konstitueres *fra hændelse til hændelse* og eventuelt fra person til person. Socialt arbejde kan få svært ved at beskrive og dermed også i praksis at reflektere over *de sociale forudsætninger for socialt arbejde*.

Måske er det netop derfor, at *kontrol bliver et problem for det sociale arbejde på en særlig måde?* Forskellen mellem hjælp og kontrol reflekteres f.eks. i dag som en forskel mellem *på den ene side* ønsket om at forandre og *på den anden side* kravet om at planlægge og kontrollere forudsætningerne for forandringer. Her ses krav om kontrol som noget, der kan udgøre en barriere for positiv forandring, fordi det i højere grad drejer sig om legitimering.

”Planlægning signalerer på overfladen tillid til omgivelserne og får en symbolsk legitimerende funktion men hvad der reelt foregår, er skjult. Planlægningsretorikken, f.eks. forekomsten af undersøgelsesmodeller og talen om ”den nødvendige planlægning” kan blive tom snak, der blot har til hensigt at berolige frem for bevidst at forandre” (Denwall 1999:159).

”De nærmest afmægtige forsøg på at styre det ustyrlige virker problematisk. Planlægning er pragmatisk og kortsigtet, klienten fremtræder som en person, som socialarbejderen inderst inde ved er stort set umulige at styre. Men man kan jo prøve. Ved at udarbejde en plan bliver det muligt at gøre et forsøg og derigennem tilfredsstille de interesser og professionelle ambitioner, der kræver overskuelighed og kompetent planlægning” (Denwall 1999:159).

Samtidig erkendes det, at socialarbejderen må planlægge for at hjælpe. I det sociale arbejde bliver det derfor nødvendigt at *planlægge planlægningen*. Socialarbejderen må *planlægge fleksibelt* og være i stand til at anvende kontrol og planlægning som et middel til at realisere hjælp (Denwall 1999:160).⁶²⁵ Socialt arbejde reflekterer således i dag over et krav om at kontrollere sig selv og egne forudsætninger for forandringsprocesser. Det forventes, at socialarbejdere ikke blot kan reflektere over eget helhedssyn men kan gøre det på en systematisk måde, således at kriterierne for, hvornår man i det sociale arbejde hjælper og ikke hjælper, bliver tydelige. Socialarbejderen må derfor planlægge fleksibelt, hvis hjælp skal realiseres. I det sociale arbejde betyder det f.eks., at der stilles krav om systematiske observationer og undersøgelser. Den enkelte pædagog eller socialpædagog må besidde analytiske kompetencer, således at vedkommende kan analysere dele og danne sammenhænge på en måde, hvor også konteksten inddrages. Formålet er bl.a. at minimere subjektive og individuelle vurderinger (Struve 2000:131-37, Madsen 1998:262-71). *Men hvordan bliver det muligt for socialarbejdere at analysere dele og sammenhænge og at inddrage konteksten, hvis man groft sagt ikke har begreber for en kontekst?* Man kan søge standardiserede svar på, hvordan forudsætninger for hjælp undersøges, og hvordan hjælp fordeles. Eller man kan, som jeg vil argumentere for at der er brug for, forsøge at beskrive de *sociale* forudsætninger for socialt arbejde på en måde, der overskrider en iagttagelse af socialt arbejde som interaktioner. Man kan forsøge at beskrive socialt arbejde som noget, der ikke blot konstitueres fra hændelse til hændelse.

I socialt arbejde formuleres dette f.eks. via en antagelse om, at virkeligheden er socialt konstrueret. Socialt arbejde ses som en interaktion, hvor klienten og socialarbejderen aktivt bidrager til at konstruere virkeligheden. Det reflekteres, at en klient og hvad, der udgør et problem, afhænger af synsvinkler og skabes processuelt i en problemdefinitionsproces, der leder til særlige handlinger. Denne proces foregår ikke uafhængigt af socialarbejderen selv. Socialarbejderen forandrer sig samtidig og må være i stand til at iagttage dette (Payne 1997:23-24). Set i dette perspektiv fordrer socialt arbejde dermed *refleksion*. Socialarbejdere må *selviagttagelse* og anvende denne selviagttagelse i interaktionen. De må reflektere over forudsætningerne for forandringsprocesser og dermed ikke blot det, de gør men også forudsætningerne, for det de gør. Her består udfordringen imidlertid i at vide, hvor så at sige konstruktionen af kon-

⁶²⁵ Akkurat som det f.eks. forventes af forældre med henblik på at realisere familien, men nu naturligvis med det sigte at realisere hjælp.

struktionen kommer fra. Hvilke synsvinkler gør, at problemer defineres som problemer, og hvilke konsekvenser får det – om nogen - for handlinger? Det kræver dog, at man kan identificere den *synsvinkel*, der er konstituerende for konstruktionen.

Ovenstående diskussion har været et forsøg på at inddrage nogle få men centrale selvbeskrevne problematikker i socialt arbejde med det formål at reflektere over, hvordan socialt arbejde kan begribes og studeres. Det forekommer som en central udfordring at kunne begrebsliggøre socialt arbejde på en måde, hvor de sociale forudsætningerne for forandringsprocesser (der rækker ud over interaktionen) kan studeres og medreflekteres og det på en måde, hvor forholdet mellem hjælp og kontrol præciseres. Sociologisk set drejer det sig om, hvordan samfundet anskues. Hvilken betydning har samfundet og de forandringer, det producerer, for de handlemuligheder, aktører har? Det skal vi se på i det følgende, hvor jeg vil diskutere, nogle sociologiske perspektiver på socialt arbejde.

Magtperspektiver på socialt arbejde

Som nævnt i kapitel 3 har sociologiske magtperspektiver været særligt fremtrædende i skandinaviske refleksioner over sociale problemers sociologi. Det gælder også i sociologiske perspektiver på socialt arbejde. Bogen *Det magtfulde møde mellem system og klient*, der indgik i den af Folketinget iværksatte danske magtudredning, er et eksempel herpå (Järvinen, Larsen & Mortensen 2002). Den fokuserer, som det fremgår af titlen, på det sociale arbejde som *et magtfuldt møde mellem på den ene side* ”velfærdsstatens sociale hjælpesystem” og dette systems ”systemrepræsentanter” og *på den anden side* klienten (Järvinen, Larsen & Mortensen 2002:9-10). I det følgende vil jeg diskutere det magtperspektiv, som bogen primært anvender samt de analyser af socialt arbejde, som bogens bidrag fremstiller. I forlængelse af de udfordringer, som jeg beskrev til sidst i foregående afsnit, vil diskussionen tage udgangspunkt i følgende spørgsmål: 1) Hvordan begribes mødet mellem socialarbejder og klient? 2) Hvilken betydning har dette for iagttagelsen af forholdet mellem hjælp og kontrol? 3) Hvad er forudsætningerne for forandringsprocesser i socialt arbejde? Undervejs og til sidst vil jeg reflektere over hvilke muligheder og problemer, der er forbundet med at anvende et sådant perspektiv, når man ønsker at studere socialt arbejde.

Järvinen, Larsen og Mortensen indleder bogen *Det magtfulde møde mellem system og klient* med en fremstilling af det overordnede magtperspektiv for bogen, der så i øvrigt består af en række bidrag skrevet af andre forfattere. Det overordnede magtperspektiv refererer til Foucaults, Bourdieus, og Goffmans teoretiske og analytiske perspektiver.

Til forskel fra det, der betegnes som åbenlyse (f.eks. vold), legitime eller strukturelle magtformer (f.eks. økonomisk magt), karakteriseres den magt, der findes i mødet mellem socialarbejder og klient som en ”usynlig” og ”fornægtet” mikromagt. At den er usynlig og fornegtet skal forstås på den måde, at den hverken fremtræder eller er erkendt som magt i dens traditionelle former. Den usynlige magt kommer (dog) til syne som ”konstruerede sandheder” fundet i ”professionelle problemdefinitioner” eller socialarbejdernes ”subjektive normer”. I det sociale arbejde produceres disse sandheder, fordi en dominerende sandhed – et doxa - er, at den hjælp, som det sociale arbejde tilbyder, netop foregår uafhængigt af magt og grundlæggende er en positiv og god hjælp. Dette gør hjælpen svær at modstå eller sætte sig op imod, ofte fordi nødvendigheden af hjælp begrundes i en antagelse om, at systemrepræsentanterne har en rigtig, neutral og saglig viden om klienternes problemer og behov, og således ved, hvad der er bedst for klienten. Der er tale om en magt, der modsat synlige former for tvang sætter

sig igennem som en blid normalisering af klienternes vilje. (Järvinen, Larsen & Mortensen 2002:9-12). Selve mødet mellem socialarbejder og klient beskrives som et grundlæggende asymmetrisk forhold, hvor socialarbejderen som systemrepræsentant besidder mere magt end klienten. Dette gælder både i legal forstand, idet socialarbejderen har beføjelser til at foretage skøn og afgørelser, og i mere skjult forstand: socialarbejdernes professionelle viden og ekspertise, deres status og habitus, sætter sig igennem overfor klienterne på en måde, hvor f.eks. problemdefinitioner forekommer selvindlysende og rigtige. Magt ses som bundet til ekspertviden og autoritet. I det omfang klienternes viden og erfaringer ikke svarer til professionelles problemdefinitioner, betragtes de ikke som ligeværdige. De gøres snarere til en del af det af de professionelle definerede klient-problem. På den måde opretholdes det doxa, at hjælpen er god, nødvendig og fungerer uafhængigt af et normaliseringsprojekt (Järvinen, Larsen & Mortensen 2002:191-193).

Fordi magtperspektivet rækker ud over den åbenlyse tvang såvel som legitime og strukturelle magtformer, formår det at sætte fokus på, at magt og kontrol ikke nødvendigvis er noget, der alene produceres af socialt arbejdes omverden og bliver til 'ydre' krav til det sociale arbejde. Magt og kontrol kan være indbygget i hjælp som magt til at gennemføre særlige sandheder om det gode liv, der gør det selvindlysende, at f.eks. personlig udvikling er godt. Det vil sige, at det i et sådant magtperspektiv bliver muligt at begribe hjælp som kontrol. Det gør det, fordi det udfordrer grænserne for klassiske magtperspektiver, der f.eks. ser magtforhold som der, hvor A er i stand til at få B til at gøre noget, som vedkommende ellers ikke ville have gjort. Magt forekommer ikke kun der, hvor en vilje knægtes, men hvor viljen formes, således at handlinger forekommer givne og handlingsalternativer knapt nok synes mulige eller relevante. Magten antages således at have særdeles vidtrækkende og dybdegående virkninger. Dens virkninger er primært en *begrænsning* af mulige handlingsalternativer. Desuden, og dette er vigtigt at bemærke, sker denne formning af personers vilje, ønsker og motiver såvel som begrænsningen af handlingsalternativer *usynligt*. Antagelsen om, at magten søges skjult og netop virker, fordi den fungerer som en skjult dagsorden, er dermed indbygget i det anvendte magtperspektiv. Sandheden om magtens *virkelige* hensigter og virkninger skjules af *konstruerede* sandheder om, hvad der tilsyneladende er selvindlysende godt.

Et sådant magtperspektiv kunne anvendes på analysen af Behandlerblikkene. Den sandhed om barnets behov, som de to institutioner iagttager, anvendes f.eks. også med henblik på at binde eller forme forældres vilje til at efterleve en særlig social identitet som forældre, og den sætter også begrænsninger for den voksne persons handlemuligheder. Det kommer f.eks. til udtryk i kravet om at skelne mellem egne følelser og fornuft med det formål at tilgodese den obligatoriske kærlighed til barnet. Samtidig er det alt andet end givet, at sandheden om barnets behov *virker* således, at den former vilje, ønsker og motiver. Man kan sige, at udgangspunktet for de mange sandheder om barnet og om, hvordan forældre demonstrerer forældreevne og evne til at udvikle sig *også* er, at den vilje, de ønsker og motiver, og her i særlig grad følelser, der ligger til grund for en given handling *ikke* altid er selvindlysende, og hvor virkningerne af professionelle sandheder ikke er givne. Ligesådan viser analysen af iagttagelserne af familier og børn, at der ikke blot er tale om en begrænsning af handlingsalternativer men snarere om en mulig udvidelse af nogle handlingsalternativer gennem en begrænsning af andre. Analyserne indikerer således en temmelig kompleks sammenhæng mellem sociale krav og individuelle handlemuligheder, hvor en indskrænkning af handlemuligheder kan være en udvidelse af andre. Det indikerer, at hjælp kan være kontrol men også at kontrol kan være en hjælp og derfor, at såfremt der er tale om magt, er dens virkninger langt fra entydige. Ligesådan er magt og kontrol ikke altid skjult. Det iagttages og reflekteres af Behandlerblikkene og af forældrene.

Endelig indikerer analyserne, at hvad, der er en tilsyneladende åbenlys sandhed, ikke altid er så åbenlyst. Det kommer tydeligst til udtryk i refleksionerne over risikoen for omsorgssvigt og risikoen for overbehandling. Pointen om, at sandheden om magtens virkelige hensigter og virkninger holdes skjult af konstruerede sandheder om det selvindlysende gode, overtrumfes dermed til dels af de refleksioner, der finder sted i det sociale arbejde. Det reflekteres, at den konstruerede sandhed ikke altid er sand. Det indikerer også, at *side om side* med den magt som iagttages, eksisterer der en professionel afmagt overfor det forhold, at det sociale arbejde netop ikke altid er selvindlysende godt, men kan være *både godt og skidt* afhængigt af *fra hvis perspektiv, der iagttages*. Refleksioner over risiko for overbehandling eller offentligt omsorgssvigt er netop en refleksion over forskellen mellem legitim/illegitim hjælp til gavn eller skade for *hvem?*

Det er min antagelse, at ovenstående magtperspektiv vil have svært ved at begribe denne kompleksitet, fordi magtens kausale virkninger ikke udfordres, men *antages*. Denne antagelse skal jeg forsøge underbygge i det følgende. Her vil jeg vise, at ovenstående magtperspektiv også rummer en konstruktion af sociale kausalforhold, der kan tjene til at opretholde noget, der muligvis er en selvindlysende *videnskabelig* sandhed (doxa), nemlig *at magt i alle henseender er dårligt* - også på trods af, at den måske er legitim. Som perspektiv fører det til, at en afklaring af forholdet mellem hjælp og kontrol ikke sker. Når man læser bidragene, der fremstiller analyser lavet på baggrund af forskning i det sociale arbejde, er det kendetegnende at synet på magtens rækkevidde, dens grænser og dens virkefelt, varierer inden for rammerne af enkelte bidrag såvel som mellem bidragene. Dette er et teoretisk og analytisk problem, der opstår *fordi* de teoretiske perspektiver, der ligger til grund for magtperspektivet, har indbygget nogle spændinger eller uklarheder, der er væsentlige at tage højde for analytisk, når man vil studere socialt arbejde, men hvor de teoretiske perspektiver ikke klart formulerer, *hvordan* dette kan ske. Som en følge af dette producerer nogle af bogens bidrag normative antagelser om netop personers vilje, ønsker og motiver og en antagelse om, at socialt arbejde har begrænsede handlemuligheder. Andre bidrag forsøger at sætte betingelser for magtens virkninger og muliggøre handlealternativer. Dette skal jeg forsøge at vise, ligesom jeg vil diskutere grundene hertil set i lyset af de teoretiske perspektiver, der anvendes.

Nogle af bogens bidrag følger umiddelbart det magtperspektiv, der introduceres i bogens indledning. De peger på, at *hjælp kan være kontrol*. Det drejer sig f.eks. om Carstens bidrag om visitationssamtaler på aktiveringsområdet (Carstens 2002) og Mik-Meyers bidrag om det sociale arbejde på kommunale aktiveringsprojekter og amtslige revalideringscentre (Mik-Meyer 2002).

At fokus er på hjælp som kontrol ses bl.a. i Carstens kommentar til ”succeshistorier” i Aktivlinien, dvs. tilfælde, hvor det bliver muligt for sagsbehandleren, at give klienten støtte til at realiserer egne ønsker:

”Jeg har valgt eksemplet med Anja [succeshistorien] som indgang for at illustrere, at der – uanset det rare, venlige, positive møde mellem sagsbehandler og klient – ikke desto mindre er tale om et overordentligt magtfuldt møde. Et møde som både er kendetegnet ved en meget asymmetrisk magtfordeling mellem de to deltagere, og et møde gennem hvilket sagsbehandleren definerer den danske socialpolitik og velfærdssystemets opgaver” (Carstens 2002:29).

I den sidste del af ovenstående citat fremgår det, at hjælp ikke betragtes uafhængigt af kontrol og magt. Enhver form for hjælp er et udtryk for et magtforhold. En væsentlig årsag hertil er,

at Carstens anskuer socialt arbejde som ”udøvet socialpolitik” og ser, at socialpolitikken såvel som velfærdssystemets opgaver defineres i interaktionen, dvs. det konkrete møde (Carstens 2002:30). Man kan sige, at Carstens her drager en analogi mellem politiske beslutninger og interaktioner i socialt arbejde. Det betyder *på den ene side*, at magt kan ses som noget, der så at sige siver ned gennem samfundet og sætter sig igennem i socialt arbejdes interaktioner. *På den anden side* betyder det, at der ikke er en væsensforskel mellem socialt arbejdes interaktioner og socialpolitik. Hjælp er derfor en tilsløring af det forhold, at socialt arbejde ”reelt er tillagt en overordentlig stor magt” (Carstens 2002:30). Den magt socialt arbejde besidder fordeles sig ”asymmetrisk” (Carstens 2002:29), hvilket vil sige, at socialarbejdere besidder *mere* magt *over* klienterne. Dermed betragtes magt som noget, der konstituerer og konstitueres af en forskel mellem foroven/forneden. Det formuleres så som en forskel mellem system(repræsentant) og klient. Denne magt sætter Carstens sig for at analysere.

Med udgangspunkt i iagttagelsen af ”motivation” og kravet om holdningsændring, der udgør centrale aspekter af såvel samtalerne med klienter som den politisk vedtagne Aktivlinje, påpeger Carstens en modsigelse i velfærdssystemet mellem det kommunitære princip og princippet om autonomi (Carstens 2002:37-40). Hun beskriver dette som en modsigelse mellem ”uforenelige” principper. Det vil sige, at betoningen af vigtigheden af det sociale fællesskab ikke er forenelig med princippet om autonomi (Carstens 2002:40). Når motivation bliver et centralt argument for det sociale arbejde, er det Carstens argument, at der sker en fokusering på indre vilje som et moralsk påbud og dermed en betoning af det kommunitære princip. Det reflekteres dog, at autonomiprincippet også kan forudsætte en undersøgelse af klientens vilje og indre tilstand (Carstens 2002:42), men dette følges ikke af en refleksion over, hvad forskellen er. En sådan refleksion kunne tage udgangspunkt i spørgsmål som f.eks. kan det kommunitære princip rumme et krav om autonomi? Er principperne da uforenelige, og hvis ikke, hvornår er formning af indre vilje da et udtryk for magtudøvelse hhv. autonomi? Carstens foretager et valg, der kommer til syne i analysen. På trods af, at Aktivlinjen er et ”udtryk for et overordentligt bredt politisk forlig”, og at ”sagsbehandlernes magt er en legitim magt” (Carstens 2002:43, 56) og således, at ønsket om at fremme motivation er legitimt (men ikke nødvendigvis godt), bliver sagsbehandlernes opmærksomhed på vilje og motivation i klientsamtalerne problematiseret (Carstens 2002:56). Carstens karakteriserer relativt entydigt denne fokusering på vilje som en vægtning af det kommunitære princip – en vægtning, som sagsbehandlerne ikke er bevidste om er fremherskende. At sagsbehandlerne forsøger at gøre det, det er legitimt (men igen, ikke nødvendigvis godt) *samtidig* med, at de forsøger at imødekomme klientens ønsker i en sådan grad, at det kan grænse til det illegitime, får ubetydelige konsekvenser for analysen. Derfor bemærkes det f.eks. ikke, at sagsbehandlerens fokusering på klientens vilje til aktivering i et særligt tilfælde fører til, at negative sanktioner (f.eks. afbrydelse af forsørgelse) søges *undgået*. Klientens ønske om udbetaling af forsørgelse på trods af udeblivelse fra møder imødekommes, ikke ved at klienten skal demonstrere det i praksis, men ved at denne netop giver udtryk for en vilje til i fremtiden at leve op til sine pligter (Carstens 2002:49-50). Dette indikerer ellers, at den magt, som socialarbejdere udøver, er en anden magt end en politisk legitim magt, og *at hjælp i den givne situation realiseres ved at undgå det, der fra klientens synsvinkel ville forekomme som en negativ sanktion, men som ville være legitimt*.

Hvordan man afgør, om noget er legitimt eller illegitimt, og hvordan denne forskel behandles, når det kommer til hjælp i det sociale arbejde, synes at være uklart. Carstens får da også problemer med at forklare, *hvorfor* sagsbehandlerne gør, som de gør. Hun ender med at spørge, om de forvalter deres skøn ud fra ”de signaler de kan opfange i den offentlige debat?”, eller om deres handlinger er en reaktion på globaliseringen (Carstens 2002:56-57). Her kommer det

til syne, at Carstens projekt ikke kun består i at undersøge, hvorfor socialarbejdere gør som de gør, men også består i at stille spørgsmål ved det kommunitære princip ud fra en antagelse om, at princippet om autonomi er *godt*. Den latente men synlige normative antagelse er, at det kommunitære princip begrænser handlemulighederne for autonome frie individer. *Det er selve det at ville noget med en andens vilje, der problematisk*. Dermed kan kontrol heller ikke være en hjælp. Hjælp er et mummespil (maskespil), der slører for det forhold, at systemet altid har mere magt over klienterne og dermed gøres det ringe sandsynligt, at det sociale arbejde kan have "et reelt afklarende formål" for klienterne (Carstens 2002:55). Dermed indskrænkes socialt arbejdes handlealternativer. Hvad Carstens dog ikke reflekterer er, at analysen i samme træk demonstrerer, at klienternes afmagt og manglende handlealternativer følger netop sagsbehandlernes begrænsede handlemuligheder eller sagt med andre ord: *Når sagsbehandlerne har begrænsede handlemuligheder, svækkes klientens handlemuligheder*. Hvis dette er tilfældet fungerer socialt arbejde ikke *alene* som et forhold, hvor systemrepræsentanter besidder mere magt over klienter. Magt i socialt arbejde produceres mere komplekst end det, et asymmetrisk modsætningsforhold mellem et system og en klient i betydningen foroven/forneden, kan beskrive. Analysen kan ikke reflektere dette. Den foretager i stedet et normativt valg. Her forekommer det som om, at selve den *synlige* antagelse om, at magten er skjult, holder det skjult, at det er det, der sker.

Noget lignende sker i bidraget *Omsorgens Herredømme*, der baserer sig på analyser af et aktiveringsprojekt og et revalideringscenter, men konsekvenserne bliver her tydeligere. I bidraget fokuserer Mik-Meyer i udgangspunktet på de situationer, hvor der *ikke* er enighed mellem klienter og ansatte om, hvilken forandring der er ønskværdig, eller om der er brug for forandring (Mik-Meyer 2002:107). Hun markerer således en forskel mellem situationer præget af konsensus og konflikt, og man kunne således antage, at der i analysen – modsat hos Carstens - tages højde for et princip om legitimitet forstået som en kollektiv konsensus om f.eks. mål i det sociale arbejde. Man kunne antage, at dette ville lede til et perspektiv på socialt arbejde, hvor det anses som muligt, at hjælp kan forekomme. Mik-Meyer bemærker, at socialarbejdere ikke oplever sig som personer med magtbeføjelser og vurderer, at dette har rod i, at de ikke træffer de formelle afgørelser - det gør sagsbehandlerne. Hun ser dog, at socialarbejdere udøver en anden form for magt - en definitionsmagt - der kommer til udtryk i de daglige skøn, de foretager. Det er denne definitionsmagt, som Mik-Meyer undersøger. Hun vil vise, at socialarbejdere ikke er så "frie og uplettede", som de forestiller sig (Mik-Meyer 2002:110-111). Dermed fokuseres der analytisk på, at *hjælp kan være kontrol*.

Man kan sige, at Mik-Meyer forsøger at nuancere socialarbejdernes magtforståelse, der antageligt bygger på en antagelse om, at magt fordeler sig i et hierarki, hvor nogen har mere eller mindre formel kompetence og dermed magt til at træffe beslutninger. Ligesom Carstens er Mik-Meyer opmærksom på, at legitim magt også har grænser, og at afgørelser om, på hvilken *måde* noget er legitimt, ikke blot afgøres af personer med formel kompetence til at træffe afgørelser. Der findes også den forhandlede legitimitet, der f.eks. kommer til udtryk i de situationer, hvor der ikke er enighed om hvilken forandring, der er ønskværdig eller nødvendig. I de situationer er det Mik-Meyers pointe, at der foregår en kamp mellem klienter og socialarbejdere om at definere hjælpens form, og dermed indirekte, hvad klientens problem er (Mik-Meyer 2002:107). I denne kamp, siger Mik-Meyer, bliver det ikke så afgørende, hvad klienterne laver, men om de udvikler sig personligt (Mik-Meyer 2002:108). Dette hviler ifølge Mik-Meyer på et skisma mellem to situationsdefinitioner i det sociale arbejde, hvor aktiveringen enten ses som en arbejdsplads (primært af klienterne) eller som en socialpædagogisk foranstaltning (primært af de ansatte). De ansattes skøn problematiseres, "fordi de ansattes vur-

deringer afspejler den ubestridte viden, som institutionerne hviler på, og som stadighed reproduceres i interaktionen mellem ansatte og klienter”(Mik-Meyer 2002:111). Dvs. at det skøn, at klienterne har behov for personlig udvikling gennem socialpædagogiske tiltag problematiseres.

I Mik-Meyers analyser sker der overvejende en negativ betoning af, at de ansatte har en definitionsmagt. Det gælder f.eks. i forhold til, om det er en vurdering af en persons arbejdsevne eller personlige udviklingspotentialer, der skal være i fokus (Mik-Meyer 2002:112-115). Her problematiserer Mik-Meyer den socialpædagogiske vurderingen af klienternes personlige udviklings- og forandringspotentialer. Hun betegner denne vurdering som essentialistisk, fordi den antager, at det er muligt at vurdere, hvordan folk *er*, fordi den ikke inddrager konteksten og fordi den baserer sig på en antagelse om, at den udgør ”det eneste sande billede” af en klients natur, hvilket den ifølge Mik-Meyer i ”sagens natur” aldrig ville kunne gøre: ”Den antagelse kan afvises på grund af den manglende teoretiske validitet ved essentialiserende tænkning af den art” (Mik-Meyer 2002:116-117). *Det er således selve vurderingen eller bedømmelsen af personers udviklings- og forandringspotentialer, der af Mik-Meyer vurderes som problematisk* – i lighed med Carstens kritik af fokuseringen på klienters vilje og motivation. Det betyder, at der etableres en normativ forventning om, at klienterne er personer, der ved, hvad der er bedst for dem selv og selv er i stand til at definere deres behov, herunder at de ikke har behov for et socialpædagogisk tilbud men en uddannelse eller et arbejde (Mik-Meyer 2002:127). At det også af klienternes udsagn kan ses, at de er strategiske, ved at det er svært at vurdere om nogen keder sig, er motiverede eller har reelle smerter, og med det udgangspunkt kan finde på at ’ snyde’ de ansatte, vurderes af Mik-Meyer som en naturlig reaktion på trangen til at holde fri fra det, der ikke er en reel arbejdsprøvning men en socialpædagogisk indsats (Mik-Meyer 2002:113). Dermed foretager – nu ikke de ansatte – men analysen i grunden en essentialistisk bedømmelse af klienterne, som personer, der modsat de ansatte, er det, man kunne kalde rationelle aktører. De ansattes beskrivelser af klienterne som nogen med ”modstand” på er tilsyneladende sandheder, der står i modsætning til den latente analytiske antagelse om, at *klienter faktisk ved bedst selv*. Spørgsmålet er, om der er et teoretisk validt grundlag for en sådan bedømmelse? Begrundelsen finder Mik-Meyer netop i teoretiske beskrivelser af magten som skjult for både ansatte og klienter. De ansattes vurderinger fungerer som selvindlysende sandheder, der slører for den *institutionelt* betingede ”dunkle hemmelighed” (jf. Goffman), at de ansatte ved bedst, hvad der er godt for klienterne (Mik-Meyer 2002:116-119). Dette sker ikke ”bevidst og velovervejet” men derimod på en måde, hvor ”ansatte og klienter *automatisk får* bestemte roller, der relaterer sig til den kontekst som de agerer i, og *ikke selv vælger deres handlinger frit*. Deres handlinger skal tolkes med blik for institutionernes kultur” (Mik-Meyer 2002:109):

”Også her er det institutionernes doxa – det socialpædagogiske projekt – der bevirker, at de ansatte *automatisk* kategoriserer klientens handlinger inden for denne kontekst (som derved udelukker andre kontekster med tilsvarende konnotationer til klientens handlinger) ”Automatisk” er kursiveret, da der ikke skal herske nogen tvivl om, at kampen om definitionen af situationen ikke er en bevidst strid mellem ansatte og klienter, hvor ansatte med magt tvinger deres forståelse igennem, men at kommunikationen i sit udgangspunkt er ulige, da det er institutionens ”tavse viden”, doxa, som definerer de forskellige udsagns værdi, da den på forhånd har defineret dialogens gyldige kriterier. Institutionen spørger, klienten svarer – det er kommunikationens betingelser” (Mik-Meyer 2002: 118-119).

Af ovenstående kan man læse, at den indledende skelnen mellem situationer præget af enighed eller uenighed om hjælpebehovet, ikke får analytiske konsekvenser, for selv når der er

enighed og dermed ikke en ”bevidst strid” (f.eks. hvis klienten selv vurderer, at vedkommende har behov for personlig udvikling), er der tale om, at doxa sætter sig igennem. Men hvad afgør da, hvad der er den sande bedømmelse, når end ikke klienterne (alligevel) er i stand til at gennemskue doxa? Her kommer det til syne, at kritikken grundlæggende er en kritik af, at de ansatte har beføjelser til at vurdere og sanktionere klienterne i hverdagen ud fra socialpædagogiske kriterier. Deri består den virkelige asymmetriske magtrelation (Mik-Meyer 2002:111). Mik-Meyers projekt er således at vise, at det er selve det socialpædagogiske projekt, *der søger at fremme betingelserne for personlig udvikling*, der er problematisk. Resultatet er, at hjælp til positiv forandring f.eks. gennem klientinddragelse, bliver højst usandsynlig:

”Det er dog svært at se, hvordan den grundlæggende struktur i det sociale arbejde (at der er nogle, der er ansat til at hjælpe andre, med eller mod deres vilje) kan forandres, så længe udgangspunktet er tvunget. Netop dette grundlæggende forhold bevirker, at relationen mellem ansatte og klienter magtmæssigt set er asymmetrisk” (Mik-Meyer 2002:109).

Af ovenstående fremgår det, at det sociale arbejde har begrænsede handlealternativer, uanset hvordan hjælp defineres og udøves og uanset, om det fører til enighed eller konflikt. Den grundlæggende struktur i det sociale arbejde har tvang som udgangspunkt, og at sociale arbejde kan forandres (og dermed forandre sig selv) forekommer derfor usandsynligt. At hjælp kan føre til positive forandringer forekommer som en illusion. Dermed indskrænkes socialt arbejdes handlealternativer. Samtidig sker der paradoksalt nok en negation af, at det selv samme skøn, der problematiseres, har en afgørende betydning. Uanset hvordan skønnet praktiseres, og hvilke virkninger hjælpen har, synes den bærende antagelse at være, at hjælp er kontrol, og at kontrol ikke kan være hjælp: når udgangspunktet er tvang, vil relationen mellem socialarbejdere og klienter fortsat være asymmetrisk, således at socialarbejderen *grundlæggende* har mere magt end klienten. Dette forudsætter imidlertid også en antagelse om, *at klienter, der er tvunget til eller er afhængige af hjælp, ikke samtidig kan have, kan opnå og således blive betragtet som personer med magt*. På den måde kan man sige, at når socialt arbejde vurderes som havende begrænsede handlemuligheder, så svækkes også klientens handlemuligheder. Dette perspektiv, samt hvilke konsekvenser det kan have for synet på klienterne, reflekteres imidlertid ikke. Det sker imidlertid i en række andre af bogens bidrag.

En række af bogens øvrige bidrag følger også det perspektiv, at hjælp kan være kontrol men forsøger samtidig at holde hjælpen op som en mulighed. Det drejer sig f.eks. om Ebsen og Guldagers analyse af kommunal klassificering af langtidsledige, Uggerhøjs analyse af mødet mellem socialarbejdere og klienter på familiebehandlingsinstitutioner og Egelunds analyser af børneforsorgsarbejdet. Den første grænse, som samtlige disse analyser markerer, er det legitime grundlag for socialt arbejde. Der stilles således ikke i udgangspunktet spørgsmål ved, om f.eks. klassificering er berettiget eller ej, hvilket dog ikke betyder, at det ikke reflekteres, at der kan være politiske og retlige rammer, der i det konkrete sociale arbejde kan give anledning til skøn, som ikke henviser til et legitimt grundlag men andre interesserer (Ebsen & Guldager 2002:63, Uggerhøj 2002:103-5, Egelund 2002:131). Grundlæggende er der dog tale om, at socialt arbejdes indgreb har en vis legitimitet og dermed også, at tvang kan være nødvendigt - ikke blot for tvangens skyld, men *af særlige grunde*. Kontrol kan i nogle henseender legitimt begrundes og være en hjælp f.eks. af hensyn til barnet:

”Samtidig er det nødvendigt at være opmærksom på, at der [...] ofte er tale om klienter med massive sociale og psykiske problemer [...] I mange af familierne er der tale om så alvorlige problemer, at der eksisterer en reel fare for børnenes trivsel og velfærd, hvis forældrene får mere indflydelse på foranstaltninger og beslutninger [...] Derved kan en vurdering af familiernes ind-

flydelse og involvering i indsatsen på institutionen ikke sættes ind i et normalt demokratisk perspektiv. Fuld indflydelse ville formentlig betyde, at nogle klienter ikke ville tage imod nødvendige foranstaltninger, som forvaltningerne og institutionerne kan tilbyde" (Uggerhøj 2002:103).

Det er kendetegnende, at denne markering får konsekvenser for analyserne. Det betyder f.eks., at det inddrages, at "Socialarbejderne er forpligtet til at handle selv i dette vanskelige og dilemmafyldte spil" (Uggerhøj 2002:104-05): et spil som bl.a. omfatter en hensyntagen til politiske beslutninger og retlige krav. Det betyder også, at der f.eks. gives *forklaringer* på, hvorfor socialarbejderne gør, som de gør, der bidrager til at betinge og nuancere den magt, de har. Endelig betyder det, at hjælpen holdes op som en mulighed f.eks. ved at de *faktiske konsekvenser* af socialarbejdernes vurderinger, f.eks. de tilbudte foranstaltninger, holdes op mod klientens ønsker. Samlet set leder det til konklusioner, der står i modsætning til og som *ikke* fremhæves i det indledningsvist præsenterede magtperspektiv. Det skal jeg forsøge at vise.

I deres bidrag om sagsbehandleres klassificeringer af langtidsledige skriver Ebsen og Guldager:

"Klienterne var opmærksomme på, at de blev klassificeret. De vidste at der var krav om at de skulle deltage i et tilbud, og at de skulle have bestemte karakteristika for at komme i de respektive tilbud. Men det var ikke altid, at klienten forstod klassificeringen" (Ebsen & Guldager 2002:65).

Med udgangspunkt i dette, at det legitime grundlag for klassificeringen er kendt (for både sagsbehandlere, klienter og forskere), giver Ebsen og Guldager eksempler på, hvad det er, klienter finder uforståeligt. Disse eksempler kan man beskrive på følgende måde: 1) Klienten finder det uforståeligt, at sagsbehandlerens klassificering ikke fører til en ønsket formålstjenlig praktikplads. Grunden er her, at arbejdspladsen ikke ser og handler som forventet, 2) Klienten finder det uforståeligt, at sagsbehandlerens klassificeringer som ikke-arbejdsmarkedsparat modsiges af en anden professionel vurdering, 3) Klienten finder ikke sagsbehandlerens klassificeringer vedrørende villighed uforståelige eller usynlige, men oplever dem som problematiske temaer. I det ene tilfælde fordi klienten ikke blot er uvillig men også villig, og fordi spørgsmålet om uvillighed overtrumfer klientens øvrige behov f.eks. behovet for hjælp til misbrug. I det andet tilfælde, fordi klienten forventer, at sagsbehandleren ikke kan tilgode-se personens ønsker og at villighed/uvillighed kan blive et tema (Ebsen & Guldager 2002:66-67) Om disse eksempler siger forfatterne:

"Det gælder for alle fire ovennævnte og mange andre langvarige klienter, at de løbende er uenige i den måde, de klassificeres på, og forsøger at korrigere den. De beretter, at det er svært at komme til orde overfor forvaltningen, og at de med forskellige strategier forsøger at håndtere de kritiske temaer i lovgivningen. Ole valgte selv at skifte afdeling, men endte alligevel i en utilfredsstillende aktivering. Frederik og Sofie fandt strategier i forhold til villighedstemaet, som sagsbehandleren kunne håndtere inden for kommunens rammer. Peter og hans sagsbehandler oplevede, at han blev fejlkvalificeret, men i kraft af deres enighed, blev han i en periode friholdt for aktivering" (Ebsen & Guldager 2002: 68).

Ebsen og Guldager vurderer, at positive resultater af klassificeringsforløbene, set ud fra disse eksempler, afhænger af to forhold: dels de eksisterende tilbud, som sagsbehandleren kan handle i forhold til, dels det *personlige* kendskab til klienten. Klassificeringer virker således ikke altid undertrykkende (Ebsen & Guldager 2002:68,78). *Det personlige kendskab* til klienten ses som en mulighed for at yde en bedre og mere målrettet hjælp og som en forudsætning

for at opnå ”enighed” om klassificeringen. Her bemærkes det, at i det tilfælde, hvor enighed ikke er givet eller ikke forekommer, må klienten kæmpe for at skabe rum for handling og egne beretninger men også, at det er muligt *at forandre klassificeringer* som følge af en sådan kamp. På den baggrund anbefaler forfatterne, at klientens evne til at gennemsnætte sandheder og således klientens magt er vigtig at inddrage i analyser af socialt arbejde (Ebsen & Guldager 2002: 69,76,78). På den måde ses klassifikations- og kontrolsystemer som noget, der kan være produktivt på en god eller dårlig måde. Det, der er produktivt i en retlig sammenhæng, kan f.eks. være uproduktivt i det sociale arbejde, *fordi det ikke muliggør hjælp*. Omvendt kan der ske en omformulering, hvor retlige forhold kan gøres produktive for hjælpen:

”[...]med Foucault i tankerne [kan man] sige, at man i sammenstødet mellem det givne sandhedsregime (klassifikationssystem) på den ene side og klienternes mestringsstrategier på den anden, står i et skæringspunkt mellem magtens disciplinering/undertrykkelse af klienter og magtens ”produktive” kraft. Denne består i et forandringspotentiale, der hviler på systemets kapacitet (samt vilje og ønske) om at lade sig påvirke af modmagtens (dvs. klienternes) selvklassificering/modklassificering, handlemønstre, mestrings- og modstrategier. Heri ligger i vores øjne en meget vigtig faglig og etisk udfordring for det kommunale aktiveringsarbejde, hvis det – i et magtperspektiv – vil sikre sig mod overgreb på eller undertrykkelse af klienter” (Ebsen & Guldager 2002).

I ovenstående citat holdes magtens virkninger åbne, og det antages, at det sociale arbejde har et ”forandringspotentiale” med hensyn til at gøre magten produktiv i en ikke-undertrykkende og ikke-disciplinerende forstand. Selvom kontrol ikke betragtes som hjælp, så kan hjælp muliggøres på trods af kontrol. Her er det tilsvarende bemærkelsesværdigt, at forudsætningen for dette forandringspotentiale ses som et personligt kendskab til klienten.

Dette kommer også til syne i Uggerhøjs analyse, der beskæftiger sig med familiearbejde i forvaltningen og på en døgninstitution, hvis opgave er at vurdere forældreevne (Uggerhøj 2002). I tråd med ovenstående skriver Uggerhøj, at:

”Indflydelse og inddragelse kan ikke alene bygge på et traditionelt rettighedsperspektiv, hvor det enkelte individs juridiske ret til ydelsen og foranstaltningen er i fokus, men bør også bygge på kommunikationen og adfærden mellem socialarbejder og klient i mødet – på klientens virkelighed, på forståelsen af klienten som menneske, på engagement, og på det at tale sammen” (Uggerhøj 2002: 84).

Hvor Carstens og Mik-Meyer kritiserer den manglende fokusering på ydelse og foranstaltningen til fordel for socialpædagogiske vurderinger, synes citatet at fremhæve, at det socialpædagogiske og socialfaglige projekt ikke kun tilslører magten men også kan bidrage til at fremme f.eks. retssikkerhed, fordi klienten herigennem kan komme til orde. Her peger Uggerhøj på, at *engagement, menneskelighed og ærlighed* versus f.eks. observerende og belærende adfærd er vigtige elementer i mødet mellem socialarbejder og klient (Uggerhøj 2002:84-87). Han understreger, at professionel menneskelig, engageret og ærlig adfærd ikke ”nedbryder” magten, men ”tyder på at kunne frembringe en langt mindre overgribende magt, idet den udøves *gennem klienten og ikke på trods af klienten*” (Uggerhøj 2002:87). På den måde kan man sig, at dét, der kunne udlægges som en tilsløring af magten, her bliver til en mulighed for at reducere magtens negative virkninger, således at hjælp kan opleves som mindre overgribende. Spørgsmålet er da, hvad er magt og afmagt, hjælp og ikke-hjælp? Uggerhøj belyser, hvordan et ufrugtbart rollespil kan pågå, og i høj grad afhænger af den organisatoriske ramme. Der er tale om et rollespil, der potentielt kan skabe en ond cirkel, hvor socialarbejdernes trang til

hjælp bevirker, at klienter efterhånden slet ikke kan lade være med at være klienter (Uggerhøj 2002:95). I disse tilfælde, forøges og bekræftes klienternes afmagt og afhængighed i et gensidigt interaktionsspil, der forringer sandsynligheden for, at klienterne får mulighed for at spille andre roller end netop rollen som klient. På den måde pointerer Uggerhøj at *måden*, hvorpå *hjælpens* rollespil tager form, har betydning for, hvordan magt/afmagt fordeles. Mødet mellem socialarbejder og klient, hvor ”kompleksiteten i det sociale arbejde udspiller sig” (Uggerhøj 2002:81), kan resultere i en forøgelse af socialarbejdernes magt og klientens oplevelse af afmagt og afhængighed, men også i en gensidig mægtiggørelse. Den gensidige mægtiggørelse forudsætter, at parterne ikke er fastlåst i en ond cirkel kendetegnet ved, at mere magt til socialarbejderen gør klienten afmægtig. Derfor taler Uggerhøj også for, at socialarbejdere bliver opmærksomme på, ”hvordan det er muligt at inddrage forældrene” i en ”menneskelig og engageret dialog” og skabe mere ”ligevægt i magtspelet” som en forudsætning for ”forandring” (Uggerhøj 2002:104-05). Dette rummer en antagelse om, at det er muligt at opløse et magtforhold kendetegnet ved en forskel mellem foroven/forneden, og at dette er forudsætningen for, at hjælp til forandring kan realiseres.

Samlet set kan man sige, at Ebsen, Guldagers og Uggerhøjs bidrag adskiller sig fra de første to bidrag ved, at det sociale arbejdes *måde at hjælpe på ses som afgørende for, hvordan magt og afmagt produceres*. Forholdet mellem hjælp og magt holdes åbent. Samtidig vurderes det som betydningsfuldt, hvis mødet mellem socialarbejder og klient gør det muligt at udvide den måde, hvorpå *begge parter* fremstår *som personer*. Det kræver imidlertid, at både socialarbejder og klient er villige til og får mulighed for at fremstille sig selv som *andet* end et system og en klient, der fordeler hhv. modtager en særlig ydelse. Denne antagelse står i modsætning til den kritik, der ser, at det netop er fokuseringen på klientens person som andet end arbejdssøgende med ret til en særlig ydelse, der er problemet.

Hvor Ebsen, Guldager og Uggerhøj holder magtens virkninger for hjælpen åbne, nuancerer Egelund magtens *årsager*. Egelund stiller spørgsmål ved, i hvor høj grad retsikkerhedsgarantier efterleves af socialforvaltningerne (Egelund 2002:130) og påpeger bl.a. et punkt, hvor det er ”åbenbart”, at reglerne yder ringe beskyttelse mod børn og forældre. Det gælder der, hvor de materielle betingelser for at iværksætte tvang er så ”vagt og upræcist formuleret, at de åbner op for en betydelig tolkningsfrihed”. Et eksempel herpå er formuleringer som ”utilstrækkelig omsorg”. Egelund vurderer, at denne upræcise målgruppedefinition er den største kilde til magtudøvelse og vilkårlige afgørelser i børneforsorgens arbejde (Egelund 2002:133). Hun identificerer desuden med udgangspunkt i nordisk forskning tre områder, der muliggør subtile magtpraktikker: 1) vurderinger af børns risiko, 2) samarbejde med børn og familier og 3) indsatsernes virkninger (Egelund 2002:135). I forhold til vurderinger af børns risiko påpeger Egelund, at den videnskabelige basis for at vurdere, om et barn er et risikobarn eller vil udvikle sig til det i fremtiden er svag, og at sådanne vurderinger i socialt arbejde antageligt i almindelighed ikke er funderet i et begrebsliggjort kundskabsgrundlag. I stedet forekommer det antageligt, at vurderinger af risikobørn sker på basis af dominerende eller individuelle normative forestillinger om, hvad der f.eks. er et godt normalt forældreskab (Egelund 2002:136-38). Dette er ifølge Egelund bl.a. muligt, fordi samarbejde med børn og familier ofte sker på et illegitimt grundlag, hvor børn og familier ikke søges inddraget i alle faser og aspekter af myndighedernes overvejelser og beslutninger om deres liv. Dette er ifølge Egelund en åbenlys magtudøvelse, der adskiller sig fra magt til at definere, hvad der er et risikobarn og således, hvad der er normalt eller unormalt (Egelund 2002:139-140). Set i lyset af disse to forhold, bliver det også muligt, at subtile magtteknikker udfolder sig i forhold til valg af indsats. Fordi problemdefinitionerne hviler på et upræcist og ikke-kundskabsfunderet grundlag, og fordi de

ikke søges afprøvet ved at høre og inddrage børn og familier, er der ifølge Egelund en risiko for, at selve valget af indsats skyder mål forbi. Når selve indsatsernes virkninger tilmed er ukendte, opstår der en risiko for, at socialt arbejde med børn og familier er ”et stort ukontrolleret eksperiment med dårligt stillede børn og familier” (Egelund 2002:140-143). Dette stiller ifølge Egelund vanskelige betingelser for hjælp:

”Disse magtpraktikker [de tre punkter] udfoldes af individuelle socialarbejdere i deres daglige arbejde. Men det sker i et samspil med og påvirket af den socialpolitiske kundskabsmæssige og organisatoriske kontekst [...] Den institutionaliserede forestilling om den sociale børneforsorg er, at den kan løse marginaliserede børnefamiliers konflikter med herskende normer. Til dette formål er børneforsorgen udrustet med et snævert forebyggende foranstaltningsrepertoire af psykologisk og pædagogisk art og med kardinalforanstaltningen: anbringelse. Børneforsorgen har ikke mulighed for i væsentlig grad at yde den forbedring af familiernes sociale situation m.h.t indkomst, uddannelse, arbejde, bolig og boligmiljø, sundhed m.v., som er nødvendig hvis mere end marginale forbedringer af børnenes situation skal opnås. Inden for dette snævre mandat skal den sociale forsorg trods børnekonventionens honnørord om en forsorg ”til barnets bedste” varetage meget modsætningsfulde formål. [...] På alle disse modsatrettede felter skal børneforsorgen først og fremmest *gøre noget*. I kravet om at gøre noget – i krydsilden mellem modsætningerne, med et meget snævert mandat i forhold til familiernes problemer og ved hjælp af mangelfuld viden og ukontrollerede løsninger – ligger magten og vilkårligheden gemt” (Egelund 2002:144).

I citatet fremgår det, at sociale arbejdes handlealternativer er begrænsede *samtidig* med, at det sociale arbejde, som Uggerhøj også påpeger, er forpligtet til og forventes at gøre noget. Hvad der er interessant i denne sammenhæng er, at f.eks. klassificeringer eller beskrivelser af upræcise målgrupper ikke nødvendigvis ses som en barriere for socialt arbejde. En kvalificeret præcision antages at kunne bidrage til bedre hjælp. Magten opstår ikke nødvendigvis *alene* som følge af en særlig viden eller magt til via kontrol- og klassificeringssystemer at gennemsætte en særlig definition af et problem. Magt kan også opstå som følge af manglende kontrol, manglende viden og ”vilkårligheden”, der tillader moralske normative antagelser, der ikke er et legitimt grundlag for, at få frit løb. Årsagen til subtile magtpraktikker er således ikke blot, at socialarbejdere har en definitionsmagt båret af en sandhed om, at de ved bedst. Årsagen er også *manglende viden om og kendskab til klienterne* og dermed, at man *ikke ved bedst*. Kombineret med begrænsede handlealternativer og et handlingspres skabes her grundlaget for subtil magt.

En følge af dette perspektiv er, at hjælp kan være kontrol men også, at kontrol kan være en hjælp *afhængigt* af den viden, hjælpen baserer sig på. Magt kan opstå og få fart på som følge af *afmagt* i betydningen fravær af viden, kontrol og ikke mindst handlingsalternativer. *Den, der udøver magt og tilsyneladende ved bedst, er måske samtidig afmægtig og ikke-vidende*. Et sådant perspektiv holder det således åbent, om magt blot produceres i forskellen foroven/forneden, og det stiller spørgsmål ved magtens årsager som en forudsætning for at forstå dens virkninger. Årsagen til, at hjælp ikke altid er en hjælp, kan ikke alene være magt men også afmagt.

Man kan diskutere, hvorfor der forekommer disse forskelle i de forskellige bidrag. Et svar kunne være, at der er tale om analyser, der behandler forskellige områder i det sociale arbejde. Man kunne f.eks. antage, at kontrol og magtudøvelse anses som mere legitimt på nogle områder end andre. Men et sådant svar fordrer, at man kan sige noget om, hvad samfundet betragter som legitimt eller illegitimt. I bogens sidste kapitel bemærker Mortensen, Larsen og Frø-

lund, at grænserne for legitim politisk magt og styring er blevet langt mere komplicerede at analysere, fordi moderne magtudøvelse og politisk styring ikke blot sker som en ”indskrænkning” af frihed, men også tager form af en direkte påvirkning med det formål at ”skabe” aktive, sunde, velfungerende og ansvarsfulde borgere (Mortensen, Larsen, & Frølund 2002:187). Det komplicerede består i, at den positive magt formuleres som et ideal om negativ magt, nemlig selvbestemmelse og evne til at forvalte egen frihed på en ansvarsfuld måde. Her bliver det svært at skelne mellem, hvad der er et udtryk for magtudøvelse, og hvad der er et udtryk for selvforvaltning. Mortensen, Larsen & Frølund stiller derfor spørgsmålet: ”Hvordan kan man kritisere en magt, der tilsyneladende søger at fremme borgerens selvbestemmelse og styrke deres evne til at forvalte deres egen frihed?” (Mortensen, Larsen & Frølund 2002:187)

Spørgsmålet kan ses som en refleksion over *et videnskabeligt problem*, der vedrører evnen til at beskrive magtens form i et samfund, hvor traditionelle modstillinger mellem f.eks. tvang/frihed og kontrol/autonomi forskydes af samfundets kommunikationer om sig selv. Det problem efterlader videnskaben med et problem, der drejer sig om, hvilke tilgange vi da skal anvende, når vi ønsker at analysere og kritisere nutidige magtforhold og måske et problem med at beskrive præcist, hvordan magt produceres. Forskellene mellem de forskellige bidrag kan ses som et eksempel herpå. Overfor dette videnskabelige problem findes et praktisk politisk og socialfagligt problem, der drejer sig om, hvor langt man *kan* eller *bør* gå med hensyn til at hjælpe, og hvornår der er fare for, at hjælpen udvikler sig til en ikke-hjælpssom kontrol. Dette reflekterer Mortensen, Larsen & Frølund afslutningsvis over.

”Normaliseringsprincippet indebærer generelt, at alle medborgere uanset deres eventuelle fysiske, sociale, psykiske handicaps, deres alder og deres etniske tilhørsforhold så vidt muligt skal understøttes og hjælpes til at fungere i det normale hverdagsliv. De skal understøttes i og oplæres i at indgå i normalitetskulturer. De skal kort sagt integreres socialt og normaliseringen antages at være forudsætningen for integration som fuldgyldige medborgere i familie og netværk, på arbejdsmarkedet og i politisk deltagelse – altså i samfundslivet i bred forstand. [...] Socialpolitiske bestræbelser på at normalisere denne gruppe [af tunge klienter] er derfor konfronteret med to grundlæggende problemer. For det første er det besværligt og dyrt, på en effektiv måde at understøtte og hjælpe disse mennesker i at opnå en normal tilværelse. For det andet er der mange, der ikke kan eller vil normaliseres. Selvom normalisering kan virke hensigtsmæssig i forhold til nogle grupper af socialt udstøede, så har normaliseringen sine grænser [...] Man kan sige, at de magtrelationer, bogen beskæftiger sig med, vedrører ”tunge” klienter, hvor der eksisterer et paradoks, der ligger i, at man søger at udvikle selvbestemmelse, selvansvar og selvforsørgelse i en situation, hvor klienternes frihed til at vælge er lille. Den politiske og socialt faglige erkendelse af, at ensidig normaliserings- og integrationsbestrebelse dels kan være svære at iværksætte og gennemføre overfor visse grupper og dels kan forværre livskvaliteten, har i de senere år været stigende” (Mortensen, Larsen & Frølund 2002:190-91).

Citatet rummer en vigtig refleksion, der drejer sig om *hjælpens muligheder og begrænsninger* og om, hvordan samfundet normativt beslutter, at hjælpen skal tage form. Hjælp til normalisering kan være dyrt samfundsøkonomisk, og det sociale arbejde kan være besværligt. Normaliseringen og dermed hjælpen har grænser, fordi ikke alle ”kan eller vil normaliseres”. Overfor disse ”tunge” klienter er en fortsat insistens på normalisering ikke nødvendigvis et godt svar. En fokusering på livskvalitet kunne være et alternativ. Spørgsmålet er imidlertid, hvad er livskvalitet? Er det i klientens interesse, at man opgiver normaliseringsprincippet forventning om, at de så vidt muligt skal hjælpes til at fungere i et normalt hverdagsliv? Og hvis man gør det, hvad ville da være begrundelsen? Kunne man forestille sig, at vi ville kunne acceptere svaret: Samfundet kan ikke give jer tilstrækkelig frihed til at vælge, det erkender vi, og vi ac-

cepterer, at det kan vi ikke gøre noget ved? Ville svaret ikke snarere blive, at de ikke kan eller ikke vil? Altså netop en fokusering på klientens evne og vilje? Der er måske et paradoks i, at man forsøger at udvikle selvbestemmelse, selvansvar og selvforsørgelse hos personer, der har begrænset frihed til at vælge, men har vi eller kan vi som samfund forestille os et alternativ? Der gives ikke noget entydigt svar på disse spørgsmål, hvilket Mortensen, Larsen & Frølund heller ikke forudsætter. Men refleksionen er vigtig, ikke blot som en sidebemærkning, men som en medløbende reference i *den videnskabelige analyse, der netop forsøger at iagttage socialt arbejde i samfundet*. I den henseende videnskaben skal kunne tilbyde samfundet mulige forståelsesrammer for, hvordan normative valg træffes og må træffes i praksis, må vi undgå analytisk at foretage normative slutninger, der reducerer kompleksiteten i de problemstillinger, samfundet iagttager. Ellers risikerer vi f.eks. at videnskabelig kritik ses som naiv eller som en selvretfærdig kritik, der forestiller sig, at det er muligt at se bort fra, at det forventes, at nogen foretager disse valg. Mortensen, Larsen og Frølund konstaterer derfor også, i modsætning til nogle af bogens bidrag, at ”Sagsbehandlernes magt er i udgangspunktet hverken god eller dårlig. Det afgørende er, om magten udøves på en demokratisk, fagligt forsvarlig, gennemskuelig og produktiv måde” (Mortensen, Larsen & Frølund 2002:193). De antyder dermed et minimumskriterium for bedømmelsen af socialt arbejde, der i høj grad støtter sig til et krav om politisk, juridisk og professionel legitimitet i *samfundet*. Samtidig siger man egentligt, at sagsbehandlerens magt kan resultere i *både noget godt eller dårligt for klienten*. Spørgsmålet om, hvad der er god eller dårlig hjælp holdes åbent, og dermed bliver det muligt, at hjælp kan være kontrol, og at kontrol kan være hjælp. På den måde tilbyder bogens sidste kapitel en refleksion, der kan give retning til en analyse, der ikke blot forudsætter, men sætter sig for at undersøge, hvornår og under hvilke betingelser samfundet og i særlig grad socialt arbejde hjælper eller ikke hjælper. Ebsen, Guldager, Uggerhøj og Egelunds bidrag, forsøger inddrage en sådan refleksion. Deres bidrag forsøger at sætte grænser for f.eks. legitim og illegitim hjælp og afsøger betingelserne for god og dårlig hjælp. Dette perspektiv er marginalt i forhold til bogens *fremherskende magtperspektiv*, men findes dog. Det rummer en refleksion over det teoretiske problem, som Mortensen, Larsen og Frølund også antyder: ”hvis man vil undgå analyser, hvis pointe er, at alle sociale relationer er udtryk for magt, må man have et kriterium om, hvilke magtformer, der er legitime, og hvilke der ikke er det” og pointerer, at sådanne kriterier *ikke* gives med de ovennævnte teoretiske perspektiver (Mortensen, Larsen & Frølund 2002:195). De forskellige betoning og udlægninger af forholdet mellem hjælp og kontrol samt forudsætninger for forandringsprocesser i socialt arbejde signalerer derfor måske et teoretisk (videnskabeligt) problem med at markere forskellen mellem magt og hjælp. Dette vil jeg diskutere og argumentere for i det følgende. Jeg vil forsøge at vise, at det teoretiske problem drejer sig om *at sætte grænser for magt*, og at dette i sidste ende vedrører et videnskabeligt problem med at beskrive samfundet.

Er der grænser for magt?

Det magtperspektiv på socialt arbejde, der indleder bogen *Det magtfulde møde mellem system og klient* udledes i reference til Foucault, Bourdieu og Goffmans teoretiske og analytiske perspektiver. Når bogens bidrag producerer modsatrettede perspektiver på magtens rækkevidde, kan man se det som et resultat af en uklar afgrænsning af magt. De teoretiske perspektiver sætter *begrebsmæssigt* uklare grænser for, *hvornår* magt forekommer for *hvem*, *hvornår* og i forhold til *hvad* og ikke mindst hvorfor, set i lyset af *samfundet*. Begrebsmæssige uklarheder kan åbne for *analytisk* vilkårlighed.

Foucault udlægger ikke sig selv som magtteoretiker men som en, der ønsker at undersøge, hvordan subjektet historisk set er blevet et subjekt (Foucault 2000:326). Via sine analyser når Foucault frem til, at der findes en række vidensformer eller sandhedsregimer (savoir) og magtteknikker, der via det vestlige samfunds udvikling, den diskursive italesættelse og skabelsen af det ”diskursive faktum”, har bidraget til en stadig større disciplinering af det enkelte individ ”helt ned til de mest ubetydelige og mest individuelle handlemåder” og ”under de mest hemmelige former”. Disciplineringen af f.eks. den menneskelige seksualitet, lyst og begær bliver derfor et centralt tema i Foucaults tænkning (Foucault 1978).

Foucault lægger vægt på, at magten rækker ud over selve det, der kendetegner isolerede fænomener såsom censur, tvang eller straf. I stedet er der tale om installeringen af et diskursivt ”apparat”, der f.eks. kan ”producere tale om kønnet, stadig mere tale, som kan fungere og virke i selve den seksuelle økonomi” (Foucault 1978:31). Dette diskursive apparat har en særlig tvingende kraft, der ligger ud over en simpel moralisme. Den består i, at man føler, at man bør overvinde f.eks. seksualitetens former ikke blot som noget, der kan tillades eller ikke tillades, fordømmes eller accepteres men som noget, der må styres og administreres (Foucault 1978:33). Her knytter Foucault analysen af diskursive formationer til analysen af de institutionelle formationer og hele ”den politiske økonomi” (Foucault 1978:35), hvor reguleringen består i ”et net af observationer”, f.eks. registreringer og vidensproduktioner, der ”befinder sig i skæringspunktet mellem livets egne bevægelser og institutionernes særlige virkninger” (Foucault 1978:34). Derfor bliver f.eks. kroppen et anliggende mellem stat og individ: ”et offentligt anliggende, det er nu helt omkranset af diskurser, viden, analyser og påbud” (Foucault 1978:35). Her bliver det tydeligt, at en pointe hos Foucault netop er, at staten, og også velfærdsstaten som en særlig anordning, er bærer af en individualiserende magt. Det er den magt, som Foucault med udgangspunkt i den tidlige kristendoms skrifter metaforisk beskriver som pastoralmagt eller hyrdemagt (Foucault 2000:333):

”Everything the shepard does is geared to the good of his flock. That’s his constant concern. When they sleep, he keeps watch...First, he acts, he works, he puts himself out, for those he nourishes and who are asleep. Second he watches over them. He pays attention to them all and scans each one of them. He’s got to know his flock as a whole, and in detail. Not only must he know where good pastures are, the seasons’ laws, and the order of things; he must also know each one’s particular needs” (Foucault 2000:303).

Hyrdemagten sørger for frelse for samfundet og virker gennem opmærksomheden på den enkeltes behov. Den fordrer opmærksomhed på den enkeltes tanker, sjæl og inderste hemmeligheder og er dermed tæt forbundet dels med en viden om bevidsthed, dels ”a production of truth – the truth of the individual himself” (Foucault 2000:333). Det er denne relation mellem magt og viden, der producerer velfærdsstatens ’logik’. Her lægger Foucault vægt på, hvordan denne opmærksomhed på individet, der umiddelbart synes blid eller ’menneskelig’, bidrager til at forstærke disciplineringen:

”Det menneske, som man taler om, og som man indbyder os til at frigøre, er allerede i sig selv et resultat af en underkastelse, som stikker meget dybere. En sjæl bebor det og giver det liv, som selv er en brik i den beherskelse, som magten udøver på kroppen. Sjælen er et resultat af og instrument for politisk anatomi; sjælen er kroppens fængsel” (Foucault 2002:44).

Det skal her bemærkes, at den sjæl, Foucault taler om, *ikke* er en virkelig og substantiel sjæl. Sjælen skal betragtes som ”det element, hvori virkningerne af en bestemt slags magt og referencen til en bestemt slags viden udtrykker sig” (Foucault 2002:44). Sjælen er således en *dis-*

kursiv konstruktion formet af begreber som f.eks. ”psyken”, ”subjektiviteten”, ”personligheden” eller ”bevidstheden”. Disse begreber er formet af videnskaben og italesættes f.eks. politisk som et moralsk krav om humanisme (Foucault 2002:44). Således kommer ”en eksplosion af distinkte diskursiviteter, som har taget form af demografi, biologi, medicin, psykiatri, psykologi, etik, pædagogik, politisk kritik” til udtryk i de praktikker, der finder sted, og de teknologier, der anvendes inden for rammerne af velfærdsstaten. Sådanne er f.eks. diagnoser, rapporter, terapier (Foucault 1978:42). Foucault drager en parallel fra analysen af det moderne fængsel til det ”fængselsmæssige” i de ”foranstaltninger, som tilsyneladende er noget helt andet eftersom det er deres opgave at lindre, helbred og hjælpe – men som alle sammen lige som fængslet søger at udøve en normaliserende magt” (Foucault 2002:329). Selve det moderne fængsel beskriver han i reference til Benthams panoptikon:

”... panoptikkens vigtigste virkning: sætte den indsatte i en bevidst og permanent tilstand af synlighed, som sikrer magtens automatiske funktion. Sørge for at overvågningen har permanente virkninger, selv om den ikke er en kontinuerlig handling. Sådant at magtens perfektion har en tendens til at gøre dens aktuelle udøvelse overflødig. Sådant at dette arkitektoniske apparat kunne være en maskine til at skabe og opretholde en magtrelation uafhængigt af dem, der udøver den. Kort sagt: at de indsatte bliver fanget i en magtsituation, som de selv er bærere af” (Foucault 2002:298) (min understregning).

Den totale overvågning virker således i dag gennem samfundets mange institutioner og ikke mindst de institutioner, der fungerer inden for rammerne af velfærdsstaten. Ifølge Foucault virker overvågningen ikke blot som en pligt eller et forbud: ”Den omringer dem, går via dem og igennem dem”. Det er dét, Foucault betegner som ”mikromagt” eller biomagt (Foucault 2002:41). Her anvender Foucault begrebet ”selvteknologier”, for at man ikke blot skal betragte mikromagt som et moraliserende ”omkvæd” men som ”et virkeligt produkt af en type magts indtrængen i legeme og deres lystfølelser” (Foucault 1978:56):

”This form of power, that applies itself to immediate everyday life categorizes the individual, marks him by his own individuality, attaches him to his own identity, imposes a law of truth on him that he must recognize in him. It is a form of power that makes individuals subjects. There are two meanings of the word “subject”: subject to someone else by control and dependence, and tied to his own identity by a conscience of selfknowledge” (Foucault 2000:331).

At citatet fremgår det, at det er selve det, at individet indgår i sociale relationer, der bevirker, at vedkommende bliver eller erkender sig selv som et subjekt med en særlig individualitet. Dermed bliver mikromagt et synonym for noget, der forekommer i *alle* sociale relationer, men *også* uafhængigt af sociale situationer, eftersom det er ”tied to his own identity by a conscience of selfknowledge” (jf. ovenstående). Mikromagt er netop ikke blot en moraliserende magt men en *normaliseret* magt, der sætter sig igennem med en sådan perfektion, at den aktuelle udøvelse af magt på tværs af det aktuelle afhængighedsforhold nærmest gøres overflødig (jf. ovenstående). Hermed udfordrer Foucault en klassisk opfattelse af magt: A har magt over B i den grad, at A kan få B til at gøre noget vedkommende ellers *ikke* ville have gjort. Den normaliserende magt er netop normaliseret. Den neutraliserer eller former menneskets ønsker, viljer og behov. Derfor bliver spørgsmålet om, hvorvidt B ville eller ikke ville have gjort noget andet, og om A eller B i det hele taget kan se dette eller skelne, til dels overflødig. Spørgsmålet er imidlertid, *hvorfor bliver magt da nødvendig? På den ene side* antyder Foucault, at der ikke findes et universelt magtprincip i samfundet, og at det netop er derfor magtudøvelse bliver nødvendig som et svar på ”this possibility of action on the action”:

”One sees why the analysis of power relations within a society cannot be reduced to the study of a series of institutions or even to study of all those institutions that would merit the name “political”. Power relations are rooted in the whole network of the social. This is not to say, however, that there is a primary and fundamental principle of power which dominated society down to the smallest detail; but based on this possibility of action on the action of others that is coextensive with every social relationship, various kinds of individual disparity, of objectives, of the given application of power over ourselves or others, of more or less partial or universal institutionalization and more or less deliberate organization, will define different forms of power” (Foucault 2002:345).

Man kan næsten sige, at Foucault *antyder*, at magt produceres som følge af problemet med at skabe handlingskoordinering, *fordi* der ikke er et primært og fundamentalt magtprincip i samfundet. Dvs. at magt måske opstår, fordi samfundet er differentieret og sætter grænser for magtudøvelse. Men hvis handlingskoordinering er problemet, hvordan kan man så samtidig tale om en mikromagt, der trænger ind i ”legemeerne og deres lystfølelser?”. Det forudsætter vel et individ, der ikke kan skelne mellem sociale krav og egne følelser. Her synes det uklart, hvordan handlealternativer er mulige. Fordi antagelsen om, at der ikke er et primært fundamentalt magtprincip i samfundet, ikke udfordres som et teoretisk problem vedrørende *samfundets* form, så får det den konsekvens, at magten bliver grænseløs. Magt produceres over alt i samfundet i alle sociale interaktioner. Dette får en analytisk konsekvens.

Foucault opfordrer til, at man ikke blot undersøger de diskursive formationer, deres institutionelle forankring (f.eks. ”de konkrete straffesystemer” og deres ”funktionsmåder”) og de ”positive” og ”negative” virkninger af vidensformer og sandhedsregimer. Man bør i særlig grad undersøge de magtpraktikker, som den polymorfe magt anvender i udformningen af ”det politiske legeme” (Foucault 2002:38, 42). Det drejer sig her om analysen af ”..en magtens mikrofysik, som apparaterne og institutionerne spiller på, men hvis gyldighedsområde på en eller anden måde placerer sig mellem disse vældige funktioner og kroppene selv med deres materialitet og fysik” (Foucault 2002:41). *Men hvad er forskellen på eller forbindelsen mellem, ”disse vældige funktioner” og ”kroppene”? Hvad vil det sige, at institutionerne ”spiller” på magtens mikrofysik? Hvad kendetegner ”på en eller anden måde” mikromagtens gyldighedsområde?* Grænserne for magt og magtens rækkevidde forekommer utydelig, måske netop fordi Foucault ikke forklarer, *hvorfor magt forekommer i samfundet*. Operationelt giver det ikke særligt præcise retningslinier for, hvornår magt forekommer eller ikke forekommer. Man må netop antage, at magt forekommer over alt. Som en compensation herfor anvender Foucault et begreb om *modmagt*. Modmagt kan forekomme f.eks. som flugt, kamp eller som ”dreams of becoming a relationship of power” (Foucault 2002:347). *Modmagten er dermed den magt, der søger at introducere en alternativ sandhed*. Men i så fald kan alt på samme måde som magt være modmagt. Derfor får begrebet modmagt ikke stor analytisk snarere en normativ værdi. Foucault foreslår at modmagt f.eks. kan bestå i en frigørelse fra den ”type of individualization linked to the state”: ”We have to promote new forms of subjectivity through the refusal of this kind of individuality that has been imposed on us for several centuries” (Foucault 2002:336). Spørgsmålet om magtens grænser oversættes til et spørgsmål om grænser for statslig magt *over* individet i betydningen foroven/forneden. Det betyder, at sandheden bliver, at staten har en overordentlig stor magt og primært ses som begrænsende individers handlemuligheder. Det forudsætter imidlertid, at individet betragtes som værende et frit autonomt individ, der ikke ønsker at blive begrænset i dets handlemuligheder. Men er det ikke netop den sandhed, vi har været underlagt i århundrede? Og i så fald, er der så tale om magt eller modmagt? Dette er blot et eksempel på, at modmagt forekommer som et svagt begreb med hensyn til at beskrive mikromagtens gyldighedsområde.

Bourdieu er netop kritisk overfor Foucaults subjektløse og flydende syn på magtrelationer (Bourdieu 1996:245 n13). Begrebet felt udgør et alternativ hertil. Bourdieu anskuer samfundet som differentieret i en række felter f.eks. det politiske, det økonomiske og det videnskabelige felt. Disse er bærere af ”specifikke logikker og krav, der hverken konkret eller abstrakt er sammenlignelige med de forhold og regelsæt, der styrer andre felter” (Bourdieu 1996:85). Det enkelte felt fungerer således i *forskel* til øvrige felter og besidder dermed en vis autonomi (Bourdieu 1997:65). Ethvert felt opererer desuden med særlige adgangskriterier, der ”spænder fra det underforståede til det institutionaliserede” (Bourdieu 1996:88), dvs. mere eller mindre formelle, synlige eller usynlige ’tavse’ kriterier. For at få adgang til et felt, skal den enkelte være udstyret med bestemte kvalifikationer og egenskaber. Den sociologiske analyse handler derfor bl.a. om at undersøge, hvilke ”træk og egenskaber, der giver adgang og har gennemslagskraft, det vil sige, hvilke specifikke kapitalformer, der har gyldighed på hvilke områder (Bourdieu 1996:94).

Bourdieu går ud fra, at de overordnede kapitalformer, der gælder i samfundet, er økonomisk og kulturel kapital, forstået som hhv. den relative fordeling af materielle goder (rigdom) og den relative fordeling af symbolske goder (f.eks. uddannelse). Social kapital opnås ”i kraft af et netværk af stabile relationer og mere eller mindre anerkendte ”forbindelser”, hvilket vil sige summen af den kapital og magt, der kan mobiliseres i kraft af sådant et netværk” (Bourdieu 1996:105). Social kapital har dermed med indflydelsesrige relationer at gøre og konstitueres af og bidrager til at konstituerer økonomisk og kulturel kapital. Agenter eller gruppers sociale position har dermed en afgørende betydning. Derfor kan man forestille sig et felt som et tredimensionalt system, hvor forskellige agenter både er placeret i kraft af positioner (f.eks. erhverv og uddannelse) og disse positioners relative placering i forhold til magt eller kapital på et givet tidspunkt i feltet (Bourdieu 1997:22).

Feltet kan *på den ene side* sammenlignes med en kamplads eller arena, hvor forskellige agenter spiller et spil og kan være i besiddelse af forskellig styrke, der igen er bestemt af og bestemmende for de specifikke relationer og værdier af kapitalformer, der gør sig gældende inden for et felt. Feltet er på den måde ladet med konfliktpotentialer. Dét, der kæmpes om, er fordelingen af anerkendelse og respekt, men også en kamp om selve spillet. Dvs. en kamp om reglerne såvel som retten til at bestemme, hvad der skal gælde som kapital – eller trumfkort – på det enkelte felt (Moe 1995:186). *På den anden side* kan feltet defineres som:

” [...] et netværk eller en konfiguration af objektive relationer mellem forskellige positioner. Positionerne er objektivt defineret i kraft af deres eksistens og de bindinger, de påtvinger deres aktører og institutioner, der udfylder positionerne, i kraft af deres øjeblikkelige og potentielle placering i relation til de specifikke fordele og goder, der står på spil i det enkelte felt, og dermed samtidig i kraft af deres relationer til andre positioner (dominans, underkastelse, homologi etc.)” (Bourdieu 1996:84-85).

Magt er således ikke alene knyttet til kamp om at definere, hvad som gælder. Magt er i høj grad en objektivt magt kendetegnet ved objektive relationer mellem forskellige positioner, der på den ene side konstituerer og konstitueres af feltet. Disse objektive relationer er igen bestemt af, at der på tværs af forskellige felter findes nogle overordnede kapitalformer, der er særligt betydningsfulde for social kapital. De konflikter eller kampe, der kan bidrage til f.eks. alternative definitioner af spillet, er således bundet af og struktureret af objektive forhold. Bourdieu argumenterer for, at dette til dels er usynligt qua feltets logik, der også betegnes som doxa. Doxa er ”alt det som skaber feltet selv, spillet, indsatserne, alle de underliggende forud-

sætninger man stiltiende accepterer uden overhovedet at vide (af) det igennem selve det forhold at man spiller (med), at man går ind for spillet” (Bourdieu 1977:119). Doxa er tæt knyttet til begrebet om symbolsk vold. Symbolsk vold kommer i stand på den måde, at de kapitalformer, der gælder i et felt ”filtreres gennem en perceptionsmatrice, der er indrettet i overensstemmelse med dens specifikke logik [...] således at det arbitrære i besiddelsen og akkumuleringen af en bestemt kapital forekommer uerkendt” (Bourdieu 1996:104, Bourdieu 2000:169). Man kan sige, at der sker en symbolisering eller forskydning, der bevirker, at det, som i realiteten muliggør objektive magt og dominansforhold, f.eks. økonomisk og kulturel kapital, holdes skjult af doxa, der derfor muliggør en stabilitet i magt og dominansforhold.

Dette, at selve det generative princip for magt og dominansforhold holdes skjult, bliver muligt, fordi den symbolske vold ikke sker bevidst men gennem habitus. Princippet er, at dominans kun er muligt, fordi dem, der domineres, selv bidrager til at konstituere betingelserne for denne dominans. Bourdieu taler ikke om selvteknologier men en habituel socialisering, hvor den relative indplacering i feltet former den enkelte agents udsigtspunkt, ved at være ”en position (i et felt), der konstruerer deres særlige opfattelse af verden og feltet omkring dem” (Bourdieu 1996:94). Habitus er dermed internaliserede dispositioner, der medierer mellem sociale strukturer og praksis (Brubaker 1985:758). Der er tale om en dialektik mellem felt/habitus, sociale/mentale strukturer, hvor habitus bidrager til at konstruere og konstrueres af den sociale verden. Habitus er socialt objektivt struktureret, dvs. konstrueret af det sociale felt og dermed ”embodied social structure” (Wacquant 1993:4, Bourdieu 2000:174).

Bourdieu pointerer på den ene side, at man ikke skal indlæse nogen form for ”mekanisme” i habitusbegrebet, der er udviklet specifikt som modtræk til hertil (Bourdieu 1996:107). Hans ærinde er netop at bryde med bevidsthedsfilosofien (Wacquant 1993:4). På den anden side er ”Structural determination [...] lodged at the very heart of agency and is indistinguishable from it” (Wacquant 1993:4). Den menneskelige bevidsthed er også:

”socialt begrænset og socialt struktureret, for den er – uanset om man bryder sig om det eller ej, med Marx’s ord ”spærret inde inden for grænserne af den enkeltes hjerne”, det vil sige inden for grænserne af de tanke- og videnskategorier, der er en følge af vedkommendes opdragelse og uddannelse, medmindre, naturligvis, vedkommende gør sig netop de forhold klart” (Bourdieu 1996:18).

Ligesom Marx opererer Bourdieu med et klassebegreb men betoner uddannelsesfeltet som det felt, der understøtter og legitimerer klasseforskelle (Wacquant 1993:1). Klasse kan ikke reduceres til økonomiske principper, og følger i højere grad et Weberiansk perspektiv, hvor:

”the notion that positive privileged status groups tend to develop a distinctive style of life; the notion that this stylization of life often requires an inhibition of strict or blatant economic calculation; and the notion that positively privileged status groups tend to legitimize their privilege through the cultivation of a ”sense” of ”natural” dignity and excellence...” (Brubaker 1985:163).

Klasse fungerer her som et universelt forklarende princip, der ikke er, men er baseret på den relative fordeling af magt og privilegier. Klasse fungerer som ”the generic name for all social groups distinguished by their conditions of existence and their corresponding dispositions” (Brubaker 1985:767). Disse klasseforskelle kommer til udtryk i den sproglige interaktion i et felt: et møde mellem en sproglig habitus og et sprogligt marked, kendetegnet ved ”socialt konstituerede holdninger, som trækker i retning af at tale på bestemte måder om bestemte

ting” og ”et system af symbolske magtrelationer, der presses ned over den enkelte i kraft af et specifikt system af kontrolinstanser og sanktioner, der former sprogproduktionen gennem en ”prisfastsættelse” for sproglige produkter” (Bourdieu 1996:130). Bourdieu siger her:

”Jo mere officielt og stramt markedet er, det vil sige jo tættere det er på normerne for det dominerende sprog [...] des kraftigere er censuren og des mere domineres markedet af de dominerende som indehavere af den legitime sproglige kompetence” (Bourdieu 1996:130-31).

Sproglig kompetence er således ikke blot tekniske færdigheder, men ”statutorisk kapacitet”. Den symbolske magt og vold opererer ikke blot i kraft af sproget men i kraft af en ”bestemt relation, der skaber tilliden til legitimiteten af de ord, der bliver sagt og til de personer, der udtaler dem, og fungerer kun i det omfang, de, der udsættes for den, anerkender dem, der udøver den” (Brubaker 1996:133). Her er det væsentligt at bemærke, at sproget ikke kan ses uafhængigt af andre praksisformer f.eks. spise og drikkevaner, kulturelt forbrug, smag og præferencer, påklædning, boligindretning (Brubaker 1984:765). Sproget er en kropslig teknik, der på en gang er adskilt fra og en dimension i det, som Bourdieu kalder den kropslige hexis, hvor ”hele relationen til det sociale kommer til udtryk” som perception, følelse (bodily emotion), skam (f.eks. over ikke at slå til), skyld eller vrede og artikulationer som f.eks. klodsethed, rysten, rødmen. (Bourdieu 1996:133, Bourdieu 2000:169). Klassebevidstheden, habitus, sætter sig således igennem som særlige kropsliggjorte praktikker, der konstitueres af og konstituerer forskelle i positioner og ulige magtforhold. På den måde bliver sproglige praksisformer selve rammen for udveksling af magtrelationer men på en måde, hvor disse maskeres. Den symbolske magt er, lig Foucaults sandhedsregimer, sandheder, der af agenterne opleves som givne og nødvendige:

”[...] communication converts brute power relations, which are always uncertain and liable to be suspended, into durable relations of symbolic power through which a person is bound and feel bound. It transfigures economic capital into symbolic capital, economic domination into personal dependence (in paternalism etc.), even into devotion, (filial) piety or love” (Bourdieu 2000:199).

Man kan sige, at den symbolske magt kan betragtes som en blid normalisering af eksisterende magtrelationer. Spørgsmålet er, hvorfor bliver symbolsk vold nødvendig? Der synes i ovenstående citat at være en antydning af, at udøvelsen af symbolsk magt på den ene side opstår *fordi*, f.eks. økonomiske magtrelationer ikke har en tilstrækkelig socialt bindende kraft, og at symbolsk magt derfor på den anden side muliggør alternative varige relationer af socialt bindende karakter. For Bourdieu er den symbolske magt imidlertid ikke noget, der skaber et reelt alternativ til de magtrelationer, der opstår som følge af samfundets kapitalformer. Symbolsk magt er lig med doxa og derfor overvejende et falsk billede, der tjener til at fastholde den relative fordeling af positioner og dominansforhold og således til undertrykkelse. Her antager Bourdieu lige som Foucault, at staten fungerer som central udøver af symbolsk vold og dermed i sig selv bidrager til at opretholde magtrelationer, idet staten:

”med succes hævder monopolet på den legitime brug af fysisk og symbolsk vold inden for et afgrænset territorium og overfor den samlede befolkning i dette territorium. Når staten er i stand til at udøve symbolsk vold, er det fordi den har en dobbelt eksistens: den optræder både objektivt i form af specifikke strukturer og mekanismer, og ”subjektivt” – eller om man vil i hovedet på folk – i form af mentale strukturer og i form af skemata for, hvordan verden skal opfattes og forstås” (Bourdieu 1996:104).

På trods af at samfundet er differentieret, på trods af kampe og på trods af, at habitus ikke udtrykker strukturel determinisme, er staten i stand til at etablere en universel ”prereflexive consensus” on the meaning of the world as the ”common-sense-world”, der forekommer immanent for dens ”subjekter” (Bourdieu 2000:172,175). Som Foucault beskriver Bourdieu staten som et felt, der:

”...makes a decisive contribution towards the production and reproduction of the instruments of construction of social reality. As an organizational structure and as an authority regulating practices, it exerts a permanent action of formation of durable dispositions, through all the constraints and disciplines that it imposes uniformly on all agents. In particular, in reality and in people’s minds it imposes all the fundamental principles of classification - sex, age, ‘competence’, etc. - through the imposition of divisions into social categories - such as ‘categories’, which are thus reified and naturalized - it is the sources of the symbolic efficiency of all the rites of institution, those which are at the basis of the family, for example, and also those which are performed through the functioning of the educational system, which, between those it selects and those it eliminates, sets up durable and often definitive differences, universally recognized within the area of its authority” (Bourdieu 2000:175).

Den symbolske vold, som staten udøver, spiller på den måde en særlig rolle for opretholdelsen af samfundets magtrelationer. Man kan sige, at alt hvad staten gør, gør den med det formål at fastholde disse. Det sker via regulering, klassificering og dermed differentiering i tilsyneladende ’naturlige’ kategorier, der sætter sig igennem som institutionaliserede sandheder i samfundets institutioner. Denne autoritet har en omfattende rækkevidde, idet den netop sætter sig igennem som mentale strukturer om, hvordan verden skal opfattes og forstås. Ligesom Foucault ender Bourdieu med at tillægge staten en overordentlig stor magt *over* individet.

Grunden til dette kan være, at Bourdieu ikke præcist beskriver, hvordan forholdet *mellem* samfundets felter, institutioner og praksisformer skal begribes. Når det kommer til analysen af felter, samfundets institutioner, praksisformer og habitus og produktionen af symbolsk vold, magtudøvelse og kamp, siger Bourdieu f.eks.:

”Enhver tilbunds gående sociologisk analyse af sproglig adfærd må være både strukturelt og genetisk orienteret. Samtidig må den på et teoretisk og empirisk plan være funderet i en opfattelse af praksisformer som en helhed, hvor sproglig adfærd kun er et enkelt element. Målet må være at afdække og analysere den relation, der sammenkobler strukturerede systemer af sociologisk set betydningsbærende sproglige forskelle med strukturerede systemer af sociale forskelle” (Bourdieu 1996:134).

Men hvad kendetegner den relation, som sammenkobler? Hvad er en adækvat opfattelse af ”praksisformer som en helhed”? Hvis man går ud fra at praksisformer kan være struktureret som en helhed, hvorfor er symbolsk vold da nødvendig? Man kunne antage, at dette kunne have at gøre med forskelle mellem felter indbyrdes eller med forskelle (dvs. kamp) i feltet f.eks. som følge af, at samfundet er institutionaliseret. Dvs. at samfundet er differentieret i felter og eksponerer mere eller mindre stramme markeder for sproglige kompetencer, hvor kamp er mulig, og hvor agenter indgår på forskellige sproglige markeder. Dette perspektiv nedtones dog hos Bourdieu, når staten betragtes som et særligt overgribende felt, der virker strukturerende i forhold til øvrige felter eller institutioner. I Bourdieus univers bliver relationer således i høj grad koblet til forskelle mellem agents objektive positioner og dispositioner, og det vil sige til struktur og habitus. Når så habitus samtidig er ”embodied social structure”, bliver det svært at se, hvordan symbolsk vold konkret og synligt kan udfordres socialt. Magten bliver

grænseløs og bliver i høj grad relateret til forskelle kendetegnet ved foroven/forneden. Konkret betyder det, at forskelle i institutionelle perspektiver – forskellige sproglige markeder – nedtones.

Her udviser Goffman en eksplicit interesse for institutionernes betydning for individers sociale identitet og forøger at bidrage med “a sociological version of the structure of the self” (Goffman 1974:11). Den totale institution har her hans særlige interesse, idet den har til opgave at ændre personer. Den betegner ”the strategic leverage of the management of men” (Goffman 1974:24).

”The total institution is a social hybrid, part residential community, part formal organization; therein lies its special sociological interest. There are other reasons for being interested in these establishments, too. In our society, they are forcing houses for changing persons; each is a natural experiment on what can be done to the self” (Goffman 1974:22).

Goffman pointerer, at ”Every institution captures something of the time and interest of its members and provides something of a world for them; in brief every institution has encompassing tendencies” (Goffman 1974:15). Den totale institution er imidlertid særlig i forhold til den ’normale’ livsverden (”homeworld”), hvor aktiviteter såsom søvn, leg, fritid og arbejde er differentieret i forskellige sfærer. Den normale livsverden er således en verden, hvor *rolle-differentiering* er mulig (Goffman 1974:17).

Den person, der indskrives på en total institution, kommer med en særlig livsverden, som tages for givet og et skema eller ”framework”, der er dannet med henblik på at klare forskellige situationer, og som udstyrer den enkelte med ”a tolerable conception of self” (Goffman 1974:23). Fra indskrivningen på den totale institution over behandling til en potentiel udskrivning sker der imidlertid en omfattende programmering af individet. Den består i, at vedkommende bliver ”stripped off”, ”shaped and coded into an object that can be fed into the administrative machinery of the establishment, to be worked on smoothly by routine operations” (Goffman 1974:26). Goffman beskriver levende med mange empiriske eksempler, hvordan denne (sociale) programmering muliggøres via måden institutionen er indrettet, i de daglige rutiner og via procedurer, der både har verbal og fysisk/kropslig karakter (Goffman 1974:26-31). Dét, der sker fra begyndelsen til slutningen af opholdet på en total institution, er, at individet ikke blot fratages de roller, vedkommende tidligere havde adgang til via forskellige relationer til omverdenen, men også muligheden for at skelne mellem roller og qua dette opretholde en personlig facade.⁶²⁶ Goffman taler om en gradvis ”mortification” af identiteten, der i særlig grad er bundet til den manglende valgfrihed og manglende differentiering mellem kontekster, der er kendetegnende for den totale institutions programatiske og isolerede karakter. ”The civil death” eller den gradvise mortification, der finder sted, har således først og fremmest en rolle- og identitetsberøvende karakter men udøves og manifesteres konkret i, at ”the autonomy of the act is violated” (Goffman 1974:25,43). Rolle og identitetsberøvelsen kommer til syne som en begrænsning af individets handlemuligheder.

I den omfattende sociale, kropslige, tidslige og saglige programmering af individets handlinger er den sociale kontrol et centralt omdrejningspunkt. Den sociale kontrol fungerer ifølge

⁶²⁶ Et eksempel er institutionaliserede ”skriftemål” (confessions) eksempelvis gruppeterapi, hvor individet tvinges til at bekende de mest intime forhold overfor mennesker, man ikke kender (Goffman 1974:39).

Goffman i *alle* organiserede samfund (Goffman 1974:43). Skulle social kontrol dermed sættes lig med et magtbegreb, ville man kunne udlede, at magt udgør et centralt og gennemgribende element i al socialitet. Ifølge Goffman er den sociale kontrol imidlertid ikke lig magt men skal ses som installeringen af muligheden for den totale overvågning. Den totale overvågning er muliggjort af og bidrager til at producere ”a multiplication of enforced rules” (Goffman 1974:18). I totale institutioner sker der således en mangedobling af ’diffuse’ regler, der regulerer menneskelig handling. Om disse regler siger Goffman:

”Second, these diffuse rulings occur in an authority system of the echelon kind; any member of the staff class has certain rights to discipline any member of the inmate class, thereby markedly increasing the probability of sanction [...] Given Echelon authority and regulations that are diffuse, novel and strictly enforced, we may expect inmates, especially new ones, to live with chronic anxiety about breaking the rules and the consequences of breaking them – physical injury or death in a concentration camp, being ‘washed out’ in an officers training school, or demotion in a mental hospital” (Goffman 1974:46).

Magten består ikke i sig selv af den sociale kontrol eller reglerne men mere i muligheden for via overvågning og regler at regulere regler (dvs. sætte regler for reglerne), og ikke i at sanktionere, men at opretholde sanktionen som en *mulighed*, der konstant kan aktualiseres (Goffman 1974:43). Der er her paralleller til Foucaults panoptikon. Hos Goffman er der dog ikke primært tale om en diskursiv magt. Magt følger og besiddes af den person eller gruppe, der er i stand til at opretholde muligheden eller risikoen for negative sanktioner som en ’trussel’. En trussel, der konkret kan afføde angst hos den, der er truet, og som derfor fører til, at vedkommende vil forsøge at undgå at bryde reglerne. Magt vedrører dermed autoritet og retten til at definere, hvad der udløser positive eller negative sanktioner.

Goffman siger, at der eksisterer en konstant modsætning mellem, hvad institutionen *gør*, og hvad den *siger, den gør* (Goffman 1974:73). Det er denne modsætning, der former og optager de professionelle daglige aktiviteter. Den kan ifølge Goffman have grund i f.eks. en modsætning mellem menneskelige værdier og institutionelle hensyn f.eks. hensyn til effektivitet (Goffman 1974:76-78). I forhold til den enkelte professionelle består problemet i, at der altid eksisterer en fare for, at individerne forekommer som fornuftige, ansvarlige væsener, der kan vække følelser hos den professionelle. Goffman betegner dette som kernen i det komplicerede ”people-work” (Goffman 1974:80).⁶²⁷ Generelt er institutioner ifølge Goffman kendetegnet ved at være i en art krydspres mellem forskellige mål:

”Every institution must not only make some effort to realize its official aims but must also be protected, somehow, from the tyranny of a diffuse pursuit of them, lest the exercise of authority be turned into a witch hunt [...] Paradoxically, then, while total institutions seem the least intellectual of places, it is nevertheless here, at least recently, that concern about words and verbalized perspectives has come to play a central and often feverish role” (Goffman 1974:81).

⁶²⁷ Den professionelle kan få svært ved at begrunde egne handlinger i forhold til idealerne. Dette kan resultere i desillusionering (Goffman 1974:87). Den professionelle kan også, som andre generelt, føle en ”uneasiness” over for den person, som han/hun ved bærer et stigma som mest præcist kan beskrives således ”Each potential discomfort for him when we are with him can become something we sense he is aware of, aware that we are aware of, and even aware of our state of awareness;” (Goffman 1963:18). Denne forventningsusikkerhed producerer en form for ond cirkel fordi, ”we are likely, then, to employ categories, that do not fit, and we and he are likely to experience uneasiness” (Goffman 1963:19).

Når dette krydspres forøges, sker der dét, at "the usual rationales of the wider society cannot be invoked, however, the field becomes dangerously open to all kinds of interpretative flights and excesses and, in consequence, to new kinds of tyranny" (Goffman 1974:87). Det er her, at muligheden for det særlige moralske og intellektuelle "klima", som den sociale kontrol støtter sig til, opstår (Goffman 1974:80). Institutionens ideologi eller fortolkningsskema kan dermed ses som et svar på et problem med at modsvare, honorere eller håndtere de rationaler, der ligger til grund for omverdenens krav, og dermed antyder Goffman, at institutionen fungerer i et samfund, kendetegnet ved særlige rationaler. Behovet for social kontrol kan ses som et resultat institutionens afmagt overfor f.eks. omverdenen af andre institutioner, professionelle og den omverden af individer, der befinder sig på institutionen. Hvilke rationaler, der findes i "the wider society", giver Goffman dog ikke noget svar på. Han fokuserer på institutionens moralske klima og dets konsekvenser for individet.

Ifølge Goffman må institutionen opretholde forestillingen om, at personen er den og har det problem, man forventer. Man opfinder "the crime that will fit the punishment" (Goffman 1974: 82). Dernæst må institutionen skelne mellem ønskelig/uønskelig adfærd, og dette må anskues som noget, der kan gøres noget ved og dermed involverer den enkeltes personlige vilje og karakter. Dette betegner Goffman som "the translation of inmate behavior into moralistic terms suited to the institution's avowed perspective" (Goffman 1974:83). Et sådant moralsk klima trækker iflg. Goffman på en teori om den menneskelige natur; den udgør institutionens sprog. Dette sprogs formål er at give indtryk af rationalitet, opretholde social distance, stereotype perspektiver og retfærdiggøre eller begrunde behandling. Det stereotype skal ses i lyset af, at Goffman ser individet som noget unikt på den måde, at "full set of facts known about an inmate is not found to hold, as a combination, for any other person in the world" (Goffman 1963:56). Under normale forhold er den sociale identitet differentieret og kompleks. Krænkelser af individet sker således i de tilfælde hvor "...the boundary that the individual places between his being and the environment is invaded and the embodiments of the self profaned" (Goffman 1974:32). Dét, der krænkes, er ikke alene personens "body, immediate actions, his thoughts, and some of his possessions" (Goffman 1974:31), men individets mulighed for at opretholde eller markere en grænse mellem sig selv og omverdenen.

Goffman skelner mellem to generelle former for tilpasninger til organisationers standarder, værdier og sanktionssystemer: *Primary adjustment* og *secondary adjustment* (Goffman 1974: 172). Et individ, som kan siges at have en primær tilpasning til en organisation, er det 'normale', 'programmerede' og 'built-in' medlem, der accepterer "being a particular person who dwells in a particular kind of world" (Goffman 1974:170). Sekundær tilpasning "represent ways in which the individual stands apart from the role and the self that were taken for granted for him by the institution" (Goffman 1974:172). Der er tale om et "habitual arrangement" (Goffman 1974:172), hvor individet via uautoriserede handlinger omgås den forventede adfærd eller rolle. Også individer, der befinder sig i den totale institution, har mulighed for at markere en distance til moralske forventninger: Det er det, der skaber "the underlife of the institution" (Goffman 1974:180). Goffman fremanalyserer en række sociale former, der indikerer en sekundær tilpasning. Karakteristisk for disse former er, at de involverer en social organisering, der både involverer adgang til særlige objekter, positioner, relationer og kommunikationer, der giver individet mulighed for at undgå overvågning og at skabe et personligt territorium. Gennem "free space" kan individet så at sige gå "backstage" (Goffman:1971). En særlig måde, hvorpå individet kan skaffe sig et sådant personligt territorium eller særlige privilegier, kan være ved at præsenterer sig selv på en sådan måde, at vedkommende forbedrer

ens moralske position f.eks. som en person, der trods sit problem kan være et godt menneske (Goffman 1974:202, Goffman 1963:25).

Hvor primær tilpasning bidrager til stabilitet, kan sekundær tilpasning lede til uorden for institutionen. I forhold til de fleste typer institutioner ser Goffman dog denne mulighed som begrænset. Han skelner mellem ”disruptive adjustments”, der har karakter af en afvisning af institutionen og sigter på at forandre dets strukturer, og ”contained secondary adjustments”, der har karakter af ”fitting in” uden at yde pres for radikale forandringer. Det er alene den sidste form, han finder i den totale institution. I den forstand kan man sige, at den magt, som individet kan udfolde inden for rammerne af den totale institution, er begrænset, men ifølge Goffman er den parallel til en lang række andre sociale sammenhænge.⁶²⁸ Den magt, som individet er i stand til at udøve, er magten til at undgå overvågning og dermed sanktioner eller at bruge overvågningen aktivt til at skaffe sig belønning. Det kræver dog, at individet kender det sprog og de regler, som institutionen benytter sig af og er i stand til at deltage i et spil, hvis regler dog grundlæggende er defineret af institutionen. Goffman opfordrer derfor til, at man undersøger det ’sprog’, som institutionen anvender og således til, at man går ind og ser på de fortolkningskemaer, der anvendes i givne situationer. Desuden skal man ikke blot undersøge det institutionen siger, men også de *handlinger*, som udøves i givne situationer.

Goffman reflekterer, at begreberne primær og sekundær tilpasning er problematiske begreber. Han pointerer, at de er relateret til den sociale interaktion (dvs. de konkrete handlinger), og at man ikke kan slutte fra den sociale kontrol til egentlige skadevirkninger overfor individet. Der er således ikke en given kausalitet mellem det sociale liv og individets psykiske liv. En person, der er ”sick with his world” kan opnå en psykologisk lettelse ved at være på en total institution: ”Total institutions are fateful for the inmate’s civilian self, although the attachment of the inmate to this civilian self can vary considerably”. (Goffman 1974:50). Der er således grænser for, i hvilken grad man kan tale om krænkelser for hvem og hvornår. Der er mulighed for at se den sociale interaktion som indeholdende både tilpasning og modstand på samme tid, bl.a. fordi der teoretisk opretholdes en grænse mellem individet og dets (mange) sociale identiteter. Problemet er imidlertid, at Goffman ikke beskriver, *hvordan* eller *hvorfor* ”the civilian self” formes som det formes. Han beskriver ikke, hvorfor sociale identiteter og magtforhold opstår - ikke blot som følge af et særligt institutionelt moralsk klima men som følge af et *samfund*, der f.eks. bidrager til særlige moralske strukturer og dermed særlige variationer i, på hvilken måde individer kan betragtes som krænket. Hvad er det f.eks. der bevirker, at *rolle-differentiering* i almindelighed er muligt? Her forekommer Bourdieus kritik relevant: at mikrosociologien ”fuldstændigt kan overse en virkelighed, der unddrager sig en umiddelbar erkendelse, fordi den ligger i de strukturer, som overskrider grænserne for den interaktion, de determinerer” (Bourdieu 1996:98,129).

Tendenser til ”definitionsteoretiske perspektiver”

Jeg har nu forsøgt at diskutere magtperspektiver på socialt arbejde. Udgangspunktet var en diskussion af analyser af socialt arbejde og magtens måde at fungere på heri. Her var det min pointe, at disse analyser ikke bidrager til en afklaring af forholdet mellem hjælp og kontrol. På trods af bogens fremherskende magtperspektiv genereres modsatrettede perspektiver på socialt arbejde og magt. På den ene side produceres der et billede af hjælp som kontrol med det

⁶²⁸ Som en yderligere argumentation for den begrænsede magt individet har på den totale institution, påpeger Goffman, at institutioner ofte accepterer og måske ligefrem transformerer sekundær tilpasning til primær tilpasning.

resultat, at forudsætningerne for forandringsprocesser i socialt arbejde er stærkt begrænsede. Magt distribueres i et asymmetrisk forhold (foroven/forneden), hvor mere magt til A (socialarbejderen) fører til mindre magt til B (klienten). Her problematiseres dét sociale arbejde, der i stigende grad fokuserer på klienters personlige forhold. På den anden side produceres et billede af socialt arbejde, hvor hjælp holdes op som en mulighed. Det antages, at magt kan distribueres i et asymmetrisk forhold lig ovenstående, men at mere magt til A ikke nødvendigvis fører til mindre magt til B. Gensidig mægtiggørelse er en mulighed fordi socialarbejderens magtudøvelse kan ses som et resultat af afmagt f.eks. i form af en ond cirkel. Det afhænger af *måden*, hvorpå socialt arbejde udøves. Hjælp kan generere både positive og negative virkninger for klienterne. Her problematiseres det sociale arbejde, der ikke kan inddrage eller handle ud fra en viden om eller et hensyn til klientens personlige forhold.

Jeg antog, at disse forskelle i perspektiver primært kunne relateres til et *teoretisk problem* med at afgrænse magt, der igen kunne relateres til en upræcis beskrivelse af det samfund, hvori magtforhold produceres. Foucault, Bourdieu og Goffmans teoretiske perspektiver udfordrer klassiske magtforståelser. A tvinger ikke blot B til at gøre noget, vedkommende ikke ville have gjort. Magt former vilje, ønsker og behov, og der er således tale om, at magt i dag fungerer langt mere gennemgribende. Der er netop tale om en *normaliseret* magt. De teoretiske perspektiver antyder, at magt opstår som følge af en vis afmagt: afmagt overfor handlingskoordinering, utilstrækkelige sociale bindinger eller afmagt i forhold til at forbinde forskellige rationaler. Disse spor og deres samfundsmæssig grund forfølges imidlertid ikke. Det betyder, at der ikke stilles spørgsmål ved magtens nødvendighed givet samfundets form eller givet forholdet mellem samfundet, institutioner og interaktioner. Resultatet er, at der produceres et billede af magten som fungerende i alt socialt. Der sættes ikke præcise grænser for magtens udfoldelse her især, hvornår magt ikke forekommer. Men i samme træk bliver magtens generative mekanismer også uklare: Eksempelvis hvis diskursen producerer magt, *hvem* producerer da diskursen, og hvorfor? Hvis sproglige markeder og doxa i grunden defineres af objektive strukturer, hvilken betydning har det da, at agenter indgår på forskellige sproglige markeder? Hvad afgør at et givet moralsk klima frem for et andet vinder gennemslagskraft og bliver betydningsfuldt for sociale identiteter? *Sådanne spørgsmål vedrører forholdet mellem diskurs, sprog og virkelighed og retter sig mod at forstå, hvordan samfundet producerer sig selv og egne forandringer.* De antager ikke magtens virkninger, men holder dem åbne og spørger i stedet til, hvorfor magt bliver nødvendigt givet samfundets form. Når de teoretiske perspektiver ikke tilstrækkeligt forklarer magtens generative mekanismer, bliver det svært at forstå, hvordan dét, der betegnes som den normaliserede magt, kan være produktiv i betydningen igangsættende for samfundets forandringsprocesser og omvendt: hvordan samfundets forandringsprocesser kan være produktive for normaliseret magt uafhængigt af, om det vurderes som godt eller skidt. Dette er en væsentlig pointe. Magt som omfattende alt socialt bliver primært en forhindring for forandring. Magt bliver noget, der siver ned igennem samfundet via staten og ud i individernes kroppe og mentale strukturer.

Man kan argumentere for, at dette paradoksalt nok kan betyde, at *magtens produktive betydning* udtyndes. Overvurderingen af magtens rækkevidde signalerer i så fald et videnskabeligt problem med at begrebsliggøre magt i et *samfund*, hvis forandringsprocesser sociologisk set er svære at beskrive. Her synes forholdet mellem samfund, institutioner og interaktioner at være uklart. Dette problem kommer endelig til udtryk i det, jeg her betegner som tendenser til ”definitionsteoretiske perspektiver” på socialt arbejde.

I antologien *At skabe en klient – institutionelle identiteter i socialt arbejde* (Järvinen & Mik-Meyer 2003) anes det, jeg betegner som definitionsteoretiske perspektiver på socialt arbejde. Antologien drejer sig om klientgørelse som den proces:

”hvor menneskelige problemer oversættes til ”systemsprog”; hvor individets situation afklares ud fra institutionelt fastlagte diagnoser og forståelsesrammer; hvor klienter tilpasses kategorier, der modsvarer de foranstaltninger og handlingsmodeller, velfærdsinstitutionerne råder over” (Järvinen & Mik-Meyer 2003:10).

Sigtet med antologien er således at anlægge et særligt ”forskningsperspektiv”, der viser, hvordan institutioner ”skaber og påvirker problemidentiteter”. Man kan sige, at antologien søger at demonstrere forandringsprocesser, f.eks. den forandringsproces, der fører til, at menneskelige problemer oversættes til systemsprog. Järvinen og Mik-Meyer pointerer, at antologien ikke giver et helhedsbillede af mødet mellem klienter og institutioner, og at ikke *alle* klienter påtager sig eller påtvinges en bestemt identitet. Den hævder heller ikke, at alle klienter er hjælpeløse ofre for institutionaliserede praktikker og kategorier, eller at klienters handlinger, holdninger etc. er uden betydning. (Järvinen & Mik-Meyer 2003:11). Med andre ord: antologien forsøger i udgangspunktet at holde virkningerne af givne problemidentiteter åbne, og den forsøger at anlægge et ikke-katalytisk perspektiv på de forandringsprocesser, der produceres.

Antologien betragter af samme grund ikke problemidentitet som en ”isoleret, psykologisk ”essens”, som individet selv og ingen andre har herredømmet over”. En problemidentitet er i stedet en social størrelse, der ”opstår, fikseres og forandres i interaktionen med andre mennesker” (Järvinen & Mik-Meyer 2003:13). Hvad, der er klientens ’virkelige’ identitet, holdes åbent. Overfor dette beskrives mødet med samfundets velfærdsinstitutioner som et identitetsarbejde, hvor særlige doxiske antagelser om, hvad der er godt og eftertragtellesværdigt sætter sig igennem som særlige fordringer til klienten f.eks. fordringen om at forandre og udvikle sig personligt (Järvinen & Mik-Meyer 2003:14-15). Dette identitetsarbejde foregår, som det fremgår af ovenstående citat, som en definitions- og kategoriseringsproces, hvor diagnosticeringen af klientens problemer er et centralt element. Ud fra en antagelse om, at ingen institution er i stand til at forholde sig til et helt menneske eller alle aspekter af et menneskes liv, beskrives denne proces som en *standardisering*:

”Socialt arbejde handler i meget høj grad om at *standardisere* menneskelige problemer – om at forvandle et hjælp søgende individ til en hjælpberettiget klient og videre til en ”sag” i en velfærdsinstitution” (Järvinen & Mik-Meyer 2003:15).

Der er tale om en proces, der opstår af:

”[...] en institutionel nødvendighed for at omdefinere og kategorisere personen og dennes problemer. Mennesker bliver til klienter i denne proces, hvor socialarbejderens vigtigste opgave er at finde de karakteristika hos personen, der gør ham/hende berettiget – og egnet – til institutionens foranstaltninger” (Järvinen & Mik-Meyer 2003:16).

Det sker i en art ”analogisk tænkning”, hvor klientens oplysninger konstant sammenlignes med de institutionaliserede problemkategorier, der er til rådighed. En central pointe er her, at dette analogiske diagnosticeringsarbejde ændrer selve det, det har til grundlag at diagnosticere. Der er ikke blot tale om en proces, hvor klienters problemer defineres, men en proces, *hvor problemer produceres* (Järvinen & Mik-Meyer 2003:16-18). Dermed danner systemsprog og-

så forudsætningerne for eller ”påvirker” forandringsprocesser, men på hvilken måde? Hvori består den institutionelle nødvendighed?

Bogen beskriver en række institutionelt skabte paradokser eller konflikter, der har betydning for klientgørelse, og som findes på tværs af forskellige institutioners praksisformer og problemforståelser. *Den første konflikt* er forskellen mellem klientens og systemet målsætninger. *Den anden konflikt* opstår som følge af forskellen mellem diagnosticering og kontrol versus hjælp og støtte, der skaber tvivl om hjælpens hensigter. Kontrol formuleres som hjælp og giver anledning til ”mudder” i dialogen mellem socialarbejder og klient. Man kan sige, at dette udgør den klassiske konflikt, der er beskrevet som dobbeltfunktionen. *Den tredje konflikt* er forskellen mellem hensyn til ensartet behandling versus hensyn til den enkelte klients situation (Järvinen & Mik-Meyer 2003:19-20). Disse institutionelle paradokser betegnes som *strukturelt betingede* og dermed vanskelige at løse og forholde sig til i praktisk socialt arbejde. Derfor antages det, at de ”skjuler sig under dække af ganske andre forhold” (Järvinen & Mik-Meyer 2003:20):

”Det centrale her er, at de omtalte strukturelle konflikter i det sociale arbejde forvandles til problematiske karakteristika hos klienten; herved ”løses” et iboende paradoks i det sociale arbejde, samtidig med at de institutionelle identiteter bekræftes. Udover at en forestillet problematisk ”essens” eller ”indre kerne” hos klienten på den måde kommer til at skjule strukturelle problemer i mødet mellem klient og system, får denne ”løsning” også den uheldige konsekvens, at det alene er klientens målsætninger og problemforståelser, der bliver udsat for kritisk opmærksomhed” (Järvinen & Mik-Meyer 2003: 20).

Bogen beskriver indgående via sine analyser de institutionelle identiteter, der produceres i det sociale arbejde, f.eks. at være ”sygdomsfikseret” (Mik-Meyer 2003), ”dårlig forælder” med ”illegitime behov” (Egelund 2003), ”kværunter” (Jakobsen 2003). De betegner disse identiteter som diagnoser, der udtrykker og er betinget af tre centrale diskurser i det sociale arbejde: *behandlingsdiskursen*, *benægtelsesdiskursen* og *viljesdiskursen*. Behandlingsdiskursen beskrives som en terapeutisk-klinisk diskurs overført på det sociale område, der trækker på identifikationen af patogene forhold på individniveau. Den foregiver, at der findes en viden om, hvad der f.eks. kendetegner en dårlig forælder (Järvinen & Mik-Meyer 2003:238-39). Benægtelsesdiskursen beskrives som den sandhed, at klienterne ikke (er)kender deres egne problemer, og at personalet ved bedst. Den fordrer vilje til, at klienten erkender, at vedkommende har et problem. I det sociale arbejde fører den til dannelsen af onde cirkler eller negative spiraler af moraliserende ikke-neutral karakter, der bidrager til en ensidig negativ afklaring af klienterne, og hvor konflikterende problemdefinitioner blot ’lægger mere ved’ til. Denne diskurs er tæt knyttet til behandlingsdiskursen (Järvinen & Mik-Meyer 2003:234-235, 239-40). Endelig er der viljesdiskursen, der udtrykker en fokusering på klienters vilje til at samarbejde med behandlingsdiskursen. Den beskrives som en særlig konsekvens af de institutionelt skabte paradokser (Järvinen & Mik-Meyer 2003:21). Viljesdiskursen fører til en ensidig fokusering på klientens moralske forfatning hjulpet på vej af psykologiserende forklaringer. Denne ensidige psykologiserende fokusering på klienternes vilje er ifølge forfatterne socialt arbejdes største problem. Strukturelle forhold eller sociale forhold til klientens liv får mindre betydning i det sociale arbejde. (Järvinen & Mik-Meyer 2003:241-242) Det gør det imidlertid i det analytiske perspektiv.

Som antologien bemærker, er der et stærkt fokus på de begrænsninger, socialt arbejdes diskurser producerer for klienter (Järvinen & Mik-Meyer 2003:241). Det bemærkes, at det soci-

ale arbejder kan "opfattes" som en frigørelse, at klienter kan "berette" om eller "mener", at de er blevet hjulpet og har opnået en afklaring via det sociale arbejde (Järvinen & Mik-Meyer 2003:241). Det bemærkes også, at det forskningsperspektiv, som antologien anvender, ikke dækker andre "vigtige" aspekter af mødet mellem klient og system f.eks. variationer i socialt arbejdes praksis, klienters individuelle praksisformer og problemforståelser eller deres mulighed for at påvirke institutionerne (Järvinen & Mik-Meyer 2003:11). Men hvad er da tilbage, der kan belyse *de institutionelle forudsætninger for forandringsprocesser*? Dvs. forudsætningerne for den proces, der "skaber og påvirker problemidentiteter?" Det, der er tilbage, er de institutionelle definitioner, dvs. kategorierne, og de "forhold, der strukturerer hjælpen, afklaringen og frigørelsen af klienterne" (Järvinen & Mik-Meyer 2003:241). Dvs. at det, der er tale om, er et definitionsteoretisk forskningsperspektiv suppleret med strukturalistiske perspektiver. De institutionelle kategorier og socialt arbejdes diskurser kan imidlertid, som angivet, ikke anvendes til at analysere konsekvenserne for klienterne. Den påvirkning, som definitionerne udøver, må derfor forklares ud fra en særlig strukturalistisk antagelse. Her skal det tilføjes, at antologien forsøger at bløde op for det strukturalistiske perspektiv ved at kombinere det med symbolsk interaktionisme (Järvinen & Mik-Meyer 2003:231). Alligevel synes resultatet at være en analytisk diskurs om velfærdsstatsinstitutioners begrænsede virkninger set i forhold til at generere forandringsprocesser. Institutionerne har begrænsede muligheder for at løse strukturelle institutionelle paradokser. De ligger så at sige under for dem. Dermed har de også begrænsede muligheder for at forandre sig selv og andre. De har følgelig begrænset mulighed for at leve op til idealer om service og brugerinddragelse og en øgning af klienternes autonomi (Järvinen & Mik-Meyer 2003:14, 21, 237-38). At begrænsningerne betones er et definitionsteoretisk valg, der primært er betinget af den måde, strukturer begribes på: de lader sig vanskeligt forandre. Men her støder man på et problem: samfundets institutioner og interaktioner *producerer* problemidentiteter *på trods af*, at forandringer vanskeligt lader sig gøre. De forandrer deres syn på forandringer, og dermed forandrer de sig selv. Dermed *sker* der noget, men *hvorfor*? Det er som om strukturalistiske antagelser blokerer for en egentlig udforskning af, hvorfor der opstår en *institutionel "nødvendighed"*. Antologien giver ikke et særligt præcist bud herpå. Den forklarer f.eks. ikke *hvorfor* dvs. hvilke træk ved en given *institution*, der resulterer i særlige diagnoser og problemidentiteter. Derfor må den både undlade at tage stilling til, om diagnoser er rigtige eller ej i "en eller anden objektiv" forstand, og den må f.eks. "hævde", at diagnoserne kan have voldsomme konsekvenser, som de involverede ikke altid er "klar over":

"I antologien tager vi ikke stilling til, om disse diagnoser er rigtige eller ej i en eller anden objektiv forstand. Vi hævder derimod, at diagnoserne reflekterer institutionelle praksisformer, organisatoriske kategorier og normativ stillingtagen, i lige så høj grad som de reflekterer "individuelle" problemer. Vi hævder, at diagnoserne er blevet til gennem processer, hvor visse dele af klienternes liv er blevet betonet og andre ignoreret, og gennem forhandlinger, hvor klienten ofte risikerer at få sit perspektiv defineret som "benægtelse". Og vi hævder ikke mindst, at disse diagnoser kan have voldsomme konsekvenser for klienterne, konsekvenser som de involverede parter ikke altid er klar over i selve diagnosticeringsprocessen" (Järvinen & Mik-Meyer 2003:242).

Dermed er den institutionelle nødvendighed hverken betinget af 'objektive' eller subjektive forhold endsige en *forklaring* på, hvorfor disse processer "opstår, fikses og forandres i interaktionen med andre mennesker" (Järvinen & Mik-Meyer 2003:13). Den forekommer i højere grad betinget af, at nogle hævder, at der forekommer diagnoser, at problemidentiteter produceres og kan være et problem. Overfor dette kan man spørge: *hvorfor* betones visse dele af klienternes liv mens andre ignoreres? Under hvilke betingelser, dvs. *hvorfor* eller *hvornår*, ri-

sikerer klienter at få deres perspektiv defineret som benægtelse? Hvad menes der egentligt med, at diagnoserne ”i lige høj grad” reflekterer organisatoriske praksisformer, kategorier og normative opfattelser som ”individuelle” problemer? Er der tale om en 50/50 fordeling? Og vil det så sige, at der i 50 pct. af tilfældene er muligheder for forandring, fordi ”individuelle problemer” reflekteres, og at der i 50 pct. af tilfældene genereres voldsomme konsekvenser? Det kan forekomme provokatorisk at stille sådanne spørgsmål. De efterspørger ’målbarheden’, ’rækkevidden’ og ’konsekvenserne’ af de forandringsprocesser, man hævder, der pågår. I mere almindelige termer kan dette formuleres som et spørgsmål om, under hvilke betingelser forandringsprocesser produceres. Dette er ikke et spørgsmål, som antologien stiller. Den går ud fra at problemidentiteter produceres, at de påvirker, men den kan ikke forklare præcist, *hvorfor* denne påvirkning produceres, og dermed kan den ikke på tilstrækkelig vis validere mulige konsekvenser. Den har på den måde det samme forskningsproblem, som jeg reflekterede over i kapitel 1 i relation til studier af forandringer: Problemet med denne fremgangsmåde er, ”at de oprindelige årsager, som modellen regner for afgørende [f.eks. at institutioner skaber klienter], ofte mister meget af deres overbevisningskraft i den samlede konstellation”, ”Den må stille sig tilfreds med sine resultater”, men kan ikke på tilstrækkelig vis forklare, hvorfor virkningerne opstod (Luhmann 2000:405). Også definitionsteoretiske perspektiver mangler begreber for, *hvorfor* forandringsprocesser sker.

Sociologiske udfordringer for studiet af socialt arbejde

Af de foregående diskussioner kan man udlede nogle sociologiske udfordringer, der er værd at forfølge, når man ønsker at undersøge forudsætningerne for at løse sociale problemer i socialt arbejde.

Med afsæt i diskussionen af socialt arbejdes problematikker, kan det være frugtbart at begrebsliggøre og at undersøge de *sociale forudsætninger for forandringsprocesser* i socialt arbejde. Det må ske på en måde, hvor forudsætningerne for forandringsprocesser i socialt arbejde ikke blot ses i lyset af interaktionelle forhold, der er afhængige af den enkelte socialarbejders erfaringer og indsats, men også ses i lyset af det samfund og den institutionelle kontekst, det socialt arbejde fungerer i. En væsentlig problemstilling var her desuden, at få afklaret forholdet mellem *hjælp og kontrol*.

Sociologiske analyser, der betjente sig af magtperspektiver på socialt arbejde, gav ikke anledning til en præcis afklaring af dette forhold mellem hjælp og kontrol. Grænserne for magt hhv. hjælp syntes samlet set uklare, hvilket yderligere gav et uklart billede af, hvilke handlealternativer socialt arbejde har og dermed for forudsætningerne for forandringsprocesser. En væsentlig årsag til dette kunne være en teoretisk uklar afgrænsning af magt i de anvendte teoretiske perspektiver, der igen kunne relateres til en uklar beskrivelse af det samfund, magt forekommer i. Mit argument var her, at denne uklare beskrivelse af, hvordan forholdet mellem samfund, institutioner og interaktioner skal begribes, kan resultere i definitionsteoretiske perspektiver på socialt arbejde. Sådanne perspektiver har svært ved netop at beskrive, hvorfor, dvs. under hvilke betingelser, f.eks. institutionelle problemidentiteter opstår. *En løsning herpå kan være at introducere et mere præcist magtperspektiv, som er funderet i en beskrivelse af samfundet, der inddrager det forhold, at samfundet er differentieret i forskellige områder, der qua deres former, sætter betingelser for handlingsalternativer og dermed forudsætninger for forandringsprocesser.*

Dette kræver imidlertid, at man har et begreb om samfundet, hvor synet på forholdet mellem samfund, organisationer og interaktioner muliggør både forandring og ikke-forandring, dvs. både variation og stabilitet. Her kan det være værd at huske på kapitel 1, hvor jeg bl.a. beskrev princippet om funktionel differentiering og de konstitutionsmæssige forskelle mellem samfund, organisation og interaktion *samt* kapitel 3, hvor jeg beskrev, hvordan man kan begribe sociale problemer i funktionelt differentierede samfund herunder, hvordan kollektiv rationalitet og rationalsolidaritet kan begribes som resultater af kommunikationssystemet kollektiv handling. Tilsammen gør den hidtil præsenterede teoretiske ramme det muligt at begribe samfundet som et socialsystem, der anvender variation (kompleksitet) til at opbygge relativt stabile sociale forventningsstrukturer, og at det sker og kun kan ske i en kompleks iagttagelse af forskelle mellem samfund/interaktioner/organisationer. Denne anvendelse af kompleksitet hhv. opbygning af sociale forventningsstrukturer kan danne afsæt for en udforskning af forudsætningerne for forandringsprocesser i socialt arbejde. *Det kræver imidlertid, at socialt arbejde kan begribes med reference til et sådant perspektiv.*

Det er bemærkelsesværdigt, at der hvor magtbegrebet bliver upræcist eller uklart kan magtens virkninger for psykiske strukturer og individers handlinger variere. En forudsætning for at undersøge forudsætningerne for forandringsprocesser synes at være, at et givet strukturbegreb kan virke strukturerende for handlinger men også muliggør handlingsalternativer, ja måske ligefrem forudsætter eller opstår som følge af, at handlingsalternativer hhv. psykisk variation er mulig. Antagelsen om at der eksisterer en grundlæggende forskel mellem psykiske og sociale systemer og mellem kommunikation og handling, gør det muligt at begribe, hvordan handlingsalternativer er mulige, og hvorfor strukturer opstår over tid. Den giver et afsæt for at begribe dannelsen af forandringsprocesser alment, hvilket synes vigtigt. Forskellen mellem psykiske/socialt systemer, kommunikation/handling gør det også muligt at forstå, hvorfor forventningsstrukturer ikke altid får konsekvenser for handlinger. *Dermed er der også et grundlag for at undersøge, hvornår forandring bliver svært, og således at levere en 'kritisk' analyse af socialt arbejde. Dette er stadig nødvendigt. For så vidt socialt arbejde ønsker at producere positive forandringer, må det også kende grænserne for, hvornår det hjælper og ikke hjælper.*

Systemteoretiske perspektiver på socialt arbejde

Jeg vil nu forsøge at gøre rede for, hvordan denne afhandling begriber socialt arbejde. I afhandlingen er der indtil videre blevet præsenteret to analyser. Analyserne viser bl.a., at der er tale om to Behandlerblikke, der er funktionelle ækvivalente. De genererer forskellige svar på *samme* problem. De iagttager begge sig selv som systemer, hvis funktion er at forebygge familier og børns sociale problemer via *hjælp*. De anvender begge generaliserede semantiske strukturer i deres iagttagelse af familier og børn, men gør det på forskellig vis, hvilket kan relateres til systemspecifikke problemhåndteringer. Der er således ligheder og forskelle mellem de to Behandlerblikke. Forskellene kan primært relateres til det operative niveau, dvs. til Behandlerblikkenes programmer og værdier. Derfor er det antageligt, at de to Behandlerblikke danner forskellige forudsætninger for at løse sociale problemer. Man kan f.eks. antage, at der sker noget forskelligt, når kærligheden bliver et arbejds punkt. Men for at kunne undersøge dette og eventuelt at kunne relatere det til refleksioner over, hvilke forudsætninger *samfundet* har for at løse sociale problemer, er der brug for en relativt abstrakt tilgang til analysen af socialt arbejde. Der er brug for begreber, der kan rumme disse empiriske forskelle og ligheder og kan relatere dem til generelle forudsætninger for at løse sociale problemer. En sådan abstrakt tilgang kan, og det vil jeg advare om, forekomme langt fra socialt arbejdes praksis. Jeg skal derfor forsøge at drage paralleller til og eksemplificere med udgangspunkt i de foregåen-

de diskussioner og analyser. Desuden vil jeg løbende pege på de analytiske konsekvenser af begreberne.

Socialt arbejde som social hjælp

Jeg har tidligere beskrevet, at hvad, der betragtes som problematisk eller uproblematisk, ønskværdigt eller ikke-ønskværdigt, afhænger af, hvordan et givet socialsystem iagttager enheden af forskellen mellem system/omverden. Hvad, der er problematisk, afhænger af systemers funktionelle orienteringer og har konsekvenser for, hvad der inkluderes og ekskluderes. Jeg har også præciseret, at samfundets socialsystemer i almindelighed iagttager og behandler problemer men ikke altid betegner disse problemer som *sociale problemer*. Derimod tematiseres noget som sociale problemer, når problemer iagttages i lyset af rationel solidaritet. Dvs. når det tematiseres, at problemet er et socialt problem, der fordrer kollektiv handlen.

Baecker opstiller en hypotese om, at der i samfundet er sket en uddifferentiering af et *social-hjælpens funktionssystem - hjælpesystemet* - der baserer sig på koden hjælp/ikke-hjælp. Kendetegnende for dette funktionssystem er, at det via koden hjælp/ikke-hjælp beskæftiger sig med de inklusionsproblemer, som andre funktionssystemer ikke mere samler op, og at det som funktionssystem dækker *mere* end blot de velfærdsstatslige institutioner (Baecker 1994:95). På den måde kan man se hjælpesystemet som noget andet end socialpolitik og sociale velfærdsydelse i velfærdsstaten. Hjælpesystemet er netop et funktionssystem.

Baecker giver fire grunde til, dels at hjælpesystemet og koden hjælp/ikke-hjælp ikke alene skal ses som knyttet til velfærdsstatslige institutioner, dels at dette funktionssystem ikke kaldes "socialt arbejde". *Den første grund* er, at for så vidt man taler om hjælp/ikke-hjælp fremfor socialt arbejde, giver det en mere oplagt anledning til at reflektere over, hvad ikke-hjælp er. Ifølge Baecker gør betegnelsen socialt arbejde det mindre plausibelt, at det skulle være muligt, at socialt arbejdes funktion f.eks. kan være ikke at hjælpe. Betegnelsen *social hjælp* gør det mere plausibelt, at god hjælp også kan være ikke-hjælp, at dårlig hjælp på trods heraf kan vise sig at være en god hjælp, og at hjælp kan udelukkes eller udskydes. Det betyder naturligvis ikke, at socialt arbejde ikke kan operere på grundlag af en iagttagelse af hjælp/ikke-hjælp (Baecker 1994:98). Vi kunne netop se, at det var det, Behandlerblikkene gjorde (jf. kapitel 2). *Den anden grund* er, at når arbejdsbegrebet anvendes på et socialt område, bliver det svært at løsrive sig fra dets materielle konnotationer. Begrebet 'arbejde' giver associationer til en hjælpende intervention, uden at det som begreb beskriver den usikkerhed, der også følger af dette arbejde. I stedet antyder socialt arbejde som *begreb* en objektiverende bearbejdning (Becker 1994:98). *Den tredje grund* er, at betegnelsen social hjælp tydeliggør, at socialt arbejde, der ofte beskrives som koblet til velfærdsstatslige programmer, blot må ses som komplementært til andre former for hjælp. Dette understreger, at der kan være mange måder at hjælpe på (Baecker 1994:98). Her kan man tilføje at dette muliggør sammenligning mellem f.eks. det vi betegner som offentlige, private, og frivillige hjælpeorganisationer med henblik på at undersøge, om der er en egentlig forskel med hensyn til, hvordan hjælp produceres. *Den fjerde grund* er, at fænomenet social hjælp, gør det muligt at foretage en funktionsbestemmelse, der er umiddelbar begribelig. Hjælpens funktion består i at stille en særlig form for hjælp til rådighed, der for hjælpens vedkommende drejer sig om "Daseinsnachsorge", dvs. *en særlig kompensation for eksklusioner fra øvrige samfundsmæssige kommunikationer*. Ved afgrænsning af hjælpesystemet som funktionssystem og koden hjælp/ikke-hjælp bliver det muligt at se social hjælp som noget, der er afgrænset fra politik, ret og økonomi. Kun på den måde kan man tale om, at social hjælp fungerer efter andre præmisser og kan gøre en forskel (være

hjælpsom/ikke hjælpsom) i forhold til måden, hvorpå sociale problemer potentielt løses (Baecker 1994:99). Man kan her tilføje, at det også betyder, at den forskel som organisationer tilforordnet hjælpesystemet potentielt kan gøre, *på den ene side* skal forstås i bredeste og bogstaveligste forstand. Social hjælp er *ikke* politik, ret eller økonomi men *en særlig form for kodet kommunikation* eller *en særlig form for iagttagelse*. *På den anden side* er socialhjælp ikke alle former for hjælp. Hvorvidt hjælp er socialhjælp afhænger af, om den form for hjælp, som ydes, reflekteres i reference til en eksklusionsproblematik. Det drejer sig om social hjælp til at løse sociale problemer.

Funktionsbestemmelsen forudsætter, at man går ud fra systemteorien. Gør man det, kan man begribe hjælp som den operative konstruktion af (hjælpe)kommunikationer.

„Helfen ist eine Kommunikation, die darüber *informiert*, dass ein Defizit besteht, mitteilt, dass dieses Defizit behoben werden soll, und *verständlich* macht, dass zwischen dem Bestehen eines Defizits und seiner Behebung nicht etwa kausal verlässlicher, sondern ein höchst kontingenter Zusammenhang besteht. Diese Kontingenz macht es unter anderem möglich, Helfen mit Konditionierungen zu verbinden, die zu Regeln erlauben, wann Hilfe oder Nicht Hilfe fällig ist. Gleichzeitig kann die als kontingent kommunizierte Hilfe sich selbst in Hinblick auf ihre Kontinuität an eine von ihr selbst nicht zu leistende Produktion von Begleitumstände, etwa Personenänderung, binden“ (Baecker 1994:99).

I kommunikationen skabes på den måde betingelser for hjælp/ikke-hjælp. Måden det sker på er ifølge Baecker, at kommunikationen forudsætter, at hjælp udgør den positive værdi for systemet, fordi det skaber muligheder for ny former for hjælp, hvorimod ikke-hjælp udgør den negative værdi for systemet, fordi det ikke er muligt operativt at knytte an hertil. I kommunikationen afsøges der således muligheder for hjælp og gennem beslutninger om hjælp reproducerer hjælpesystemet sig selv som netop et system, der er i stand til at hjælpe i forskel til øvrige systemer. *På den måde er muligheden for at yde hjælp et element i systemets funktionelle begrundelse*. Det sker ifølge Baecker via en fortløbende legitimation og ideologisering af hjælpen, gennem en gradvis lukning og specifikation i forhold til personer, der kan inkluderes til hjælp samt hvilke personer eller professioner, der besidder den rette viden i forhold til at yde denne hjælp (Baecker 1994:100). På den måde reproducerer systemet sig selv, begrunder sig selv funktionelt og producerer samtidig saglige og sociale betingelser for, hvornår, hvordan og til hvem hjælp ydes. Igen bliver det synligt, at denne funktionsbestemmelse gør det muligt at foretage sammenligninger. Funktionsbestemmelse forudsætter ikke, at socialhjælp ydes professionelt. Den kan også ydes frivilligt. Det er heller ikke givet, at socialhjælp muliggøres via offentlig økonomi. Dog kan det antages, at ikke-hjælp *ikke* kan anvendes som funktionel begrundelse. Ikke-hjælp må formuleres som hjælp f.eks. hjælp til selvhjælp.

Baecker reflekterer specifikt over konsekvenser ved analytisk at betragte socialhjælp som et funktionssystem og dermed som et kommunikationssystem, der iagttager verden gennem koden hjælp/ikke-hjælp, frem for at betragte socialt arbejde, som værende baseret på f.eks. magt, kontrol og en skelnen mellem normalitet/afvigelse. *Den første konsekvens* er, at hvor iagttagelse via konformitet/afvigelse peger på samfundets enhed, peger hjælp/ikke-hjælp på et funktionssystemets enhed (Baecker 1994:96). Dette kan give anledning til analyser af konsekvenserne af uddifferentieringen af et sådant funktionssystem set i forhold til øvrige funktionssystemer. *Den anden konsekvens* er, at iagttagelse via konformitet/afvigelse sorterer personers forhold, hvorimod iagttagelse via hjælp/ikke-hjælp sorterer sociale systemers kommunikation (Baecker 1994:96). Dette kan give anledning til analyser, der ikke foretager en ureflekteret sortering af, hvad der regnes som normalt/afvigende, men hvor der derimod ses på,

hvordan et socialt system sorterer og fordeler chancer for hjælp/ikke-hjælp. Her kan normalitet/afvigelse meget vel dukke op som en forskel i systemets kommunikation, men det er ikke givet på hvilken måde. *En tredje konsekvens* er, at iagttagelse via konformitet/afvigelse mistænker social hjælp for at producere ligeså meget afvigelse som konformitet. Man kan sige, at dette kan være det, der følger af definitionsteoretiske perspektiver. Overfor dette kan differencen hjælp/ikke-hjælp anvendes på hjælpen selv med henblik på at efterprøve, hvornår eller i hvilket omfang, den er hjælpsom eller ikke hjælpsom (Baecker 1994:96). Dette åbner for analyser, der holder sig åben for, at hjælp kan være mere eller mindre hjælpsom, og som forsøger mere præcist at undersøge forudsætningerne herfor. *En fjerde konsekvens* er, at iagttagelse af social hjælp ud fra differencen konformitet/afvigelse gør det usikkert, om man skal betegne social hjælp enten som et resultat af afvigende eller normale forhold, hvorimod anvendelsen af differencen hjælp/ikke-hjælp på hjælpen selv, erstatter det med en refleksion over hjælpsomhed/ikke hjælpsomhed i relation til opgavens karakter (Baecker 1994:96). Dette åbner for en analyse af, hvordan hjælpen matcher det problem, den skal løse. Man kan her tilføje, at dette ikke er så enkelt som så, og ikke bør give anledning til en naiv ontologisk antagelse om, at der helt givet er et problem, der skal løses, eller at et givet problem er enkelt at bestemme. Problemet kan også være, at problemet ikke er klart, og at opgaven dermed ikke er entydig. Fokuseringen på hjælpsomhed/ikke-hjælpsomhed kan imidlertid være et frugtbart udgangspunkt for netop at spørge til forbindelsen mellem problemidentifikation og problemløsning og at udforske, hvordan hjælpsom hjælp/ikke hjælpsom hjælp bliver til. Det bevirker ifølge Baecker, at man analytisk set ikke kun kan nøjes med at tale om ”tragiske beslutninger” ud fra en iagttagelse af konformitet/afvigelse men må undersøge på hvilken *måde* og i forhold til *hvad*, noget bliver en tragisk beslutning. *En femte konsekvens* er, at det bidrager til, at der fokuseres på *socialdimensionen* i hjælp/ikke-hjælp og dermed på kommunikation. Det må kunne *vises*, at sociale systemers forsøg på f.eks. at forandre, har *konsekvenser* for personer, og det må kunne *ses* i kommunikationen. På den måde er der tale om en særlig sociologisk iagttagelse af social hjælp, som har særlige potentialer, men også grænser (Baecker 1994:96):

”Eine soziologische Theorie sozialer Arbeit und sozialer Hilfe kann nur untersuchen, wie das, was in Rahmen sozialer Arbeit und Sozialer Hilfe kommuniziert wird, innerhalb der Gesellschaft und innerhalb dieser Arbeit und Hilfe anschlussfähig und differenzierungsfähig ist. Wenn diese Kommunikation hilfreich ist, dann ist sie es, in den Augen des Soziologen, als Kommunikation“ (Baecker 1994:97).

Det betyder, at ethvert forsøg på at bedømme hjælpsomhed/ikke-hjælpsomhed må begrunde bedømmelsen i kommunikationer. Dette er imidlertid de samme betingelser, som socialt arbejde må operere efter.

Hvis man forsøger at anvende ovenstående, så kan man i første omgang sige, at *socialt arbejde* er en særlig betegnelse for socialhjælp. Socialt arbejde er strukturelt koblet til en mere generel kommunikationsform nemlig funktionssystemet social hjælp, det symbolsk generaliserede medie hjælp og koden hjælp/ikke-hjælp. Socialt arbejde er dermed et særligt resultat af hjælpesystemets selvreferentielle reproduktion og iagttager dét, der kollektivt betegnes som sociale problemer, der kræver handling. I det omfang det er tilfældet, kan der over tid i det kollektive handlingssystem være skabt strukturelle koblinger mellem hjælpesystemets kommunikationer og politiske kommunikationer, således at der er etableret en forventning om, at det er ’fornuftigt’ (kollektivt rationelt) og ’solidarisk’ (rationel solidaritet), at det politiske system bidrager til at realisere hjælp og dermed at opretholde hjælpesystemet. Det kan både væ-

re den hjælp, der betegner sig som frivilligt socialt arbejde, humanitært hjælpearbejde og professionelt socialt arbejde. Tilsvarende vil det politiske system forsøge at binde hjælpesystemets beslutninger f.eks. økonomisk, retligt og etisk-moralsk.

Under sådanne forhold kan grænserne for, hvem der definerer, hvilke personer, der kan inkluderes til hjælp, synes uklare. Hvor går grænsen mellem hjælpesystemet kommunikation og andre kommunikationer? Hvordan sætter hjælpesystemet sin kommunikation igennem? Og hvad kendetegner hjælpekommunikation i forskel til øvrige samfundskommunikationer, f.eks. politiske, administrative, retlige, økonomiske kommunikationer? Her kan man antage, at et socialt arbejde, der beskriver forudsætningerne for hjælp med et begreb om dobbeltfunktionen ikke altid kender eller er i stand til at vedligeholde egne forudsætninger for hjælp. Med funktionsbestemmelsen får man et begreb til at undersøge, hvordan samfundssystemerne, organisationer og interaktioner producerer særlige forventninger til, *hvad* der er hjælp/ikke-hjælp, *hvordan* hjælp gives *hvornår* og ikke mindst: *hvem* der kan hjælpes/ikke-hjælpes: Man kan undersøge, hvad er hjælpens inklusions/eksklusionsform *set fra et givet perspektiv*.

Socialt arbejdes funktionelle begrundelse beror på, om det er i stand til at hjælpe, dvs. iagttage sociale problemer, med henblik på at forhindre yderligere eksklusion hhv. at bevare eller forøge chancerne for inklusion til samfundets øvrige socialsystemer. Specifikke systemer, der iagttager sociale problemer anvender rationel solidaritet, men for så vidt man forstår rationel solidaritet som medie for kommunikation om kollektiv handlen, følger det også, at rationel solidaritet ikke er givet. Det må produceres. Den rationelle solidaritets former må begrundes: Set fra en politisk synsvinkel må en sådan begrundelse ske i en henvisning til, at man gør en indsats, at tilbud om ”hjælp” findes, at nogen gør noget, og at hjælpen faktisk nytter. Politisk knytter man således an til hjælpekommunikationer, og anvender velfærdsstatens sociale ydelser som refleksionssystem. Så kan det politiske system iagttage sig selv som et handlingssystem, der *gør* noget ved sociale problemer. Set fra socialt arbejdes synsvinkel må en begrundelse ske som en evne til at *demonstrere*, at sociale problemer iagttages, at der gives hjælp, og at hjælpen er hjælpsom. Derfor beskriver socialt arbejde sig selv som et handlingssystem, som en *samfundsaktivitet*, et *arbejde* eller en særlig *praksis*, der forsøger og er i stand til at *gøre* noget ved sociale problemer. Socialt arbejde beskriver netop sig selv som noget, der er i stand til gennem hjælpehandling at forebygge eller løse sociale problemer og dermed at skabe positive forandringer.

Når man beskæftiger sig med analysen af socialt arbejde, er det vigtigt at holde sig for øje, at hjælpesystemet iagttager samfundet fra eksklusionssiden. Det inkluderer eksklusion dvs. inkluderer den ekskluderede som netop værende ekskluderet men gør det med henblik på at kompensere herfor. Det iagttager samfundets inklusionsproblemer og kan derfor beskrives som en *samfundsagttagende aktivitet* (for ikke at skrive samfundsagttagende system), der specifikt retter sig mod at levere en 2. ordens iagttagelse af øvrige systemers eksklusioner. I det sociale arbejde bliver dette til en iagttagelse af sociale problemer med det formål at hjælpe.

Uddifferentieringen af hjælpesystemet kan betegnes som dannelsen af en *flerhed* af organisationssystemer, der iagttager *forskellige* sociale problemer på hver deres specifikke måde. Hvis man går ud dette, så er hjælpesystemet kendetegnet ved indrekompleksitet. Det er ikke et system, der kan betegnes som eller fungerer homogent. Det konstituerer sig snarere og fungerer ved forskelsbetegnende operationer: *Vi hjælper på den måde (og ikke på alle andre måder), vi hjælper disse personer (og ikke alle andre) med disse (og ikke alle andre) sociale problemer.*

Måske er det derfor, at socialt arbejde har svært ved at frembringe en entydig definition af dets eget hjælpearbejde? Argumentet i ovenstående har været, på tværs af differentierede iagttagelser udøves socialhjælp – og dermed socialt arbejde – i reference til koden hjælp/ikke-hjælp.

Det ændrer naturligvis ikke ved, at *måden*, hvorpå sociale problemer iagttages, og hvordan hjælp udformes, varierer. Udover blot en funktionsbestemmelse kan vi godt danne nogle mere præcise antagelser om, hvordan hjælpesystemer differentierer mellem hjælp/ikke-hjælp. Vi kan sige lidt mere om, ud fra hvilke kriterier hjælp/ikke-hjælp fordeles. Her kan man tage udgangspunkt i, at socialt arbejde beskriver sig selv som hjælp til *positiv forandring* gennem en særlig *intervenierende handling*.

Socialt arbejde som forandringsagent

Et system, der iagttager sociale problemer med henblik på at kompensere via hjælp, må være i stand til at identificere problemer og udpege former for problemhåndtering. Det må opbygge problemsystemer. Vi har set, hvordan Behandlerblikkene er et resultat af opbygningen af problemsystemer. Sådanne problemsystemer baserer sig på og bidrager til at konstituere en særlig iagttagelse af, hvad der er et socialt problem, hvordan det opstår, og hvad der kan gøres for at hjælpe og potentielt løse det. De baserer sig på en antagelse om, hvad der problematisk/uproblematisk, ønskværdigt/ikke-ønskværdigt og på, hvordan man gennem en særlig problemhåndtering – hjælp - kan ændre det problematiske til noget mindre problematisk. Dette er samtidig en antagelse om, hvordan forandringsprocesser bliver til. Systemer, der søger at hjælpe må have et minimum af evne til at iagttage hhv. at demonstrere forandringsprocesser. Omvendt er evnen til at iagttage og demonstrere forandringsprocesser operationer, der bidrager til at konstituere hjælp. En forudsætning for at kunne differentiere mellem hjælp/ikke-hjælp er således, at et system er i stand til at differentiere mellem forandring/ikke-forandring.

Her taler jeg *ikke* i udgangspunktet om positive/negative forandringsprocesser men alene om muligheden for at kunne bestemme, om en forandring sker eller ikke sker. Normalt betragter man måske ikke compensation som en egentlig forandring. Men en compensation kræver også en iagttagelse af forandring. Det kan f.eks. være iagttagelsen af, at det problem man søgte at kompensere for *stadigvæk* eksisterer, men at hjælpen i det mindste ikke har ledt til en *forværrelse* af det problem, der kompenseres for. Man kan sige, at hjælpen kommer til syne via iagttagelsen af forskellen forandring/ikke-forandring. Eller man kan sige, at for at hjælpen kan se sig selv som hjælpsom, forudsætter det en iagttagelsesoperation, der differentierer mellem tilstande før og efter hjælpen. At kunne iagttage forandringsprocesser, kan derfor antages at være tæt koblet til funktionel begrundelse fordi, *kun for så vidt det er muligt at iagttage forandring kommer hjælpen til syne som noget, der potentielt er hjælpsomt*.

Ligesom ved hjælpekommunikationer kan man derfor også antage, at forandring af den grund *kan* komme til at udgøre en positiv værdi for hjælpesystemet. Ikke-forandring kan blive en negativ værdi. Det kan blive umuligt at acceptere, at hjælp ikke producerer nogen form for forandring, og det kan måske blive usandsynligt, at hjælp kan være, at forandring *ikke sker*. På samme måde som når hjælp som positiv værdi kan bidrage til at reproducere hjælpesystemer, så kan iagttagelse af forandringer bidrage til en positiv *begrundelse* af hjælpen. Så sker der ikke blot forandringer men *positive* forandringer. På den måde kan iagttagelsen af forandringer – at noget *sker* – blive en operation, der bidrager til at begrunde hjælpen som hjælpsom og dermed blive et element i et hjælpesystems funktionelle begrundelse. I de tilfælde,

hvor hjælpen ikke altid viser sig hjælpsom, kan man derfor antage, at der sker en fortløbende ideologisering af forandring som noget, der bør fremmes, og at ikke-forandring vurderes som negativ forandring. Måske er det der sker, når samfundet kommunikerer om anbringelser? Og måske er det derfor, at socialt arbejde ikke ønsker at beskrive sig selv som noget, der alene kompenserer for sociale problemer? At det vurderes som positivt, hvis socialt arbejdes hjælpekommunikationer bidrager til, ikke alene at forebygge f.eks. negative forandringer, men også hjælper med henblik på at producere positive forandringer? Hvis det er tilfældet, så kan man også antage, at hjælpekommunikationer bidrager til at konstituere og i sig selv konstitueres af en risikoproblematik. Set fra hjælpesystemets side drejer det sig om ikke blot at afværge aktuelle farer men også om at forebygge, at fremtidige skader opstår. Sociale problemer er ikke blot noget, der opstår her og nu og må afhjælpes. De udvikler sig over tid, deres problematik forandrer sig. Den hjælp, som ydes, er måske ikke hjælpsom på sigt. I sådanne tilfælde kan man antage at der sker en øget fokusering på ikke blot produktionen af positive forandringer, men produktion af viden om *forudsætninger for positive forandringer*. Der sker med andre ord en betoning af nødvendigheden af at udforske, under hvilke betingelser hjælpen er hjælpsom (f.eks. 'virker').

At hjælpesystemet kommer *til syne* understreger for det første, at hjælp ikke bare *sker af sig selv* men må produceres *via* iagttagelsen af forandringsprocesser. For det andet understreger det, at iagttagelsen forandring/ikke-forandring er et element i den operative konstruktion af hjælpen som en særlig *intervention* og dermed en forudsætning for systemets funktionelle begrundelse. *Et hjælpesystem, der ikke kan demonstrere forandringsprocesser, får med andre ord et systemproblem*. For det tredje understreges det, at forandring såvel som iagttagelsen af forandringer ikke sker uafhængigt af en iagttager. Forandringsprocesser er ikke forudsætningsløse eller tilfældige. De er systemafhængige. Set i det lys kan man betragte hjælpesystemet og også organisationer, der opererer i reference til koden hjælp/ikke-hjælp, som *forandringsagenter*. De afsøger verden for information om forandring med henblik på at vurdere, hvorvidt hjælpen er eller kan være hjælpsom eller ej; hvorvidt der er sket eller potentielt kan ske en intervention. Det gør de imidlertid ud fra deres specifikke system/omverdens-differencer.

Hvis dette er rigtigt, kan systemers iagttagelse af forandringsprocesser være en forudsætning for hjælp ligesom at forudsætningen for hjælp kan relateres til et givet systems specifikke system/omverden-differencer. En analyse, der på den måde sætter sig for at undersøge, hvordan hjælp fordeles, stiller sig ikke blot tilfreds med at konstatere, at der sker en forandring, når en særlig *problemidentitet* produceres af et socialsystem. Den spørger til forudsætningerne for forandring og holder disse forudsætninger op imod muligheden for hjælp/ikke-hjælp. Den identificerer ikke blot problemidentiteter, men undersøge, hvilke forskelsbetegnende operationer ved *systemet*, der gør, at en særlig *problemidentitet* opstår, dvs. *hvorfor* et problem opstår. Og den undersøger konsekvenserne heraf for hjælp. For at kunne gøre det, må vi imidlertid prøve at opstille betingelser for, hvordan forandringsprocesser produceres og dermed kan undersøges.

Forandringsprocesser

Hvis man antager, at socialt arbejdes funktionelle begrundelse som hjælpesystem beror på, om socialt arbejde kan iagttage hhv. demonstrere forandringsprocesser, må man gøre sig nogle forestillinger om, 1) på hvilken måde forandringsprocesser konstitueres, og 2) på hvilken

måde en given iagttagelse af forandringsprocesser kan relateres til funktionalitet (hjælp/ikke-hjælp).

System/omverden-differencen har betydning for, hvordan man forestiller sig, at social forandring finder sted. I systemteoriens evolutionsbegreb er indbygget et særligt problemorienteret perspektiv på forandringsprocesser. Det særlige ved dette perspektiv er, at det tager udgangspunkt i et paradoks: Evolution som social forandring er uagttagelig, kun derfor er social forandring iagttagelig. I grunden drejer dette sig om, at evolution som *helhed* eller samtlige forandringsprocesser ikke er mulige at iagttage for *noget* system. Derfor må et system *producere* forandringsprocesser, ikke mindst fordi det er en forudsætning for, at det overhovedet kan iagttage sig selv som et system, der opererer, 'eksisterer' eller 'handler' på et givet tidspunkt. Når et system iagttager forandring, ser systemet ikke forandring som det ontologisk set er. Forandring iagttages ud fra et begrænset perspektiv. Systemer eksternaliserer deres egen iagttagelsesposition som en art fungerende ontologi, og kun derfor kan evolution paradoksalt nok finde sted (Fuchs 1999:39-41,51). Produktionen af en sådan fungerende ontologi kan betragtes som den operative konstruktion af forandringsprocesser. *Analytisk betyder det, at vi interesserer os for, hvordan og med hvilke begrundelser, et system iagttager forandring.*

Systemer, der funktionelt må begrunde sig i muligheden for at producere forandringsprocesser, står overfor en særlig kompleks opgave. Fuchs beskriver intervention som en kompleks organiseret iagttagelsesoperation, der fordrer iagttagelsen af mindst tre system/omverden-differencer: Systemet med interventionskompetence, systemet som interventionen retter sig mod, og endelig det interaktionssystem, som opstår, når begge systemer 'interagerer'. Fuchs kalder dette kompleks af iagttagelsesoperationer *interventionssystemet* (Fuchs 1999:93,95). Dette kan give anledning til en antagelse om, at systemet med interventionskompetence (f.eks. et system, der forsøger at hjælpe) og systemet, som interventionen retter sig mod, er elementer i samme system. Det ville imidlertid forudsætte, at systemet med interventionskompetence og systemet, som interventionen retter sig mod, *er* det samme. Hvis det var tilfældet ville der groft sagt ikke forekomme en iagttagelse af sociale problemer. Der er netop tale om en iagttagelsesoperation og dermed et særligt perspektiv, der afsøger verden for information via forskellen forandring/ikke-forandring. Kun ved at iagttage forandring, kommer systemets interventionskompetence til syne. For at beskrive intervention mere præcist kan man sige, at systemet med interventionskompetence er en organisation, der iagttager via system/omverden-differencen f.eks. Behandlerblikket. Via system/omverden-differencen produceres særlige iagttagelser af systemet selv såvel som omverdenen, f.eks. familierne som interventionen retter sig mod, eller de interaktioner, som opstår, der traditionelt betegnes som mødet mellem system/klient. Med udgangspunkt i sådanne iagttagelser må systemet forsøge at iagttage forandringsprocesser, og det må forsøge at iagttage, hvad der har haft en indflydelse herpå. Hvis ikke det kan dette, kan de ikke iagttage sig selv som et system, der intervenerer.

Dette forudsætter, at sådanne systemer kan producere tidslige sammenhænge. For at kunne skelne mellem forandring/ikke-forandring må et system operere på en måde, der som minimum gør det i stand til at skelne og dermed producere sammenhænge mellem *fortid og nutid*. Organisationer, der ser det som deres funktion at hjælpe må forsøge at iagttage, om noget, f.eks. en familie (systemet som hjælpen retter sig mod), har forandret sig *i forhold til tidligere* og på hvilken måde. Dette sker f.eks. i en iagttagelse af de interaktioner, der har fundet sted. Det forudsætter for det første, at systemet kan holde forskellige tilstande relativt konstante over tid, således at det f.eks. bliver muligt at iagttage: *før var hun vred, nu er hun ked af det eller før gjorde vi sådan, nu gør vi sådan*. For det andet forudsætter det, at systemet kan kon-

struere sammenhænge mellem sådanne tilstande f.eks. *Hun har forandret sig, fordi vi gjorde sådan* eller *Vi har gjort sådan og på trods af det, har hun ikke forandret sig*. De må kunne producere kausalsammenhænge mellem sig selv og omverdenen, således at det bliver sandsynligt, at intervention er sket, har 'virket' eller 'ikke-virket' på en særlig måde. Dette sker – og det meget er vigtigt (!)- på et grundlag, der i sig selv ikke er konstant eller stabilt men netop forandrer sig i takt med, at forandring iagttages. Det grundvilkår, som hjælpesystemer må operere ud fra er således, at enhver iagttagelse af forandring i omverdenen f.eks. hos familien, *samtidig er en forandring af systemet selv*. F.eks. en forandring fra den tilstand, hvor man ikke så forandring i familien til en tilstand, hvor man ser en forandring. Netop derfor kan man sige, at enhver iagttagelse af forandring i omverdenen beror på en forandring af systemet. Den er en projektion af en særlig iagttagelsesposition, eller som Fuchs siger det: "Wir wohnen im Hause der Projektionen" (Fuchs 1999:53). Dette er også, hvad f.eks. Järvinen og Mik-Meyer bemærker, men konsekvenserne heraf kan tænkes langt mere vidtrækkende.

For det første kan man ikke antage, at forskellige systemer kommunikativt forholder sig til nødvendigheden af producere kausalsammenhænge på samme måde. Eksempelvis viser analysen af Kærnehusets Behandlerblik, at sammenhængen mellem familiens forandring og egen intervention holdes åben. Men man kan antage, at ethvert system, der søger at hjælpe, på et tidspunkt må drage en slutning om, hvorvidt en forandring er sket eller ej og må forsøge at tilskrive denne forandring en særlig årsag, som også inddrager, at der kan være en sammenhæng mellem en iagttaget forandring og egen hjælp. Ellers kan systemet ikke iagttage sig selv som et system, der hjælper. Derfor kan man sige: „Es gibt, heißt das, nicht Nichtintervention im Kontext des Interventionssystem“. „Dies System lässt keine andere Wahl“ (Fuchs 1999:107). Måden det sker på er imidlertid systemrelativt. *For det andet* kan man langt fra konkludere, at interaktioner mellem f.eks. socialarbejder og klient er det, der i sig selv konstituerer en organisation, der søger at hjælpe. Den konkrete interaktion, hvori både A og B deltager, er blot som en særlig omverden, som systemet kan iagttage: En omverden af interaktionel kompleksitet. Hvis man husker på den teoretiske forskel mellem organisationer og interaktioner og husker på, at socialt arbejde i høj grad beskriver sig selv som noget, der foregår i mødet mellem socialarbejder og klient, så er der al mulig grund til at antage, at interaktioner er en vigtig omverdenskompleksitet. Samtidig kan man antage, at afhængigt af et systems iagttagelse vil betydningen af det, der sker i interaktioner, variere. Det er kun muligt for så vidt forholdet mellem organisation og interaktion betegnes ved en forskel. *For det tredje* kan forandringsprocesser ikke begribes ud fra en katalytisk tænkning, hvor årsagen til B's forandringer alene tilskrives A's intervenierende hjælp. Når en person f.eks. siger: *Jeg synes, jeg har forandret mig*, er det for ensidigt at sige, at hjælpen alene har forandret personen. Det må medinddrages, at personen har forandret sig selv eller i det mindste finder det frugtbart nu, at fremstille sig selv som en person, der har forandret sig. Som en følge af de to sidstnævnte konsekvenser bliver det *for det fjerde* synligt, at det ikke-katalytiske ved dette perspektiv også består i, at forandringsprocesser må bestemmes kommunikativt. Det, som ofte betegnes som mødet mellem system og klient, baserer sig i denne forståelse på gensidig iagttagelse. To eller flere psykiske systemer (det man almindeligvis betegner som socialarbejder og klient) forsøger at kommunikere (også ved ikke-kommunikation) og forsøger ad den vej at indvirke på hinanden f.eks. blot ved at forsøge at gøre sig forståelige. De iagttager hver verden ud fra deres særlige iagttagelsesperspektiv og dermed ud fra hver deres problemhorisont. Som kommunikation kan interaktionen kommunikere, at noget er 'forstået', at man er 'enige' eller 'indforstået' med noget, f.eks. at forandring er sket og af særlige grunde. Men eftersom kommunikation ikke er tanker eller handling, kan man ikke vide med sikkerhed, om f.eks. en forandring er sket, om der overhovedet forstås det samme ved en forandring eller om de grunde, som kommunikati-

onen kommunikerer, i 'virkeligheden' er de eneste grunde. Denne sikkerhed må og kan *kun* etableres kommunikativt som relativt sikre kommunikationer om forandring og dens grund. At hjælp bidrager til forandring og påvirkning er eksempler på sådanne kommunikationer, der både kan tage i anvendelse af socialarbejdere og klienter. Det er disse relativt sikre kommunikationer om forandring, der kan bidrage til at begrunde at hjælpen som hjælpsom. Igen er det vigtigt at huske på, at interaktion kan tillægges forskellig betydning. Et interessant spørgsmål bliver, hvordan iagttager og anvender (behandler) systemer interaktionel omverdenskompleksitet? Hvad afgør om en given interaktion bliver beskrevet som et tegn på en forandring/ikke-forandring?⁶²⁹ For det femte må man i almindelighed gå ud fra, at konstateringen af, at en forandring er sket, baserer sig på en uundgåelig reduktion eller simplificering af realiteten, hvor en særlig kompleksitet udvælges og tilskrives årsager og virkninger. En sådan antagelse betyder ikke, at forandring/ikke-forandring er en meningsløs eller forkert difference endsigse, at forandring ikke sker. Det betyder blot, at realiseringen af interventionens mål, succes og manglende succes beror på en lokal iagttagelse af forandring (Fuchs 1999:91). Her kan 'enighed' være et 'succeskriterium', men det betyder ikke, at forandring er sket og med de angivne grunde.

Samlet set betyder det, at systemers iagttagelse af forandring kun er *relativt pålidelig*. Iagttagelse af forandring sker på et relativt (dobbel)kontingent og dermed på et usikkert grundlag. Det betyder ikke, at det altid erfarer således. "Enhver nutid er sikker på sin egen aktualitet": *Jeg er her lige nu, og det var jeg ikke i går*. Men i det tilfælde hvor nutiden:

"... temporaliseres, nemlig forstås som difference til fremtid og fortid, opstår der et problem vedrørende forventningernes sikkerhed. Verden mister derigennem sin karakter af tillidsvækkende nærvær og opnår karakter af foranderlighed, karakter af "endnu ikke" og "måske ikke mere" (Luhmann 2000:363).

I den sammenhæng, siger Luhmann, bliver tegn på noget "ikke nutidigt" og tegn på det fremtidige særligt betydningsfulde. *Differentieret tid* er ikke blot. Den må "formidles" (Luhmann 2000: 364-65). Måske er det derfor, at der aktuelt stilles store krav til socialt arbejdes evne til at dokumentere, at hjælp har positive forandringer som sin virkning? I så fald leverer det støtte til antagelsen om, at sociale problemer opstår på baggrund af, vedrører såvel som involverer nye risikoproblematikker f.eks. risikoen for, at den forandring, man tror man ser, skal vise sig at være noget andet i fremtiden. Måske er det også derfor, at børns signaler ikke nødvendigvis er men må forbindes med en mulig fremtidig udvikling? Og betyder dette, som citatet antyder, at grænserne for tillid i den sammenhæng forskydes?

Når man ønsker at undersøge forudsætninger for forandringer, bliver det således interessant, hvordan et system – Behandlerblikket – forsøger at transformere denne usikkerhed til *relativt pålidelige iagttagelser af forandringsprocesser*. Fordi dette må tænkes som et grundvilkår for alle systemer, så kan fokus i en sådan analyse rettes mod, på hvilken måde pålidelighed søges konstitueret. Så undersøger man i grunden hvordan og med hvilke begrundelser, et system

⁶²⁹ Sådanne spørgsmål har også en metodologisk relevans, hvis man ønsker at beskrive forudsætningerne for forandringer. Lige såvel som interventionssystemet iagttager og anvender interaktionel omverdenskompleksitet i sin fortløbende iagttagelse af forandringsprocesser, så gør forskeren det også med henblik på at bestemme, hvornår et system forandrer sin iagttagelse af forandringsprocesser. Hvilke interaktioner, der her inddrages, er et vigtigt metodologisk spørgsmål.

forandrer sin iagttagelse af forandringer, og hvilke forudsætninger dette giver for forandringsprocesser. Derefter kan man så spørge, hvilke konsekvenser det har for hjælp/ikke-hjælp.

I socialt arbejde beskrives forudsætningerne for socialt arbejde og det at kunne hjælpe ofte som noget, der vedrører erfaring eller dannelse. Erfaring er f.eks. noget, den enkelte socialarbejder kan opnå mere eller mindre af. Implicit heri er en antagelse om, at erfaring kan bidrage til bedre hjælp. Derfor kan det være relevant at se på, hvordan man kan begribe erfaring, og hvordan erfaring kan danne forudsætninger for forandringsprocesser.

Erfaring

Man kan starte helt basalt med at betragte erfaring som noget, der konstitueres, når noget tidligere kan forbindes med noget aktuelt. Udfra den betragtning er erfaringer ikke noget, der opstår fra den ene dag til den anden, og det ses ikke alene som noget nogen har, og andre ikke har. Erfaring kan i stedet betragtes som noget, der opbygges eller produceres over og i anvendelsen af tid. Erfaring kræver en evne til reorganisering af fortiden til en særlig oplevelse i nutiden, f.eks. oplevelsen af at *have* en særlig erfaring. I almindelighed taler vi om erfaring som noget, der indbefatter en genkendelighed. Vi anvender også erfaring til at vurdere fremtidige muligheder. Erfaring udpeger dermed forestillinger om det aktuelle i lyset af fortiden og udpeger forventninger til fremtidige tilstande. Gennem produktion af erfaringer opbygger vi forventninger om, hvad der er muligt, sandsynligt eller forventeligt. Erfaring kan dermed begribes som opbygningen af *forventningsstrukturer*. Men det betyder ikke nødvendigvis, at erfaring konstitueres på grundlag af en fortløbende produktion af vante forestillinger og alene baserer sig på genkendelighed. Hvis det alene var en forudsætning for erfaring, ville man få et problem med at begribe, dels hvordan nye erfaringer opstår, dels hvordan det trods alt er muligt at handle i situationer, hvor der er mindre sandsynlighed for genkendelighed. Et alternativ er at betragte erfaring som noget, der konstituerer sig på grundlag af den operative skelnen mellem normale/afvigende eller konforme/ikke-konforme begivenheder over tid (Fuchs 1999:113-116). Hvis man betragter erfaring på den måde, ses erfaring ikke som noget, der dannes 'naturligt', som noget der alene forudsætter genkendelighed eller som noget, der i udgangspunktet kan betragtes som god eller dårlig. Erfaring ses blot som noget, der konstitueres gennem systemets fortløbende iagttagelse af normale/afvigende begivenheder.

Et system, der forsøger at iagttage sin egen erfaring, foretager en paradoksal operation: Erfaring opbygges på grundlag af iagttagelsen af fortidige hændelser, men viser sig først som en erfaring i fremtiden, dvs. afhængigt af, om fremtidige hændelser viser, at det man betragtede som en holdbar erfaring, viser sig at være det. (Fuchs 1999:116). Når et system anvender erfaring f.eks. til at bestemme, om der er sket en forandring, giver det således ikke nogen garanti for, at denne erfaring er gyldig i fremtiden. Det erfaring tilbyder, og dette er også grunden til, hvorfor det er nødvendigt med opbygning af en vis erfaring, er en vis fiksering af uro eller *entropi* (Fuchs 1999:143). Systemer må forsøge at opbygge en vis erfaring, således at visse begivenheder forekommer forventelige. De må med andre ord kunne opbygge en kompetence, der gør dem i stand til at skelne mellem normale/afvigende hændelser. Men her er det vigtigt at bemærke, at for så vidt erfaring betragtes som konstitueret på grundlag af systemets iagttagelse af normale/afvigende hændelser, er uro og entropi (for ikke at sige kaos) et element i systemets forudsætninger for erfaringsdannelse.

Normalt forbindes begrebet erfaring med noget personligt. Når vi taler organisationer taler vi sjældent om, at de opbygger erfaringer. Men vi taler ofte om, at det er problematisk at overfø-

re personlige erfaringer til praksis eller sociale sammenhænge eller omvendt. Vi taler om, at der kan være strukturelle barrierer for f.eks. udveksling af erfaring. Hvad er det for strukturelle barrierer, der er for udveksling af personlige og sociale systemers ”erfaring”? Kan sociale systemer danne erfaringer? Kan de huske? Og opbygge særlige forventningsstrukturer? I systemteorien giver det mening at betragte sociale systemer som systemer, der er i stand til at opbygge erfaring. Men de gør det på en radikalt anderledes måde, end når personer danner erfaringer. Denne grundlæggende forskel mellem personers og systemers erfaringsdannelse er også det, der skaber problemer med at transformere personlige erfaringer til en social sammenhæng og omvendt. Personlige erfaringer kan betragtes som noget, der er opstået via strukturelle koblinger mellem psykiske (f.eks. kognitive og bevidsthedsmæssige) og kropslige strukturer (f.eks. fysiologiske, biologiske, neurologiske) og i en iagttagelse af det sociale som omverden. Sociale systemer opererer i kommunikation, og derfor kan sociale systemers erfaringer og hukommelse betragtes som noget, der opbygges via kommunikative strukturer. Personlig erfaring er derfor væsensforskellig fra systemerfaringer og konstitueres grundlæggende på et andet realitetsniveau, der for et socialt system kan betragtes som omverdenskompleksitet. Det betyder ikke, at sociale systemer ikke kan forsøge at iagttage personlige erfaringer. Dette er f.eks. hvad Behandlerblikkene gør. Men sociale systemer er ikke og kan grundlæggende ikke *se* personers erfaringer i deres helhed. Netop derfor dannes *sociale forventningsstrukturer*. De skaber en vis redundans f.eks. med hensyn til at iagttage personer.

Struktur og proces

Hvis man tager udgangspunkt i system/omverden-differencen og et begreb om kompleksitet, så kan strukturdannelse betegnes som systemets anvendelse af kompleksitet med henblik på at opbygge en særlig orden af den (Luhmann 2000:332). Strukturdannelse forudsætter altså og anvender (omverdens)kompleksitet til opbygning af en egenkompleksitet. I sociale systemer sker dette ved, at ”Information betegner en *hændelse, som udvælger systemtilstande*” (Luhmann 2000:106). Noget udvælges og gøres til genstand for iagttagelse, og det, der vælges, betegner systemets tilstand. Når kommunikation kommunikerer: *Hun er gladere end i går. Der smækkede hun med døren. I dag kunne hun smile. Måske har det hjulpet at sige tingene lige ud*, så iagttages mor (ikke alle andre personer), humøret (ikke påklædningen), og denne iagttagelse ses i lyset af en tidligere hændelse (at hun i går smækkede med døren), men iagttagelsen betegner også systemets tilstand som et system, der aktuelt iagttager mor på netop denne og ikke alle andre måder nemlig som en mor, som hjælpen måske har haft en indvirkning på. Den siger noget om, hvem, hvad og hvornår systemet iagttager og udvælger, hvad der for systemet er relevant blandt mange andre muligheder. Sociale strukturer eller forventningsstrukturer er dermed knyttet til mening, dvs. en kommunikeret meningsform, der opererer i forskellen mellem aktualitet/mulighed og ikke en indre psykisk proces (Luhmann 2000:343,345).

Forventningsstrukturer udpeger handlingsalternativer:

”meningen med handlingen bliver konstitueret i en horisont af forventninger til yderligere handlingen” – som ”løbende genaktivering af forventningsstrukturer, som reducerer usikkerheden om fremtiden ... så meget at handlingen kan specificere sig selv gennem selektion af relationsdannelser” Luhmann 2000:339).

De udvælger systemers meningshorisont og således deres ”verden”:

”De strukturer, som knytter kommunikation til kommunikation inddrager information; de er altså verdensstrukturer. I systemet forstår de alt, hvad der overhovedet kan være relevant for sy-

stemet. For så vidt, de holder meningsformer klar, som kommunikationen behandler som bevaringsværdige, vil vi lejlighedsvis også tale om ”semantik” (Luhmann 2000:331).

Strukturer kan støtte sig til en semantik om f.eks. barnet eller forælderrollen, men vigtigst af alt er at huske, at de strukturer, som kommunikationen udvælger, er netop systemets selektion. Struktur sætter grænser for mulige forventelige handlinger eller hændelser og deres mening:

”En struktur består altså, uanset hvordan den i øvrigt måtte se ud, af *begrænsningen af de relationer, som er tilladte i systemet*. Denne begrænsning konstituerer handlingers mening, og i selvreferentielle systemers løbende virksomhed motiverer og sandsynliggør en handlingens mening da også på en naturlig måde det, som er indlysende som tilknytningsmulighed” (Luhmann 2000:333).

Set i lyset af dette er strukturdannelse ganske enkelt begrænsning af muligheder (af variation) og dermed kompleksitetsreduktion med henblik på opbygning af egenkompleksitet. Strukturdannelse forudsætter selektion og virker i sig selv som begrænsning af selektion. Det tillader, at noget er indlysende, normalt og meningsfuldt, og det styrker i almindelighed strukturen på den måde, at det er forventeligt, at det er forventeligt, f.eks. at mor er, som hun er. Gennem strukturdannelse kan et system opnå tilstrækkelig ”indre styring” til, at det kan reproducere sig selv fortløbende. Om dette er godt eller skidt sættes i første omgang i parentes. Pointen er i første omgang, at struktur er ”en begrænsningen af elementernes kvalitet og tilslutningsevne”(Luhmann 2000:333-335). Gennem strukturdannelse opbygges systemets erfaring. Behandlerblikkene kan betragtes som en særlig forventningsstruktur. De udtrykker en særlig erfarings- og forventningshorisont.

Det er vigtigt at pointere, at struktur ikke er lig stabilitet. Strukturer bidrager til relativ stabilitet forstået på den måde, at strukturer skaber en relativ sandsynlighed for, at noget er eller kan behandles på en bestemt måde. Strukturer udpeger forventningsmuligheder men også kun som muligheder. En sådan betragtning er kun muligt, fordi forandringsprocesser i systemteorien er omverden for systemer, og *derfor* må konstrueres af systemet. Systemers iagttagelse af (forandrings)processer er dermed en særlig strukturelt bundet iagttagelse, der siger noget om, hvilke forventninger systemet har til omverdenen, men den ser ikke nødvendigvis *alt*, som forandrer sig. Gennem kommunikativ opbygning af forventningsstrukturer kan systemer imidlertid stabilisere processer ikke blot sagligt (gennem selektion af information) men også tidsligt, således det bliver muligt at iagttage noget (men også kun noget) som *forandret*.

”Den her præsenterede teori om autopoietiske systemer sammenfører to forskellige komponenter vedrørende reproduktiv selvbestemmelse. I det overleverede begrebssprog hedder de ”struktur” og ”proces”. Strukturen holder et spillerum af muligheder åbent, fordi (!- ikke blot selv om) den selv tilvejebringes gennem selektion. Ud fra strukturen kommer den løbende bestemmelse af de næste elementer i stand gennem eksklusion af andre disponible (systemmulige) muligheder. Før/efter differencen er derimod afgørende for en proces. Processen bestemmer sig selv ved at gå ud fra det momentant aktuelle og ved at gå over til et dertil passende, men forskelligt (nyt) element. Både eksklusioner og tilslutningssøgninger er kontingent adfærd. Netop derfor kan de arbejde hånd i hånd og reducere kontingensen i de angivne komponenter til et minimum, der så at sige kan tages i et spring” (Luhmann 2000:336).

Det betyder, at strukturdannelse opbygges på et givet tidspunkt men kun kan bekræftes retrospektivt dvs. i iagttagelsen af en (tidligere) proces. En beslutning om, at noget har forandret

sig, er netop en (be)slutning om, at noget *er sket* (i fortiden) og dermed, at dét, der var muligt eller forventet *før*, nu er blevet aktuelt (eller det modsatte). Ligesådan er en forventning om forandring (eller ikke-forandring) en forventning om, hvad der vil ske *efter*, at denne forventning er etableret. Hvorvidt, dette sker eller ikke sker, kan kun ses i fremtiden og i en iagttagelse af fortiden. Derfor skelner Luhmann mellem struktur og proces. (Luhmann 2000: 412) Han siger:

”Vi vil kun tale om proces, når hændelser sammenkædes, eller rettere, når selektionen af den ene hændelse gør den næste mulig. Procesbegrebet betegner altså en særlig form for selektivtetsforstærkning, nemlig en selektivtetsforstærkning, som kræver tid” (Luhmann 2000: 412).

Denne sammenkædning, selektion af hændelser, sker som følge af en særlig struktur, og samlet set betyder det, at strukturer muliggør sociale systemers autopoietiske reproduktion fra ”hændelse til hændelse” (Luhmann 2000:336).

”Det som opnås på denne måde, kan også beskrives som en sammenhæng mellem flere variable, som overfladisk set modsiger hinanden, nemlig en enhed af 1) selektiv sammenknytning af elementer, 2) binding af frie energier fra andre realitetsniveauer gennem interpenetration, 3) stadig og øjeblikkelig genopløsning af sammenknytningen og bindingen, 4) reproduktion af elementerne på grundlag af selektiviteten af alle sammenknyttende og bindende relationer og 5) evne til evolution forstået som en afvigende reproduktion, der åbner muligheder for nyselektion” (Luhmann 2000: 341).

På den måde benytter sociale systemer ”tiden til at gennemtvinge deres kontinuerlige selvopløsning. De gennemtvinger deres kontinuerlige selvopløsning for at sikre selektiviteten af al selvfornyelse, og de benytter denne selektivitet for selv at muliggøre selvfornyelsen i en omverden, der kontinuerligt stiller varierende krav” (Luhmann 2000: 341). Ovenstående betyder samlet set, at enhver iagttagelse af forandring *samtidig* er strukturforandring. Her bliver det synligt, at det strukturbegreb Luhmann opererer ikke forhindrer forandring. Tværtimod er variation en strukturbetingelse.

Strukturforandring

Luhmann siger: ”Forandring forekommer, det kan man ikke bestride. Hvad der forandres, og hvor dybt forandringen griber ind, er blot et spørgsmål om det tidsrum man har for øje” (Luhmann 2000:403). Generelt kan man som sagt ”kun tale om forandring i *relation til strukturer*. Hændelser kan ikke ændre sig, fordi der er ikke nogen varighed mellem deres opståen og deres bortgang, hvori noget ”hændelseslignende” kunne bestå og fortsætte på trods af forandring [...]Kun strukturer holder det, som er kontinuerligt (og dermed forandringsmuligt) relativt konstant. Strukturer garanterer på trods af hændelserne irreversibilitet en vis reversibilitet af forholdene” (Luhmann 2000:403). Derfor kan et system lære på forventningens niveau men ikke på handlingernes niveau. Det betyder også, at systemer ændrer sig, og kun ændrer sig, hvis deres strukturer ændrer sig. Luhmann siger:

”Skranken for strukturforandringer ligger følgelig ikke i strukturer med særlig kvaliteter, som spærrer af for forandringer; den ligger i problemerne vedrørende den selektive kombination af hændelser, der forsvinder, så snart de opstår; den ligger altså i strukturerne funktion” (Luhmann 2000:404).

Det betyder, at strukturforandring er selvforandring:

”Selvreferentielle systemer er lukkede systemer i den forstand, at de producerer deres egne elementer og dermed også deres egne strukturforandringer. Ingen direkte kausale indgreb fra omverdenen mod systemet er mulige uden systemets egen medvirken. Netop derfor giver systemet sin egen struktur kausalitet (selv om den ikke er nogen hændelse). Det er formen og betingelsen for al tilpasning. Strukturen kan således kun virke i kombination med systemets og/eller omverdenens tilfældigt optrædende hændelser, ligesom hændelser omvendt kun kan virke i kombination med strukturelt anlagte årsager i systemet. Tilsvarende kan årsager, som er kontinuerligt nærværende, virke diskontinuerligt, og muligheder, som kan stole på er nærværende, kan ikke desto mindre være afgivet diskontinuerligt, således som fx en retsorden garanterer høj beregnelighed, uden at man kan forudse, hvornår og på hvilken foranledning den vil gribe ind” (Luhmann 2000:408).

Kausalitet bliver dermed et spørgsmål om forventninger, og al forandring, herunder også ’tilpasning’ til omverdenen, er selvforandring i egne kommunikative strukturer og dermed selvtilpasning som ændring af egenkompleksitet.

Det vil sige, at når man undersøger, hvordan systemer iagttager forandring, undersøger man samtidig, hvorfor og hvordan de forandrer sig selv. Det betyder ikke, at ’strukturforandringer’ skal være tema for kommunikation i den forstand, at de her optræder som noget planlagt. Men ”det er nødvendigt, at der fremkommer situationer i systemet, hvor det er iagttageligt, forståeligt eller plausibelt, at forventninger kan ændres”. (Luhmann 2000:409). Det betyder samtidig, at man analytisk må kunne identificere sådanne situationer. Jeg har tidligere beskrevet, at systemer iagttager forandring, ved at etablere tidsforhold mellem hændelser og handlinger. På den måde, kan man sige, kommer processer og dermed også forandringsprocesser til syne for systemet. Derfor bliver måden systemer selekterer hændelser et væsentligt analytisk fikspunkt.

Hændelser

Luhmann siger: ”Hændelser foretrækker at forsvinde” og forklarer på en noget abstrakt måde, hvad hændelse er:

Enhver hændelse fuldbyrder ”en samlet forandring af fortid, fremtid og nutid – alene allerede derved, at den afgiver nutidskvaliteten til den næste hændelse og bliver til fortid for denne (og altså for dens fremtid). Med denne minimalforskydning kan det relevanssynspunkt, der strukturerer og begrænser fortids- og fremtidshorisonterne, samtidig ændre sig. Enhver hændelse udfører i denne forstand en samlet specifikation af tiden. Den tidslige punktualisering af elementerne som hændelser er *blot mulig i tiden og kun takket være tiden*, men ved at forsvinde og gennem den totale modifikation realiserer den et *maksimum af frihed overfor tiden*. Denne frihedsgevinst må betales med strukturdannelse, fordi det bliver nødvendigt at regulere hændelsernes reproduktion gennem hændelser” (Luhmann 2000:337-38) (Min understregning).

Lidt anderledes sagt kan man sige, at hændelser i systemteorien er evolutionære begivenheder, dvs. elementer i social forandring. En hændelse kan lige som evolution ikke begribes i sin egentlige form. Oplevelsen af en hændelse forandres allerede i det øjeblik, den forekommer. Derfor må systemer producere og regulere hændelser gennem egen reproduktion af hændelser. De må eksplicitere, hvad der kommer før/efter og gennem dette så at sige temporalisere sig selv. Alternativet er, at de forsvinder efter den sidst aktualiserede hændelse (Luhmann 2000:338). Man kan sige, at systemer er tidsmaskiner, der producerer tidsforhold (Fuchs 1999:20,21). De producerer forandring afhængigt af måden, hvorpå hændelser får betydning for systemet. For sociale systemer sker dette kommunikativt og kommer til udtryk som kom-

munikation om hændelser og handling: *Ved morgenkaffen sagde hun noget, og hvis hun bliver ved med det, så er hun måske ikke sur mere.* Dermed er det i systemteorien ikke alene subjektet (eller aktører) der giver handlingen individualitet men den tidsdimension, hændelsen tillægges, der giver handlingen dens individualitet (Luhmann 2000:338). Ligesådan giver det ikke mening at sige, at hændelser er årsager til strukturforandringer: Hændelsen identificerer kun strukturforandringen. Luhmann siger: ”Det ligger ligefor at overfortolke hændelser som årsag til forandring. Det ville dog være helt urealistisk og burde ikke narre socialvidenskabsfolk. En sådan overfortolkning hører hjemme i konteksten af den stærkt simplificerede selvbeskrivelse af det socialsystem, som ændrer sig” (Luhmann 2000:412).

Enhver hændelse kommer til syne med et mindstemål af overraskelse, i det den er forskellig fra den forudgående hændelse. Det betyder naturligvis ikke, at alle hændelser forekommer overraskende. Men det betyder, at *ingen* hændelser er fuldkommen ens. *Når vi siger, hun spiste i går og gør det igen i dag*, så er der tale om to forskellige hændelser på to forskellige tidspunkter. At de beskrives som f.eks. en *gentagelse*, er netop et udtryk for en produktion af et særligt tidsforhold: en særlig ordening af hændelser. En sådan ordening er bundet til og bidrager til at reproducere en særlig forventningsstruktur f.eks. *man kan forvente, at hun også vil gøre det i morgen.*

Det, at betragte hændelser som noget, der kommer til syne med et minimum af overraskelse, hænger sammen med den teoretiske antagelse om, at intet er *fuldkommen* forudsigeligt, og netop derfor produceres der antagelser om det forventelige. Dette, at intet er fuldkommen forudsigeligt, har at gøre med system/omverden-differencen: ”beobachter sehen immer nur die aktuelle *performance*, aber nicht die *Vershabenheit* der Operationen, die im blinden Fleck des Systems liegen, das zur gleichsam *extrafovealen* Selbstsicht nicht befähigt ist [...] Die operationen, so könnte man sagen liegen hinter einen absoluten Zeitmauer“. „Auch deswegen [...] produziert das System *Imaginationen*, und nicht so etwas wie aktuelle Bilder der aktuellen Realität“ (Fuchs 1999:20-21). Luhmann siger det således: med ”udryddelsen af enhver usikkerhed ville strukturen også ophæve sig selv, idet dens funktion netop ligger i at muliggøre den autopoietiske reproduktion på trods af uforudsigelighed” (Luhmann 2000:338). Usikkerhed, og muligheden for overraskelse er en strukturbetingelse. Det betyder dog ikke, at hvad der betegnes som overraskende er givet, eller at overraskelser behandles ens.

I almindelighed, antager Luhmann, bliver overraskelser ”behandlet, som om man kunne have forventet det således”. Overraskelsen bliver så at sige negeret. Denne genfremstilling af ”forventelighed er ikke et udtryk for et krav om stabilitet men for et krav om reproduktion” (Luhmann 2000:338-9, Fuchs 1999:124). Den teoretiske antagelse er således, at kravet om reproduktion må forstås før kravet om stabilitet. At overraskelser behandles, som om de var forventede, skyldes således ikke en antagelse om, at alle systemer først og fremmest, naturligt eller givet stræber efter opretholdelse af stabilitet, eller at stabilitet er en forudsætning for strukturdannelse. Det forholder sig netop omvendt, nemlig at variation er en strukturbetingelse. Derfor kan et system også reproducere sig selv via kravet om variation. F.eks. ser det ud til, at Behandlerblikkenes reproduktion er afhængig af, at forandring i nogle tilfælde sker. Når det teoretiske krav om reproduktion træder forud for kravet om stabilitet, så bliver det netop muligt holde sig åben for og at undersøge, hvilke krav eller forventninger til stabilitet, forskellige systemer kan have. Det bliver muligt at undersøge, hvordan systemer konkret, dvs. operativt, behandler forskellige hændelser som overraskelser, og derfor er det måske også mere præcist at sige, at systemer behandler overraskelser, som om de kunne have forventet dem, ved at installere forventninger på trods af overraskelser: ”die Inkorporation des Überraschen-

den in das Nichüberraschende" (Fuchs 1999:124). Herved undgår man en ontologisering af, *hvad* der forekommer overraskende. Man kan i stedet undersøge, *hvorfor* noget bliver overraskende for et system, og hvordan systemet forsøger at stabilisere sig selv gennem "redundancy detecting operations" (Fuchs 1999:125).

Med denne vigtige teoretiske markering, så er det trods alt værd at bemærke, at om end stabilitet ikke er en strukturbetingelse, så bidrager forventninger til stabiliseringer f.eks. en stabilisering af forventningen om, at *noget* eller *intet* er stabilt. Det autopoietiske krav om at stabiliserer sig selv er imidlertid ikke noget naturgivent. Det er til enhver tid knyttet til handlinger, dvs. opretholdelsen af forventningen om, at handlinger ikke er uforventelige. Dette i en sådan grad, at Luhmann siger: "Uden dem ville systemet i en given omverden slet og ret ophøre i mangel på indre tilslutningsevne, det ville endda ophøre af sig selv" (Luhmann 2000:339). Systemet ville potentielt opløse sig selv og som minimum miste orienteringen. Det er ikke i stand til at etablere varighed ("Dauern"), dvs. en vis bestandighed fra hændelse til hændelse (Fuchs 1999:77) og er dermed heller ikke i stand til at 'bestandiggøre' sig selv. Dette indikerer samtidig, at stabilitet kun er en mulighed, ikke en nødvendighed.

Set fra dette perspektiv er et vigtigt analytisk fikspunkt ikke blot hvilke hændelser, der udvælges, men hvilken *betydning* Behandlerblikkene tillægger hændelser, hvordan hændelser anvendes og behandles i iagttagelsen af forandring/ikke-forandring. Men hvilke hændelser? I realiteten sker der jo hele tiden noget. Analytisk vælger jeg at fokusere på det, jeg har valgt at kalde kritiske hændelser.

Kritiske hændelser (konformitet/afvigelse)

Luhmann taler som nævnt om afvigende hændelser som særlige hændelser, der ikke blot forekommer overraskende men afvigende, *fordi de forstyrrer eller konfronterer et givet systems forventningsstrukturer*. Der er tale om hændelser eller handlinger, der på en særlig måde skuffer systemets strukturer, og i den forstand taler Luhmann om *skuffelse som en særlig hændelse*, der baserer sig på en differentiering mellem konformitet/afvigelse (Luhmann 2000:376). Der er tale om en negativ overraskelse set fra systemets perspektiv, der nødvendiggør en særlig behandling:

"Forventningsdannelsen egaliserer en mængde højst heterogene hændelsesforløb til fællesnavner for forventningsskuffelse og anviser dermed behandlingslinjer. Man er så godt som tvunget til at reagere på skuffelse. Dette kan man gøre ved at tilpasse forventningen til skuffelsessituationen (læring) eller ved nøjagtigt modsat at fastholde forventningen og insistere på forventningsoverensstemmende adfærd på trods af skuffelse. Den reaktionsmåde, der vælges, kan forstruktureres systeminternt, og først heraf afhænger det, hvorvidt og i hvilken retning man skal bekymre sig om årsagerne til afvigelsen" (Luhmann 2000:344).

Af ovenstående fremgår det, at nødvendigheden af at installere forventninger på trods af overraskelser i denne sammenhæng er særligt påtrængende men også muligt, fordi forventningstrukturer netop ikke nødvendigvis er afhængige af, at årsagen til det der forekommer afvigende kendes (Luhmann 2000:343). Det fremgår også, at systemer kan *behandle* sådanne afvigelser forskelligt, og at dette kan forstruktureres systeminternt. Jeg skal senere komme ind på forskellen mellem de to måder, hvorpå Luhmann antager, at skuffelser kan behandles. Her er det vigtigt at understrege, at ovenstående har implikationer f.eks. for, hvordan det normale og afvigende begribes:

„Die Grundthese der Argumentation ist, dass es keine nicht-normalen Systeme gibt, oder anders: Es gibt ausschließlich normale Systeme [...] Die Unterscheidung von Normalität und Nicht-Normalität macht im Blick auf die reine Autopoiesis keinen Sinn. Sie wird durch Beobachter eingeführt, die zwischen normal und abnorm, gesund und pathologisch unterscheiden, Beobachter die aber selbst, indem sie beobachten, ihre eigenen Autopoiesis realisieren“ (Fuchs 1999:100).

Når noget f.eks. betragtes som normalt eller unormalt, sundt eller usundt, så er det et resultat af, en særlig behandling af en kritisk afvigende hændelse, der forstyrrer systemets forventningsstrukturer.

Systemer, der baserer sig på en forventning om intervention f.eks. som hjælp, er ifølge Fuchs forstruktureret på en særlig måde. De udgår ikke fra en forventning om konformitet men fra forventningen om, at afvigelser, forstyrrelser eller kriser forekommer. Sådanne systemer bliver forstyrret af ikke-forstyrrelser, normalitet og bestandighed:

”dass es deswegen irritierbar ist durch die Beobachtung von Nicht Störung. Es ist irritabel durch Normalität. Es kommuniziert Krisendeklarationen, und darauf bezogene Krisenabhilfeschläge, und der Krisenfall für es selbst (die Abweichung, durch die es bemerken könnte, was es tut) ist die Nichtkrise. Man könnte von einer hohen Aufmerksamkeit für Abweichungen sprechen, die soweit geht, dass selbst Normalitäten als Abweichungen behandelt werden. Oder anders: Im Moment, in dem Interventionssysteme entstehen, muss mit der Entdeckung von Nicht-Normalität gerechnet werden. Die Operation der Intervention (diese Spezifik des Interventionssystems) findet sich in der Transformation von Normalitätslagen in Krisenlagen, in einer Beobachtungsweise also, die die Strukturen des intervenierten Systems als Abweichung klassifiziert: Die Normalität das Abnormale“ (Fuchs 1999:101) (Min understregning).

Interventionssystemer er således kendetegnet ved en forskydning i forventninger, hvor det konforme betragtes som unormalt (eller i det mindste uforventet) og det afvigende som normalt eller forventet. Man kan sige, at sådanne systemer baserer sig på en forventning om den normale afvigende hændelse. En afvigende hændelse, der skuffer sådanne systemers struktur, kan i det perspektiv ses som f.eks. den situation, *hvor der ikke sker nogen forandring* (set fra systemets perspektiv). Derfor kan man antage, at i tilfælde af ikke-forandring, vil Behandlerblikkenes forventninger blive skuffet, kritiske afvigende hændelser vil komme til syne og give anledning til en behandling af skuffelsen, der måske udpeger særlige unormale eller afvigende forhold. Sådanne behandlinger kan antages at finde sted og således iagttages i beslutninger.

Beslutning

En beslutning er i almindelighed altid en beslutning for nogen, ofte for den handlende selv, undertiden dog kun for andre: ”Vi vil altid tale om beslutning når og for så vidt den mening, en handling gives, reagerer på en forventning, der er rettet mod denne handling” (Luhmann 2000:346). Ofte forekommer beslutninger, når forventninger er i konflikt, men begrebet er også opfyldt når man imødekommer/ikke-imødekommer en enkeltforventning: ”Kravet er blot, at forventningsreferencen optages i meningsbestemmelsen, at man altså handler, fordi det forventes” (Luhmann 2000:347). Derfor kan man sige, at beslutninger alment synliggør forventningsstrukturer. Det gør de fordi de bygger bro over forventningens egen før/efter difference:

”Beslutningen er, hvis man kan formulere det sådan en anden før beslutningen end efter beslutningen. Før beslutningen ligger de alternativer, som dannes gennem forventningen, åbne. Det er endnu ikke fastslået, hvilke der vælges. Enhver option kunne også være anderledes. Man kan

søge grunde til det ene eller for det andet valg, og man kan også under visse omstændigheder udskyde beslutningen... Efter beslutningen står valget fast... at det var en beslutning, ser man nu af, at det trufne valg behandles som kontingent, og at tilslutningshandlingerne motiveres gennem denne kontingens" (Luhmann 2000:347).

Set i det lys er beslutninger en særlig markering af systemet men en markering, der skal forstås på en særlig måde. Der er tale om en kommunikativ markering af systemet overfor en række alternativer, *uden at disse alternativer elimineres*. Dette er meget vigtigt at huske på. Beslutninger eliminerer ikke kontingens: "beslutningen overfører kontingensen fra den ene form til den anden, og det kan den, fordi kontingensen konstitueres sammen med de forventninger, som strukturerer situationen. I overensstemmelse hermed er "beslutningens" semantik nødvendigvis ambivalent" (Luhmann 2000:347). Den opbevarer kontingens samtidig med, at den afsøger mulighederne for en håndtering heraf. Den kommunikation, som f.eks. udfolder sig i forbindelse med visitation og indflytning på familieinstitutionerne er et eksempel herpå:

"Det er frem for alt dette spillerum af mulig variation, som beslutningstageren udnytter, når han vil træffe eller have truffet en relativ rationel afgørelse. Han stræber ikke efter grænseværdier – hverken en optimal relation mellem målopfyldelse og indsats af midler eller en maksimering af den forventede nytte. Han søger en gunstig konstellation af handling og forventning, i hvilken spillematerialet dannes af forventninger og de alternativer, som formes af disse forventninger i social og tidlig kompleksitet, dvs. relativt i forhold til iagttageren og relativt i forhold til tidens fremadskriden. Det er snarere i undtagelsessituationer, at forventningen om rationel beslutning forstået som optimering eller maksimering, altså forstået som den eneste rigtige beslutning, spiller en rolle. I organiserede virksomheder må man regne med sådanne forventninger og dermed være nødt til at træffe beslutninger gennem en beslutningsadfærd, som kan præsenteres udadtil. Det normale liv klarer sig uden superlativer" (Luhmann 2000:348)(Min understregning).

I almindelighed stiller beslutninger og beslutningstagende systemer sig således tilfredse med en *relativ* sikker håndtering af åben kontingens. At det normale liv klarer sig uden superlativer skal forstås på den måde, at beslutningskommunikationer ikke nødvendigvis – og måske kun i undtagelsestilfælde – søger at konstituere i alle henseender sikre og rationelle tilstande. Man kan sige, at beslutninger 'opfører' sig langt mere uambitiøst. Målet er ikke så at sige at sikre sig mod alle mulige fremtidige hændelser eller at løse alle mulige problemer, men at tilvejebringe en semantik for systemets enhed. Dermed ser Luhmann ikke rationalitet men funktion og dermed en særlig funktionel orientering som styrende for beslutningers form. Når man undersøger, hvordan systemer træffer beslutninger, undersøger man således også samtidig systemers 'problemhorisont', og hvordan en særlig funktionsorientering kan bidrage til frembringelse af redundans og dermed relativ sikkerhed eller genkendelighed (Luhmann 2000:350). Tilsvarende kan man sige, at systemers funktionsorientering netop er afgørende for, om en sådan redundans kan etableres, og man kan antage, at der *hvor et systems strukturer tillader et for stor variation, kan systemet få problemer med at beslutte*. Forventningskonformitet/afvigelse er netop det, der konstituerer beslutningers nødvendighed.

"Beslutningssituationer fremkommer først, når forventningen bliver rettet tilbage til handlingen eller dens udeladelse, når forventningen selv bliver forventet. Så skaber forventningen alternativet mellem konformitet eller afvigelse, og så skal der træffes en beslutning" (Luhmann 2000:346).

Derfor kan man forvente, at kritiske afvigende hændelser kommer til syne i beslutningskommunikationer, der har svært ved at (be)slutte sig selv.

Luhmann antager, at beslutningers kvalitet og betydning forandrer sig i takt med samfundets differentiering. Han antager, ”at med en stærkere differentiering mellem handling og iagttagelse under betingelse af fortløbende kommunikation af selviagttagelse, bliver det sandsynligt at relativt usandsynlige funktionsorienteringer (dvs. mere rige på forudsætninger, fx mere specialiserede) vil indfinde sig og selektere tilsvarende strukturer” (Luhmann 2000:352). Denne tese er i grunden en tese om dynamikken i samfundets omstilling fra segmentær over stratifikatorisk til funktionel differentiering men også en tese om, at denne omstilling sætter sig igennem som særlige forventninger og krav til håndtering af samfundsmæssig kompleksitet. Grundlæggende kan man sige, at der er tale om en omstilling til refleksivitet:

”Forventningen må gøres refleksiv, den må kunne relatere sig til sig selv, ikke blot som en diffus ledsagende bevidsthed, men sådan, at den bliver anticiperet som anticiperende. Kun på den måde kan forventningen ordne et socialt område med mere end en deltager” (Luhmann 355).

Beslutninger muliggør dette men rummer også kilden til et særligt kontrolproblem, nemlig et kontrolproblem, der vedrører forventeligheden af givne handlinger:

”På den refleksive forventnings niveau, og kun her, opstår der således en følsomhed og et kontrolproblem af særlig art. Den, som finder sig i en adfærd, som skuffer hans forventninger, må regne med, at den anden fremover ikke længere forventer de skuffede forventninger, men derimod dem, som ville modsvare hans egen adfærd. Han kommer fx ikke til tiden. Finder man sig i det, restruktureres den sociale forventningssammenhæng således, at muligheden for at komme for sent medinddrages. Det forventelige toleranceområde udvides. Vil man sørge for at blokere for det, kræver diagnosen af situationen et tredje niveau af refleksivitet. Man aktiverer sin egen garderingsadfærd i den forventning, at forventningerne til forventningerne vil ændre sig, hvis man ikke præciserer, hvad det er, man forventer” (Luhmann 355-356).

Beslutninger er i den forstand forsøg på at præcisere forventninger med det formål at koordinere handlinger. Handlingssammenhænge koordineres af forventninger om forventninger (Luhmann 2000:356). Sådanne forventninger kommer til udtryk i beslutninger, men det sker netop *fordi* handlinger, jf. ovenstående tese, ikke er fuldkommen forudsigelige. *Man kan sige, at beslutningers omverden er adfærd og psykisk-kropslig kompleksitet.* Det bliver nu måske mere tydeligt, hvorfor organisationer som særlige socialsystemer opstår som en særlig håndtering af forskellen mellem samfund/interaktion. Mellem samfundssystemers abstraktion og interaktionssystemers konkrete reproduktion fra hændelse til hændelse fungerer organisationer som bindeleddet mellem abstrakte generaliserede og i interaktioner konkrete forventninger til handling.

I organisationers beslutningskommunikationer opstilles forventninger til forventninger, fordi adfærd ikke er fuldkommen forudsigelige. *Derfor* er organisationer afhængige af, at de i et vist omfang kan iagttage sig selv som systemer, der handler som forventet: man *beslutter* og *handler* i overensstemmelse med en given beslutning. Risiko for afvigelser søges afværget gennem en henvisning til *personer, roller, programmer og værdier* (Luhmann 2000:369). *Måden* sådanne henvisninger sker på vil jeg betegne beslutningers kvalitet.

Beslutningers kvalitet

Beslutningens kvalitet drejer sig ikke i udgangspunktet om, hvorvidt beslutningen er god eller dårlig. Beslutningens kvalitet skal ses i relation til den forventningsstruktur, den synliggør.

Luhmann skelner mellem person/rolle:

”Roller kan da, som adskilt fra den individuelle person, tjene som mere abstrakte synsvinkler for identifikation af erfaringssammenhænge. Nærmere bestemt er en rolle i omfang skåret til efter, hvad et enkelt-menneske kan yde, men set i forhold til den individuelle person er begrebet både mere specielt og alment. På den ene side drejer det sig altid om, at kun et udsnit af et menneskes adfærd forventes som rolle og på den anden side drejer det sig om en enhed som kan varetages af mange og udskiftelige mennesker såsom patientrollen, lærerrollen, operasangerens rolle, en mors rolle, en sygepassers rolle osv.” (Luhmann 2000: 370).

Forskellen mellem person/rolle betyder ikke, at det personlige mister betydning. Tværtimod antager Luhmann, at forventninger til roller herunder udformningen af en særlig rolle i højere grad sker i reference til personlige indsatser. Dette kommer f.eks. til udtryk, når et Behandlerblik forventer, at forældre skal udvikle en egen (personlig) stil. Han antager også, at rollestress kan være en følge heraf (Luhmann 2000:371). Beslutningskommunikationer uddifferentierer særlige forventninger til roller og til personer. Om beslutningskommunikation siger Luhmann derfor, med reference til Mead, at der anvendes en:

”særlig selektivitet, som så bliver tilbageprojiceret på deltagerne. For at være deltagere på de udvikle evner til at hæmme sig selv, de må altså tilbageholde de impulser, de må selv kunne bære sig selektivt ad, og først med henblik på dette behøver de en social identitet” (Luhmann 2000:356).

Hæmning er dermed en nødvendig handlingskomponent. Beslutninger fungerer som et middel til at styre adfærd, *samtidig* med at adfærd er dets omverden. Derfor kan man også regne med, at *problemer* vedrørende handlingskoordinering kommer til udtryk i beslutningskommunikation f.eks. som forberedelsen af strategier til at forcere situationsdefinitioner (Luhmann 2000:357).

Her antager Luhmann, at i samfund eller på områder, hvor der er tale om en kompleks forventningssituation, dvs. hvor der forekommer en stærkere differentiering mellem handling og iagttagelse, sker der en øget anvendelse af ”symbolske forkortelser”: ”Skal-udsagn, værdier, pligtbegreber, henvisninger til vaner, normalitet samt skik og brug er fx abstraktioner med denne funktion” (Luhmann 2000:359). Kommunikativt vedrører sådanne symboliseringer forventninger om forventninger, og tjener ”som surrogat for en alt for omstændelig, tilbunds-gående undersøgelse, for en oplystning og bekendtgørelse af de faktisk implicerede forventninger” (Luhmann 2000:359). Der dannes med andre ord en ”surrogat symbolers socialhorisont”, der kan fungere kontrafaktisk, fordi de som symboliserede forventninger kan ”selvstændiggøre sig mere eller mindre over for den faktiske forventningssituation og stille noget i udsigt, som slet ikke er dækket ind af realiteten” (Luhmann 2000:359). *Problemet er, at beslutninger ikke bekræftes kontrafaktisk, men af faktiske handlinger.* Det ses alene ved, at man kun kan forvente forventninger af nogle, som også kan handle. Som Luhmann siger det: ”Der dannes ikke forventninger til forventninger gennem reference til store ører, lange næser, sol og regn” (Luhmann 2000:357-358). Derfor kan kontrafaktiske forventninger ikke løse problemet vedrørende adfærdens forventelighed. Beslutninger, der hviler på et sådant grundlag, møder i det tilfælde, hvor end ikke stærkt symboliserede forventninger (f.eks. forventning om økonomisk belønning) viser sig at have gennemslagskraft, sin egen *grænse*. Her har Luhmann en hypotese om, at der er en:

”Evolutionær sammenhæng, mellem amplifikation af usikkerhed og uddifferentiering – en sammenhæng, som implicerer sin egen mulighed for forøgelse, idet uddifferentieringen og adfærdens denaturalisering forøger den usikkerhed, der vedrører forventningen og derigennem kræver en stærkere afstivning af forventninger om forventninger, som yderligere driver uddifferentieringen frem” (Luhmann 2000:358).

Man kan her tilføje, at dette krav om en stærkere afstivning af forventninger om forventninger kan betyde, at der kommunikativt sker en (re)naturalisering af adfærd. Lige såvel som man kun kan have forventninger til nogle, der kan handle, kan forventningen blive, at nogle ikke kan handle, at ’naturlige grunde’. På den måde kan personer ekskluderes som nogen, man *ikke* kan have forventninger til. Dette kan, som tesen angiver, være et resultat af en stigende differentiering mellem handling og iagttagelse, en øget *forventningsusikkerhed* med øget kontrafaktiske symboliseringer til følge. Af den grund kan beslutningskommunikation derfor også være en kilde til konflikt og udløse konflikter ”længe før de virkelig er nødvendige, fordi de motiverer deltagerne til at standse eller fortrænge forventninger, som forventes at kunne blive ubekvemme” (Luhmann 2000:359). Det er her tydeligt, hvordan beslutningskommunikationer, der betjener sig af en kontrafaktisk symbolisering af forventninger, aktualiserer risiko-problematikker, og hvordan beslutningens kvalitet (meningsindhold) kan signalere usikkerhed i forhold til en given problematik. Her siger Luhmann, i overensstemmelse med beslutningens funktion, at jo mere ”entydigt forventningen fastlægges, desto mere usikker er den som regel”. Han giver her eksemplet, at man med rimelig sikkerhed kan være hjemme mellem 17 og 18 men med stor usikkerhed kl. 18.05. (Luhmann 2000.360). Hvis man følger ovenstående tese (jf. citatet), *så er det sandsynligt, at beslutningskommunikation, der fungerer i en henvisning til risiko (usikkerhed), vil tendere i retningen af at stille kontrafaktiske forventninger op og således øge – ikke formindske – sandsynligheden for skuffelse, fordi forventningen antager former, der reducerer muligheden for forventningsopfyldelse.*

Beslutningens kvalitet skal desuden også ses i relation til programmer og værdier. Når beslutningskommunikation henviser til programmer, bygger det på et behov for at aktualisere det, der er programmets ydelse, nemlig at gøre adfærd forventelig i forhold til mere end en person. Programmer kan være målprogrammer eller programmer, der sætter betingelser for beslutninger (Luhmann 2000.372). De tjener til at øge sandsynligheden for handlingskoordinering paradoksalt nok ved at være meget komplekse samtidig med, at de kan ændres i detaljen. Et sådant program kan f.eks. være Familiegaardens Systematik. I den sammenhæng taler Luhmann om et komplekst forhold mellem programmer og værdier:

”Hvis programmer skal kunne udføre deres særlige opgave bedst muligt, må de ofte være formuleret meget komplekst, kunne ændres og være ustabile i detaljen, Set i forhold hertil letter værdikonsensus kommunikationen om programmets kontingens dvs. kommunikation om programudvikling, situationsbestemt tilpasning, programændring eller endda om programmets forældelse. I henseende til sådanne problemer kan man i det mindste anvende udgangspunkter for kommunikationen som er ubestridte (eller som det er meget svært at bestride, fordi de er sikret af moral) og bygge på den forventning at enhver må være enig heri. I kommunikationsprocessen anvendes værdier som en slags sonde, ved hjælp af hvilken man kan prøve, om også mere konkrete forventninger kan fungere, hvis ikke generelt så dog i den konkrete situation, som man i det givne øjeblik står i. Konsekvensen er ganske vist, at rangordenen af værdier ikke kan være fastlagt en gang for alle, men at den må håndteres på afvekslende vis. Dvs. opportunistisk” (Luhmann 2000: 373).

Man kan set i lyset af dette sige, at værdier træder ind der, hvor programmer mister deres entydige handlingskoordinerende virkninger. F.eks. kan man bestemme, at man vil iagttage familier i lyset af forskellen ressourcer/problemer, men hvad der regnes for ressourcer og problemer er ikke entydigt. Et problem kan være en ressource og omvendt. Problemet er imidlertid, hvordan man så i beslutningskommunikation beslutter, om der er tale om det ene eller det andet i det konkrete tilfælde. Her fungerer værdier som 'buffere' for den kontingens og kompleksitet, som programmer også efterlader:

”På det sidst opnåelige niveau for forventningsfastlæggelse må man også give afkald på fastlæggelsen af rigtigheden af bestemte handlinger. Man har blot værdier for hånden – eller i munden. Værdier er generelle, individuelt symboliserede synspunkter, der indebærer at foretrække særlige tilstand eller hændelser” (Luhmann 2000:372).

Værdikommunikation skaber imidlertid ingen sikkerhed for handlingskoordinering. Den skaber en umiddelbar sikkerhed (derfor ”sondering”) for, at beslutningen er rimelig, god eller velbegrunder, men det er en normativ vurdering og dermed også en vurdering, der kan vise sig kontrafaktisk. Et eksempel på værdikommunikation er f.eks. Trekløveret på Familiegaarden eller de værdier for god behandleradfærd, der gør sig gældende i Kærnehuset.

Samlet set kan man sige, at det analytisk bliver væsentligt, hvilke forventninger beslutninger producerer til personer og roller og på hvilken måde, dette eventuelt relaterer sig til programmer og værdier. Roller, personer, programmer og værdier er samtidig resultater af en særlig problemhorisont. Givet et system funktionelt er orienteret mod at hjælpe og af den grund af søger verden for forandring, der gør det sandsynligt at hjælpen er hjælpsom, bliver det analytisk interessant, om beslutningskommunikationer *øger* eller *formindsker* sandsynligheden for forandring/ikke-forandring, på hvilket grundlag det sker og med hvilke konsekvenser for hjælp. Så undersøger man forudsætninger for ikke blot forandringsprocesser, men også forudsætninger for at hjælpe med det formål at løse sociale problemer. Et interessant spørgsmål kan her være: Formindskes sandsynligheden for forandring, sker det da på et kontrafaktisk grundlag, hvor f.eks. forventninger til personer og roller sker løsrevet fra programmer og værdier, og hvor det derfor bliver mere og mere usandsynligt, at forandring kan ske under de givne forventningsstrukturer? Og sker det som følge af skuffelse fordi egne programmer og værdier ikke har tilstrækkelig tilslutningskapacitet? Hvis det er tilfældet, så formindskes sandsynligheden for forandring, der hvor sandsynligheden for ikke-forandring allerede er stor. Dette er samtidig der, hvor hjælpen ikke viser sig hjælpsom. Om dette får konsekvenser for forudsætninger for at løse sociale problemer kan kun undersøges, hvis man medinddrager det forhold, at systemer kan reagere på forskellig måde på skuffelse, der i dette tilfælde ville være *umuligheden af at se muligheder for hjælp*.

Normative og kognitive forventninger

Luhmann skelner mellem normative/kognitive modaliseringer af forventninger (Luhmann 2000:374). Her drejer det sig om *på hvilken* måde, man kan forholde sig til risikoen for skuffelse og således en ”form, hvori noget reagerer på problematiseringen af dets problem” (Luhmann 2000:375). Dvs. at normative/kognitive modaliseringer af forventninger er forskellige svar på problemet vedrørende opfyldelse/skuffelse af forventninger. *Normative/kognitive modaliseringer er dermed funktionelle ækvivalente*. Luhmann beskriver det således:

”Orientering af forventninger mod tilfælde, hvor de vil blive skuffede, betyder orientering mod en difference. Differencen går ud fra tilfældet af skuffelse; den består ikke i spørgsmålet om,

hvorvidt forventningen skuffes eller ej. Det usikre, skuffelsen, bliver snarere behandlet, som om den er sikker, og spørgsmålet er da, om man i dette tilfælde vil opgive eller ændre forventningen eller ej. At lære eller ikke lære, det er spørgsmålet. Forventninger, der er parate til læring, stiliseres som kognitioner. Man er parat til at ændre dem, hvis realiteten viser andre uventede sider. Man troede venen var hjemme, men han svarer ikke på opringningen, han er altså ikke hjemme. Det må man gå ud fra og derpå søge en fornuftig adfærd for denne tingenes tilstand. Derimod bliver forventninger, der er uvillige til læring, stiliseret som normer. De bliver kontrafaktisk fastholdt i tilfælde af skuffelse. Man erfarer senere, at venen alligevel var hjemme, men at han ikke ville forstyrres. Eller: Han havde lovet at være hjemme og vente på opringningen. Da ser man ingen grund til at revidere sine forventninger, for man ønsker ikke at opgive, at mennesker skal modtage et telefonopkald og holde et løfte. Man føler sig på rettens side og lader venen ane det. Han vil lede efter en undskyldning, som reetablerer forventningen” (Luhmann 2000:376).

Af citatet fremgår det, at betoningen af hhv. normative/kognitive modaliseringer *kan variere*, og ovenstående eksempel er blot et eksempel på, hvordan skuffelser kan behandles. I ovenstående sker det ved, at kognitive modaliseringer af forventninger transformeres til normative modaliseringer, men den modsatte vej kunne også forekomme. Sådanne modaliseringer eliminerer ikke tilfældet af skuffelse, de *behandler* den netop kun. De skaber en relativ sikkerhed for, at man ikke fremstår f.eks. uhandledygtig eller uvidende eller ganske enkelt som en, der har forventet forkert (Luhmann 2000:375), *på trods af* at skuffelser optræder.

Luhmann antager, at normative modaliseringer har en særlig gennemslagskraft i forhold til behandlingen af skuffelser, fordi de gør det muligt at opretholde en kontrafaktisk forventning om, at forventningen var ’realistisk’, fordi det netop er besluttet, at forventningen har en særlig gyldighed. Måske er det derfor, at Behandlerblikkene taler om realistiske/urealistiske forældre? I sådanne tilfælde, siger Luhmann, at der sker en negation af, at *systemet* skuffes:

”Fremfor alt lader differencen den normative kontrafaktiske forventning styrke ved, at den forventende er berettiget til, på trods af skuffelser, at fastholde og offentligt forsvare sin forventning. Erkendelsen af skuffelsen betyder så ikke noget for selve forventningens skæbne, og denne forbeslutning, kan symboliseres som en særlig meningsfære for gyldighed og for, hvad der skal gøres. Endelig kan differencen formuleres som en difference mellem skullen og væren, og med denne semantik atter indføres i sociale systemer” (Luhmann 2000:377).

Dette kan give anledning til en hypotese om, at på områder eller i situationer, hvor sandsynligheden for skuffelse erfarer som mere sandsynlig end sandsynligheden for opfyldelse af forventninger, jo større sandsynlighed er der for, at normative modaliseringer får et fortrin. Dvs. betoning af normative modaliseringer sker som følge af en *øget risiko for skuffelse af forventninger* og en risiko for en problematisering heraf. Luhmann taler netop om, at normative forventninger opstår som reaktion på et ”overtryksproblem, der skal løses” (Luhmann 2000:389). Her kan man forvente kommunikation, der iagttager verden via forskellen skullen/væren og som ontologiserer, hvad der betegnes som forventelige forventninger til det uventede. Disse ontologiseringer indbygges i forventningsstrukturen og kommer til syne (rekonstrueres) som forventninger til, hvad der f.eks. *er* konformt/afvigende, viden/ikke-viden.

“Det ser følgeligt ud, som om konform adfærd i det store og hele opnås ved at etablere normer, og som om der finder et fremskridt i erkendelse sted, som øger viden og mindsker uvidenhed. Men det, der indledningsvis og umiddelbart er opnået, er imidlertid blot fremdrivelsen af nye differencer. Den normative forventningsstil svarer til differencen mellem konform og afvigende adfærd. Den kognitive forventningsstil svarer til differencen mellem viden og ikke-viden [...] I

den samlede arkitektur er dette allerede det tredje trin, idet differencen mellem opfyldelse og skuffelse af forventninger indbygges i differencen mellem normative og kognitive forventninger og så, afhængigt heraf rekonstrueres gennem differencen konform/afvigende eller viden/ikke viden” (Luhmann2000:277).

Hertil kan man tilføje, at hvis teorien betragter differencen normative/kognitive modaliseringer som en difference, der fungerer som et svar på forskellen mellem opfyldelse/skuffelse af forventninger, så kan man også forestille sig den modsatte stilisering. Det antyder Luhmann også i det følgende, men betoner dog stadig konsekvenserne af en normativ forventningsstil.

”Desuden kan man også i hverdagssituationer fastslå, at forskellige former for risikoabsorbition benyttes, alt efter om der forventes kognitivt eller normativt. Således vil det sociale pres på konformitet normalt være stærkere, når det drejer sig om normative forventninger, end hvis det drejer sig om kognitive forventninger, hvor man fortrøstningsfuldt kan overlade det til virkeligheden at afgøre, hvad der er rigtigt. Yderligere binder en normativ forventning personen, som rejser den, mere end en kognitiv projektion gør det. Presset for at opretholde forventningen, selv imod eventuel modstand er større, ligesom den varsomhed, hvormed man engagerer sig normativt i noget, der er usikkert. Det hænger sammen med dette, at der forventes en anden interpenetrationsstil, et stærkere og mere beslutsomt engagement og tilsvarende emotioner ved normative forventninger. Det betyder naturligvis ikke, at normer skal defineres som emotionelle holdninger. Men den højere risiko ved en eksplicit kontrafaktisk og bevidst uforanderlig forventningsholdning må kompenseres gennem tilsvarende interne holdninger, for kun sådan kan andre forvente og tro på ens beredskab til at være konsekvent. Endelig kan man forvente et beredskab til genetablering af normen i tilfælde af forsyndelse mod normative forventninger, i det mindste i form af forklaringer og undskyldninger. Selv benægtelsen kan være tilstrækkelig til at sanere normen. Normen transformeres til en pligt til at medvirke til at bilægge situationen. Den forlanger en symbolsk bekræftelse, selvom skaden ikke kan gøres god igen” (Luhmann 2000:379).

Et interessant spørgsmål er, om det er muligt, at et system betoner en kognitiv forventningsstil, *som om der ikke skelnes mellem konform/afvigende adfærd*. Kærnehuset kunne være et eksempel. Kan sådanne systemer rent faktisk ”overlade det til virkeligheden at afgøre, hvad der er rigtigt”, og hvis ikke, hvad træder da i stedet for det ”sociale pres”? Hvad ”binder” da personer? Er presset for at opretholde forventninger mindre? Er man mere villige til at engagere sig i det usikre? Og skyldes det paradoksalt nok, at kravet om at engagere sig emotionelt er mindre? Tillades her eller forekommer her mindre konsekvens? Og er nødvendigheden af forklaringer og undskyldninger, symbolske bekræftelser, mindre nødvendig? Og hvilke konsekvenser har dette for, hvordan det konforme/afvigende anskues? Dette perspektiv synes vigtigt at holde åbent. Det synes vigtigt at reflektere, at også en betoning af kognitive forventninger kan fungere som et svar på en øget risiko for skuffede forventninger, men at dette måske netop forekommer som følge af iagttagelsen af, *at en normativ forventningsstil ikke garanterer, at skuffelser ikke forekommer*.

Luhmann beskriver dette som, at systemer kan producere forskellige ”indretninger til afvikling af skuffelse” (Luhmann 2000:389). Systemer, der f.eks. erfarer kritiske hændelser, en høj grad af usikkerhed med hensyn til forventningsopfyldelse, et beslutningspres, der øger sandsynligheden for kontrafaktiske symboliseringer med risiko for øget forventningsskuffelse, kan således anvende forskellige stiliseringer af egne forventninger. Derfor bliver det analytisk interessant, *på hvilken måde* systemer reagerer på forventningsskuffelse. En måde et system kan reagere på er ved at udøve magt som tvang konkret ved at anvende sanktionen som normativ strategi.

Magt som tvang: sanktionen som normativ strategi

Fremfor i udgangspunktet at gå ud fra magts virkninger spørger Luhmann i reference til Durkheim, "If power has to be a causal process, what non-causal foundations of causality are there?". Ifølge Luhmann er dette et spørgsmål, som peger tilbage på samfundet som det, der muliggør magt, og som indirekte søger en teori om magt via en teori om samfundet (Luhmann 1979:107-108). Dette fungerer som et alternativ til at begribe magt enten som noget, der kun konstitueres interaktionelt eller til at antage, at magt i alle henseender er dårligt. Luhmann siger:

"Power does its job of transmitting by being able to influence the *selection* of actions (or inaction) in the face of other possibilities. Power is greater if it is able to assert itself even in the face of attractive alternatives for action or inaction. And it can increase only together with an increase in freedom on the part of whoever is subject to power" (Luhmann 1979:112).

Vi skal udforske denne beskrivelse. Hos Luhmann bliver magt noget, der i først omgang må forstås i lyset af antagelsen om funktionel differentiering og dannelsen af symbolsk generaliserede kommunikationsmedier. Symbolsk generaliserede medier og deres kodificering giver retning til operationer, dvs. selektion, og dermed handlingskoordinering. I et funktionelt differentieret samfund, der er kendetegnet ved alternativer, kan man antage, at magtkommunikation *på den ene side* indskrænkes. Det beror på antagelsen om, at magtkommunikation ikke mere sker i reference til foroven/forneden og ikke mere udøves over samfundet som helhed men netop er indskrænket til at virke som medie for politisk kommunikation formet efter koden flertal/mindretal. Det betyder, at politiksystemets mulighed for at generere virkninger for samfundet som helhed indskrænkes, og at betingelserne for i særlig grad politisk magtudøvelse ændres. Funktionelt differentieret samfund, fordi det er differentieret, binder beslutninger i reference til samfundets funktionssystemer og symbolsk generaliserede medier f.eks. hjælp og koden hjælp/ikke-hjælp. Set i lyset af dette kan man sige, at magt *på den anden side* ikke forøges, men netop differentieres og antager nye former. Den formes netop nu i henhold til funktionssystemernes kodificeringer. For at kunne indfange denne transformation i magts former, må magt, ifølge Luhmann, i første omgang helt nøgternt forstås som "an opportunity to increase the probability of realizing improbable selection combinations" (Luhmann 1979:114). Det teoretiske udgangspunkt er dermed, at magt som det at træffe bindende beslutninger ikke nødvendigvis er noget dårligt eller godt. Magt er grundlæggende blot *kapacitet til at træffe bindende beslutninger*. Dens kausalitet består ikke nødvendigvis i, at den andens vilje knækkes. Den "neutraliserer" den ved at gøre det sandsynligt, at en given handling er rigtig, og dermed skaber den sandsynlighed for overensstemmelse mellem forventninger (Luhmann 1979:114). På den måde er magt i funktionelt differentierede samfund ikke nødvendigvis noget, nogen har over nogen, men i højere grad en normaliseret og ofte legalt funderet hverdagsmagt (Luhmann 1979:117). *Magt er kodet kommunikation*, som skelner mellem konforme/afvigende hændelser (Luhmann 1979:116,118).

Her minder Luhmanns magtbegreb om Foucaults. En vigtig forskel er imidlertid, at når magt bliver til et spørgsmål om kapacitet til at træffe bindende beslutninger knyttes magt til begrebet kompleksitet. Det gør det muligt at operere med kontingens knyttet til noget konkret nemlig kommunikation og handling. Funktionelt differentierede samfunds inklusion/eksklusionskriterier former sig netop med henblik på at håndtere denne kompleksitet. Hvis vi her samtidig husker på analysen af politik i velfærdsstaten som både formet omkring princippet om kompensation og politisk inklusion, så giver det mening, at denne kompensation og politiske inklusion ikke kun drejer sig om et hensyn til individet, men også om politisk kompensation

for begrænset kapacitet til at træffe beslutninger på vegne af samfundet som helhed. Vel-færdsstaten formet omkring mediet solidaritet er på den måde en mulig håndtering af den be-grænsning i evnen til at træffe kollektive beslutninger, som samfundets differentiering medfø- rer. Det gør den netop i den kollektive handling som kommunikationssystem og via formgiv- ningen af den kollektive rationalitet. Her er det som tidligere nævnt forudsat, at sociale situa- tioner i almindelighed er kendetegnet ved, at både alter og ego har mulighed for at vælge, at aktører kan være både egoistiske og kollektive på en gang, og at enhver social situation netop derfor i et eller andet omfang altid indebærer dobbeltkontingens. Den rationelle solidaritet og også den magt, den betjener sig af, involverer dermed også handlingsalternativer. Faktisk er handlingsalternativer, som det fremgår af ovenstående citat, en forudsætning for magt, lige- som at magt produceres, netop når der gives handlingsalternativer. Det betyder, at magtens kausalitet ikke er betinget af hvem, der har mere/mindre magt men netop af, at to systemer (psykiske eller sociale) begge har magt til at vælge noget andet. Magt produceres i den situa- tion, *hvor parter har frihed til at vælge noget andet*. Dette er meget vigtigt, set i forhold til øvrige magtperspektiver. Luhmanns magtbegreb forudsætter et rum for kontingens, der relati- verer magtens rækkevidde. Man kan sige at magt forudsætter, dvs. kun kan reproducere i, et 'samarbejde', hvor mindst to parter, der hver især kunne handle anderledes, knytter an til en særlig kodet kommunikation. Magt forudsætter en co-produktion der f.eks. drejer sig om, at både socialarbejdere og klienter ser hjælp som en mulighed, der kan realiseres og indstiller deres forventninger herpå. Kun hvis man betragter magt på denne måde kan det blive muligt, at hjælp kan bidrage til gensidig mægtiggørelse og kun på den måde kan det forklares, at kli- enter giver udtryk for, at de oplever sig som hjulpet eller ikke-hjulpet.

Her antager Luhmann, at når man alment ser magt som en begrænsning af handlingsalternati- ver, der ikke nødvendigvis er god og dårlig, så må man netop skelne mellem situationer, hvor magt forekommer i den normaliserede form og situationer, hvor magt forekommer som tvang. Magt som tvang finder sted i de situationer, der indebærer en indskrænkning af alternativer, set i forhold til, hvad der kunne være *muligt*. I den forstand forekommer tvang i de situationer, hvor den andens handlingsalternativer og dermed magt begrænses. Men fordi normaliseret magt netop opnår sin produktivitet qua handlingsalternativer, betyder det – og det er meget vigtigt – at magt som tvang ikke medfører en forøgelse af magtudøverens magt. Magt som tvang er et udtryk for afmagt overfor kommunikationens *manglende* evne til at skabe binden- de beslutninger:

”Coercion means the surrender of the advantages of symbolic generalization and of guiding the partner’s *selectivity*. The person exercising coercion must himself take over the burden of selec- tion and decision to the same degree as coercion is being exercised – for many cases we can even say that coercion has to be exercised where there is a lack of power” (Luhmann 1979:112).

Derfor er magt som tvang også noget, som forsøges *undgået*. Med henblik på at undgå magt som tvang, kan *trusler* om negative sanktioner paradoksalt nok opstå. F.eks. trusler om, at så- fremt en person ikke indstiller sig på at iagttage hjælp som en hjælp, kan anbringelse af barnet blive aktuelt. Trusler om negative sanktioner tjener her til at håndtere ”the risk that it will be- come evident that power does not realize its own potentialities” (Luhmann 1976:164).

Det system, der anvender trusler og potentielt magt som tvang, har set, at dets meningshen- visninger kan komme til kort. Det har erfaret, at egne forventningsstrukturer ikke i alle tilfæl- de kan skabe bindende beslutninger. Magt som tvang og aktualiseringen af en sanktion er dermed et udtryk for en desperat handling, *som* – og det er vigtigt - *i sig selv producerer mere*

afmagt f.eks. for hjælpen og den som hjælpen retter sig mod. Man kan sige, at systemet ved at tage en sådan magt i anvendelse faktisk modarbejder sig selv og egne forventninger om, at f.eks. hjælp er mulig at realisere. Når kommunikationen har indladt på denne form, så er muligheden for at transformere afmagt til magt begrænset. Det skyldes, at magt som tvang og selve sanktionen ikke løser problemet vedrørende handlingskoordinering på trods af forskellige forventninger, den forstærker det nærmest. Problemet består efterfølgende i, at al efterfølgende handling må vurderes i lyset af, om det sker alene som følge af tvang, eller om personen virkelig nu har indstillet sig på, at 'rette' sig ind. Når problemet vedrørende handlingskoordinering således ikke kan løses, kan man f.eks. anvende en anden strategi som alternativ til anvendelse af magt som tvang, nemlig forklaringer.

Forklaringen som kognitiv strategi

Kognitive forventninger kan stiliseres som forklaringer. *Forklaringer* tjener til at "renormalisere den faktiske situation, der er opstået" f.eks. at forventningsstrukturer er blevet skuffet. Deres kendetegn er at de er "er specialiseret til at *begrænse* kravet om læring eller til at isolere enkelttilfælde og indkapsle dem som et *sært tilfælde uden yderligere konsekvenser*" (min kursivering). Luhmann giver her en række eksempler på typer af forklaringer. Magi, men også at noget er et uheld er forklaringer. Lige "så overbevisende synes forklaringen om "manglende evner" at være. Også denne forklaring begrænser nødvendigheden af læring til et enkelttilfælde, til en enkeltpersons forklarlige mangler, og lader i øvrigt rammen være intakt". Der sker det, at normative forventninger omstiliseres til kognitive forventninger f.eks. "*Ganske vist parat til ændring, men uden tilstrækkelig anledning til ændring*" (Luhmann 2000:389). På den måde leverer forklaringer på skuffelser præcise resultater, "som kan indordnes i et kognitivt verdensbillede og i overleveret viden, og de restituerer forventningssikkerheden i følgende modus. Omstillisering af normative forventninger til kognitive forventninger kan således ses som en særlig måde at håndtere kompleksitet på, det være sig kompleksitet i forhold til sandsynligheden for skuffelser (manglende handlingsmæssig tilslutning til forventninger) og som særlig måde retter den sig mod at sikre forventninger til fremtiden". Forklaringer bidrager på den måde til håndtering af risiko.⁶³⁰ Problemet er imidlertid, at forklaringen ikke nødvendigvis

⁶³⁰ Teoretisk set relaterer ovenstående sig i bredeste forstand til antagelsen om, at samfundet er funktionelt differentieret. Ligesom det tidligere blev antaget, at funktionelt differentierede samfund har indbyggede problemer med at løse dets sociale problemer, qua netop samfundets differentiering, så kan man antage, at normative/kognitive modaliseringer opstår som følge heraf og at disse i sig selv skaber sine egne skuffelser. Normative/kognitive modaliseringer af forventninger (herefter normativ/kognitiv forventningsstil) bidrager ikke nødvendigvis til at mindske sandsynligheden for skuffelser. Tværtimod kan de bidrage til at øge den. Luhmann taler om, at hvis differencen mellem normative og kognitive forventninger er etableret opstår der et "ejendommeligt mellemområde"; "Der opstår stadig oftere uheld eller accidentale beskadigelser" (Luhmann 2000:380). Hvordan skal det forstås? Ifølge Luhmann kan intet system i længere tid håndhæve kognitive eller normative forventninger uden, at der opstår viden eller ret (Luhmann 2000:387). Dermed antydes det, at normative og kognitive modaliseringer er semantiske former, der på en gang bidrager til og er et resultat af dannelsen af funktionelt differentierede samfund. Luhmann ser f.eks. dannelsen af retssystemet, som installationen af et system til behandling eller håndtering af en forøgelse af muligheder for normative forventninger (Luhmann 2000:386). Dannelsen af retten som funktionssystem, forudsætter, at der kan skabes konsensus om den normative forventningsstil, herunder hvad angår sanktioner og afgørelser af mulige konflikter mellem forskellige forventninger, men denne konsensus rummer også en 'ydside' idet retssystemet sagligt og socialt set foretager en generalisering fra det partikulære. Derfor er: " [...] retten ikke blot et middel til løsning af sociale konflikter, men først og fremmest og primært et middel til at frembringe sociale konflikter: en støtte til krav, fordringer og afslag – også og især der, hvor der forventes modstand. Desuden resulterer dette krav om en antaget konsensus også i en restriktion i den saglige generalisering; den må afsubjektiveres tilstrækkeligt, altså aflastes for partikulære referencer til den, der i det givne tilfælde forventer noget, for kun da kan man garantere tilstrækkelig social støtte i tilfælde af skuffelse, uden at personligt kendskab til de involverede personer antages tilstrækkeligt sikkert. Ret opstår følgelig uden

er holdbar. Selvom man forventede, at en person ikke kunne forandre sig, kan det modsatte vise sig at være tilfældet. Forklaringen, der begrænser læring og således rummede en negation, kan i sig selv blive et problem: *negationen af negationen kan blive et problem*.

Latens

Netop med henblik på at koble analysen af, hvordan systemer iagttager forandringer (og dermed analysen af forudsætninger for forandringsprocesser) og reagerer i tilfælde af forventningsskuffelse med analysen af forudsætninger for at løse sociale problemer, kan man støtte sig til begrebet om latens. Begrebet latens peger tilbage på strukturer og funktion.

Luhmann skelner på samme måde som mellem psykiske/sociale systemer mellem psykisk realisabel bevidsthed og social realisabel kommunikation. Social latens betegner ikke noget skjult eller ubevidst. Det betegner *noget socialt muligt, som endnu ikke er kommet til udfoldelse*. Ligesådan skelner Luhmann mellem bevidsthedslatens og kommunikationslatens (Luhmann 2000:392). Kommunikationslatens definerer han som ”manglen på bestemte temaer, der kan muliggøre og styre kommunikationen” og kommunikationslatens opstår som følge af kommunikationens ’tærskler’ for kommunikation. Om disse kommunikationstærskler og psykiske hhv. sociale systemers forhold hertil siger Luhmann:

”Vist findes der sammenhæng mellem psykiske og sociale systemer, for kommunikation kræver en tilstrækkelig grad af bevidsthed og omvendt driver bevidsthed kommunikation frem. Alligevel findes der specifikke sociale regulativer, som fastholder tærskler for kommunikation og som forhindrer kommunikation, der ville være bevidst mulig, og omvendt findes der en kæmpemæssig terapeutisk industri, som anstrenger sig for at fremstille bevidsthed netop der, hvor den forliser på grund af sine egne nødvendige latenser. Netop som bevidsthed kan et psykisk system erfare kommunikationens umulighed” (Luhmann 2000:392).

Ovenstående betyder, at bevidsthed kan synliggøre sociale latenser ved at fremtvinge kommunikationer, der forstyrrer tærsklen for kommunikationer. Ligesådan – og måske netop derfor - kan kommunikation sabotere psykiske latenser, ved at kommunikere på en måde, hvor grænser for bevidsthedsmæssige processer tematiseres. Luhmann siger, at psykiske og sociale systemer truer hinanden gensidigt, fordi deres latensbehov ikke modsvarer hinanden, og fordi deres operative processer ikke er ens (Luhmann 2000:394). At psykiske og sociale systemer *truer* hinanden må imidlertid komme an på en empirisk prøve. Hvorvidt noget forekommer som en trussel afhænger af, hvilke former for latens et system udarbejder.

personligt kendskab på baggrund af specifikke krav til kongruent generalisering i tidlig, social og saglig henseende” (Luhmann 2000:386-87). Antagelsen er, at denne abstraktion, som generaliserede modaliseringer af normative forventninger tilbyder – og dermed håndteringen af mulige konflikter som følge af forskellige normative forventninger – så at sige *i sig selv* virker tilbage på retssystemet i en art kredsløb. Det samme gælder videnskabsystemet i forhold til kognitive forventninger. Samfundets differentiering betyder, at den ”officielle videnskultur næppe (er) anvendelig til at forklare skuffelser i hverdagen, hvilket specielt gælder for gennemarbejdningen af skuffelser i selve samfundets funktionssystemer. Muligheden for i det daglige liv at kunne gøre muligheder, forventninger og skuffelser til jura er lige så problematisk, især hvad indgår de interaktionssystemer, som på fortættet vis er lagt an på reproduktionen. På den ene side beskæftiger interaktionen sig med modelvirkninger af fint udformede samfundsmæssige problemløsninger og på den anden side er disse problemløsninger bundet til et samfundssystems udprægede typik og kan ikke uden videre overføres til interaktionen. Differencen bliver som sådan bevidst fra tilfælde til tilfælde, og den bliver til referencepunkt for nye udviklinger, som er relateret hertil” (Luhmann 2000:390).

Luhmann skelner mellem tre former for latens gældende for både bevidsthedsmæssig- og kommunikationsmæssig latens.

”Desuden må der for begge former for latens i det mindste skelnes mellem tre trin i fremstillingen af problemet. Der findes 1) ren faktisk latens forstået som ukendskab eller ikke-tage-i-betragtning ved valg af tema for kommunikationsprocessen; videre findes der 2) faktisk latens, som beror på umuligheden af viden eller kommunikation (således om grækerne intet vidste om orgler og derfor ikke kunne kommunikere om dem), og der findes 3) strukturfunktionel latens, nemlig latens, der har den funktion at beskytte strukturer. Kun det sidstnævnte tilfælde er egentligt sprængfarligt, og det er det kun, for så vidt som det ikke er dækket ind gennem faktisk umulighed. Når strukturer behøver latensbeskyttelse, betyder det altså ikke, at bevidsthed eller kommunikation er umulig, det betyder blot at bevidsthed eller kommunikation ville kunne ødelægge strukturer eller udløse betydelige omstruktureringer, og at udsigten hertil opretholder latens, altså blokerer for bevidsthed eller kommunikation” (Luhmann 2000:393).

Man kan sige, at strukturfunktionel latens, der har til formål at beskytte strukturer *samtidig* er den form for latens, der *kan* aktivere en tilstand kendetegnet ved trussel. Sandsynligheden for dette mindskes, hvis det forekommer overbevisende for en selv eller andre, at der er tale om faktisk latens: *Man kunne umuligt have vidst eller kommunikeret om noget, og manglen på viden eller kommunikation er dermed ikke et strukturelt problem.* Det sprængfarlige opstår i erkendelsen af, at noget kunne være anderledes, men at det ikke var medberegnet (ren faktisk latens). Det man troede var faktisk latens, kan efterfølgende tematiseres og problematiseres som ren faktisk latens som følge af strukturfunktionel latens. Kritikken lyder f.eks. på manglende styring. I forhold til et system, der funktionelt er orienteret mod hjælp, kan formelen for en sådan kritik være: Man sagde, man ikke kunne vide, om en person kunne forandre sig, men kunne man faktisk have vidst det? og hvis det var tilfældet, hvad var så grundene til, at det ikke blev taget i betragtning? Man anvendte tvang, men kunne man have undgået det? Kunne man have hjulpet på en anden måde? Det, der problematiseres, er *umuligheden af at se muligheder for hjælp.* Den betjener sig tydeligvis af en risikoproblematik.

Under sådanne forhold opstår der for samfundets socialsystemer et beslutningspres og et pres for at handle. Man kan sige, at det er som om samfundet tror, at jo hurtigere det handler, des mere viden-ikke-taget-i-betragtning og dermed risiko kan det absorbere. Krav om tidlig indsats og forebyggelse kan ses som eksempler herpå. Luhmann antager her, at tidsproblemet kan ”fortrænge andre bekymringer på temaområdet for samfundsmæssig refleksion” (Luhmann 2000:402). *Samfundets socialsystemer udgrænser refleksion, man orienterer sig mod ”løsninger”.* (Luhmann 2000:402). Problemet kan i den henseende være, at faktisk latens behandles som viden-ikke-taget-i-betragtning (ren faktisk latens). *Selv hvad der er umuligt at vide, må vides med sikkerhed.* Dette kan f.eks. være umuligheden af at *se* alle de følelser en person har. Man overser, at det er selve manglen på temaer, og dermed et (forventnings)strukturelt problem, der måske forårsager manglende styring. For systemer betyder det, at nødvendigheden af at opretholde strukturfunktionel latens bliver større. Strukturfunktionel latens for hjælpesystemer tjener i så fald til at beskytte forventningen om at kunne hjælpe konkret ved at undgå at blive problematiseret som systemer, der ikke kan se muligheder for hjælp. Under tilfælde, hvor selv det, der er umuligt at vide, må vides med sikkerhed, øges presset på at beskytte forventningen om hjælp. Latensen kan her bestå i *umuligheden af at kommunikere om, at man ikke ved om det er muligt eller umuligt at hjælpe.* Det bliver vanskeligt at bestemme om hjælpen er hjælpsom eller ikke-hjælpsom, og det bliver umuligt at hjælpe. I den forstand kan man tale om, at man kan opnå det direkte modsatte af at handle hurtigt nemlig handlingslammelse.

Ovenstående bygger endvidere på antagelsen om, at en "systemorden, der er orienteret mod funktioner ikke [kan] funktionalisere det, der må forblive latent for den, fordi dette latente netop derfor vil blive inddraget i ordenen selv. Det der forbliver umuligt, er da blot en slags blind, sprogløs, funktionsløs terrorisme: en modkontingens reduceret til eksistens" (Luhmann 2000:398). Det man ikke kan vide, *fordi man nu ikke vil vide af det*, bliver "oversat til problemer og hindringer for kommunikation" (Luhmann 2000:399). Der er i så tilfælde tale om negation. I den henseende sker der en funktionel bearbejdning, der fremstiller forhold som umulige at vide (faktisk latens) såvel som forhold, det er legitimt ikke at tage i betragtning. I tilfældet hjælpesystemet kunne det handle om en legitimering af såvel tvang såvel som ikke-hjælp. Dette er samtidig en legitimering af umuligheden af at hjælpe. Her bliver selve forventningen om hjælp latent, forstået på den måde, *at hjælp bliver en social mulighed, der endnu ikke er kommet til udfoldelse*, og ikke kan komme til udfoldelse, fordi legitimering af ikke-hjælp er en nødvendighed. Der kan her søges grunde til at hjælp ikke kan realiseres, og i dette kan der ske en negation af hjælp i nutiden, der i sig selv kan bidrage til at stabilisere og potentielt forværre aktuelle sociale problemer. *Hjælp til positiv forandring bliver en usandsynlighed: det forskydes til fremtiden*. Sådanne tilfælde kan signalere morfogenetiske forandringsprocesser.

Morfogenetiske forandringsprocesser

Luhmann behandler en særlig type forandring, der har den særlige karakter, at den "udvikler sig på frit terræn" (Luhmann 2000:410). Morfogenetiske forandringsprocesser forekommer netop for systemer, der befinder sig i en tilstand af beslutningspres samtidig med, at de forventningsstrukturer, der er til rådighed er begrænsede, og der derfor opereres med en høj grad af latensproducerende kommunikation. At morfogenetiske forandringsprocesser udvikler sig på frit terræn, skal ses i lyset af, hvordan struktur og proces sammenkøbes.

"En succession af hændelser er en proces, hvis og kun hvis den opfylder kendetegnende for selektivitetsforstærkning... nemlig ved at hændelser kun udløses og at handlinger kun vælges, fordi de har følger, som kun kan indtræde, hvis udløsningshændelserne realiseres. Men denne stærke form for gensidig selektivitet af forudgående og senere hændelser er ikke den eneste mulighed for at danne processer. Ved siden af disse teleologiske processer findes der også morfogenesens evolutionære processer. De er karakteriseret ved, at de kun håndhæver selektivitetsforstærkningen ensidigt. De forbinder en strukturforandring med en anden uden foregribende-tilbageskuende at orientere sig mod resultaterne. På den måde akkumulerer de usandsynligheder uden at inddrage dette forhold som et meningsfuldt resultat i selve processen. De bliver netop derfor henvist til "tilfældighed", nemlig til et ukoordineret samspil mellem variation og selektion" (Luhmann 2000:414).

Overfor 'almindelige' forandringsprocesser, almindelige beslutningsprocesser, der lukker systemets selektivitet om sig selv, samtidig med at de tillader et spillerum for variation og dermed gradvist bidrager til en opbygning af tilstrækkeligt fleksible erfarings- og forventningsstrukturer, er morfogenetiske forandringsprocesser kendetegnet ved en nærmest det modsatte. Der er i udgangspunktet tale om en stadig forøgelse af kontrafaktisk produktion af forventninger, som så at sige mister forbindelsen til systemets øvrige elementer f.eks. faktiske kommunikationer om (iagttagelser af) hændelser eller handlinger ("resultater"). *Det bliver således mere og mere usandsynligt, at forventningerne har en forbindelse til virkeligheden, samtidig med at dette i sig selv forekommer usandsynligt*. Systemet kommer så at sige ud af trit med sig selv og omverdenen. Det er ikke i stand til at danne adækvate forventningsstrukturer, og konkret kan det komme til syne ved, at systemet ikke kan træffe en beslutning.

Morfogenetiske forandringsprocesser tænkes at være forstadiet til nedbrydning af struktur. Konkret vil der være tale om systemer, som tvinges til i stadig mere omfattende grad at reagere tilfældigt kompenserende for kortfristede problemer, uden at få et bedre forhold til sig omverdenen eller sig selv.:

”Morfogenetiske processer er derimod henvist til ekstern interferens eller til mangel på mulighed for nye strukturdannelser. De kan ikke afslutte sig selv, fordi de overhovedet ikke kan tage hensyn til deres slutning. I stedet tenderer de mod uventede udviklingsfaser, mod stagnation og mod destruktion” (Luhmann 2000:415).

Destruktion skal imidlertid ses fra et særligt perspektiv. Morfogenetiske forandringsprocesser kan tegne konturer af ny struktur og dermed strukturforandring. Der er tale om en *ombygning* af systemer. Dvs. at morfogenetiske forandringsprocesser måske også kan signalere dannelsen af nye former, der ikke umiddelbart gør det muligt at vende tilbage til tidligere.

Et eksempel herpå er *omstillingen* fra og til nye samfundsformer. Disse omstillingsprocesser beskriver Luhmann med teser om en gradvis omstilling af samfundets socialesemantik med henblik på at kunne håndtere interaktionel kompleksitet, om en stærkere differentiering mellem handling og iagttagelse samtidig med en øget refleksivitet. Dvs. at man i princippet må kunne iagttage morfogenetiske forandringsprocesser på områder i samfundet, hvor interaktionel kompleksitet søges håndteret. Sociologisk set har dette interesse, eftersom det, set i lyset af ovenstående, vil være områder, der signalerer aktuelle samfundsforandringer. Luhmann foreslår da også at sociologien retter sin opmærksomhed mod morfogenetiske processer som ”normaliserer og akkumulerer usandsynligheder uden at kunne afslutte dem” (Luhmann 2000:415). I analysen bliver det derfor vigtigt at være opmærksom på, om der forekommer situationer, hvor beslutninger f.eks. om at hjælpe ikke kan besluttes og bidrager til at hjælp bliver usandsynlig. Sådanne tilfælde viser måske ikke blot, hvor et Behandlerblik men også hvor samfundet kommer til kort med hensyn til dets aktuelle forventningsstrukturer, og af den grund må forsøge at opbygge nye.

Refleksiv Inklusion som kognitiv strategi

Luhmann taler om, at der findes en kognitiv strategi, der kan betegnes som forventninger parate til læring (Luhmann 2000:375). Den adskiller sig fra de to tidligere strategier. ”Læring” angiver ifølge Luhmann ”at man ikke kan iagttage, hvorledes informationer udløser vidtrækkende konsekvenser, i og med at de fremkalder partielle strukturændringer i et system uden derved at afbryde systemets identifikation af sig selv” (Luhmann 2000:151). Forventninger parate til læring er således i stand til at se, at man ikke kan vide, hvad man ikke kan vide, at man ikke kan vide og at anvende denne iagttagelse til en refleksion over forventningens indbyggede begrænsninger. Sådanne forventninger ligger indbygget i begrebet Refleksiv Inklusion. Refleksiv Inklusion betegner en anden ordens iagttagelse af, at man ikke kan vide eller forklare alt og af den grund må være parat til læring. Prisen for et sådant læringsbegreb, der tager udgangspunkt i kontingens, er netop kontingenserfaring. Luhmann siger: ”Strukturgevinstens bundløshed bliver accepteret med den totale indrømmelse af, at det også kunne være anderledes” (Luhmann 2000:152). Man kan vide, at ens viden kan være begrænset og netop *derfor* må man også søge at opbygge og anvende viden som korrektiv til egne forventningsstrukturer.

”Viden er derfor betingelsen for, og regulatoren af læreprocesser, eller mere nøjagtigt, for indbygningen af læringsmuligheder i tidens aktuelle forventningsstruktur. Hvis lærings-muligheder

skal udbygges, må videnssituationen forberedes tilsvarende. Den må, implicit eller endog explicit, forstås som sin egen evne til at ændre sig” (Luhmann 2000:394).

Set i det lys kan Refleksiv Inklusion som parathed til læring som en anden ordensagttagelse af egne systembegrænsninger beskrives som en særlig kognitiv forventning, der involverer evne til (selv)forandring og evne til generalisering:

”Uden generaliserende foregribelse ville læring ikke være mulig hverken i psykiske eller i sociale systemer, for så ville forskellige forhold aldrig kunne bekræfte den samme erfaring, altså kunne bekræfte strukturgevinst (reinforcement). Man må vide for at kunne lære viden. Læring kræver altså en åben kombination af viden, der fastholdes, og viden, der ændrer sig, og kun i en sådan kombination behandles generaliserede kognitive forventninger som viden” (Luhmann 2000:384).

Det vil sige, at læring forudsætter iagttagelse af, at man ikke ved og en særlig indsats med hensyn til at opbygge viden på den baggrund. Dvs. at kunne reflektere over *sig selv* hhv. at kunne opbygge social erfaring stiliseret som viden, der ikke søger at isolere enkelttilfælde og indkapsle dem som et *særtilfælde uden yderligere konsekvenser*. For systemer, der søger at realisere hjælp kan Refleksiv Inklusion involvere en refleksion over, hvor egne hjælpeprogrammer og værdier kommer til kort, og hvordan hjælpen så at sige i disse tilfælde kan udgøre en begrænsning for sig selv såvel som for dem, hjælpen retter sig mod, *fordi* man ikke ser, at det er det, der kan ske. Refleksiv Inklusion kan involvere netop en refleksion over, på hvilke områder refleksion netop afbrydes, via sanktion eller simplificerede forklaringer, på en sådan måde, at inklusion til hjælp bliver en højst usandsynlig sandsynlighed. Og dermed kan Refleksiv Inklusion anvendes til at reflektere over grænserne for hjælp med henblik på eventuelt at korrigere disse.

Som strategi er Refleksiv Inklusion i sig selv en højst usandsynlig sandsynlighed, men ikke umulig. Læringsparathed kan opstå i tilfælde af forventningsskuffelse. Dvs. læring kan aktualiseres i krisetilfælde, men det er ikke givet (Fuchs 1999:128). Systemer er i reglen ikke parate til at opgive deres forventninger, med mindre der er et alternativ til rådighed (Luhmann 2000:380). Man vil netop være tilbøjelige til at behandle skuffelsen som forventet og måske efterfølgende at anvende magt som tvang. Når det iagttages, at magt i sig selv bidrager til afmagt for både hjælpen og den/m hjælpen retter sig mod, så kan man så forsøge at anvende simplificerede forklaringer. Sandsynligheden for Refleksiv Inklusion må derfor undersøges empirisk. Når man undersøger, hvordan systemer behandler afvigende hændelser kan man forsøge at spørge til, hvilke forventningsstrukturer, der eventuelt kræver en sådan beskyttelse, at de så at sige blokerer for læring. Det handler således stadig om at introducere negationen for det negerende system, men med et særligt blik for, hvor læring potentielt er mulig. Efter som læring og viden forudsætter forandring, indebærer Refleksiv Inklusion også en undersøgelse af forudsætninger for forandringer i betydningen systemets evne til og muligheder for (selv)forandring.

Delkonklusion og perspektivering

Jeg har i dette kapitel forsøgt at præsentere et analytisk perspektiv, der kan anvendes, når man ønsker at undersøge, hvordan Behandlerblikkene fungerer, og hvilke forudsætninger de har for at løse sociale problemer.

Afsættet for dette perspektiv var for det første en diskussion af nogle centrale problematikker i socialt arbejde. Her var det mit argument, at socialt arbejde har brug for at kunne begrebsliggøre sig selv på en måde, hvor det bliver muligt at reflektere over og at undersøge de sociale forudsætninger for forandringsprocesser, der rækker ud over den enkelte interaktion, hvor f.eks. socialarbejder og klient deltager. Jeg argumenterede desuden for, at der var brug for at afklare forholdet mellem hjælp og kontrol, således at socialt arbejde kan begribes som en social forandringsagent i *samfundet*.

Dernæst diskuterede jeg sociologiske analyser, der anvender et magtperspektiv på socialt arbejde. En central pointe var her, at disse magtperspektiver ikke bidrager til en afklaring af forholdet mellem hjælp og kontrol kan begribes. Af samme grund producerer de et uklart billede af forudsætningerne for forandringsprocesser i socialt arbejde.

Mit argument var her, at dette skyldtes nogle uklarheder i de teoretiske perspektiver, som magtperspektiver på socialt arbejde trækker på. De perspektiver, som Foucault, Bourdieu og Goffman tilbyder, rummer en uklar afgrænsning af magt, der igen kan relateres til et uklart begreb om *samfundet*. De tilbyder ikke en tilstrækkelig præcis beskrivelse af, hvordan magt opstår og fungerer set i lyset af forholdet mellem *samfund*, *organisationer* og *interaktioner*. Af den grund kan de ikke sætte grænser for magt, herunder hvordan magt kan virke ind på forudsætningerne for forandringsprocesser. De kan anvendes til at levere en kritik af magt, men kan ikke præcist beskrive, *hvornår* og *hvorfor* magt forekommer og ikke forekommer, og den analytiske interesse for forudsætningerne for forandringsprocesser nedtones. Jeg betegnede dette som et *videnskabeligt* problem, der kommer til syne i det, jeg kaldte tendenser af definitions-teoretiske perspektiver på socialt arbejde. Et særligt problem var her, at selve den måde, hvorpå *institutioner* kan virke ind på forandringsprocesser herunder produktionen af problemidentiteter bliver uklar.

Samlet set har diskussionerne givet anledning til formuleringen af et alternativt perspektiv på socialt arbejde, som jeg kort vil opsummere.

Socialt arbejde kan betragtes som en særlig betegnelse for systemer, der er tilforordnet funktionssystemet social hjælp eller hjælpesystemet, der opererer i henhold til koden hjælp/ikke-hjælp. Hjælp er en særlig kodet kommunikation og fungerer specifikt i henhold til en eksklusionsproblematik. Hjælp er hjælp med henblik på at kompensere for eksklusion. Over tid er der sket en differentiering af hjælpesystemet til en flerhed af systemer, organisationer eller institutioner, der differentierer mellem hjælp/ikke-hjælp, men gør det på hver deres systemspecifikke måde. Behandlerblikkene kan betragtes som sådanne uddifferentierede hjælpesystemer. Via hjælpekommunikationer fordeles chancer for (inklusion) til hjælp. Dermed bliver det analytisk interessant at beskæftige sig med, hvordan forskellige former for hjælp fordeles til hvem og hvornår med hvilke begrundelser, dvs. hvorfor. Ligesådan bliver det interessant, hvornår personer ekskluderes fra hjælp. Endelig bliver det interessant, hvilke konsekvenser denne fordeling af hjælp/ikke-hjælp har for løsningen af sociale problemer.

Systemer, der er tilforordnet hjælpesystemet, kan desuden betragtes som forandringsagenter. De iagttager verden ud fra koden hjælp/ikke-hjælp og anvender sidekoden forandring/ikke-forandring. Via iagttagelsen af forandringsprocesser, kan hjælpesystemet begrunde sig som et system, der er hjælpsomt: det kan sandsynliggøre, at det kan generere forandringer og således potentielt hjælpe i betydningen løse sociale problemer. Derfor kan man antage, at det at forandringer sker, vurderes som noget positivt. Det kan bidrage til funktionel begrundelse. Her

må man imidlertid huske på, at enhver iagttagelse af forandringsprocesser er et udtryk for et givet *systems* iagttagelse af forandringsprocesser: et system ser de forandringer, det ser, men disse forandringer kan vise sig *i fremtiden* at være en ikke-forandring. Under forhold, hvor dette bliver synligt, vil systemer forsøge at producere relativt pålidelige iagttagelser af forandringer, med det formål at skabe sikkerhed for, at hjælpen er hjælpsom. Derfor bliver det analytisk interessant, hvordan forandring/ikke-forandring iagttages i forhold til hvem, hvornår og med hvilke begrundelser, og hvordan sådanne iagttagelser søges legitimeret som pålidelige. Ikke blot for at iagttage, hvordan forandring produceres, men også med henblik på at forklare *hvorfor* det sker, som det sker.

Ved hjælp af begreber som erfaring, struktur, proces og strukturforandringer, bliver det muligt at præcisere de sociale forudsætninger for forandringsprocesser. Forandringsprocesser er systemafhængige, og hvad der forekommer som en forandring/ikke-forandring afhænger af systemers erfaringer, deres (sociale) forventningsstrukturer. Enhver produktion af forandring er samtidig en forandring af systemet selv. Når man undersøger, hvordan systemer iagttager forandringer og producerer forandringsprocesser (kausalrelationer), så undersøger man derfor, hvordan systemet samtidig forandrer sig selv, og hvorfor set i relation til systemets forventningsstrukturer. På den måde undersøger man de sociale forudsætninger for forandringsprocesser.

De sociale forudsætninger for forandringsprocesser kan mere præcist undersøges ved at identificere, hvilke hændelser sociale systemer selekterer som betydningsfulde som elementer i deres iagttagelse af forandringsprocesser. Her kan det være værd i særlig grad at fokusere på det, der kan betegnes som kritiske afvigende hændelser. Sådanne hændelser konstitueres i systemets iagttagelse af forskellen mellem konforme/afvigende hændelser og er kendetegnet ved, at de skuffer systemets forventningsstrukturer. Noget var ikke, som man forventede. Systemer, der hjælper med det formål at kompensere for sociale problemer, kan etablere en forventning om den normale afvigende hændelse, der bør forandres. En skuffelse kan i så tilfælde være den situation, hvor der *ikke* sker nogen forandring. En sådan skuffelse kan behandles af systemet på en måde, hvor f.eks. personer tilskrives en afvigende unormal adfærd eller psyke.

Kritiske afvigende hændelser kan aktualisere et særligt beslutningspres. Beslutninger kan i almindelighed betragtes som en særlig tidslig markering af systemet og dets forventningsstrukturer, og dermed en markering, der bidrager til at styrke systemets strukturer. Systemet kan iagttage sig selv som et system, der beslutter og handler *som forventet*. Kritiske afvigende hændelser kan betragtes som noget, der forekommer, når et systems strukturer tillader for stor variation, og i sådanne situationer kan systemer få svært ved at beslutte. Problemet kan komme til syne som et problem med at forudsige handlinger og at iagttage psykisk kompleksitet. Beslutningers kvalitet kan alment beskrives via deres meningsreference til roller, personer, programmer og værdier. Dermed betegner et særligt beslutningspres den situation, hvor et system erfarer, at det kommer til kort med hensyn til at kunne anvende egne forventningsstrukturer, dets programmer og værdier, til at generere adækvate forventninger til personer. I disse tilfælde kan der ske en øget produktion af kommunikation om forventninger til forventninger, og i beslutningskommunikationen kan det tænkes at have konsekvenser for chancerne for forandring såvel som hjælp. F.eks. kan det resultere i, at der opstår en forventning om, at man ikke kan have forventninger til en person. Men her skuffer systemet så at sige også sig selv, fordi sandsynligheden for forandring og hjælp formindskes.

Måden hvorpå et system behandler kritiske afvigende hændelser kan dermed potentielt sige noget om *grænserne for hjælp* og dermed også forudsætningerne for at løse sociale problemer. I den forbindelse forsøgte jeg at opstille nogle antagelser om, at særlige forventninger til hjælp – f.eks. forventningen om at kunne demonstrere, at hjælpen er hjælpsom i fremtiden og dermed hjælp, der involverer en risikoproblematik - kan føre til, at systemer udvikler særligt rigide former for opretholdelse af strukturfunktionel latens. Sådanne rigide former kan tage form som en stilisering af normative og kognitive forventninger til hhv. normative strategier (magt som tvang og sanktion) og kognitive strategier (forklaringer), der ensidigt tjener til at begrænse læring. Begge strategier fungerer som beskyttelse af strukturfunktionel latens som f.eks. kan være *umuligheden af at kommunikere om, at man ikke ved om det er muligt eller umuligt at hjælpe*. Det er lige præcis i den forstand, at magt som tvang (sanktioner) også betegner en afmagt. Kognitive strategier kan bestå i en legitimering af ikke-hjælp og forklaringer på, hvorfor hjælp er umulig, der distribuerer årsagen til unormale, afvigende personforhold, der ikke kan ændres. Risikoen her består i, at strukturen i sig selv bliver latent. *Det forventes nu ikke mere, at man kan hjælpe* med henblik på at generere positive forandringer. Ikke-hjælp er i højere grad en sandsynlighed. Resultatet kan blive, at et system ikke kan begrunde egen hjælp som hjælpsom, de bliver handlingslammede og erfarer sig selv som ude af trit med sig selv og dets omverden. De kan ikke iagttage sig selv og derfor heller ikke begrunde sig selv som systemer der hjælper på en hjælpsom måde. Under sådanne forhold kan man antage, at hjælp til at løse nutidige problemer forskydes til fremtiden konkret ved at *hjælp indskrænkes*. Det er præcist det, der betegner morfogenetiske forandringsprocesser: en gradvis erosion af sandsynligheden for hjælp under givne forventningsstrukturer. I denne forskydning opstår der en risiko for, at personer på et kontrafaktisk grundlag ekskluderes fra hjælp med den begrundelse, af de er afvigende såvel som en risiko for, at problemer forværres (fordi de udskydes eller overses) og således, at nye problemer opstår. Samlet set kan det betyde det, at risikoproblematikker i socialt arbejde kan føre til øget afmagt i forhold til at hjælpe såvel som afmagt for klienter, der ikke nødvendigvis ekskluderes fra hjælp, fordi de ikke kan hjælpes, men fordi hjælpen har begrænset (strukturel) kapacitet til at se, at om hjælpen er mulig ikke blot nu, men i fremtiden.

Som et korrektiv hertil, og som et alternativ til stiliseringer, der foretager en negation, foreslår jeg Refleksiv Inklusion, som for systemet kan bestå i at reflektere over de grænser for hjælp, som egne forventningsstrukturer producerer. Denne refleksion forudsætter en læringsparathed, hvor systemet iagttager, og således vil vide af, at det har begrænsede vidensstrukturer (social erfaringsstrukturer) og netop af den grund må forsøge at opbygge nye. Det må reflektere over, hvor dets egne meningshenvisninger, kommer til kort. Set fra videnskabens perspektiv betegner Refleksiv Inklusion det at introducerer negationen for det negerende system men med blik for, på hvilke områder læring og således forandring er mulig.

Kapitel 6

Behandlerblikket: Forandringsprocesser

Med afsæt i det foregående vil jeg nu præsentere den sidste analyse af Behandlerblikket. Den belyser forskningsspørgsmålet 1c) *Hvilke iagttagelser ligger der til grund for om behandlingssystemet vurderer, om familier og børn forandrer sig, og hvilken betydning har dette for synet på familiens muligheder for at blive en god nok familie for barnet hhv. muligheden for hjælp?* Sammen med de øvrige analyser er denne analyse et element i undersøgelsen af, hvordan familiebehandling fungerer, samt hvilke forudsætninger dette giver for at løse sociale problemer.

Teoretisk set er analysen en anden iagttagelse af, hvordan kollektiv rationalitet og rationel solidaritet formgives af de socialsystemer, der med deres beslutninger bidrager til en konkret fordeling af velfærdsstatens ressourcer. Den undersøger også *måden*, hvorpå inklusion til velfærdsstatens ressourcer sker, men gør det på en anden måde. De første to første analyser identificerede Behandlerblikkenes forventningsstrukturer. I denne analyse inddrages det, man i almindelighed betegner som *proces* med det formål at undersøge, hvordan familiebehandling fungerer. Her er det vigtigt at huske på, at forholdet struktur og proces, som det blev beskrevet i forrige kapitel, er et forhold, der – set fra et systemteoretisk perspektiv - vedrører reproduktiv selvbestemmelse i tid:

”Strukturen holder et spillerum af muligheder åbent, fordi (!- ikke blot selv om) den selv tilvebringes gennem selektion. Ud fra strukturen kommer den løbende bestemmelse af de næste elementer i stand gennem eksklusion af andre disponible (systemmulige) muligheder. Før/efter differencen er derimod afgørende for en proces. Processen bestemmer sig selv ved at gå ud fra det momentant aktuelle og ved at gå over til et dertil passende, men forskelligt (nyt) element. Både eksklusioner og tilslutningssøgninger er kontingent adfærd. Netop derfor kan de arbejde hånd i hånd og reducere kontingensen i de angivne komponenter til et minimum, der så at sige kan tages i et spring” (Luhmann 2000:336).

Det vil sige, at når analysen undersøger forskningsspørgsmålet 1c) (jf ovenfor), så undersøger den ikke blot ’definitioner’ af forandringer men søger at relatere disse til, hvordan *Behandlerblikket* så at sige ’definerer’ sig selv (bestemmer sig selv). Det gør den med et særligt blik på kritiske afvigende hændelser, hvilket vil sige der, hvor Behandlerblikkets forventningsstrukturer skuffes, hvor processen netop *ikke* kan bestemme sig selv, fordi den ikke kan finde et nyt element at knytte an til, og hvor kontingens følgelig *ikke* reduceres men øges. Analysen undersøger således forudsætninger for at løse sociale problemer ved at spørge til, hvor grænserne for hjælp går, og det er i almindelighed der, hvor det sociale arbejde bliver svært. At analysen har dette fokus er naturligvis meget vigtigt at holde sig for øje. Sigtet er ikke at sige, at alt i det sociale arbejde er svært. Argumentet er imidlertid, at det er i de sådanne tilfælde, at spørgsmålet om læringsparathed (Refleksiv Inklusion) bliver særligt aktuelt.

Hvis vi husker på analysen af Behandlerblikkenes iagttagelser af familier og børn, kan man opstille den antagelse, at sådanne tilfælde opstår, når Behandlerblikket ikke kan håndtere psy-

kisk og handlingsmæssig kompleksitet: når kærligheden bliver et arbejds punkt, kan man antage at forskellen mellem sociale forventninger (Den obligatoriske kærlighed) og kærligheden som følelse bliver særlig synlig. Man kan forvente en øget sensitivitet overfor psykisk og handlingsmæssig kompleksitet og en øget kontingens erfaring (risiko). Om det er tilfældet, og hvilke konsekvenser det får for hjælp hhv. forudsætningen for at løse sociale problemer må analysen vise.

Analysestrategiske og metodiske overvejelser

Analysen drejer sig om at undersøge, hvordan Behandlerblikket iagttager forandringsprocesser, hvorfor (forudsætningerne for forandringsprocesser) og om muligt, hvilke konsekvenser dette har for inklusion til normalitet hhv. hjælp. Det vil jeg gøre via en analyse af i alt 4 cases. Datamaterialet for denne analyse er:

- *Udvalgte* dele af journaler
- *Udvalgte* dele af datamateriale oparbejdet via deltagende observation i møder m.m.

Fordi analysen drejer sig om at undersøge, hvordan Behandlerblikket iagttager forandringsprocesser har *tid* en betydning. Luhmann siger som tidligere nævnt: ”Forandring forekommer, det kan man ikke bestride. Hvad der forandres, og hvor dybt forandringen griber ind, er blot et spørgsmål om det tidsrum man har for øje” (Luhmann 200:403). Dette gælder for alle systemer, der forsøger at iagttage forandringsprocesser og dermed også for den videnskabelige iagttagelse. Et første metodologisk spørgsmål er derfor, *hvordan differentierer analysen så selv mellem før/efter?* Et andet metodologisk spørgsmål er, *hvis iagttagelser af forandringer selekterer særlige hændelser og via beslutninger tillægger dem en særlig kvalitet, hvordan differentierer analysen så selv mellem hændelser og deres betydning?* Begge spørgsmål drejer sig konkret om hvilke data, der udvælges, som grundlag for at kunne iagttage iagttagelser af forandringer. Afgørende for udvælgelsen af data er, at de gør det muligt at sige, *hvornår, hvordan og hvorfor* en given iagttagelse af forandring forekommer for *hvem*. Omvendt siger data noget om, hvilket tidsrum man har for øje, når man som forsker siger, at f.eks. en given iagttagelse af forandringer har forandret sig. Jeg skal derfor forsøge at reflektere over og forklare, hvordan jeg har udvalgt og behandlet data for denne analyse.

De dele af journalerne, der er produceret i tiden fra familierne *flytter ind* og indtil dataindsamlingen blev afsluttet, blev udvalgt med den begrundelse, at det er Behandlerblikkets og ikke andres iagttagelse af forandringsprocesser, analysen drejer sig om. Samtligt datamateriale oparbejdet under dataindsamlingen (herunder referater af institutionernes skriftlige observationer) blev kodet ud fra en iagttagelse af *hvem* af de i alt otte familier, kommunikationen drejede sig om. Dette gav selvsagt otte datasæt, der efterfølgende blev koblet til det udvalgte journalmateriale sådan, at der opstod otte cases hvor seks havde tilhørende journaler (fire cases på Familiegaarden og to case på Kærnehuset). Derefter blev hver case læst igennem og kodet ud fra, *hvornår* der forekom kommunikation om forandring/ikke-forandring. Dvs. når der forekom kommunikation, der differentierer mellem fortid, nutid og fremtid. Sådanne kommunikationer blev samlet under kategorien ”forandring”. Derefter udvalgte jeg de fire cases, hvilket også betød, at nogle blev fravalgt.

To cases blev først fravalgt (Bekymring 4, Familie 4, Kærnehuset og Bekymring 2, Familie 2, Familiegaarden). Begrundelsen for dette fravalg var for det første, at der forekom færre kommunikationer om disse familier i den daglige behandlingskommunikation samt begrænset

kommunikation om forandring i relation til kritiske hændelser. Grunden hertil var formodentligt, at væsentlige beslutninger vedrørende disse familier allerede var truffet. Familie 4 var i et udlusningsforløb, boede ikke på Kærnehuset og deltog kun i dele af institutionens behandlingsprogram. Med hensyn til Familie 2 var det allerede, inden dataindsamlingen blev påbegyndt, blevet besluttet, at barnet skulle anbringes. I forhold til denne familie forekom kommunikation overvejende i journaler og i institutionens skriftlige observationer. For disse to cases vurderede jeg, at datamaterialets karakter kunne være en begrænsning i forhold til på tilstrækkelig solid vis at beskrive f.eks., *hvorfor* en given beslutning var blevet taget i fortiden.

Casen Bekymring 3, Familie 3, Kærnehuset blev også fravalgt. Her forekom der rigeligt med kommunikation om familien i daglige behandlingskommunikationer men mindre kommunikation om forandring i relation til kritiske hændelser. I tilfælde heraf refererede kommunikationen til kritiske hændelser før dataindsamlingen eller forventede fremtidige kritiske hændelser efter dataindsamlingen. Man kan sige, at i den periode, hvor dataindsamlingen fandt sted, var der tale om en vis stabilitet i Kærnehusets iagttagelse af familien. Sammenholdt med at jeg for denne familie ikke kunne anvende journalmateriale, vurderede jeg, at datamaterialet rummede en begrænsning i forhold til på solid vis at beskrive, *hvorfor* en beslutning blev truffet samt konsekvenserne heraf. Skulle jeg kompensere for dette, ville det kræve, at jeg forlængede dataindsamlingen, hvilket jeg ikke vurderede som nødvendigt, eftersom de fem øvrige cases havde en kvalitet, jeg anså for rimelig for denne analyse.

Af de fem cases, jeg fandt egnede til analysen, havde alle undtagen en tilknyttet journaler (Bekymring 1/Familie 1 Kærnehuset). I alle cases opstår der kritiske hændelser men af forskellig art set i forhold til, *hvilke forventningsstrukturer, de skuffer og hvilke konsekvenser det har*. Dette gav anledning til følgende cases:

”En familie der aldrig er flyttet ind” (Bekymring 3, Familie 4/Familiegaarden)

”Those who live in the shadow gets easily burnt” (Bekymring 1, Familie 1/Familiegaarden)

”Når man ikke kan tvinge nogen til noget” (Bekymring 1, Familie 1/Kærnehuset)

”Når man ikke kan finde ud af, hvad der er sandt” (Bekymring 2, Familie 2/Kærnehuset)

Casen Bekymring 4, Familie 5, Familiegaarden adskiller sig fra de ovenstående fire cases, hvorfor den er fravalgt. I dette tilfælde fører iagttagelsen af familiens forandringsprocesser til en såkaldt frivillig anbringelse af barnet efter ganske kort tids ophold på institutionen. Behandlerblikkets forventning om forandring skuffes, men forventningen om den normale afvigelse bekræftes. Derfor bliver det sociale arbejde ikke svært på samme måde, som i de øvrige cases. En konkret forskel består i, at der ikke opstår tvivl om, hvilke beslutninger, der skal træffes med henblik på at hjælpe. Det forekommer åbenbart, at der er risiko for, at barnet lider skade. Dermed er det også sagt, at de 4 udvalgte cases er kendetegnet ved, at skuffelsen har en sådan karakter, at det bliver svært for Behandlerblikket at træffe beslutninger.

Der knytter sig nogle bemærkninger til fravalget af casen Bekymring 4, Familie 5, Familiegaarden. Når jeg skriver, at det sociale arbejde her ikke bliver svært, så betyder det naturligvis ikke, at processen ikke på nogen måde opleves som svær af medarbejderne. Jeg antager således ikke, at det ikke er svært at træffe beslutninger om at anbefale en anbringelse af barnet. Når jeg beskriver det sociale arbejde som svært, så drejer det sig om det problematiske i den

situation, hvor et system erfarer, at det ikke kan behandle en given skuffelse, hvilket f.eks. kommer til udtryk i, at systemet får problemer med at træffe en beslutning. Fravalget skal heller ikke ses som et udtryk for naiv ontologisk antagelse om, at det er givet, at der er en åbenbar risiko for, at barnet lider skade i fremtiden og således, at det er givet, at der er behov for hjælp. For *systemet* forekommer det givet. Men det skal heller ikke ses som en relativistisk tilgang til bedømmelsen af, hvornår en beslutning er god eller dårlig. Udgangspunktet er, at der er tale om systemer, der forventes og selv forventer at kunne levere en iagttagelse af, om forældre er i stand til at leve op til den obligatoriske kærligheds fordringer og på den baggrund varetage barnets bedste. Dette er for systemet indsatsens værdi. Dvs. at jeg anerkender, at anbringelse af børn har en politisk legitimitet, og at det samfundsmæssigt anses som fornuftigt og nødvendigt (men ikke nødvendigvis altid godt på sigt) at beskytte børn ved at anbringe dem uden for hjemmet. Hvad der er kendetegnende for casen Bekymring 4, Familie 5, Familiegaarden er, at *barnet* er styrende for Behandlerblikkets iagttagelse, og netop *derfor* bliver systemet i stand til at beslutte. Dette forholder sig anderledes for de valgte cases, hvilket vi skal se.

Først analyseres Familiegaarden og de dertilhørende to cases, derefter Kærnehuset. Efter analysen af første case laves en sammenfatning, der danner afsæt for analysen af den anden case. Efter analysen af hvert Behandlerblik laves en sammenfatning. I delkonklusionen foretages der en generalisering af Behandlerblikkenes iagttagelser. Herefter følger afhandlingens konklusion.

Familiegaarden

Familiegaarden skriver, at man gerne vil være mere end ”en parentes” i familiernes liv. Det kan forstås på den måde, at man gerne vil gøre en forskel, ikke blot mens familien bor på institutionen, men også i fremtiden.⁶³¹ På Familiegaarden ses en forandring netop ikke som noget, der bare varer en dag. En forandring er mere stabil og ses ”i forhold til, hvordan det har været”, dvs. i lyset af tidligere hændelser. Ellers er det ”ikke til at finde ud af, hvordan, det går” med en familie.⁶³² Man kan derfor sige, at Familiegaarden ser forandringer ved at konstruere *sammenhænge mellem hændelser* i tid og ved at konstruere *tilstande*. På Familiegaarden reflekterer man i enkelte tilfælde over, at en sådan konstruktion kan være afhængig af ens egen iagttagelse. F.eks. siger en medarbejder om den vurdering, vedkommende laver af en forælder, at det ”kan godt være, at det er nogle ting jeg lægger over i” dem.⁶³³

På Familiegaarden har forudsætninger for forandringsprocesser i første omgang at gøre med, om forventningerne til en bæredygtig kontakt kan indfries.⁶³⁴ Medarbejderne taler om, at en forudsætning for, at man kan ”flytte noget” er, at forældrene har forstået visitationsgrundlaget, men også, at det ”flytter” noget ”inde i” forældrene.⁶³⁵ En første positiv forandring sker således, hvis Familiegaarden kan se, at det er ved at ”gå op” for forældrene, hvad deres problem er, og hvad de skal lære. Hvis de kan ”begynde at konkludere” og ”tage signaler ind” er det positivt.⁶³⁶ *Men hvordan ser man om noget flytter sig ”inde i” nogen?*

⁶³¹ Bilag 20

⁶³² Bilag B, paragraf 58-62, Bilag D, paragraf 550-557

⁶³³ Bilag D, paragraf 607

⁶³⁴ Bilag D, paragraf 258-262

⁶³⁵ Bilag A, paragraf 22, Bilag B, paragraf 76-79, 191, Bilag D, paragraf 641

⁶³⁶ Bilag C, paragraf 35 Bilag D, paragraf 258-252, 584

Hvis Familiegaarden ser, at en forælder f.eks. er mere ”åben”, ” imødekommende”, ”eftertænksom”, ”alvorlig”, har ”smerte i øjnene” og ikke mere er så ”distancerende”, som vedkommende ”har været det meste af tiden”, i forhold til ”sidste uge”, siden indflytningen eller sidste opfølgingsmøde, så ser man tegn på, at forælderen er ved at forstå noget på ”en anden måde”. Så er vedkommende begyndt at tage ”ting ind” og er ved at komme til ”fornuft”. Endelig kan et tegn på, at noget flytter sig, være, at forælderen ”gør mere brug” af medarbejderne ”end tidligere”, dvs. anvender hjælp. *Om forældrene forandrer sig indeni vurderes således i lyset af forventningerne til en bæredygtig kontakt.* Hvis forældrene kan leve op til disse forventninger, er de måske modtagelige, og forekommer det overbevisende, kan det være et tegn på, at de gerne vil og måske ”kan lære noget”.⁶³⁷ På den måde produceres et positivt forandringsperspektiv: noget er blevet ”anderledes” og der sker en ”udvikling”. Først da kan man ”komme ind”.⁶³⁸ *Kun i det tilfælde produceres en bæredygtig kontakt.*

Hvis det ikke sker, skal der bruges ”energi på at komme ind”. Hvis det stadig ikke lykkes, bliver det ”svært” at se forandring. Så er det næsten ”umuligt” og måske ”omsonst”. Så kan man ikke ”ændre noget” ”inden i”. På Familiegaarden tror man ikke på, at det nytter noget at ”tvinge” nogen til noget. Hvis forældrene ikke selv tager nogle initiativer, er det ”dybest set” svært at tro på, at forandring er mulig: ”hjælper det så noget?”. Så er det næsten som om forældrene ikke vil lære noget.⁶³⁹ Spørgsmålet er da, hvad gør man så? Problematikken kan beskrives med følgende spørgsmål:

Hvad gør man, når forældre ikke viser den forventede vilje til at indgå i en bæredygtig kontakt og når man samtidig ikke kan ”slæbe” og ”tvinge” nogen til at samarbejde?⁶⁴⁰ Hvordan lægger man så ”pres” på en måde, hvor man har stadig har en ”legal grund”?⁶⁴¹

Hvordan kan man opretholde den ”naive” tro på, at hjælpen er hjælpsom og ”give plads til” at forældrene ”kan forbedre sig”, hvis man ikke kan se, at forældrene samarbejder og derfor ikke kan se, om forældrene faktisk ønsker at lære? Hvordan kan man så vide om forældrene vil lære, eller om de bare gør ”som de vil, uanset om de har hørt det eller ej”?⁶⁴²

Dette vil jeg se på i den følgende case, der illustrerer, dels at forandring produceres på baggrund af systemets egne forventninger til en bæredygtig kontakt, dels hvad der sker, når disse skuffes.

En familie, der aldrig er flyttet ind

Familien er en familie, hvor barnet har været tvangsfjernet. Begrundelsen for tvangsfjernelsen var, at barnet havde abstinenser ved fødslen, og at forældrene forhindrede en vurderet nødvendig behandling. Som det fremgår af ”Bekymring 3” (jf. kapitel 4), har familien haft et forhold til de sociale myndigheder, der på den ene side har været præget af (retlig) konflikt. På den anden side har forældrene udvist vilje til at samarbejde f.eks. ved at deltage i undersøgelser. Sagsbehandleren er i tvivl om, hvorvidt forældrene har vilje og evne til at lære, om det

⁶³⁷ Bilag D, paragraf 584-86, 665, Bilag J, paragraf 16, 26-29, 104-111, 696-709, Bilag K, paragraf 43-47, Bilag T, paragraf 19.

⁶³⁸ Bilag K, paragraf 630-638.

⁶³⁹ Bilag B, paragraf 50, 58-62, 76-79, 164, 184-188, Bilag D, paragraf 258-262, 636-39, 721, 723, Bilag M, paragraf 27, Bilag V, paragraf 237, 340-349.

⁶⁴⁰ Bilag V, paragraf 340-349, 649, 674-689, 691-704.

⁶⁴¹ Bilag V, paragraf 744-46.

⁶⁴² Bilag S, paragraf 129-137, Bilag V, paragraf 715-723.

kan blive godt nok for barnet og om professionelle vurderinger, der ser det som en mulighed, er gode nok. Barnet er godt 2 år og har med sig professionelle vurderinger, der alle peger på, at barnet ikke er aldersvarende og har behov for særlig pædagogisk støtte. Sagsbehandleren har ikke kunnet træffe en beslutning om barnets fremtid og har fundet det svært at afgøre, hvilket tilbud familien skulle have. Familien flytter på Familiegaarden med den besked, at der skal ske en vurdering af forældrenes omsorgsevne. Ligeledes skal Familiegaarden lave en god beskrivelse af barnets udvikling og støttebehov. Hvis ikke det går godt på Familiegaarden, skal barnet anbringes igen.

Der er ikke "stukket noget under stolen"⁶⁴³

I forbindelse med visitationen bliver det vigtigt for Familiegaarden at gøre noget for, at det "retsmæssige" mellem familien og kommunen skal ikke fylde for meget. Det bliver vigtigt, at skabe tillid til, at der fra Familiegaardens side ikke er "stukket noget under stolen". På formødet gør Familiegaarden derfor meget ud af at fortælle "hvor sårbar man kan være ovenpå et forløb som deres", at man let kan blive "vred eller gå i forsvar", at man kan føle det som "eksamen" og at det måske tager tid, før forældrene kan "slappe af" og "gå ind i arbejdet". Samtidig understreger Familiegaarden, at det er "vigtigt, at forældrene er åbne for råd og vejledning". Forældrene giver udtryk for, at de gerne vil "vise, at de kan være forældre for barnet", at de er "positive overfor et ophold" og "ser frem til et liv med barnet". Familiegaarden vurderer, at forældrene forholder sig "nuanceret" til situationen. På visitationsmødet besluttes det, at forældrene skal skrive deres opfattelser ned, hvis de er uenige med Familiegaarden, at familien ikke må tage hjem de første 3 måneder med mindre Familiegaarden anbefaler det, og at opholdet skal vare mindst 6 måneder. Muligheden for hjemrejse skal dog tages op igen efter få uger, fordi Familiegaarden vurderer, at det kan være "vanskeligt at bo så tæt sammen med andre mennesker hele tiden". Familien flytter ind, og der bevilges støttetimer.

Der er mange "cirkler" der prøver at "flytte med ind"

Den første måned vurderer Familiegaarden *på den ene side*, at forældrene er meget "imødekomende" og "positivt indstillet". De er opmærksomme på barnet på en "rimelig god måde" og kan planlægge "hyggeligt og afslappet". Det gælder især faderen. Han har en "fin kontakt" til barnet. Familiegaarden vurderer *på den anden side*, at moderen er "meget nervøs", "stresset", "træt" og skiftende "tilpas" og "utilpas". De bemærker, at hun synes, det tager tid at "vænne sig til de nye omgivelser". Medarbejderne vurderer, at hun bruger "megen energi på at være korrekt", som om hun skal bevise "alt hvad barnet kan". Det virker, som om moderen tager sig af det praktiske, mens faderen leger med barnet, samtidig med at det virker, som om hun "vil være sammen" med ham om alt. Indimellem sørger forældrene dog på skift for barnet. Barnet virker "glad", "veltilpas", "frisk", "undersøgende", spiser godt og er "nem at komme i kontakt med". Familiegaarden vurderer, det er "tydeligt", at barnet er "klar over, at forældrene er mor og far".

I løbet af den første måned vurderer Familiegaarden imidlertid også, at forældrenes konflikt med de sociale myndigheder fylder meget. Forældrene føler sig "ført bag lyset", udtrykker irritation over medarbejderne og arbejder på at ændre deres situation. De inddrager bl.a. deres tidligere psykolog. Denne opfordrer forældrene til, at de "koncentrerer" sig om at være på Familiegaarden men også, at de i "klare vendinger" og skriftligt får at vide, "hvad der forven-

⁶⁴³ Det følgende er alene skrevet på baggrund af journalmateriale og Familiegaardens observationer. Jf. førstkommande fodnote, hvor der derefter sker et skift i anvendelsen af data.

tes af dem hver dag” beskrevet i ”adfærdstermer”, så alle kan ”se”, om de ”opfylder kriterier til forældreoven” på en ”skala fra 0-10 med en grænse for det acceptable”. Begrundelsen er, at forældrene så kan følge med i deres forløb og varetage deres ”retssikkerhed”. Familiegaarden bemærker, at forældrene taler meget om deres advokat. Selvom der er en ”rimelig god kontakt”, så vurderer Familiegaarden, at der er mange ”cirkler”, der prøver at ”flytte med ind”. Man kan sige, at forventningen om, at forældrene ser opholdet som en chance eller en hjælp (frem for tvang), ikke indfries entydigt.

Det betyder, at der bruges nogle møder på at rydde ”misforståelser” af vejen. Der er et særligt behov for at tydeliggøre forventninger. På disse møder fortæller Familiegaarden sagsbehandleren og forældrene, at indflytningen er forløbet positivt, men at der er ”vanskeligheder”, fordi forældrene har svært ved at tage imod støtte og vejledning uden at føle sig ”overvåget”. Det er ikke et ”generelt” problem, men noget man er opmærksomme på. Forældrene siger, at de ikke er ”utilfredse” og er ”indstillet på positivt samarbejde”. De vil gerne være mere ”opsøgende”. De synes indflytningen er gået godt, og at samværet med barnet, er ”det bedste der er sket”. Sagsbehandleren har ”tillid” til, at forløbet bliver godt. *Det går godt, men det kan blive bedre endnu. Forandring er stadig en mulighed.* Imidlertid sker der noget, som, set i lyset af de efterfølgende beslutninger, kan betegnes som kritiske hændelser.

Forsvarsposition

På et tidspunkt bliver moderen vred over teamets råd og siger: ”Forældre bestemmer over deres børn”. Hun stiller på den måde spørgsmål ved, hvem der har retten og således også magten til at bestemme over barnet. Herefter vurderer en medarbejder, at faderen er ”nem at tale med”, hvorimod moderen er i ”forsvarsposition”. På et teammøde besluttes det, at man *nu* skal være opmærksomme på, at moderen har en ”tendens til at spille mennesker ud mod hinanden”. Hun skaber konflikt. Man *forklarer* det med, at hun er nervøs og har brug for hjælp. Man beslutter også, at når forældrene er utilfredse, vil man sige ”Her på Familiegaarden gør vi...” i stedet for ”jeg synes”. ”På den måde bliver det ikke personligt”.

Fordi moderen ser situationen i lyset af magt fremfor hjælp, får hændelsen en særlig betydning. Familiegaardens forventninger til en bæredygtig kontakt skuffes. Skuffelsen håndteres ved at iagttage moderen som en person, der skaber konflikt og med en forklaring, der isolerer årsagen til moderens nervøsitet. Den bevirker også, at medarbejderne nu i deres kontakt med forældrene vil henvise til Familiegaarden som institution. Selvom hensigten nok er, at medarbejdernes hjælp ikke skal virke som en personlig kritik, så bidrager beslutningen til, at systemet træder i karakter ikke bare som en formildende omstændighed men også som et værn mod forældrenes kritik. På den måde træder Familiegaarden også i forsvarsposition. Da forældrene får at vide, at teamet ikke synes, der er sket en forandring, kan de godt forstå det. Deres forklaring er imidlertid ikke, at moderen er nervøs. De fortæller i stedet om, hvor ”uretfærdigt”, de føler, at systemet har behandlet dem.

I løbet af den anden måned sker der stadig ingen forandring. *På den ene side* har familien det ”hyggeligt”. Særligt faderen ”nyder” barnet og har meget ”overskud”, og generelt virker forældrene ”positive” og bidrager til, at det ”kører”. Barnet virker veltilpas. *På den anden side* vurderer Familiegaarden, at moderen ikke altid opmærksom på barnet. *På et tidspunkt sker der igen noget.* Moderen spreder ”sladder” om de andre beboere. Medarbejderne synes, at forældrene lugter af alkohol og virker ”trætte og fraværende”. Barnet vil ikke spise.

Hændelserne diskuteres på en ugesamtale. Her råder teamet forældrene til at undgå, at det praktiske får ”overtaget”, at de skal give barnet ”rimelige portioner mad” og stoppe med ”bagtaleri”. Moderen skal holde sin ”energi” hos sig selv. Medarbejderne præsenterer også forældrene for deres bekymring vedrørende alkohol. De vurderer, at forældrene oplever det som et ”bagholdsangreb”. De bliver ”vrede”, vil ikke ”tale om det” og ikke ”finde sig i mistanker”. De spørger, ”om det aldrig” bliver ”godt nok”. Samtidig erkender de, at de har drukket og bliver kede af det.

Teamet vurderer efterfølgende, at det er ”svært at nå ind til familien og få en ”ægte følelse af kontakt””. De vurderer, at forældrene har svært ved at klare at få at vide, ”hvad de [medarbejderne] tænker” om dem uden at se medarbejderne som nogen, der ”vil placere skyld”. De bemærker, at forældrene giver udtryk for, at det ”tillidsforhold”, der skal til for at få en sådan kontakt, endnu ikke er der, og at forældrene vurderer, at det er fordi, medarbejderne ikke er ”nok sammen med dem”. Teamet konkluderer: ”så blev det ansvar placeret”. Man oplever med andre ord, at familien giver medarbejderne skylden og ansvaret for, at kontakten er dårlig. Her bliver det svært ikke at tage kritikken ’personligt’, *fordi* Familiegaarden ser medarbejdernes personlige evne til at opnå en tillidsfuld kontakt som en forudsætning for forandring.

I løbet af den 3 måned opfyldes og skuffes Familiegaardens forventninger om en bæredygtig kontakt fortsat på skift. Medarbejderne har ”lange snakke” med forældrene om ”modstand-råd-vejledning-distance”, ”angst for at miste barnet”, og hvad forældrene ellers er ”fyldt af”. Selvom der stadig ikke er en *stabil* god kontakt til forældrene, og der dermed heller ikke er sket en forandring, så skal der gøres noget. Det skal der, fordi en forandring stadig er mulig, men også fordi forældrene har stillet spørgsmål ved hjælpens hjælpsomhed. Derfor indstiller Familiegaarden til sagsbehandleren, at familien får lov til at tage hjem og overnatte. Det besluttet også, at familien skal tilbydes Marte Meo. *Det er svært at se en forandring, men det stadig en mulighed. Derfor er hjælp stadig en mulighed.*

Følelser som skyggeside – der bliver ”koldt” på Familiegaarden

Når der laves Marte Meo, vurderer medarbejderne, at forældrene på den ene side er opmærksomme på barnet. På den anden side irettesætter de og skælder barnet ud. Medarbejderne bemærker, at moderen snakker meget om sin tidligere psykiatriske indlæggelse. De vurderer, at hun har en ”sygdomsfascination”. Dette samt den svingende kontakt til familien får medarbejderne til at søge supervision. *Skuffelser af normative forventninger søges håndteret kognitivt.* Man kan sige, at Familiegaarden udviser en læringsparathed.

Supervisoren vurderer, at forældrene er ”to mennesker der på forsiden er meget rationelle mens deres skyggeside er følelser”. Moderen har ikke ”den onde mor” integreret i sig og må derfor projicere denne ud for at opretholde idyl”. Supervisoren foreslår en ”ny strategi”, der nøgternt går ud på at ”undersøge og vurdere om det de kan er godt nok for barnet”. Familiegaarden skal lave ”benhårde iagttagelser” af barnet. De skal også forkaste ”ambitionen om at lære dem [forældrene] at kende” fordi de ”har brug for at placere bødlen hos os”. I stedet skal medarbejderne være mere ”autoritære”, signalere ”status” og vise, at de er ”ovenpå” samtidig med, at de skal forsøge at gøre forældrene ”medansvarlige”. Supervisoren foreslår også, at medarbejderne laver ”en alliance” med faderen og undersøger, om moderen stadig har et misbrugs- og/eller et psykiatrisk problem. Supervisoren foreslår på den måde, at Familiegaarden *nedtoner deres forventninger om en bæredygtig kontakt og i stedet retter opmærksomheden*

mod barnet. Forklaringer anvendes som begrundelse for en normativ strategi, der indebærer en vis form for tvang ("autoritær", "status", "bødlen"). I dette ligger tilsvarende muligheden for et nyt forandringsperspektiv: *Det er ikke blevet bedre, og det kan måske ikke blive godt nok.*

Familiegaarden beslutter imidlertid, at de vil være "mere sammen med familien" og lave Marte Meo med fokus på "følelsesmæssig omsorg". De vil opstille "måleparametre" i forhold til barnets behov. Endelig vil de tilbyde afspænding til moderen. Familiegaarden beslutter dermed at tilbyde hjælp til både barnet og forældre. De fastholder: *Det er svært at se en forandring, men det stadig en mulighed.* Rådene fra supervisoren anvendes derfor ikke umiddelbart. I stedet søges hjælp realiseret.

Afspændingspædagogen vurderer, at moderen profiterer af tilbuddet og er glad for det. På Familiegaarden sker der imidlertid ingen forandring. Det næste, der sker, er, at der holdes personalemøde med status på tavlen. Forældrene er meget "nervøse" for formødet til opfølgingsmødet med sagsbehandleren. Moderen "græder" og vil starte på en "frisk". På formødet siger forældrene, at de er kede af det og vil "renses". De er meget interesserede i betydningen af de ord, medarbejderne bruger f.eks. "sensitiv". Teamet vurderer, at faderen er "sårbar", og moderen er "angstpræget". De vurderer stadig, at den ene dag er der "koldt på Familiegaarden", næste dag er der "smil og kontaktforsøg". *Selvom forældrene siger, at de vil forandre sig, så er de ikke i stand til at demonstrere en forandring, der er stabil.*

Derfor formidles forældrenes ressourcer og problemer på opfølgingsmødet, men får mindre betydning, fordi Familiegaarden vurderer, at det ikke har været muligt at skabe en forandring. I referatet fra opfølgingsmødet fremgår det således:

"Det har ikke været muligt på nuværende tidspunkt, for Familiegaardens personale at skabe den nødvendige bæredygtige kontakt med forældrene. Den kontakt, der gør, at det er muligt at indgå i et ægte og helhjertet samarbejde og som er en forudsætning for at skabe en grobund for udvikling [...] ikke været muligt at samarbejde via samtale og dialog [...] om en fælles forståelse af barnets særlige behov [...] bliver også besværliggjort at, at de ønsker "at strege alt, hvad der har med fortiden at gøre". Familiegaarden oplever at forældrene er i ekstrem forsvarsposition og har opbygget et "skjold", som det endnu ikke er lykket at trænge igennem [...] et samarbejde på et ydre plan, hvor det nødvendige samarbejde på et indre plan ikke har været til stede [...] Vi oplever at det er angstfuldt for dem at slippe deres forsvar [...] Familiegaarden vurderer, at det ikke er muligt, på nuværende tidspunkt at opnå den nødvendige kontakt med forældrene [...] Familiegaarden mener sig derfor ikke på nuværende tidspunkt i stand til at leve op til [kommunens] ønske om "at hjælpe forældrene til en erkendelse af, at barnet ikke er alderssvarende" og "at der bliver lavet en undersøgelse af forældrenes omsorgsevne [...] beder på mødet i dag om, at man fra [kommunen] tager nøje stilling til ovenstående" (Bilag Familie 4 paragraf 1229).

Familiegaarden vurderer, at Marte Meo ikke har båret frugt. Forældrene har "modstand". Det er ikke muligt at "nå til den nødvendige fælles forståelse af, at de bliver nødt til at tage arbejdstøjet på", fordi "barnet har brug for det". Familiegaarden *forklarer* den manglende forandring med, at forældrene er angste for at slippe deres forsvar. Familiegarden vurderer endelig, at indskrivningsgrundlaget må omformuleres, således at den primære ydelse bliver "daglige pædagogiske observationer [...] "væren om" familien og sikre, at barnet får en stabil hverdag i en daginstitution, der er i stand til at imødekomme hendes behov for støtte". Man forsikrer, at *hvis* der er mulighed for at opnå kontakt, vil man tage det "seriøst og arbejde derudfra". Opfølgingsmødet markerer således, at det nu ikke virker sandsynligt, at forældrene

kan forandres. Der sker med andre et skift til dét forandringsperspektiv, som supervisor introducerede: *Det er ikke blevet bedre, og det kan måske ikke blive godt nok.* Forældrene har stadig en "chance" men har indtil videre forpasset den. Opfølgingsmødet markerer dermed også, at det ikke har været muligt at "streg" den konflikt, der opstod før familien kom på Familiegaarden. *Målet er nu ikke mere at forandre forældrene, men at hjælpe barnet. Familiegaarden nu samtidig, at det er "tydeligt", at forældrene har brug for at "lære" noget om følelsesmæssig kontakt.* De har brug for at arbejde med "spontaniteten og inderligheden" i kontakten til barnet. Samtidig med, at forventningen om en bæredygtig kontakt skuffes, bliver kærligheden således et arbejds punkt.

På opfølgingsmødet beslutes det, at sagsbehandleren skal undersøge, om indskrivningsgrundlaget kan ændres. Forældrene synes, det er "latterligt". De vurderer, at de har behov for at komme hjem, så de kan leve op til de "krav", der stilles. Familiegaarden vurderer, at dette er et dække for at "kunne stå imod" medarbejdernes kontaktforsøg. Den manglende evne til at opløse konflikten og til at skabe forandring er ikke Familiegaardens skyld. Årsagen er, at familien er i modstand. Med denne gensidige projektion af ansvar og skyld bliver forsvarspositionerne nu trukket op. Kampen drejer sig om, hvordan man *forklarer* manglen på bæredygtig kontakt.

Splitting og overlevelse – negationen af det gode

Den efterfølgende weekend oplever medarbejderne forældrene som "klistrede og delagtige" overfor de andre familier. De sender "mange giftpile ud". *I den "stemning" bliver det umuligt at observere barnet.*⁶⁴⁴ På familietræningsmødet taler medarbejderne om, at forældrene er "vrede". De "sender blikke", kritiserer og forsøger at "skræmme" ved at antyde, at de dokumenterer, hvad der bliver sagt på bånd. Medarbejderne vurderer, forældrene er i "forsvar hele tiden" og *"aldrig er flyttet helt ind"*. Deres vrede "breder sig i gruppen". Forældrene skaber "splitting".

Splitting er, når ikke alt det, medarbejderne fortæller familien, "når op til de andre" familier, fordi forældrene fremstiller sig selv som bedre overfor de andre familier, end de egentlig er. *De foretager en negation af det dårlige.* Medarbejderne vurderer, det er et forsøg på "overlevelse". De diskuterer, om de har hjulpet "godt nok". De synes, at de "har været der" og har givet forældrene "mange tilbud". De vurderer, at det nu også handler om, at de skal "passe på sig selv".

På dette tidspunkt skærpes konflikten. For både forældrene og Familiegaarden drejer det sig om overlevelse. *Forældrene og Familiegaarden er på den måde i 'samme' båd.* Medarbejdernes afmagt italesættes, men omformuleres til et billede af forældrene som vrede. På den måde foretager Familiegaarden nu også en form for "splitting". Medarbejderne fokuserer på forældrenes vrede og foretager en negation af det gode. *Samtidig bliver det svært at observere barnet.* Den konflikt, der opstod, før familien kom på Familiegaarden, i forbindelse med barnets tvangsfjernelse, er på parasitær vis flyttet med og gør hjælp besværligt. Familiegaarden har forsøgt at opløse den ved at søge *mere kontakt* og ved at give *mere hjælp*, men deres forsøg har ikke haft en synlig positiv virkning. Det betyder, at de nu er nået til en grænse, hvor det handler om overlevelse, ikke blot for familien *men også for Familiegaardens forventnin-*

⁶⁴⁴ Bilag Familie 4, paragraf 1-1374.

ger til, hvad kontakt kan. Hjælp drejer sig nu ikke mere om at flytte noget indeni forældrene. Den drejer sig om at se, om de har "lært det og det".⁶⁴⁵

Dette er imidlertid problematisk, fordi det heller ikke opfylder Familiegaardens egen forventning til, hvad det vil sige at lære nogen noget, og hvad der skaber forandring. Det forandringsperspektiv, der nu er blevet introduceret, kan ikke anvendes til at begrunde Familiegaarden som et system, der er hjælpsomt. Således oplever både forældrene og Familiegaarden afmagt. Derfor kommer konflikten til at fylde "utroligt meget". Weekendens hændelser må diskuteres på personalemødet dagen efter. *Man har her at gøre med et "ømt" punkt.* I teoretiske termer kan man sige, at dette ømme punkt drejer sig om, at det er umuligt at se muligheder for hjælp. Når hjælp er en positiv værdi, så bliver tilfælde, hvor hjælp ikke kan realiseres *under de givne forventningsstrukturer*, et problem. Derfor producerer personalemødet forskellige former for latens og i særlig grad strukturfunktionel latens konkret som *umuligheden af at kommunikere om, at man ikke ved om det er muligt eller umuligt at hjælpe.*

På personalemødet problematiserer teamet situationen: den "præger hele stemningen" i huset. Der danner sig på mødet to perspektiver. Det ene perspektiv ser, at der skal tages "hårdt fat på det". Man skal ikke "finde" sig i det. Det tematiserer nødvendigheden af at demonstrere autoritet. Det andet perspektiv ser, *at det er svært at hjælpe under et negativt forandringsperspektiv.* Teamet er i "tvivl", om de kan gøre noget. De oplever, at uanset, hvad de gør, er det ikke godt nok. Enten bliver forældrene "oversøde" og tror, at de skal sige "undskyld", eller også er de helt modsat. Her dukker *barnet* frem i kommunikationen for "en ting er os, en anden ting er de andre beboere, men der er også [barn]". Men fordi man ikke kan "flytte" noget ved forældrene, er det ikke "nemt" at se barnet. *Der produceres ren faktisk latens*, dvs. ukendskab eller ikke-taget-i-betragtning, fordi barnet er en social mulighed (det tematiseres), der ikke kan komme til udfoldelse i kommunikationen. Det skyldes, at man sidder fast i, at forældrene har et "forsvar" som ikke kan brydes ned – i hvert fald ikke "her". Men selvom man ikke kan det "her", så er familien på Familiegaarden. *Ligesom forældrene ikke kan undgå Familiegaarden, kan Familiegaarden ikke undgå dem.* Uanset om der er et "hængeparti" i form af en tilbagemelding fra kommunen om, hvorvidt visitationsgrundlaget kan ændres, så "er de [familien] her". Det er de uanset om medarbejderne bekymrer sig for, om det bliver sådan, at "tiden går", for det ved man "jo af erfaring" kan ske, med *mindre der sker noget "drastisk"*. Derfor kan det, at kommunen skal træffe en beslutning, ikke anvendes af Familiegaarden. Derfor har man brug for at sige "mere om det".

Medarbejderne forsøger først at håndtere det ømme ved at diskutere, hvorfor moderen går til afspænding, når der er husmøde. Hun problematiseres som en, der bare "aflyser" det, man "står for her i huset". Medarbejderne beslutter, at det "kan hun ikke". Selvom den pågældende aflysning var foranlediget af medarbejderne, så har det "hele tiden" været sådan, at andre ting er "vigtigere end det der foregår i det her hus". Medarbejderne ser her en risiko for, at forældrene kan "slå" medarbejderne "oven i hovedet" og sige, at de "aldrig har været der": det er lige "præcis" "hovedet på sømmet". Medarbejderne beslutter, at "sådan spiller klaveret ikke". Forældrene skal ikke bestemme, "det skal vi", for det er "os der bestemmer rammen her", og "det skal de rette sig ind efter". Husmødet er "en del af den pakke at være her". Derfor *skal* mors ugeplan ændres.

⁶⁴⁵ Bilag A, paragraf 22-34, 38.

Det ømme bliver således håndteret i anvendelsen af *en normativ strategi*. Beslutningen om at stoppe afspænding er en sanktion og en indskrænkning af hjælp, eftersom moderen har vist sig glad for og potentielt profiterer af tilbuddet. Der sker en negation af, at Familiegaarden selv har bidraget til den problematiserede aflysning af husmødet. Familiegaarden foretager således også en undvigelsesmanøvre. I negationen opstår imidlertid et billede af moderen som en, der undviger Familiegaarden. Beslutningen bidrager endelig til en negation af Familiegaardens egne hjælpeidealiser: at familierne skal inddrages i beslutninger vedrørende deres dagligdag. Mor skal tvinges til at deltage og være i kontakt. Det betyder, at Familiegaarden så at sige modsiger sig selv.

Derfor kan forventningen om tvang heller ikke løse problemet. *Tvang gør det ikke lettere at hjælpe*. En medarbejder reflekterer over dette: Man må begynde på en ”frisk”. Her bliver det igen svært, fordi det ”dybest set” er svært at tro på, at man kan ”flytte noget i den familie”. Teamet tror på, at man kan ”være her” og ”gøre det”, man ”skal”. Det virkelig ømme er imidlertid, at efter ”det gifteanfald”, der var i weekenden, oplever medarbejderne et behov for, at de også ”passer [...] lidt på” sig selv. Dette giver anledning til diskussion. Nogle af medarbejderne mener ikke dette er et argument. Selvom det er ømt, så har man ugesamtaler, ”så lang tid man bor på Familiegaarden”, for det ”hører med [...] i programmet”, ”sådan er det”, og det har ikke nødvendigvis ”noget med det andet at gøre”. Dette mener teamet imidlertid ikke:

MEDARBEJDER J: Nej, men det [medarbejder F], det du siger, det er også at kaste det ind i en ugesnak, det er jo ikke bare en snak, altså en ugesnak, det er jo ikke bare en snak...

MEDARBEJDER F: Nn...

MEDARBEJDER J: ...det er jo også en involvering, og at kaste det ind i den ring...

MEDARBEJDER M: Hvad tænker du på, altså kaste ind?

MEDARBEJDER J: Kontakten f.eks.

MEDARBEJDER M: Nå ja.

MEDARBEJDER J: Man vil da passe på sig selv, det ville jeg da også gøre. Det ville jeg da.

(Bilag B, paragraf 172-178).

Det grundlæggende problem er således et problem med ”involvering”. *Det virkeligt ømme er, at medarbejderne har mistet troen på, at de kan involvere sig*. Nogle af medarbejderne mener imidlertid, at ”konklusionen var faktisk”, at man må starte op på et nyt grundlag, og at forældrene har sagt ja til det. Selvom man ikke tror på det, så *skal* man tro på det og forsat gøre noget, også selv om man ikke kan få ”den dybe kontakt med dem og kan flytte en helt masse ting”. Målet kan være, at forældrene ”retter ind” og ”bor på Familiegaarden på samme måde som andre”. Kun sådan kan man måske ”forvente”, at de ”begynder at høre efter”, og så må man se, ”hvor langt det rækker”. Teamet siger, at ”det kan så godt være det, vi aftaler”.

Familiegaarden kan således ikke enes om og i så fald på hvilken måde, hjælp er mulig, og ovenstående viser også, at der er tærskler for kommunikation: diskussionen viser *umuligheden af at kommunikere om, at man ikke ved om det er muligt eller umuligt at hjælpe*. Man må gøre noget. Det man kan enes om, er at det er ”ikke sikkert, at de [forældrene] er i stand til at have den kontakt”, og at ”man skal videre”, selv om det er svært at se en god løsning.⁶⁴⁶ Dette eliminerer imidlertid ikke, at *nogle* af medarbejderne har en tvivl. *Det er svært at se nogen form for hjælp som hjælpsom*. Derfor bliver sammenhængen mellem kommunikation og handling kontingent. Det ”kan så godt være det, vi aftaler” siger man, men gør man det, man siger?

⁶⁴⁶ Bilag B, paragraf 40-192.

Dette viser sig i løbet af den kommende uge. Her får systemet, som følge af skuffede forventninger, *svært ved at træffe bindende beslutninger.*

At gå som katten om den varme grød

I løbet af ugen har en af de medarbejdere, der mener, at hjælp er en mulighed, en samtale med forældrene. Medarbejderen udtrykker forståelse for, at forældrene har haft det hårdt pga. ”kampen” men understreger, at det er ”frivilligt”, at de er på Familiegaarden, og at det ”drejer sig om at gøre det bedst mulige for barnet” uden at ”slås”. Medarbejderen siger, at forældrene skal samarbejde. Det accepteres ikke, at nogle medarbejdere ”fryses ud”, mens andre er i ”kridthuset”, eller at de laver ”alliancer med de øvrige beboere” og ”smitter” med negativitet. Forældrene er ”indstillet på at samarbejde” og vil genoprette ”den gensidige forståelse” med teamet.⁶⁴⁷

Samtidig diskuterer *de andre* medarbejdere, om Marte Meo er hensigtsmæssigt. Forældrene vil gerne lave Marte Meo, fordi det ”går på det positive”, men medarbejderne mister ”energi”, fordi ”hvis man ikke vil arbejde med hele huset, så dur Marte Meo ikke”. Fordi det hele står så ”usikkert”, og kommunen ikke har meldt tilbage, synes medarbejderne, at de ”løber 100 km bagefter”, og det vil de ikke være med til. *Slet ikke efter det ”der skete” i sidste uge, hvor forældrene var ”synligt” berusede.* Medarbejderne oplever, at det er ”som at gå som katten om den varme grød”. Det ”at gå ind og røre”, ”det tør man næsten ikke”. Medarbejderne beslutter derfor, at der ikke skal laves Marte Meo den dag. Til forældrene vil man sige, ”at man lige skal tænke og se, hvad der skal ske”. *Man indskrænker med andre ord hjælp yderligere.* Samtidig søger man alternative begrundelser for hjælp.

En medarbejder introducerer det perspektiv, at moderen ”virkelig” er mere ”syg”, end man skulle tro. Hun har måske har et psykiatrisk problem. Der introduceres også et tema, der drejer sig om ”ærlighed” overfor faderen. Medarbejderne kan godt ”tro på”, at han kan lære noget, men kan man bede ham om at ”vælge” mellem moderen og barnet? ”Kan man sige til ham: vi tror du kan, men ikke når din kone er der?”. Medarbejderne har et ”gæt”, der går på, at faderen måske ved det og måske er ved at ”tage afstand” fra moderen. De mener, at hans adfærd er ”et råb om hjælp” og ser ”tegn” på, at han ved, at der er ”noget galt”. Det gør moderen imidlertid ikke. Hun giver medarbejderne ”skylden” for alt.⁶⁴⁸ På den måde dannes der en latent alliance med faderen og et latent billede af moderen som psykisk afvigende. *Det lille ’gæt’ forklarer på den ene side, hvorfor man ikke hjælper. På den anden side er det et forsøg på at generere en iagttagelse, der måske kan bidrage til at gøre hjælpen meningsfuld. Dette gæt skaber et mere positivt forandringsperspektiv på faderen men bidrager også til, at det negative forandringsperspektiv på moderen forstærkes. Moderen sætter alt over styr, ikke fordi hun er ond, men syg. Hendes problem består ikke blot i, at hun ikke vil. Hun evner det faktisk ikke. Det er ikke blevet bedre, men det kan måske blive det for faderen.* Dette gæt afprøves på næste personalemøde.

Kan man fjerne ”den lille drøm”?

En medarbejder introducerer den mulighed, at faderen har forandret sig og giver et eksempel. Medarbejderen vurderer, at faderen har brug for ”frirum” fra moderen og bruger mange ”kræfter” på ”at passe på hende”. Han kan ikke ”få lov til at arbejde for at være far”. Medar-

⁶⁴⁷ Bilag Familie 4 paragraf 1257-1273.

⁶⁴⁸ Bilag C, paragraf 29-37.

bejderen mener, at der er noget, ved faderen, der er ”stærkt”, *men handler det om at han ”bedst kan kontrollere [...] billedet” eller er det et udtryk for ”noget omsorg”? Er det et udtryk for iscenesatte eller ægte stærke følelser?*

Herefter følger en interessant diskussion, der viser, at forandring er noget, der produceres og som også er forbundet med risiko. Medarbejderne diskuterer, hvad der kan ske, hvis man fortæller at faderen kan noget, moderen ikke kan. Sætter man så faderen i et dilemma? Hvis han erkender, at han har noget ”ekstraarbejde” i forhold til barnet, så siger han faktisk ja til, at de begge har begået ”overgreb” tidligere. Bør og kan man tage forældrenes ”livsløgn” fra dem, hvis det er ”valget mellem [fjorden] og livsløgnet”? Kan man fjerne ”den lille drøm”? Medarbejderne er ”ualmindeligt bekymret” for, om moderen er så skrøbelig, at hun kan finde på at begå selvmord. *Lige så angst moderen er, lige så bekymrede er medarbejderne.* Det, de bekymrer sig for, er om de er i stand til at forudsige og behandle virkningerne af egen hjælp. *Det usikre består i problemet med at forudsige psykisk og handlingsmæssig kompleksitet.*

Bekymringen søges håndteret på forskellige måder. *For det første kognitivt.* Medarbejderne diskuterer, *hvorfor* faderen ikke giver udtryk for bekymring og vurderer, at det er en ”underlig” reaktion. De *forklarer* det med, at han har brug for en ”facade”. Medarbejderne vurderer også, at selvom moderen er skrøbelig, så er det ”næsten umuligt at få hende til at arbejde” og ”holde sig i egne sko”. Det er umuligt at være i en kontakt med hende, uden at der er ”bevisførelse og argumenteren og ditten og datten og dutten”. Det ”fylder det hele”, og hun ”cykler bare der ud af”, når man lige troede, at man var ”ved at være inde ved et eller andet”. Man kan ikke flytte noget ”inde i hende selv”. Det er ikke fordi, hun er ond; hun kan ikke ”gøre for det”. Forklaringen er, at hun ”ånder igennem det” med at bagtale andre. ”Det er næring” for hende. Det har professionelle også sagt tidligere, så ”selvfølgelig kan hun ikke lade være”. Herefter diskuteres det, om det er muligt at få mor til at stoppe med bagtaleri, hvilke konsekvenser et pres på mor vil medføre, og om det overhovedet vil nytte noget. Teamet mener, at det ikke er ”noget, der ændrer på [hendes] måde at fungere på”. Man kan ikke forandre noget ”inden i” mor, fordi det, hun gør, er ”hendes overlevelse” og ”personlighedsmæssige skade”, og det er helt ”massivt” nu, fordi hun er ”pillet fuldstændigt fra hinanden”. Medarbejderne når også frem til, at selvom faderen måske kan ændres, er familien så fastlåst, at det er svært. Desuden er det ikke ”realistisk”, at faderen kan være den, ”der har ressourcerne” og være ”fuldtids hjemmegående”, fordi det forventes, at han skal have et arbejde, og moderen skal klare ”resten”. Medarbejderne må konkludere, at de ikke kan komme videre før kommunen har truffet en beslutning. Det besluttet, at man *ikke* snakker med forældrene om ovenstående. Det besluttet også, at *fordi* Marte Meo er omfattende (trods indskrænket), skal forældrene ikke altid have ”værksted”. Endelig besluttet det, at barnet skal afleveres i børnehave alligevel.⁶⁴⁹ *Der anvendes således forklaringer som begrundelse for at hjælpen yderligere indskrænkes.*

Det lille gæt, der kunne gøre hjælpen meningsfuld, overskygges af Familiegaardens bekymring. Bekymringen omformuleres til en ”hypotese” om, at man ikke kan gøre noget, fordi *forældrene* har behov for en ”drøm”.⁶⁵⁰ *På den måde undgår man at kommunikere om umuligheden af at kommunikere om, at man ikke ved om det er muligt eller umuligt at hjælpe. Således bevarer medarbejderne også en lille drøm om, at man hjælper ved ikke at hjælpe.* Man gør det af hensyn til forældrene. Men man gør det også af hensyn til risikoen for, at man træf-

⁶⁴⁹ Bilag D, paragraf 560-775.

⁶⁵⁰ Bilag D, paragraf 622.

fer en beslutning, man ikke kan forudsige og håndtere de psykiske (følelsesmæssige) og handlingsmæssige konsekvenser af. Muligheden for forandring kommer ikke til udfoldelse. Dette forøger afmagten.

At være i et vakuum

I løbet af ugen afholdes der arbejds møde med sagsbehandleren. Det fremgår, at sagsbehandleren allerede nu går ud fra, at barnet skal anbringes, men det skal vedkommende selv fortælle forældrene senere. Derimod får forældrene nu at vide, at de ikke må tage hjem hver weekend.

Medarbejderne oplever nu, at der er skabt en ”skjult dagsorden”. På trods heraf må medarbejderne finde ud af, hvad de skal gøre i forældretræningen. De beslutter igen, at de ikke vil lave Marte Meo. Det er ikke hensigtsmæssigt. Der er ikke noget ”ping pong” mellem forældre og barn og ingen ”glæde”. Der kan være glæde, ”men hvor tit sker det?”. Øjeblikket af glæde er ikke et udtryk for en forandring, der er stabil nok for barnet.⁶⁵¹ *Der er ingen tvivl om, at medarbejderne heller ikke oplever den store glæde. Kærligheden er ikke mere et arbejds punkt.*

Måske er det derfor, at Familiegaarden ikke tillægger det betydning, at forældrene er i ”godt humør” i løbet af ugen. Af observationsnotaterne fremgår det, at faderen ”opmuntrer barnet”, at moderen skaber ”et godt rum for alle børnene” og er ”vedholdende, i god kontakt” på en måde, der ”positivt smitter andre beboere”, selvom hun indimellem glemmer barnet i det praktiske. Derimod bemærkes det, at moderen fortæller, at barnet har fået kodimagnyler tidligere, og at hun har en ringe øjenkontakt til barnet. Dette fremgår af den næste uges samtale.

Her snakker teamet med forældrene om ”kontakt” og om at have et ”fælles billede”. Teamet mener, at forældrene har et billede, der handler om, at de har ”kærlighed til barnet” og vil ”videre og væk fra fortiden”. Familiegaarden har ”et andet billede”. Familiegaardens billede er ”sagens oplysninger og beskrivelser”. Teamet vurderer, at faderen til dels kan se Familiegaardens billede, men det kan moderen ikke. De råder mor til at ”holde egen energi hos sig selv”. Hun skal ikke ”passe andre børn”, og de anbefaler, at barnet må få 1 kodimagnyl. Der sker således en negation af det positive. Teamet når desuden til den ”konklusion”, at ”endnu engang” må de ”konstatere, at forældre vælger, hvor barnet skal sove, at de ikke vil mig men, at jeg kommer til at løbe efter dem”.⁶⁵² *Medarbejderne er udmattede.*

På næste familietræningsmøde, vurderer medarbejderne, at barnet ikke virker glad. De vurderer, at barnet er en ”særlig pige”, måske fordi hun har ”to forældre, hun skal forholde sig til”. Hun virker ikke, som om hun ”relaterer sig” til nogen. Hun har en ”tung grundstemning”, er ikke ”alderssvarende”, ”fysisk skrøbelig” og har svært ved at forholde sig til flere ting ad gangen. Medarbejderne vurderer, at det skyldes, at barnet har haft en ”barsk start på livet”, og de er i tvivl om, hvorvidt barnet er rask eller er blevet skadet. Medarbejderne diskuterer stadig, om faderen kan lære noget. De beslutter, at sagen igen skal på personalemødet⁶⁵³.

Det sker imidlertid *ikke*, fordi der er status på tavlen vedr. en anden familie. Derfor går der endnu en uge. I løbet af denne uge vurderer medarbejderne, at der ikke sker nogen forandring. I stedet har de en oplevelse af at ”gå som katten om den varme grød”. ”Hvad venter vi på?”, spørger de. De oplever, at det er som om, de går og venter på et ”gennembrud” i kontakten,

⁶⁵¹ Bilag F, paragraf 15-17.

⁶⁵² Bilag Familie 4 1278-1305, 1327-1336.

⁶⁵³ Bilag J paragraf 14-16.

men der sker ikke noget. De føler ”afmagt” og oplever, at det ikke mere er ”ordentligt”: ”selvom det er reelt nok med opbevaring”, og det ikke er at ”snyde”, så har man en ”viden” om familien, som gør, at det ikke føles ”ordentligt”. De har brug for at ”kalde det, hvad det er”. *Det man har brug for at sige er, at det allerede nu er besluttet, at man ikke kan hjælpe både forældrene og barnet på en gang.* Medarbejderne mener her, at én ting er det ”ydre”, f.eks. kommunen, en anden ting er ”huset”, dets ”fælleshed”, og hvad man gør, når man går med en viden. Sådant som det er nu, føler man sig ”ladt alene”, fordi man lader som om, at ”ingenting er hændt”. Det er for ”opslidende” hele tiden at skulle undgå noget, *fordi* man er ”magtesløs i forhold til at have noget at byde ind med i forhold til familien”. Det er ikke særligt ”rart”, og derfor skal der en ”fælles snak” til igen. Lige nu er man i et ”vakuum”.⁶⁵⁴

Det underlige er, at det er ligesom om, det var det vi forventede...

Det, at det hele er ”lidt fastlåst”, tages derfor op på personalemødet igen. ”Formelt” set kan man godt handle, fordi kommunen accepterer, at man ikke kan lave en omsorgsevnevurdering. Kommunen accepterer, at formålet med opholdet er ændret, og at man kun kan lave beskrivelser men ikke en vurdering af udviklingsmuligheder.

I det efterfølgende diskussion aflives endeligt den lille drøm om at kunne hjælpe. *Der introduceres et samlet negativt forandringsperspektiv på forældrene for ”Fundamentalt” set, og når det ”kommer til stykket, er faderen ligeså fokuseret på ”bevis” som moderen, og derfor ”bruger” de hjælpen forkert.* Heller ikke faderen kan forandre sig. Hvis man vælger at stoppe Marte Meo, står Familiegaarden imidlertid i et dilemma. Teamet bekymrer sig for, om forældrene kan bruge det som et bevis på, at medarbejderne ”åbenbart ikke” har kunnet ”lære dem det”. Nogle af medarbejderne mener dog, at Marte Meo kan bruges til at få *barnet* ”forstørret”, og at det kan nytte, hvad enten forældrene skal være ”hel eller deltidsforældre”. Men teamet er uenige. Der udspiller sig en skarp debat om, hvorvidt man har beviser på (dvs. konkrete observationer), om forældrene tænker i beviser:

MEDARBEJDER C: Men sådan er deres tankegang jo - ikke. [at de tænker i bevisførelse]

MEDARBEJDER K: Men det er vores tankegang vi drøfter nu, ikke...

MEDARBEJDER C: Jo.

MEDARBEJDER K: ... altså er der en mening, en mening, og det synes jeg nok der er.

[stilhed]

MEDARBEJDER C: Ja, men det er bare som om, det er med to forskellige overskrifter.

MEDARBEJDER K: Ja, men det er jo ikke så meget anderledes [...] Der er Marte Meo jo ikke anderledes end at forsæt forsøge, at få en kontakt og en forståelse. Synes du det [medarbejder C]?

[stilhed]

MEDARBEJDER C: Jeg, jeg synes bare, at der, der er en dagsorden, som de jo ikke ved, og som også smitter af på Marte Meo.

MEDARBEJDER K: Altså, vi har hørt noget sagt i [kommune], men... men de har jo ikke haft nogen dommere og pædagogisk konsulent inde på det tidspunkt. Altså, der er jo ikke nogen, der kan sige noget 100 pct.. Vi har hørt, hvad der blev sagt på mødet.

MEDARBEJDER C: Hm.

[stilhed]

MEDARBEJDER C: Jeg synes bare, at det er med det og med dem som alt andet, at det bliver inddraget som... som noget andet?

⁶⁵⁴ Bilag M, paragraf 9, 27-31.

MEDARBEJDER K: Men synes du det gør det? Jeg, jeg har ikke hørt at de, og jeg har heller ikke selv set i observationerne, at de selv siger: *Om mandagen går det godt sammen med [medarbejder C]. Hun forstår og vil gøre det godt.* Det har jeg ikke set i observationerne. (Bilag N, paragraf 103-116).

Medarbejderne bliver bedt om at komme med noget ”konkret”, forældrene ikke kan tage imod, så man har noget, man ”kan præsentere for dem”. Medarbejderne forklarer, at det er fysioterapeutens anbefalinger, råd om kost, at de ikke deltager i eller nedprioriterer husets aktiviteter, og så er det også reaktioner, hvor der ikke umiddelbart er ”noget at sætte fingeren på”, men som er sådan ”hvad vil du os”-”agtigt”. *Dette drejer sig om, at forældrene ikke lever op til forventningerne om en bæredygtig kontakt. De vil ikke have hjælp.* Derfor er det ”så svært at samarbejde med dem om det samme”. Medarbejderne forklarer det med, at det er fordi forældrene har ”deres skjulte dagsorden”, ”der styrer dem hele tiden i deres dag her, i alle de valg, de træffer”.

Den forholdsvis skarpe diskussion afføder en snak om, hvem der har samtaler med familien hvornår, om hvad, og hvem der ved, at det sker. Snakken har en personlig karakter, fordi det drejer sig om, hvem der har kontakt til familien, og hvad man har belæg for at sige, at man ser. Dét, at en af medarbejderne har haft en samtale med forældrene, som teamet ikke har været involveret i, problematiseres (jf. afsnit ”At gå som katten om den varme grød”). Medarbejderen begrundet det med, at ”hvis jeg kan få en åbning i forhold til nogle ting, så synes jeg da, at det må være det så”. Det mener teamet ikke: *Der er ikke nogen åbning, fordi ”det her er jo ikke noget nyt vel”, ”det er jo det, vi for lang tid siden har konstateret”. På dette tidspunkt bliver selve det at tale om en mulig forandring til en mulig kritik af, at medarbejderne har taget fejl, når de vurderer, at familien ikke kan flytte sig og mødes derfor af et forsvar, hvor evnen til at bevise, at man har gjort det man kunne og baseret sine vurderinger på konkrete hændelser bliver centralt. Derfor siger en medarbejder:*

MEDARBEJDER F: [...]og det er jo ikke fordi at jeg ikke har taget fat i de eksempler, som du vel også har...

MEDARBEJDER M: Nej, nej.

MEDARBEJDER F: ... men vi kan bare... i observationerne se, at det fortsætter...

MEDARBEJDER M: Ja.

MEDARBEJDER F: ...ikke også, og det der er underligt i det, det er måske også et eller andet sted det, vi forventer. I hvert fald har vi konstateret det for lang tid siden og vi kan godt blive ved med at...

MEDARBEJDER M: Jeg forstår bare ikke, hvorfor de gør det.

MEDARBEJDER F: Jamen nej.

MEDARBEJDER M: Hvorfor de fortsætter det der.

MEDARBEJDER K: Jamen, de har simpelthen ikke accepteret grundlaget for at være her.

MEDARBEJDER F: Det er jo det...

MEDARBEJDER K: ...At [forælder 1], hun har børn selv og undskyld og de kan jo godt de ting. Det er jo en dum kommune, der påstår, at de ikke...

MEDARBEJDER J: Så dybest set, så er det jo bevisførelse...

MEDARBEJDER M: [uf]

MEDARBEJDER K: Ja. (Bilag N, paragraf 168-179).

På dette tidspunkt er afmagten så stor, at bevisførelsen er flyttet ind i medarbejdergruppen, som en kamp om at bevise evne til kontakt. Det hele er blevet sådan ”Der-kan-du-selv-se-agtigt”. Men hvordan kan det være, at det er så ”underligt”, at virkeligheden ”måske også et eller andet sted” er ”det vi forventer”? (jf. ovenstående citat).

Forældrenes manglende evne til at leve op til forventningen om en bæredygtig kontakt, og Familiegaardens manglende evne til at hjælpe, når denne forventning skuffes peger på, at forudsætningen for forandringsprocesser kan relateres til Familiegaardens programmer og værdier. *At Familiegaarden ikke har et komplekst program for, på hvilken måde man etablerer kontakt kombineret med det tilfælde, hvor end ikke værdier som normative forventninger kan kompensere for problemet med at etablere kontakt, gør systemet ude af stand til at hjælpe. Det betyder ikke, at familien ikke reelt er problematisk. Men det betyder, at Familiegaarden har svært ved at håndtere forældrenes adfærd. Familien har udfordret Familiegaardens grænser for hjælp.* Dette har fået konsekvenser. For det første har det ført til en gradvis indskrænkning af hjælp og en negation af egne programmer og værdier. For det andet har det betydet, at det er blevet umuligt at holde ”glæden”, både for familien og for medarbejderne:

MEDARBEJDER F: Et eksempel. Jeg kan godt give et eksempel søndag aften og der skal virkelig arbejdes for at have...en kontakt med [barnet] og det er ikke altid, det lykkes, men det lykkes faktisk, og hun ville gerne mig. Og hun står på mine fødder, det er sådan en leg, vi har leget før, og så skal jeg gå. Og hun klukler, og det er godt. Så vælter [forælder 1] bare ind over og...og siger: *[barn] kan du vise [medarbejder F] at du kan gå baglæns? Du skal også gå baglæns*, siger hun så til mig. Og jeg går med i det, og vi går baglæns og det er stadigvæk sjovt. Så siger hun til mig: *Kan du selv se, hun kan gå baglæns. Ja*, siger jeg, det kan jeg. *Ja, men det siger de nede i børnehaven, at hun ikke kan...* og, og det er sådan enkeltstående eksempel, men sådan er der faktisk meget, der, der uden at man opdager det, bliver til: Der-kan-du-selv-se-agtigt.

MEDARBEJDER J: Og hvor man kan sige, at det er lige præcist det, vi har snakket med [forældre] om, at de skal dyrke noget mere, det er glæde...

MEDARBEJDER F: ...ja, og det at være. Og det er ikke at træne og alt det der. Det er ikke så vigtigt, for det kommer ind der, hvor [barnet] får sin støtte, ikke også. Selvfølgelig er det godt nok at være opmærksom som forælder, men at det ikke skal være den overordnede dagsorden hele tiden. [stilhed](Bilag N, paragraf 182-185).

Spørgsmålet er, hvordan kan glæden holdes?

Kan barnet være et ”højere formål”?

Nogle medarbejdere mener, at Marte Meo skal genoptages, fordi der faktisk er ”et højere formål”, nemlig at *barnet ”skal have det godt”*. *Kan barnet begrunde hjælpen? Kan medarbejderne ”finde mening i det” underforstået, at hjælpe med henblik på at sikre barnets bedste?* Det tager lang tid at nå frem til, at man godt kan det, men det er ikke uden tvivl. Vejen dertil fører (tilbage) over en lang diskussion over følgende temaer: Hvad det er for en ”pakke” man skal tilbyde barnet? Er Marte Meo er hensigtsmæssig eller ej og på hvilken måde? Har medarbejderne talt med forældrene om, at man ”ser en forskel” på dem og er det hensigtsmæssigt? Kan man betragte mor som skrøbelig og anvende det til at introducere det, at hun har været psykisk syg?

Medarbejderne snakker om, at ”det slidsomme [for forældrene], det ligger jo i at være i noget, som de ikke helt sikkert er enige om” og derfor har brug for at ”holde sammen”. Men det er nu også ”slidsomt” for medarbejderne.⁶⁵⁵ *På samme måde, som at familien har svært ved at holde glæden, så er det også utroligt slidsomt for medarbejderne at holde glæden, dvs. at se barnet som ”et højere formål”*. På den måde er Familiegaarden i samme båd som familien. Medarbejderne tvivler også, og de er heller ikke enige. Konflikten er blevet så parasitær, at

⁶⁵⁵ Bilag N, paragraf 233-363.

end ikke barnet som medie kan overtrumfe det slidsomme i at være i en situation, hvor den primære forskel er os/dem. Derfor må processen afsluttes.

Processen skal afsluttes

Der kommer en udtalelse fra en fysioterapeut. Fysioterapeuten vurderer, at barnet har gennemgået en ”vældig positiv sansemotorisk udvikling”. Man skal nu fokusere mere ”på glæden i hendes leg og dialog med andre børn og voksne end at hænge sig for meget i en scoret alder”. Fysioterapeuten anbefaler aktiviteter, øvelser og lege.⁶⁵⁶ *Det er imidlertid ikke barnet, som medarbejderne har opmærksomheden rettet imod.* Noget andet skal afklares først.

Det, der *måske* blev besluttet på sidste personalemøde, skal på personalemødet igen. På familietræningsmøde taler medarbejderne om, at beslutningen ikke var ”fyldestgørende”. En medarbejder siger: ”Jeg ved ikke om der sker noget i det rum der” – underforstået personalemødet. Muligheden for at hjælpe med udgangspunkt i barnet diskuteres, men man må først ”finde ud af, hvad det er for en ”pakke”, de får, og hvad ”indholdet af den pakke er”.⁶⁵⁷

Familien diskuteres derfor igen på personalemødet. Teamet er ”simpelthen” ”forvirrede”. De starter med at ridse sagens forløb op med udgangspunkt i den ændrede opgave, og går derefter over til at begrunde, hvorfor de mener, der stadigvæk er et problem. *Der er stadigvæk ikke sket nogen forandring.* Muligheden for at hjælpe er ”passeret”, og derfor føles det ”forkert”, hvis man gør noget, der ligner hjælp. En anden ting er, at medarbejderne har ”brug for” at få styr på de ting, der sker. Der er så ”mange kokke, der rører i gryden og det er simpelthen ikke til at finde ud af”. Dertil kommer, at sagsbehandlere er så langsom til at få formidlet dagsordenen, og nærmest virker som om, vedkommende har ”glemte” familien.

Medarbejderne bliver enige om, at det er vigtigt at ”have et fælles fodslag overfor tingene”, og at ”lande på en enighed om, hvad vi gør”. Man bliver enige om, at det ”lyder” ikke som om, det var en ”rigtig beslutning”, der blev truffet på sidste møde. FamiliEGAARDEN beslutter nu, at man ikke skal snakke med forældrene om deres indbyrdes forskelle. Medarbejderne tør det ikke. Beslutningen kan ændres: ”Så har man prøvet tanken af”. Det samme gælder beslutningen om at lave Marte Meo og ugesnak. Man diskuterer forskellige måder, hvorpå man kan gennemføre hjælpen, men ingen vinder tilslutning.

Den egentlige problematik er det spørgsmål, som teamet rejser: ”Altså hvor fører det her hen. Hvad er det vi gør, og hvorfor gør vi det?”. *Man mangler en begrundelse for egen hjælp, og har svært ved at se sig selv som et system, der handler af gode grunde.* Teamet siger f.eks. at man ville ”ønske at der var noget hjælp at hente” i forhold til moderen. Måske noget ”undervisning” til faderen om, hvordan det er ”at leve sammen med en psykisk syg” (første gang hun kaldes det). Moderen har en ”personlighed” der fylder og så mange ”vanskeligheder”. Teamet mener, at det bliver ”mere og mere tydeligt”, at det ville være det bedste, *men det føler FamiliEGAARDEN sig heller ikke ”kvalificerede til”.* *De kan heller ikke gennemskue mor. Ikke desto mindre er man ikke i ”tvivl om”, at det er ”skadeligt” for barnet.*

Medarbejderne beslutter, at man nu skal begynde at ”beskrive tingene”. De skal lave ”observationer” af barnet og have dem klar, så kommunen ikke kan ”trække den ud længere”. De bliver endelig enige om, at de godt kan lave pædagogiske observationer og holde problemsi-

⁶⁵⁶ Bilag Familie 4 paragraf 1307-1323.

⁶⁵⁷ Bilag Q paragraf 22-28, 35.

den ”i kog”: det, at de i ”lang tid” har været enige om at ”spontanitet og glæde” er deres ”arbejds punkt”. Dette giver en ny ”energi”. Udfra det perspektiv, at *det nu handler om kærlighed og omsorg til barnet*, kan man komme videre.

Medarbejderne snakker om, hvordan de får det ”præsenteret” for forældrene, at der ikke mere skal laves Marte Meo. De bliver enige om, at det må gøres sådan, at *det bliver ”et led” i det med at forældrene og medarbejderne ikke kan få et fælles billede af barnet*. Medarbejderne mener ikke, at de kan gøre mere. De kan lave en beskrivelse af de mønstre, familien har til kommunen, men Familiegaarden er ikke en ”specialinstitution”, der kan ”få banket så kraftigt på, så den anden bryder sammen og kan samle hende op”. Det er institutionen ”slet ikke beregnet på”, men man kan skrive, at det er det, der ”skal til” i fremtiden. Og så holde fast i hovedopgaven, der består i *”Det samme igen, det samme igen, det samme igen, uge efter uge i samtalen”* nemlig at ”fastholde” familien på, at der er ”problemer”.

En lang diskussion ender. Medarbejderne når endelig frem til, at de er ”oppe imod at fortsætte en proces, som vi egentligt har afsluttet”. Beslutningen er ”bedre end sidst”, fordi der blev det sådan ”noget med at være bedst til at have kontakt”. De mener godt de kan finde ud af det nu.⁶⁵⁸ Det kan de fordi, egne forventninger til en bæredygtig kontakt ikke mere trues.

Når tiden bare skal gå...

Op til de kommende feriedage bemærker Familiegaarden, at forældrene er ”frustrerede”. De stiller spørgsmål ved, om det her er ”udslusning” og er rasende og kede af, at de ikke kan komme hjem. De truer med at gå til medierne: ”ingen skal tage barnet”. Medarbejderne vurderer, at ”der er stærke kræfter og kampånd”.⁶⁵⁹

Men medarbejderne har nu også kampånd. Næste gang medarbejderne snakker om familien, er der en anderledes lethed over snakken. En medarbejder fremlægger, hvad der er sket i feriedagene: ”hold godt fast I bordkanten, vi starter nu...”. Under feriedagene, hvor der har været vikarer, har der været problemer med familien vedrørende antabus, men familien har i øvrigt ”opført sig ordentligt”. Medarbejderne vil ikke mere diskutere, om forældrene snyder med antabussen. ”De kan snyde os på så mange måder”, ”det er værst for dem selv I princippet”. Spørgsmålet er, om det er værd, at de skal på antabus, ”når de ikke vil have det”. Der opstår en kort diskussion, der drejer sig om, *hvorvidt man kan ”give plads til at de i givet fald kan forbedre sig”*. Medarbejderne ser hændelserne i feriedagene som eksempler på, at familien ignorerer alt. Desuden så er det jo sådan nu, at ”det går jo stærkt”.⁶⁶⁰ Der er nemlig kommet brev af kommunen. Her fremgår det, at statusmødet afholdes i begyndelsen af næste måned.⁶⁶¹ Dette perspektiv fastholdes i den følgende uge. Medarbejderne vurderer, at familien er som om, ”de bare skal have tiden til at gå”. Men det skal medarbejderne også.⁶⁶² Men hen imod hvad? I den sidste tid konstrueres et særligt billede af mor, og barnet kommer endelig til syne. Dette billede er et element i konstruktionen af, *at det ikke er blevet bedre, og det kan ikke blive det i fremtiden*.

⁶⁵⁸ Bilag R, paragraf 26-457.

⁶⁵⁹ Bilag Familie 4 paragraf 1348-1355.

⁶⁶⁰ Bilag S, paragraf 48-153.

⁶⁶¹ Bilag Familie 4, paragraf 1325.

⁶⁶² Bilag U, paragraf 15, 29.

Mor er syg

På personalemødet diskuteres det, om der har været noget sladder fra moderens side i weekenden. Det ved man ikke helt ”konkret”. Forældrene giver udtryk for, at det er gået godt. Selvom sladdereren ikke er konkret, så *formoder* teamet, at den er der, fordi det er ”svært” at vide noget konkret ud fra moderens udsagn. Det skyldes hendes ”hoved”, og hendes ”måde at fungere på”. Hun ved ikke selv, hvad hun gør. Nogle medarbejdere mener, at man må kunne sige, ”hvad det er”, hun konkret gør. Her bliver det betydningsfuldt, at nogle af de andre forældre har sagt, at moderen vil have medarbejderne ”ned med nakken”, at der er ”ingen, der får deres børn hjem”, at man ikke kan ”stole” på Familiegaarden, og at ”systemet vil ikke noget godt”. Medarbejderne vil ikke nævne navne, ”for beboerne skal jo nok kunne sige noget, uden at det skal” videre. De vil ikke sladre, men vurderer *på baggrund af sladder*, at moderen ikke selv ved, hvad hun siger. Denne produktion af fantasier skyldes ikke, at Familiegaarden vil have moderen ned med nakken. Den skyldes, at medarbejderne virkelig er ”bange” for, hvad mor kan finde på at gøre ved sig selv. De har en ”grim fornemmelse”. Da de nu har besluttet, at de ikke kan hjælpe, kommer bekymringen og oplevelsen af inkompetence i forhold til mors psykiske tilstand til syne. Dette er en bekymring for, *at man ikke kan se og derfor heller ikke afværge risici relateret til psykisk og handlingsmæssig kompleksitet*. Medarbejderne er enige om, at de selv godt kunne bruge lidt psykiatrisk vejledning. At man ikke har søgt vejledning forklares med, at det er svært, når *forældrene* ikke kan se, at der er ”psykiatri i det”. Men medarbejderne ved heller ikke, hvem moderen er. *Hun er uforudsigelig for systemet*. Risikoen for, at medarbejderne af den grund ikke kan afværge en potentiel fare, giver anledning til at der laves sjov. Der fortælles historier om selvmordstrusler. Pointen i disse er, at folk der truer med at begå selvmord ikke altid virkelig begår selvmord, og i den sammenhæng er trusler noget, man kan blive gal over. Man beslutter imidlertid, at man nu vil søge noget vejledning og et check på, hvad det er for noget medicin, moderen får, og så skal man til møde med kommunen i næste uge. Efter dette møde - ”bagefter” – kan man så forestille sig, at moderen har brug for ekstra støtte. *Nu har hun måske brug for hjælp*.

Hvordan går det egentligt med barnet?

Snakken ender til sidst ved barnet. Medarbejderne vurderer, at barnet er blevet ”mere opsøgende”. Der er sket en forandring fra før, hvor det ”har været [forældrene] hun meget har været opmærksom på”. *Der sker en negation af, at Familiegaarden også har haft mest opmærksomhed på forældrene*. Medarbejderne bliver enige om, at det nu går ”fremad” for barnet. Barnet ”tør flere ting” og er blevet bedre til at gå, men det er ”stadigvæk” sådan ”en lille smule stramt”. På den ene side kan hun ”fordybe sig i al ting” og er ”interesseret i alt” og det er helt ”fantastisk”. Det er noget ”nyt”. Nogle medarbejdere mener imidlertid, at det er lidt bemærkelsesværdigt, at hun kan ”blive i noget. Det er som om, hun ikke kan komme ud af det”. Det udløser en bemærkning om, at hun måske har det fra mor.⁶⁶³ *Barnet er stadig et barn af to forældre*.

Billedet af forældrene er endnu ikke på plads, men man kan formode, at den sidste tid vil rumme en forfinelse af billedet af moderen som syg og af faderen som ude af stand til at lære. For faderen synes *stadig* i denne uge, at det hele er ”latterligt”, og at de ”aldrig får positive tilbagemeldinger”. Og medarbejderne vurderer, at han ”heller aldrig hører det”. Moderen ”ryster” stadig og er ”sårbar og skrøbelig”. Forældrene er ”anklagende og vrede overfor alle”.⁶⁶⁴

⁶⁶³ Bilag V, paragraf 441-644.

⁶⁶⁴ Bilag Familie 4, paragraf 1362-1371.

Men det gør ikke så meget for nu *for Familiegaarden*, for nu skal tiden bare gå, og medarbejderne kan efter lang tid fokusere på *barnet*.

Sammenfatning

Ovenstående analyse viser et tilfælde, *hvor det sociale arbejde bliver svært*. Det, der udløser det svære, er, at Familiegaardens forventninger til en bæredygtig kontakt skuffes. På Familiegaarden forsøges dette problem i første omgang søgt håndteret *kognitivt*. Man søger en forklaring på, hvorfor det er svært at etablere kontakt, og hvorfor forandring ikke sker. Dette signalerer læringsparathed. Imidlertid kan denne forklaring ikke umiddelbart danne grundlag for beslutninger: *Det ville fordre en omstilling til en forventning om, at mere kontakt ikke altid er en hjælp og at kontakt kan fungere på mange måder*. Dvs. at det ville fordre en refleksion over de begrænsninger, der er forbundet med egne programmatisk og værdibaserede forventninger til en bæredygtig kontakt i de tilfælde, hvor forældre ikke af sig selv, 'naturligt' eller 'spontan' udviser vilje til at have kontakt. På Familiegaarden betragtes kontakt i høj grad som noget følelsesmæssigt, der vedrører den enkelte medarbejders evne til at involvere sig, og man har ikke et komplekst program eller værdier, der angiver, hvordan man udøver kontakt. I det tilfælde, hvor det bliver svært umiddelbart at etablere en bæredygtig kontakt, producerer systemet strukturelle latenser: det bliver umuligt at kommunikere om, at man ikke ved, hvordan man skal hjælpe. I praksis betyder det, at det der regnes for ikke-hjælp (f.eks. mindre kontakt med forældrene) ikke kan begrunde hjælpen. Beskyttelsen af egne forventninger til, hvad der er god hjælp, får konsekvenser. For det første leder det til en skærpselse af konflikten mellem forældrene og 'systemet', der for Familiegaardens vedkommende resulterer i en kamp om at bevise hjælpens hjælpsomhed. *I denne konflikt bliver det svært at holde opmærksomheden på barnet*. Ligeledes produceres der en gensidig afmagtssituation, hvor hjælp bliver mere og mere usandsynlig. Det sker konkret ved, at hjælp indskrænkes. Det er det "ømmepunkt", der bevirker, at der går lang tid, hvor Familiegaarden ikke kan træffe en beslutning. I den proces søges forskellige muligheder for hjælp afprøvet. *På den måde forekommer der momenter af refleksion, men disse overskygges dog af bekymringen og således risikoen for at træffe en beslutning man ikke kan forudsige konsekvenserne af*. Refleksion udgrænses og hjælp indskrænkes. Først når det er besluttet, at familien *ikke* kan forandre sig, bliver det paradoksalt nok muligt for Familiegaarden at undersøge dens forudsætninger for at forandre sig f.eks. lære mere om mors psykiatriske forhold og således at reflektere over sin egen uvidenhed. Denne uvidenhed bliver imidlertid behandlet som forventet: Familien konstitueres i sidste ende som en familie, der er umulig i fremtiden, fordi det er forventeligt, at moderen har et psykiatrisk problem og er uforudsigelig, og at faderen ikke kan forandre sig *på trods af, at man ikke har undersøgt det og således ikke ved det*. Uforudsigeligheden bliver gjort forudsigelig gennem en tilskrivning af forventninger til moderen som person. På den måde skabes der relativ sikkerhed for, at fremtidige beslutninger vedrørende barnet er relativt pålidelige. Først derefter bliver det muligt at rette opmærksomheden på barnet og hjælpe. Spørgsmålet er nu ikke, om forældrene kan forandre sig, men om barnet kan. Risikoproblematikker vedrørende forældrenes psykiske og handlingsmæssig kompleksitet forskydes således til barnet som et barn, der potentielt har problemer i fremtiden. Man kan sige, at sandsynligheden for, at barnet ikke i fremtiden også er og ikke vil blive et risikobarn, er relativt usandsynlig. På den måde bidrager hjælpesystemer ikke blot til at hjælpe. De løser ikke blot sociale problemer. De håndterer dem, og i denne håndtering er der også en risiko for, at der sker en reproduktion af sociale problemer: forventning om, at sociale problemer vil opstå i fremtiden. Barnet er *stadig* barn af to forældre.

Analysen tjener ikke kun til at problematisere Familiegaardens forudsætninger for at løse sociale problemer. Den antyder netop, at dét, der sker, sker som følge af en generel forventning om, at det er muligt at forudsige og dokumentere psykisk og handlingsmæssig kompleksitet *kombineret* med en manglende refleksion over, på hvilken måde sociale systemer selv bidrager til at producere de risici, de selv iagttager. Risikoen for at begå fejl, at blive kritiseret for at man burde vide, det man ikke kunne vide, man ikke kunne vide, distribueres til Familiegaarden og i sidste ende til forældrene og barnet.

Af samme grund er det forkert at antage, at Familiegaarden ikke er refleksevene, fordi de i enkelt-situationer ikke reflekterer over egne begrænsninger. Der er netop tegn på, at Familiegaarden er læringsparat. *Det er netop iagttagelsen af risikoen for negation, der skaber negationer.* Negationen synes at få fart, når psykisk og handlingsmæssig kompleksitet ikke kan behandles inden for rammerne af systemets forventningsstrukturer, og når der er en risiko for, at dette bliver synligt. *Dette er ikke et problem, der kun kan relateres til Familiegaarden, men en generel problematik, der vedrører problemet med at forudsige psykisk og handlingsmæssig kompleksitet. En iagttagelse som det forventes, at Familiegaarden skal kunne levere.* Under disse forhold forskydes hjælpen til barnet til fremtiden. Kravet om hjælp og at demonstrere, at hjælpen er hjælpsom producerer paradoksal nok muligheden for, at forandringer bliver en højst usandsynlig sandsynlighed, der først kan realiseres i fremtiden. *Man kan sige, at iagttagelsen af risikoproblematikker kan bidrage til en negation af barnet i nutiden. Samtidig er det kun er i anvendelse af barnet som medie, at hjælpen kan begrundes som meningsfuld i nutiden.* Derfor bidrager denne forskydning heller ikke til, at Familiegaarden får mere magt som et system, der er i stand til at hjælpe. Tværtimod forøges både forældrenes og Familiegaardens afmagt. Her kan man se, at jo mere nervøse og bange forældrene er, des mere nervøse og bange bliver Familiegaarden. Des mere Familiegaarden bekymrer sig for risikoen for at træffe forkerte eller inkompetente beslutninger, der garanterer, at psykisk og handlingsmæssig kompleksitet ikke bliver en trussel for dem selv eller barnet, des mere risiko producerer de, for forældrene, sig selv og ikke mindst barnet. Af den grund kan man sige, at familien og Familiegaarden er i samme båd.

At det er psykisk og handlingsmæssig kompleksitet, der udgør den produktive kraft for sociale problemer, kommer i særlig grad til syne i næste case. Her skal vi se nærmere på, hvad der sker, når kærligheden bliver uforudsigelig. Her drejer problemet sig om, hvad man gør, hvis man *ikke* kan vurdere, om der sker en forandring, der gør det sandsynligt, at forælderen har lært hvad der regnes for barnets behov eller det modsatte, at forælderen ikke har lært noget.

At klarlægge om der er sket en positiv forandring, der potentielt er stabil i fremtiden og bygger på en læring hos forælderen er ikke nemt. Samtidig kan det ikke, *givet forventningen om at det er muligt*, ikke dækkes ind af *faktisk latens*. Derfor bliver det vigtigt, at vurderinger kan begrundes i faktiske handlinger. Hvis dette ikke er muligt, kan det give anledning til tvivl om, hvorvidt man har det rigtige billede. Her kommer risikoen for barnets følelsesmæssige skade, fejludvikling og utryghed ind i billedet på en måde, der sjældent falder til den positive side: Så ser det måske mere "tilforladeligt" ud, end det faktisk er.⁶⁶⁵ *Dvs. at risikokommunikationer aktiverer risikokommunikationer.* Det skal vi se på i den følge case.

⁶⁶⁵ Bilag K, paragraf 960.

“Those who live in the shadow get easily burnt”⁶⁶⁶

Da dataindsamlingen indledes, er det ca. 2 måneder siden, familien flyttede ind. Barnet er ca. 3 måneder. Familien består af mor og barn. Barnet er født med abstinenser, men forælderen har stoppet sit misbrug (jf. Bekymring 1). De første 2 måneder producerer Familiegaarden et ikke-entydigt billede af familien. Et problem er, at forælderen burer sig inde.⁶⁶⁷

Den utydelige familie

Af observationsnotaterne fra de første dage fremgår det, at forælderen synes, at det er ”svært” at være på Familiegaarden men er ”indstillet på”, at det skal gå.⁶⁶⁸ Familiegaarden taler med sagsbehandleren, der er blevet kontaktet af sygehuset, hvor barnet blev født. Herfra udtrykker man bekymring, fordi man oplevede, at forælderen de sidste dage på sygehuset, var mere ”spids”, ”lukket” og ”afvisende” og var en del væk ”formentlig med barnets far”. Sygehuset bemærker også, at forælderen, ”trods flere påmindelser”, ikke fik lavet urinprøvekontrol og ikke vil give samtykke til, at sygehuset kan videregive oplysninger til sundhedsplejersken.⁶⁶⁹

I begyndelsen af den første uge vurderer medarbejderne *på den ene side*, at forælderen er meget ”omsorgsfuld”. De vurderer, at barnet er ”dejlig”, ”stærk” og ”vedholdende i kontakten”, ”tilfreds og afslappet”, ”rolig, nysgerrig og tilpas”, og ”spiser godt”. De vurderer også, at forælderen er ”imødekommende”. Hun vil gerne have hjælp og accepterer medarbejdernes tilstedeværelse. *På den anden side* oplever de, at forælderen er ”længe om at svare. Hun ”taler meget stille” og bliver ”lukket” sammen med andre. Medarbejderne vurderer, at hun *bedst* fungerer på ”tomandshånd”. Når forælderen anvender sit modersmål overfor barnet, vurderes det som positivt. *Men det, at hendes dansk er præget af en anden sproglig baggrund, giver også anledning til tvivl om, hvorvidt hun forstår medarbejderne.*⁶⁷⁰

Hen imod slutningen af den første uge, vurderer medarbejderne, at forælderen er ”stille” og kun ”modvilligt kommer med i køldeisen til mad”. Medarbejderne gør hende opmærksom på, at det er ”vigtigt at huske at spise” og forsøger at få hende til at deltage i måltiderne. De foreslår også, at barnet kommer mere ”på gulvet”, men indstiller deres forventninger på, at hun barsler, og at barnet er spædt. Forælderen siger, at hun lige så stille vænner sig til Familiegaarden og vil forsøge at være mere deltagende.⁶⁷¹

Men i løbet af den anden uge deltager forælderen stadig ikke i måltiderne, og medarbejderne må indimellem ”give op” i forhold til at ”overtale” hende. *Programmet bliver så at sige skuffet.* Medarbejderne synes nu, at forælderen er svær at ”få kontakt” med. I nogle særlige tilfælde, vurderer de, at der ”ingen samspil” er mellem mor og barn, og at barnet ”hænger” lidt på armen. De bemærker også, at forælderen er ”bange for at lade barnet græde” og siger, at ”det hele ville være meget nemmere”, hvis hun var hjemme, så hendes familie kunne hjælpe. Forælderen vurderer, at det hele skyldes, at hun føler sig syg. Medarbejderne vurderer, at hun er ”bekymret”, ”træt og brugt”, og at barnet er utilfreds på grund af luft i maven.⁶⁷² Det viser sig imidlertid, at forælderen er syg.

⁶⁶⁶ Overskriften er baseret på en medarbejders udtalelse i forbindelse med behandlingen af denne familie.

⁶⁶⁷ Bilag Familie 1, paragraf 191-427.

⁶⁶⁸ Bilag Familie 1, paragraf 192-93.

⁶⁶⁹ Bilag Familie 1, paragraf 195-200.

⁶⁷⁰ Bilag Familie 1, paragraf 202-223.

⁶⁷¹ Bilag Familie 1, paragraf 225-245.

⁶⁷² Bilag Familie 1, paragraf 247-275.

Sidst på ugen vurderer en fysioterapeut, at barnet har tendens til skævt kranium og anbefaler liggestillinger og øvelser. Medarbejderne vurderer, at forælderen virker ”afvisende” og ”sløj” og ønsker, at andre skal ”blande sig uden om”. De vurderer, at forælderen ”går langsomt” og ”kun har et gear” at agere i, og de synes, at hun opholder sig meget på værelset, der er ”inde-lukket og varmt”. *Medarbejderne synes nu, at det er svært at få en ”fornemmelse af hendes samspil med barnet”. Det reflekteres ikke, at det måske skyldes, at forælderen er syg.* Dette billede forstærkes i den næste uge. Medarbejderne har svært at få en fornemmelse af barnets trivsel, når hun ”burer sig inde. *Hun bliver nu ”svær at aflæse”.*⁶⁷³ På dette tidspunkt får en særlig hændelse betydning: Forælderen fortæller, at hun er bange for at blive gal, når barnet græder. Medarbejderne vurderer, at dette er ”utrygt”.⁶⁷⁴

Samlet set kan man sige, at den første måned er kendetegnet ved, at forælders og barnets fysiske og psykiske tilstande varierer: på den ene side trives forælderen og barnet, på den anden side virker de utilpasse og trætte. Medarbejderne vurderer, det er svært at få et indtryk af samspillet og kontakten. De er usikre på, om forælderen kan klare barnet f.eks. uden at blive gal. Et gennemgående problem er, at forælderen ikke deltager i måltiderne og opholder sig meget på værelset. Medarbejderne beslutter derfor, at de vil banke på, når de møder ind. De beslutter, at hjælpen skal handle om ”væren om, kontakt og observation”, og at man skal være ekstra opmærksomme på, om forælderen bliver gal.⁶⁷⁵ Hjælpen retter sig dermed mod at skabe en tættere kontakt til familien, og at få forælderen til komme ud af værelset og deltage. *Dette er også en forudsætning for at få et mere klart billede af samspillet mellem forælder og barn. Der er risiko for, at forælderen er følelsesmæssigt uforudsigelig.*

Struktur og stabilitet som problem - uforudsigelighed

Umiddelbart herefter fremgår det, at forælderen er ked af det. Hun synes, at hun er ”dårlig til at bede om hjælp”. Medarbejderne oplever nu, at de har en god kontakt til hende. Midt på ugen opholder forælderen sig imidlertid igen på værelset, er bekymret for barnet, og glemmer de øvelser til barnet, som sundhedsplejersken har anvist. Hun glemmer også at give besked om, hvornår hun kommer tilbage til Familiegaarden i weekenden.⁶⁷⁶ *Denne hændelse får betydning.*

På familietræningsmødet umiddelbart efter weekenden taler medarbejderne om, at forælderen har brug for ”klare meldinger”. Medarbejderne blev ”nervøse” i weekenden. De var bekymrede for, om forælderen ville komme tilbage. De taler om, at det er vigtigt ”at man kan stå ved en aftale”: Det betyder ikke så meget, hvornår forældrene kommer tilbage, men ”at det man siger, står ved magt”.⁶⁷⁷ Man kan sige, at forælderen skuffer Familiegaardens forventninger til tillid. Behovet for at give klare meldinger skyldes, at forælderen ikke har handlet som forventet. Medarbejderne har i weekenden været bekymrede: var der en risiko for, at forælderen ville udeblive fra Familiegaarden sammen med barnet? *Forælderen er potentielt uforudsigelig.*

⁶⁷³ Bilag Familie 1, paragraf 276-291, 292-308, 310-330.

⁶⁷⁴ Bilag Familie 1, paragraf 362-364.

⁶⁷⁵ Bilag Familie 1, paragraf 362-364.

⁶⁷⁶ Bilag Familie 1, paragraf 366-390, 392-407.

⁶⁷⁷ Bilag C, paragraf 13-25.

På personalemødet næste dag fremgår det, at teamet har konsulteret en misbrugsrådgiver for at få et mere klart billede af forælderen. Teamet har således anvendt en kognitiv strategi: de har søgt forklaringer på forælders adfærd.

På personalemødet fortæller teamet om besøget hos misbrugsrådgiveren, hvor man med udgangspunkt i forælderen ”som tidligere misbruger” fik belyst nogle spørgsmål, man ”undrede” sig over: forælders hukommelse, paranoia, overreaktioner i forhold til barnet samt langsommelighed og besvær med at strukturere og planlægge. Teamet fortæller, at de har fået at vide, at disse fænomener er ”typiske” for tidligere hashmisbrugere. Den tid, som forælderen går ind i nu, bliver ”svær”, fordi ”euforien” over at være stoppet forsvinder: ”Så kan man vågne op til virkeligheden, og den kan godt være svær at kapere”. Teamet fortæller også, at de kan forvente, at forælderen er ”meget irriteret” og ”følelsesladet” og har en trang til at isolere sig. Ifølge rådgiveren skal medarbejderne ikke lade forælderen isolere sig. Hun skal ”se virkeligheden i øjnene”. Teamet fortæller også, at det ifølge rådgiveren er vigtigt, at forælderen ”får talt ud om hendes følelsesmæssige reaktioner”, fordi det er forventeligt, at forælderen er på ”dobbeltarbejde”, dels i forhold til at holde sig ”clean”, dels i forhold til at skabe en ”relation til et spædbarn, samtidig med at man har et følelsesmæssigt kaos inden”. Det følelsesmæssige kaos skal ses i lyset af, at det ”filter”, som andre mennesker har, er helt ”nedbrudt” hos en tidligere misbruger, og først skal ”genopbygges”, og det har betydning for ”hvad hun vil høre, og hvad hun ikke vil høre, og hvad hun vil se, og hvad hun ikke vil se og hvad hun vil lugte”. Teamet fortæller, at isolation kan være en måde at beskytte sig på. De fortæller, at de har fået det råd, at forælderen ikke skal have lov til at isolere sig, og at medarbejderne skal tro på, at de ved, hvad der er godt for forælderen: Den struktur, som forælderen skal lære skal komme ”udefra”. Den har en tidligere misbruger ikke ”inden i sig selv – den skal ”genopbygges” – ”så vi bliver nødt til at strukturere tingene for hende”. Teamet fortæller også, at man ikke kan forvente ”den store empati” med barnet før om 3-4 måneder, fordi ”alt bliver fladt” og ”filtret sammen”. Forælderen har svært ved at følge sit ”instinkt” som følge af det langvarige hashmisbrug. Teamet fortæller også, at de skal være opmærksomme på ”depressive tendenser” og på, om forælderen får et andet misbrug f.eks. mad. De fortæller også, at et råd var, at forælderen fik kontakt til andre med samme problem f.eks. via Anonyme Narkomaner.⁶⁷⁸

På baggrund af disse råd vurderer medarbejderne, at de måske har gjort noget forkert. De erkender, uden at ”slå sig selv oven i hovedet”, at det ikke er ”det rigtige spor fra nu af”. *Familiegaarden er indstillede på at lære*. Der følger herefter en snak om forælders hashmisbrug: Hvor meget/lidt har der været tale om? Er forælders kæreste misbruger? Kan man ”bare lige kan holde op” af sig selv? Kan hashmisbrug give skader på hjernen? Kan forælderen blive lidt ”hurtigere”? Teamet fortæller, at rådgiveren vurderede, at ”hun i hvert fald kunne lære noget selv” i forholdt til struktur. De konkluderer, at forælder er ”et tydeligt produkt af et mangeårigt hashmisbrug”.⁶⁷⁹ Medarbejderne snakker lidt om den personlige eksterne misbrugsrådgiver, som forælderen har fået tildelt. Forælderen har haft én samtale i løbet af de første 2 måneder. Meldingen fra den personlige misbrugsrådgiver er, at vedkommende først skal lære forælderen bedre at kende. En medarbejder fra teamet mener ikke, at den personlige rådgiver er noget værd, men Familiegaarden holder fast i, at denne skal anvendes ifølge aftale med sagsbehandleren. Det skyldes ikke mindst, at Familiegaarden har brug for en melding på, hvordan de skal se forælderen: Den personlige misbrugsrådgiver ”må jo også vide en hel del

⁶⁷⁸ Bilag D, paragraf 407-442.

⁶⁷⁹ Bilag D, paragraf 443-492.

om misbrugere med børn”.⁶⁸⁰ På *Familiegaarden* har man med andre ord begrænset viden om misbrugere med børn.

Familiegaarden beslutter, at de vil forsøge at lære forælderen at få mere struktur på dagligdagen og få hende ud af værelset. Selvom man har været i tvivl om, hvordan man skulle se forælderen, så har samtalen med misbrugsrådgiveren trods alt vist, at det med strukturen ikke er noget, ”vi har stampet op af jorden”.⁶⁸¹ Selvom man ikke ved alt, så var der trods alt nogle forventninger, der var rigtige. På den baggrund beslutter man følgende:

MEDARBEJDER K: Men når I har fået drøftet det i teamet, skriver i så ikke ned, hvad der er vigtigt for [forælder] fremover også. Ellers kan hun jo godt være inde på værelset i et par dage.

MEDARBEJDER C: Jamen hun er sådan blevet bedre til at komme ud...

MEDARBEJDER I: Årk ja, Årk ja.

MEDARBEJDER C: ... men hun er da mest på værelset. Men i forhold til, hvordan det har været, da vil jeg næsten sige, det er meget bedre.

MEDARBEJDER I: Ja, det er det.

MEDARBEJDER M: Ja, det er det.

MEDARBEJDER C: Det kan stadigvæk blive bedre.

MEDARBEJDER M: Ja. [stilhed] (Bilag C, paragraf 549-557).

Beslutningen træffes, fordi det ifølge rådgiveren er muligt at lære forælderen struktur og stabilitet, men også fordi dette er muligt inden for rammerne af Familiegaardens struktur. Gennem udvælgelsen af et særligt råd begrundes hjælpen positivt, og der produceres en mulighed for forandring. Forælderen ekskluderes fra normalitet men inkluderes til hjælp. Dette har konsekvenser for, hvordan forælderen forandring beskrives: *Det er blevet bedre, men det kan blive bedre endnu. I den positive begrundelse af Familiegaardens hjælp produceres således et positivt forandringsperspektiv på familien.* Samtidig sker der en negation af, at forælderen potentielt har et følelsesmæssig kaos inden i, har behov for at tale med nogen og er på ”dobbeltarbejde”. Man kan sige at psykisk kompleksitet reduceres. Derfor gør man ikke noget ved, at forælderen kun har fået tilbudt en samtale med den personlige misbrugsrådgiver. Man fokuserer i stedet på struktur og stabilitet. I løbet af de næste 14 dage stabiliseres denne beslutning og får konsekvenser for hjælp. Her opstår der også en ny iagttagelse af forandring.

En utydelig voksen som ikke har førertrøjen på

På familietræningsmøde en uge senere taler medarbejderne fortsat om, at forælderen skal lære at skabe struktur og stabilitet: Hun skal lære at få dagen til at køre rundt med pasning af barnet og madlavning, og hun skal have ”god tid til det”. Men forælderen vurderes nu også som ”meget usikker omkring alt”, ”angst, anspændt og usikker”. Hun mangler ”redskaber”, ikke blot i forhold til at skabe struktur og stabilitet, *men også i forhold til barnet.* Hun virker som en, der ikke tør noget, og som ”afventer” på den forkerte måde, så barnet ”kommer til at bestemme”. Medarbejderne synes det virker som om, barnet ikke må græde, og som om at forælderen har et andet forhold til ”voksenhed”. De vurderer, at hun ikke tør tage et direkte ansvar. Det skyldes ikke mindst, at hun har en ”underlig” måde at kommunikere på. Hun har det med at forsvinde: ”Så er hun væk”. Om forælderen er uforudsigelig for barnet er svært at vide, men hun er det for Familiegaarden.

⁶⁸⁰ Bilag D, paragraf 506-524.

⁶⁸¹ Bilag D, paragraf 491-502.

Medarbejderne diskuterer, hvordan man kan støtte forælderen i at ”planlægge med barnet”. En medarbejder foreslår, at teamet laver et ugeskema, så det ikke bliver så ”hovsaagtigt”. Medarbejderne diskuterer også, hvordan de kan støtte forælderen i forhold den usikkerhed, som de *nu* ser, at hun har i forhold til barnet. Her stilles der to forslag. Det ene går ud på at støtte forælderen i at blive mere sikker ved at lave Marte Meo. Det andet går ud på, at medarbejderne skal melde direkte ud og tage over, fordi forælderen ikke er så god til at bede om hjælp. I stedet for at sige ”Du må sige til, hvis du har behov for hjælp”, skal man sige ”nu skal jeg tage [barnet]”.⁶⁸²

Forslaget om at lave et ugeskema bliver fremlagt for forælderen. Samtidig passer medarbejderne oftere barnet i forskellige situationer. Det fremgår af det efterfølgende familietræningsmøde. Her fortæller teamet også, at forælderen ikke ønsker et ugeskema, fordi hun vurderer, det vil gøre hende ”mere stresset”, men at hun vil tænke over det. Teamet har også haft en snak med forælderen om struktur. Medarbejderne mener fortsat, at det er vigtigt med ”mere struktur på dagligdagen”. Forælderen kan ikke ”aflæse” barnets behov i situationen, og det gør, at det indimellem ”brænder på”. Det, at det brænder på, skyldes med andre ord, at forælderen ikke er i stand til at se sit barns behov, og der er derfor også potentielt et problem med tilknytning og kærlighed. Medarbejderne har bemærket, at forælderen har sagt: ”Hvor er jeg træt af [barnet]”. De er enige om, at forælderen ikke ”leder slagets gang”. Forælderen har ikke ”førertrøjen” på. Samtidig vurderer de det som positivt, at forælderen kan lade andre passe barnet og lægge ansvaret fra sig.⁶⁸³

Kommunikationen bidrager til, at beslutningen om at hjælpe i forhold til struktur og stabilitet stabiliseres, men den bidrager også til, at den manglende struktur og stabilitet kobles til et problem vedrørende tilknytning og kærlighed. Muligheden for at lave Marte Meo og dermed at guide forælderen til at lede positivt fravælges i denne omgang. Dermed fravælges også muligheden for lære forælderen at ”lede slagets gang”. Det reflekteres heller ikke, om det kan skyldes, at medarbejderne oftere passer barnet og direkte tager over. *Refleksion over egne forudsætninger for forandringsprocesser udgrænses.*

Samlet set bidrager kommunikationen til, at forælderen nu ses som en person, der potentielt har problem med at være ikke blot en forudsigelig men også en omsorgsfuld forælder. Selvom det betragtes som positivt, at forælderen har forandret sig, så er måden hjælpen udformes samtidig med til at cementere, at forælderen ikke leder slagets gang – hun har ikke førertrøjen på - og på den måde sker der en fortsat positiv begrundelse af nødvendigheden af hjælp. Dette sker ud fra en form, der kan beskrives som jo mindre positiv ledelse forælderen udviser, jo mere positiv ledelse må vi udvise. Jo mere uklar forælderen er, jo mere klare må vi være. I forhold til forælderen har det betydning for, hvordan dennes forandringspotentialer ses. Det positive forandringsperspektiv *det er blevet bedre, men det kan blive bedre endnu* fungerer nu side om side med et potentielt negativt: *det er blevet bedre, men det er ikke godt nok endnu*. Med disse to mulige perspektiver, går teamet til møde samme dag.

⁶⁸² Bilag F, paragraf 21.

⁶⁸³ Bilag F, paragraf 21 Bilag J, paragraf 18.

Et næsten rosenrødt billede

Teamet skal forberede sig til personalemødet, hvor familien skal på tavlen som forberedelse til status.⁶⁸⁴ De starter med at beskrive forælderen som *person*.

Indledningsvist taler teamet om, at efterhånden som de har lært forælderen at kende, er hun blevet mere ”åben” og ærlig. Teamet reflekterer således, at det ikke blot er forælderen, der har forandret sig. De har også selv forandret deres syn på hende. Teamet ser forælderen som en person med nogle entydige ressourcer. Hun har god hygiejne, er god til at lave mad og er ”godt udrustet” ”i øverste etage”. Hun er ”god til at reflektere” og er ”intellektuelt funderet”, dvs. hun er ”almindelig” begavet. Hun har også ”følelsesmæssig begavelse”.⁶⁸⁵ Forælderen ses med andre ord som en person, der har følelsesmæssige ressourcer.

Teamet mener, at det er en ressource, at forælderen har en ”stærk vilje”, men viljen kan også komme over i ”den negative del”, hvor den bliver til ”stædighed”.⁶⁸⁶ På samme måde mener teamet, at forælderen er ”positiv” men kun, ”når det går efter hendes hoved”. I den forstand er det negativt”. *Som forælder er det godt at udvise vilje, men man må gøre det på en fleksibel måde.* Forælderen ressourcer er således ikke entydige. De ”ryger” i nogle tilfælde over i den negative del. Som en følge heraf fører beskrivelsen af ressourcer også til en beskrivelse af problemer: ”stædighed”, ”egenrådighed”.⁶⁸⁷

Teamet diskuterer også, om forælderen er ”lidt lukket” på den måde, at hun ”stadigvæk” holder ”afstand” til det øvrige personale, eller om der er sket en forandring:

MEDARBEJDER I: Og så må man vel også skrive, at hun er lidt lukket. Altså sådan, når jeg tænker på mine kollegaer og den måde, at de kan komme til hende på, altså, det må man vel sige at hun er. Altså sådan har jeg ikke, og du har heller ikke...

MEDARBEJDER J: Nej.

MEDARBEJDER I: ...men sådan udenforstående. Men der er jo sket i den grad en udvikling fra hun kom til nu, i forhold til hendes måde at møde, møde de øvrige kollegaer på. Altså det er jo blevet anderledes. Men jeg ved ikke om det skal stå på den positive eller...

MEDARBEJDER J: Jamen det er rigtigt, men hun holder jo stadigvæk afstand.

MEDARBEJDER I: Ja...men det skal vel stå ovre på den positive, det med at hun er blevet meget mere imødekommende overfor øvrige kollegaer...Ikke?

MEDARBEJDER J: Jo, end sidste opfølgingsmøde.

MEDARBEJDER I: Jo. [stilhed] (Bilag J, paragraf 104-111).

Teamet bliver enige om, at forælderen har forandret sig. Hun er blevet ”mere imødekommen- de”, og der er ”i den grad” sket en udvikling. Der opstår en diskussion om, hvorvidt denne forandring skal beskrives som en ressource, fordi hun ”holder jo stadigvæk afstand”. Teamet beslutter *på den ene side* at beskrive det som en ressource. *På den anden side* fastholdes det, at forælderen stadigvæk er lukket, som et nutidigt problem. På problemsiden skrives derfor *også*, at forælderen holder afstand.⁶⁸⁸ Samlet set betyder det, at da teamet skal til at beskrive problemer, er de allerede, qua beskrivelsen af ressourcer, nået frem til, at hun har problemer.

⁶⁸⁴ Bilag J, paragraf 25-732.

⁶⁸⁵ Bilag J, paragraf 26-29, 48-61.

⁶⁸⁶ Bilag J, paragraf 30-41.

⁶⁸⁷ Bilag J, paragraf 42-48, 137-141.

⁶⁸⁸ Bilag J, paragraf 137-143.

Teamet vurderer, at det mangeårige hashmisbrug er et problem. Medarbejderne skriver imidlertid ikke dette ned, men flere gange under mødet minder de hinanden om, at de problemer, forælderen har som voksen, skal *forklares* med misbruget.⁶⁸⁹ Et problem er også forælderen baggrund, som de vælger at beskrive som ”problemer i opvæksten”.⁶⁹⁰

Teamet diskuterer også det med, at ”man skal være sådan varsom med, hvordan man siger” noget til forælderen, dvs. ”måden man siger ting” på. Den ene medarbejder mener, at det er et udtryk for, at forælderen er ”skrøbelig” og ”utroligt sårbar”, hvor den anden medarbejder ikke rigtigt ved, om ”skrøbelig” er det rigtige ord. Vedkommende mener, at forælderen kan være ”pigget” på ”forsiden” men erkender, at forælderen nok har ”sine grunde” til at være sådan, og at det kan være et udtryk for den her ”afstand”. De bliver enige om, at det er ”måske det samme” som det, at forælderen holder afstand.⁶⁹¹ *Hvorfor forælderen handler som hun gør, er ikke tydeligt*. Alligevel vælger teamet at beskrive forælderen som en, der er hurtig til at ”dømme” ud fra hendes ”egne fantasier”. På den måde bliver forælderen relation til andre ikke en del af det problemkompleks, der vedrører forælderen tendens til at holde afstand og ses ikke som et udtryk for sårbarhed eller skrøbelighed. At forælderen ses som en person, der dømmer andre på et urealistisk grundlag (”fantasier”), bliver et *selvstændigt* problem.⁶⁹² På den måde foretager teamet også en bedømmelse af forælderen, som ikke nødvendigvis er realistisk. De minder imidlertid hinanden om, at ”de der fantasier” skal skrives ind i forhold til misbrugsdelen.⁶⁹³ *Forælderen urealistiske syn på omverdenen forklares med det tidligere misbrug*.

I ovenstående kan man se forskellige forsøg på refleksion. Teamet ser, at deres syn på forælderen er afhængigt af deres egen iagttagelse, og at der er en risiko for, at de ikke selv har et realistisk billede af forælderen. De ser også, at forælderen bliver mere åben, jo mere de *selv* lærer hende at kende. Endelig ser de, at der kan være noget, de ikke har taget i betragtning. Det vil man ”skrive på, hvis der er et eller andet, der kommer på”, når forælderen skal ”på tavlen”.⁶⁹⁴

Teamet når også frem til, at forælderen har grundlæggende ressourcer som mor. De ser, at forælderen har en varm øjenkontakt, smilekontakt og fysisk kontakt med barnet. Men selvom hun ”bestemt” har ”et godt ansigt” til barnet, så kunne teamet godt ”savne” lidt mere ”liv” i smilekontakten, lidt mere ”mimik” og ”lidt flere lyde”. De synes, at samspillet er ”meget monotomt” og vurderer, at forælderen har brug for at lære at ”tune ind” på barnet.⁶⁹⁵ Teamet vurderer også, at der er ”masser” af fysisk kontakt mellem forælder og barn men også, at det kan blive lidt bedre. Teamet beslutter derfor, at forælderen skal lære at ”holde ham mere trygt”.⁶⁹⁶ De diskuterer om hun har ”det der med, at det er hende som voksen, der ved, hvad der er godt” for barnet og har ”styringen” i den fysiske kontakt. Den ene medarbejder mener, at forælderen i for høj grad lader barnet bestemme og giver et eksempel:

⁶⁸⁹ Bilag J, paragraf 69-83.

⁶⁹⁰ Bilag J, paragraf 84-103.

⁶⁹¹ Bilag J, paragraf 119-143.

⁶⁹² Bilag J, paragraf 710-725.

⁶⁹³ Bilag J, paragraf 144-152.

⁶⁹⁴ Bilag J, paragraf 167.

⁶⁹⁵ Bilag J, paragraf 179-196.

⁶⁹⁶ Bilag J, paragraf 196-207.

MEDARBEJDER J: Jeg synes også, hun har, hun siger det der med, hvis nu for eksempel han, jeg kom derind engang, hvor han ligger på sofaen og så...begynder han at brokke sig, og så siger jeg: *Jeg tror gerne han vil op [forælder I]*, og så prøver hun sådan at få ham op, og så brokker han sig, og så siger hun: *Nej, det vil han ikke*. Altså have det der med, at det er hende som voksen, der ved, hvad der er godt for ham [...]om hun vil løfte ham op [...] bevæge hans ben op til maven [...] massere ham lidt på maven, altså det med sådan at have styringen i den fysiske kontakt” (Bilag J, paragraf 208).

Medarbejder J mener, at disse tre ting – at der er for lidt liv, at forælderen ikke har et godt nok greb om barnet og ikke har styringen i den fysiske kontakt – gør, at det bliver ”sådan lidt utrygt” for barnet. Medarbejder I mener imidlertid ikke, at det ikke er ”slem” og ”meget”, hvilket begge er enige om. Teamet fastholder imidlertid, at det er et problem, at det er lidt ”utrygt”. Det afgørende for denne beslutning er, at ”det er da vigtigt” for barnet, og at barnet ”reagerer mere og mere på det sådan med at brokke sig”.⁶⁹⁷ Barnets behov for tryghed og barnets signaler bliver således i denne sammenhæng så betydningsfuldt, at det overskygger den konstatering, at det ikke er så slem. *Samlet set produceres der dog i første omgang et forandringsperspektiv, der kan beskrives som: Det er blevet bedre, men det kan blive bedre.*

Teamet vurderer imidlertid også, at forældrens kontakt til barnet er præget af for meget tryghed. De vurderer, at forælderen har så meget intuitiv følelsesmæssig kontakt til barnet, at hun har svært ved at være til stede andre steder, fordi det ”hele det fylder [...] omkring” barnet. Medarbejder I mener, at problemet består i, at forælderen ”ikke giver sig selv lov til noget som helst” og ikke får ”plads og rum til sig selv”. Vedkommende mener, at det derfor skal skrives på ”voksensdelen”. Medarbejder J mener imidlertid, at det drejer sig om forælderrollen. Forældrens motivation for barnet har en ”bagside”, der får den konsekvens, at ”barnet styrer det hele”. Medarbejder I forsøger at fastholde det perspektiv, der handler om, at der ”ikke er plads” til, at forælderen selv får noget – ”bare sådan en lille tilføjelse”. Teamet beslutter imidlertid, at den intuitive følelsesmæssige kontakt og fjernkontakt er god men kan blive bedre i den forstand, at der skal være lidt *mindre* af den. Den er stadig for meget ovre i en ”modsat pol”.⁶⁹⁸ Samtidig vurderer medarbejderne, at der er sket en forandring. Forælderen har ”lært at give slip” på barnet, og det betyder, at hun nu bedre er i stand til at nyde og glædes over barnet. Det betyder også, at hun er blevet mere ”nærværende”.⁶⁹⁹ Teamet reflekterer ikke over forholdet mellem disse to vurderinger f.eks. i hvilken grad forælderen er *ved* at lære eller *skal til* at lære at give slip på sit barn og dermed, om forælderen har brug for at forandre eller faktisk har forandret sin relation til barnet. *Samlet set fremstår forælderen som en forælder, der har et delvist ubalanceret forhold til barnet.*

Teamet mener, at forælderen er ”stolt” af barnet og omtaler barnet ”positivt”.⁷⁰⁰ Men forælderen er det på et urealistisk grundlag. Medarbejder I giver et eksempel:

MEDARBEJDER J: Ja, den gang jeg lige gik ud fra mit kontor, så møder jeg hende, hun var lige kommet tilbage, hun havde åbenbart lige været inde i byen efter nogle jerntabletter. Så siger jeg: *Hej din flotte fyr*. Så siger hun: *Det kan jeg se, at han bliver stolt af at høre*.

MEDARBEJDER I: Ja.

MEDARBEJDER J: Altså det... det gør, det kan han ikke.

MEDARBEJDER I: Ja. (Bilag J, paragraf 427-430).

⁶⁹⁷ Bilag J, paragraf 217-227.

⁶⁹⁸ Bilag J, paragraf 229-264.

⁶⁹⁹ Bilag J, paragraf 284-286.

⁷⁰⁰ Bilag J, paragraf 287-88.

Når forælderen omtaler barnet positivt, så gør hun det på et "urealistisk" grundlag, og dermed har hun ikke en "helt realistisk opfattelse af, hvem han er". Medarbejder J mener, at barnet bliver "voksengjort", men medarbejder I mener, at det er "i overkanten", så derfor skrives det i citationstegn.⁷⁰¹ Der er dog tale om, at forælderen positive opfattelse af barnet ikke vurderes entydigt positivt. Den hviler ifølge teamet på et urealistisk (kontrafaktisk) grundlag.

Synet på forælderen som en, der har en urealistisk opfattelse af barnet, går igen i flere af vurderingerne af forælderen som mor. Det betyder ikke, at hun ikke kan give barnet plads til at være barn. Det kan hun i "vid udstrækning". Hun ser heller ikke sit barn som konkurrent til opmærksomhed. Men det betyder, at det "kniber" for hende at støtte barnet til at forstå egne reaktioner. Her er forælderen og barnet "blandet sammen". Af den grund har forælderen også "svært ved" at respektere og støtte barnet i at være sig selv. Det skyldes, at forælderen har svært ved at "skelne og adskille behov og følelser fra hinanden" og at "rumme barnets negative følelser". Det har hun, fordi hun har svært ved at "mærke sig selv og sine egne grænser". Det kan hun i forhold til andre voksne men ikke i forhold til barnet.⁷⁰² *Forælderen problem med at opfatte barnet på en realistisk måde forklares dermed med, at forælderen har et personligt problem med at mærke sig selv. Dette kommer til udtryk overfor barnet. Det delvist ubalancerede forhold til barnet og den urealistiske opfattelse af barnet er dermed et problem, der skyldes forælderen personligt ubalancerede forhold til omverdenen og urealistiske dømmekraft som forælder.* Der sker således en negation af, at forælderen tidligere blev vurderet som følelsesmæssig intelligent.

Den urealistiske dømmekraft er netop relateret til forælderen *forudsætninger* som mor. Hendes syn på børneopdragelse er "urealistisk". Hun har et "arbejds punkt" i forhold til at følge og forstå sit barns reaktioner. Hun skal "lære mere af det" og skal opfordres til at opfordre barnet til udforskning og aktivitet. Medarbejder I fortæller, at forælderen bliver "tosset", når vedkommende siger sådan noget til hende: "Du tror aldrig, at jeg gør noget, når du ikke er her, siger hun så til mig".⁷⁰³ Medarbejderen ler lidt af dette: *Forælderen erkender ikke, at hun har et problem og har brug for hjælp, hvilket bidrager til at understrege, at hun har en noget urealistisk opfattelse af ikke bare omverdenen og barnet, men også af egne forældre evner.*

På en lang række områder når det gælder tilknytning og kærlighed, stimulation og opdragelse, ser teamet imidlertid forælderen i et positivt forandringsperspektiv. Forælderen har forandret sig, *det er blevet bedre nu, men det kan blive bedre.* Dette forandringsperspektiv erstattes imidlertid af et andet, da teamet behandler forælderen evne til at huske barnets specielle behov ("tilknytning og kærlighed") og at skabe struktur og stabilitet.

Teamet vurderer, at forælderen har et problem med at tage vare på barnets specielle behov. Selvom forælderen har forandret sig, så er det vigtigt, at forælderen *har haft svært* ved det:

MEDARBEJDER J: Jamen, hun kan jo ikke engang finde ud af at give ham D-dråber. Det har hun svært ved at huske.

MEDARBEJDER I: Nej, det er så ovre nu.

MEDARBEJDER J: Ja, ja, men hun har haft det, det skal vi ikke glemme...

MEDARBEJDER I: Ja, ja...

MEDARBEJDER J: ... og det...

⁷⁰¹ Bilag J, paragraf 431-444.

⁷⁰² Bilag J, paragraf 293-315, 356-369, 407-423.

⁷⁰³ Bilag J, paragraf 267-283, 496-514, 529-537.

MEDARBEJDER I: Nej, nej.

MEDARBEJDER J: ... var også dig, der skulle minde hende på det. Hvis ikke vi havde skrevet de der ned med fysioterapeut og det der. Der er en stor risiko for, at hun glemmer det.

MEDARBEJDER I: Ja, ja, det er der. [stilhed] (Bilag J. paragraf 376-384).

I ovenstående anvendes et andet forandringsperspektiv. Man anvender det forandringsperspektiv der kan beskrives som: *det har forandret sig, men det er ikke godt nok endnu*. Dette forandringsperspektiv ser nutiden i lyset af fortiden forstået på den måde, at hændelser i fortiden tillægges en øget vægt. Det er her kendetegnende, at medarbejderne er usikre på, hvorvidt hjælpen har haft en virkning: Der er *risiko* for, at hun glemmer. I iagttagelsen af risiko, anvendes det positive forandringsperspektiv ikke på forælderen men på hjælpen selv: *Vi har gjort noget for at forandre, det er blevet bedre, men det kan blive bedre*. Derfor bemærkes det, at medarbejderne skulle ”minde” forælderen om d-dråber til barnet, og det understreges, at det med at få barnet på gulvet, sker når ”vi er sammen, men det er da også på mit initiativ”.⁷⁰⁴ Det, at der er sket en forandring, kommer således ikke her forælderen til gode men anvendes til at begrunde, at man har hjulpet godt nok. Der, hvor forventninger tidligere er blevet skuffet, ender teamet med at skrive, at forælderen har været ”utroligt langsom” til at få øje på barnets specielle behov.⁷⁰⁵ På den måde sker der en negation af, at forælderen trods langsomhed har forandret sig. Dette resulterer i en beskrivelse af forælderen som en *langsom mor*. På den måde forskydes Familiegaardens usikkerhed og tvivl til et problem vedrørende forælderen.

Ovenstående tyder på, at et negativt forandringsperspektiv produceres i de tilfælde, hvor teamet har erfaret kontingens og uforudsigelighed. Risikoproblematikker kan således have betydning for forudsætningerne for forandringsprocesser. I dette tilfælde består risikoen i, at forælderen handlinger (f.eks. hvornår hun gør hvad og hvorfor) ikke kan forudsiges. Ikke fordi hun forandrer sig hele tiden, men fordi hun ikke har forandret sig i et forventet tempo.

Derfor giver det også mening at beskrive forælderen som en person, der potentielt er uforudsigelig. Selvom medarbejder J mener, at forælderen holder voksenproblemer uden for barnets oplevelse og er i stand til at bære egen smerte og aggression uden at afreagere på barnet, så er medarbejder I usikker på forælderen forudsigelighed. Medarbejder I begrundet det med, at ”det er sådan hendes måde sådan at agere og sige og gøre på, der får mig til at sige det”. Vedkommende er usikker på om forælderen ”kan hidse sig vildt op eller kan drøne helt ned i kul-kælderens”. Teamet beslutter på den baggrund at skrive, at de er ”i tvivl” om forælderen ”forudsigelighed personlighedsmæssigt”.⁷⁰⁶ Derimod er teamet ikke i tvivl om, at forælderen har et problem i forhold til at holde en daglig rytme og rutine. De beslutter, at hun ”ikke er forudsigelig i sin planlægning”.⁷⁰⁷ Selvom forælderen nu har ”check” på økonomien og ikke bruger alle sine penge, er teamet ikke helt sikre på, om forælderen har gæld. De vælger at skrive, at forælderen har et problem, der består i, at økonomien ”bærer præg” af misbrug, fordi der er en *risiko* for det: Man ved ikke, om forælderen har gæld, men man ”tror, der er meget”.⁷⁰⁸ *Risiko bidrager her til at producere et problem, som man ikke ved findes*.

⁷⁰⁴ Bilag J, paragraf 385-390.

⁷⁰⁵ Bilag J, paragraf 403-405.

⁷⁰⁶ 601-618.

⁷⁰⁷ 625-644.

⁷⁰⁸ 645-671.

I ovenstående beskrives barnet kun én gang som et barn, der er begyndt at ”brokke” sig lidt mere. *Forælderen fremstår imidlertid som en forælder, der har et delvist ubalanceret forhold til barnet. Dette forklares med, at hun har en urealistisk opfattelse af barnet, hvilket endelig forklares med, at hun har et ubalanceret forhold til sig selv.* Samlet set anvendes disse forklaringer til at beskrive forælderen som en forælder, der har problemer med at tage ansvar som forælder.

I kommunikationen udelukkes en række muligheder. Det udelukkes, at forælderen ubalancerede forhold til og urealistiske opfattelse af barnet kan betragtes som noget, der er almindeligt, når man er forælder til et spædbarn. Dermed udelukkes det også, at forhold vedrørende barnet, f.eks. mavekneb, skiftende soverytmer og utryghed, kan skyldes enten barnet selv eller andre forhold end forælderen. Og dermed udelukkes det også, at det f.eks. kan være særligt svært at være nybagt forælder på en institution, uanset om man har brug for at være sådan et sted eller ej. Samlet set sker der en udgrænsning af refleksion over, *hvorvidt forhold vedrørende barnet eller omgivelserne på Familiegaarden kan bidrage til, at medarbejderne selv har et ’ubalanceret’ og ’urealistisk perspektiv’ på forælderen.* Sidstnævnte skal forstås på den måde, at når teamet forsøger at iagttage, om forælderen har forandret sig, har man ikke nødvendigvis et forandringsperspektiv, der er uafhængigt af ens eget perspektiv. At forventninger kan være baseret på, at man tror, men ikke ved er et element i dette. Det sker præcis i de tilfælde, hvor forventningerne til forandring (af adfærd) er blevet skuffet, og hvor hjælpen derfor ikke har vist sig hjælpsom hurtigt nok. Her beskrives forælderen positive forandringer mindre positivt og der produceres et billede af *en forælder, der er langsom til at forandre sig og af den grund er uforudsigelig.* I teamets behandling sker der en negation af, at problemet med at se en forandring kan skyldes, at teamet *selv* har været langsomme til at se og måske stadig ikke helt kan se, hvad der sker med forælderen.⁷⁰⁹ De skiftende forandringsperspektiver tyder på, at teamet heller ikke selv er i stand til at producere et præcist eller forudsigeligt billede af forælderen.

De negative forandringsperspektiver får imidlertid ikke betydning for det forandringsperspektiv, der til sidst produceres. Teamet ender med at konkludere, at ”den er begyndt at komme hele vejen rundt”, men det er ”ikke hele vejen” endnu. *Det er blevet bedre nu, men det kan blive bedre.*⁷¹⁰ På trods af problemer, er der tale om et ”næsten rosenrødt billede”. At teamet slutter med et positivt forandringsperspektiv skyldes, at teamet foretager en refleksion over den usikkerhed, de har erfaret. De taler om, at det bliver ”rart at få hende gået igennem, så det bliver meget mere præciseret”, hvad der skal arbejdes med.⁷¹¹ *Teamet er læringsparate.* Derfor taler de også om muligheder for hjælp. De beslutter, at de vil tilbyde forælderen Marte Meo og fortsætte samtaler om voksenansvar. De reflekterer også over, hvad der er *forklaringen* på forælderen problemer:

MEDARBEJDER B: Nej, jeg sad bare og tænkte, at det allersidste, du skrev, det er egentligt det der bestemmer alle de andre ord, du har skrevet. Det sidste du skrev under punkt D.

MEDARBEJDER J: Ja, at det sådan...

MEDARBEJDER B: At det er misbrug, det er misbrugsliv...

MEDARBEJDER J: Ja.

MEDARBEJDER B: ...at det, alle problemer, de stammer egentligt derfra.

⁷⁰⁹ Jf. personalemødet, hvor det blev synligt, at teamet indtil da ikke havde en klar ide om, hvordan man skulle forstå forælderen adfærd og derfor kontaktede en misbrugsrådgiver.

⁷¹⁰ Bilag J, paragraf 697-722.

⁷¹¹ Bilag J, paragraf 672.

MEDARBEJDER I: Ja, det gør de. (Bilag J, paragraf 691-696).

Misbrugsproblemet ses som hovedårsagen til forælders problemer, men det afføder ingen forslag til hjælp. Det skyldes muligvis, at det ikke matcher Familiegaardens forventningsstruktur. Man har ikke et program, der kan inddrage misbrug i iagttagelsen af forælderrollen. I den konkrete situation ser man forælderen som en person, hvis problemer skyldes, at hun har lidt mange personlige nederlag. En medarbejder ser forælderen som et eksempel på at "Those who live in the shadow, gets easily burnt".⁷¹²

Et barsk billede

På det næste personalemøde præsenterer teamet først deres beskrivelse af forælders resourcer og problemer. Teamets fremstilling divergerer ikke fra den beskrivelse, der blev lavet på teammødet bortset fra, at de nu eksplicit vælger hashmisbruget som "overskrift". Konkret betyder det, at medarbejderne nu skriver alle de problemer, der er knyttet hertil op på tavlen: Langsomhed, manglende struktur og planlægning, følelsesmæssigt kaos, monoton i udtryk og mimik og paranoia, samt det, at det mangeårige misbrug har givet forælderen et "et livslangt arbejds punkt", der ikke bare løses ved at blive ude af sit hashmisbrug: "Det er resten af livet".⁷¹³ De mulige virkninger af misbruget fremtræder nu som problemer på lige fod med de øvrige problemer: Stædighed, egenrådighed, afstandtagen, tendens til at dømme andre hurtigt, manglende evne til at tage imod ros og problemer i opvæksten. Medarbejderne diskuterer derefter billedet.

Medarbejder C stiller spørgsmål ved, om forælderen er god til refleksion over egen situation. Det sker ud fra en skelnen mellem med/uden hjælp, hvor det er underforstået, at er man uafhængig af hjælp er det udtryk for en virkelig "indsigt" og en virkelig evne ("at hun kan det").

MEDARBEJDER C: Det der står: God til refleksion over egen situation, er det noget [forælder] selv bringer på bane, eller er det foranlediget af dig f.eks. [medarbejder I]. Har hun indsigt: Det er mit misbrug, eller tidligere misbrug, eller er det med hjælp, altså, er det med hjælp, hun er god til det, når der er en der problematiserer det for hende, eller er det, at hun kan det? (Bilag K, paragraf 128).

Teamet vurderer, at forælderen er i stand til at reflekterer over sig selv og eget liv, sådan at det "sætter sig fast i hende", og at det altid er noget, "hun selv præsenterer". Medarbejder C fastholder, at "jeg synes alligevel, at det er med hjælp", hvortil teamet siger, at "det vil det jo altid være i en samtale". Medarbejder C fastholder imidlertid, at vedkommende ikke synes, at forælderen er god til at reflektere "sådan i situationer". Der er hun "hurtig og dømmende". Teamet understreger, at det er i "samtaler", og at det er et "godt redskab". Medarbejder C mener, at det "så skal med i hvert fald...for ellers kan jeg ikke genkende det [...] i det forhold jeg har til hende [...] Eller i de sammenhænge, hvor jeg er med hende". Medarbejderne beslutter derfor, at forælders evne til at reflektere skal modificeres ved at det skrives, at det er i *samtaler*.⁷¹⁴

Diskussionen er interessant. Spørgsmålet om, hvorvidt forælderen er god til at reflektere med eller uden hjælp *kanne* anvendes til en refleksion over, hvorvidt Familiegaardens hjælp er

⁷¹² Bilag J, paragraf 726.

⁷¹³ Bilag K, paragraf 59, 64-85.

⁷¹⁴ Bilag K, paragraf 128-161.

hjælpsom, men anvendes til at producere tvivl om forælders ressourcer: Forælderen er ikke generelt reflekterende, kun når der står "samtale på døren". Hendes evne til at reflektere og potentielt forandre sig er dermed begrænset. Teamet fastholder imidlertid, at hjælpen er hjælpsom, fordi forælderen er i stand til at bruge samtalerne som et "godt redskab". Teamet skaber her en positiv begrundelse af hjælpen. Det, at der er forskellige perspektiver på forælders ressourcer, anvendes ikke til at reflektere over, f.eks. hvilken betydning, det kan have, at forælderen er forskellig i forskellige interaktioner, herunder om det siger noget om, hvilken hjælp der er hensigtsmæssig. *De forskellige perspektiver anvendes i højere grad som brikker i et puslespil, der ligesom på en vægtskål bidrager til, at tyngden lægges på enten problemer eller ressourcer, og hvor det i forhandlingen drejer sig om, at alle skal kunne genkende sit billede af forælderen. Billedet af forælderen bliver dermed summen af alle perspektiver, der i dette tilfælde fører til en modifikation af forælders ressourcer i en negativ retning: Det gode gøres mindre godt.* Noget tilsvarende sker, da det diskuteres, om forælderen er god til at lave mad eller blot kan lave mad.⁷¹⁵

På samme måde men med omvendt fortegn sker der senere en tilførsel af ressourcer, således at det *gode gøres bedre*. Nogle mener, at forælderen er "begyndt" at tage imod råd. Det begrundes med, at tidligere kunne man stå og banke på døren, som ikke blev åbnet: "...nu føler jeg, at man kan komme ind også". Dette giver anledning til, at forælderen tilføres en ressource: Hun kan sætte "grænser" for sig selv og sige fra og til.⁷¹⁶ At der er tale om en tilførsel skyldes, at ressourcer som åbenhed og egen vilje allerede var indeholdt i teamets fremlæggelse.

På personalemødet sker der således en forhandling om, hvilket billede, der skal gælde. Billedet af forælderen er *alt andet end entydigt*. Imidlertid ser nogle af medarbejderne et problem, som teamet ikke har beskrevet. Nogle af medarbejderne ser forælderen som en, der er "svær at aflæse". Teamet har lidt svært ved at se, om det står der i forvejen, men i overensstemmelse med ovenstående, siger teamet: "Men det kan vi da bare skrive ud over".⁷¹⁷ At forælderen er svær at aflæse, er imidlertid allerede iagttaget - som medarbejderne selv antyder - i kraft af, at forælders monotoni allerede er beskrevet som et problem i relation til samspillet med barnet og som et problem, der skyldes forælders misbrug. Her sker der imidlertid en *frakobling fra denne sammenhæng*, og monotoni anvendes til at begrunde et nyt problem nemlig at forælderen er svær at aflæse. Medarbejderne reflekterer ikke over dette. De reflekterer ikke over, at det netop kan være svært for medarbejderne at aflæse forælderen. Derfor reflekterer de heller ikke over, at de selv kan være usikre på eller i tvivl om, hvorvidt de har et realistisk billede af forælderen set i forhold til det tidligere misbrug. At forælderen er svær at aflæse bliver alene beskrevet som et nyt problem, der tilskrives forælderen. Medarbejderne taler f.eks. om, at hun er svær at snakke med, "selvom hun er rimelig god til dansk". De oplever, at man skal "vente og kigge og høre og...være på mærkerne", fordi alting foregår i "slowmotion". De antyder også, at hun måske har et problem med abstraktion.⁷¹⁸ På den måde opstår der en latent mulighed for at se forælderen som en, der har et intellektuelt problem på trods af, at forælderen vurderes som intellektuelt begavet. Man kan sige, *forælderen forekommer uforståelig, ikke blot fordi hun er uforståelig, men også fordi hun er det for Familiegaarden*. Uforståeligheden synes at hænge sammen med, at Familiegaarden har problemer med at holde de forskellige elementer i billedet 'konstante'.

⁷¹⁵ Bilag K, paragraf 186-206.

⁷¹⁶ Bilag K, 630-643.

⁷¹⁷ Bilag K, paragraf 212-222.

⁷¹⁸ Bilag K, paragraf 223-252.

Risikoen for ikke at kunne producere et relativt pålideligt billede af forælderen fører til en formodning om, at forælderen har en tendens til at "flygte". Teamet reflekterer over denne formodning. De foreslår, at hvis forælderen har tendens til at flygte, kan det være en reaktion på, at noget har været "for svært", eller at forælderen er blevet stemplet på grund af hendes etniske baggrund. De øvrige medarbejdere antyder imidlertid, at det også kan handle om, en "fornemmelse af, at det handlede om moralske foredrag eller et eller andet, ikke også, så smutter man". På den måde opstår en latent mulighed for at se forælderen som en person, der er uansvarlig.⁷¹⁹ *Det, at man har svært ved at aflæse forælderen, fører med andre ord ikke til en refleksion over egne problemer med at aflæse forælderen. Det fører i stedet til mulige forklaringer på, hvorfor forælderen er, som hun 'er'.*

Teamet fremlægger derefter deres beskrivelse af forælderen som mor. Deres beskrivelse divergerer ikke fra den, de producerede på teammødet bortset fra, at de tilføjer et begreb, der beskriver relationen mellem forælderen og barn. Teamet beskriver relationen som en "uhensigtsmæssig symbiose". Forælderen beskrives som en "universel moder" eller "almoderlig", hvilket ses som problematisk.⁷²⁰ På den måde foretager *Familiegaarden* en abstraktion.

Teamet præsenterer også struktur og stabilitet som et stort problem: Forælderen har et "stort problem" med at være på "forkant". Der sker hverken en modifikation hhv. tilførsel af nye ressourcer. Problemet med struktur og stabilitet fylder meget lidt i den samlede kommunikation. Det kan skyldes, at det allerede er besluttet, at det er et problem, der skal gøres noget ved. Omvendt forholder det sig med forælders omsorgsevne (følelsesmæssig tilknytning og kærlighed). Her får den abstrakte betegnelse - en uhensigtsmæssig symbiose - betydning for, hvad man senere beslutter og for det forandringsperspektiv, der produceres. Det skal vi se senere.

På et tidspunkt spørger medarbejder M, om man kan gøre noget i forhold til monotonien f.eks. give forælderen mulighed for at dyrke motion. Der følger en diskussion, der i grunden drejer sig om, hvorvidt det er muligt at forandre forælderen. Den drejer sig om, hvad der kan være en mere "varig skade", og hvad der kan "genopbygges". Teamet refererer til misbrugsrådgiveren, der sagde, at hukommelsen skulle kunne opbygges, men at det skulle ske udefra med "opgaver". Medarbejder M mener, at det kan opbygges gennem "kvalitetskontakt". Teamet foreslår imidlertid, at forælderen får lavet en neuropsykologisk undersøgelse ved en "hjerne-klog" person, så de kan finde ud af "Hvorvidt hun kan genoptrænes, og hvad der skal til for at genoptræne hendes hjerne simpelthen". Medarbejderne beslutter, at de på den måde vil undersøge, om forælderen kan genoptrænes og i så fald hvordan, *fordi de er i tvivl om, hvorvidt der er muligt at hjælpe og på hvilken måde*. Der produceres imidlertid med denne beslutning en latent mulighed for et negativt forandringsperspektiv: *Det er ikke blevet bedre og det kan måske ikke blive bedre*. Usikkerheden overfor, hvordan man kan hjælpe, håndteres kognitivt: man søger forklaringer på, hvorfor forælderen er langsom. Samtidig fravælges hjælp i form af motion, opgaver og kvalitetskontakt. Medarbejder M forsøger efterfølgende at se opgaven som en "en spændende problematik", der er "udfordrende at arbejde med". Dette vinder ikke nogen tilslutning. Forælderen er ikke kun positivt udfordrende at arbejde med. Det er nu nærmest også en "umenneskelig opgave", hvor man kun kan have få positive forventninger. Det negative forandringsperspektiv, *det er ikke blevet bedre og det kan måske ikke blive bed-*

⁷¹⁹ Bilag K, paragraf 270-305.

⁷²⁰ Bilag K, paragraf 344-45, 379-383, 413-419.

re, kommer således til udfoldelse. Derfor må man holde en pause, fordi der pludselig er ”sådan lidt mathed”.⁷²¹

Det negative forandringsperspektiv får den konsekvens, at medarbejder K på et tidspunkt vurderer, at der er mange ”truende” ting. Medarbejderen vurderer, at forælderen ”helt overordnet” ikke kan bo uden for Familiegaarden lige nu uden ”hjælp”, fordi hendes problemer vedrører noget ”helt centralt og overlevelsesmæssigt” for barnet på trods af, at der er et godt ”fundament” med tilknytningen.⁷²² Der produceres nu et barsk billede af forælderen, som en forælder, der ikke kan aflæse barnet og dermed ikke er i stand til at være alene med det. Til dette siger teamet:

MEDARBEJDER J: Jamen sådan tænker jeg da også om hende.

MEDARBEJDER K: Ja.

MEDARBEJDER J: Og så tænker jeg også om hende, at der er brug for noget længere tid til udredning, altså hvad, altså det der med at skille tingene ad. Hvad handler om [forælder], og hvad handler om misbrug og hvad handler om [etnisk baggrund], så det kan give lidt mere mening el-
ler... (Bilag K, paragraf 672-674).

Teamet reflekterer over, at der stadig er noget, der er uklart: Det drejer sig om sammenhængen mellem misbrug, forælders personlighed og kulturelle baggrund. På samme måde som at det hele kan blive rodet for forælderen, kan det også være svært for medarbejderne at ”skille tingene ad”. Teamet giver udtryk for usikkerhed og efterspørger mere viden om forælderen. Dette fører til en længere snak om, *hvem er forælderen*. Medarbejderne snakker om at forælderen er ”mystisk” og ”weird”. Det er svært at finde ud af, ”hvad sker der inden i hende”. På den ene side oplever medarbejderne, at forælderen har tendens til at være ”sygeligt mistænksom” og nogle gange virker som om, hun lever i en ”magisk verden”. Medarbejderne diskuterer, om det er pga. den etniske baggrund eller hashmisbruget. På den anden side virker forælderen ”glad” og med ”overskud”. Barnet virker ”bestemt også tilfreds” efter en weekend alene med mor. En medarbejder undrer sig imidlertid over, at forælderen ikke har ”lyst til noget mere” med det ældste barn og antyder, at hun måske overlader ansvaret for begge børn til sin egen mor i weekenden.⁷²³

I forlængelse heraf foreslår medarbejder K den sanktion, der består i, at forælderen ikke kan tage hjem alene med barnet i de kommende weekender. Denne sanktion søges undgået af teamet. De pointerer, at det er ”stensikkert”, at forælderen skal have vide, hvad der skal arbejdes med, *underforstået det har hun måske ikke vidst før*. De fastholder, at forælderen skal have misbrugsrådgivning, fordi indsatsen ”holder simpelthen ikke” og er ”utilfredsstillende”. *Forælderen har ikke fået tilstrækkelig hjælp*. De understreger, at de har samtaler med forælderen og har talt med hende om manglende struktur. *Forælderen har fået hjælp af teamet*. Endelig foreslår teamet, at det er værd at lave Marte Meo for at støtte forælderen.⁷²⁴ *Forælderen har brug for mere hjælp*. På trods af dette fastholdes et ”barsk” billede med den begrundelse, at ”eftervirkningerne tager utroligt lang tid også på mor funktionen”. *Forælderen forandrer sig for langsomt*.⁷²⁵ Det besluttes endelig, at forælderen ikke skal have lov at tage hjem i

⁷²¹ Bilag K, paragraf 441-486, 532-539, 565.

⁷²² Bilag K, paragraf 646-651, 667.

⁷²³ Paragraf 675-761.

⁷²⁴ Bilag K, paragraf 760-783.

⁷²⁵ Bilag K, paragraf 778-865.

weekenderne, og perspektivet *det er ikke blevet bedre, og det kan det måske ikke blive* stabiliseres:

MEDARBEJDER K: Hvordan vil [forælder] reagere, når hun får billedet, uden at det måske bliver så detaljeret som her? At hvis hun tager alene hjem, så vil vi ikke anbefale det. Det er jo egentligt det.

MEDARBEJDER I: Det kan jeg godt sige dig. Det vil hun blive helt vildt flov over.

MEDARBEJDER K: Men det er jo blevet sagt på forbesøg og visitation. Hun måtte ikke tage alene hjem i sin lejlighed. Hun måtte kun tage herfra i det omfang, hendes mor var garant for hende og [barnet]. Så går tiden nu, og så laver vi billedet nu, og så ser det faktisk sådan ud, ikke.

MEDARBEJDER I: Ja.

[stilhed]

MEDARBEJDER K: Men det kan jo også være noget af det konkrete, der trods alt kan være vigtigt for hende, at få noget at vide om. Hvordan ser vi på tingene...

MEDARBEJDER J: Altså, det ved jeg, at hun i hvert fald er meget spændt på.

MEDARBEJDER K: Ja.

[stilhed]

[medarbejderne snakker kort om, at det er vigtigt, at forælderen ikke tror, at vedkommende bare skal være på Familiegaarden i weekenderne fordi vedkommende er boligløs]

MEDARBEJDER K: At hun glemmer. Hun glemmer egentligt også alvoren der er meldt ud fra [kommunen], fordi det, det er et sidste, altså et forsigtigt tilbud, i stedet for at anbringe ham.

?: Ja.

MEDARBEJDER K: Hvor de måske ikke var særligt optimistiske. Men det tror jeg hun glemmer.

MEDARBEJDER C: Hm. Hmhm.

[stilhed]

MEDARBEJDER J: Ja der til kommer, at den rådgiver, som har anbragt hende og [barnet] er på sygeorlov.

MEDARBEJDER K: Nå. (Bilag K, paragraf 867-888).

Af citatet fremgår det, at det negative forandringsperspektiv består i, at "alvoren" ved indflytningen fastholdes og giver anledning til sanktioner, der forventes at opleves som negative af forælderen. Det besluttet desuden, at teamet skal lave et ugeskema, selvom forælderen ikke ønsker det. Forælderen må ikke "fejle" det væk. Hun skal have fastholdt det barske billede. I stedet for at spørge, om forælderen vil have et skema, skal man sige: "du har et strukturproblem. Du skal til at arbejde". Medarbejderne beslutter, at nu må man være "ledende" og begrundet det med, at hvis man "sådan følger initiativ ved hende hele tiden, så bliver man rystet af. Så ryster hun sig lige en gang i mellem, og så kører hun videre ud af sit, hvor det er nødvendigt at være lidt positivt ledende...". Der skal ikke være nogen "undskyldning eller diskussion". Medarbejderne erkender, at der ikke er noget at sige til, hvis forælderen ikke har troet, at situationen var så alvorlig, men vurderer, at man nu bliver nødt til at "vende det".⁷²⁶ At Familiegaarden indtil nu ikke har haft et klart perspektiv på forælderen og måske ikke selv har været strukturerede, stabile, på forkant og ledende, reflekteres kort af teamet:

MEDARBEJDER J: Nej, næh altså, jeg tænker bare, det er rart sådan at få...få det gennemgået på tavlen og få sat nogle flere ord og tanker på og sådan noget...og så tænker jeg på at, at...at i forhold til [forælder], så skal man...så skal man være der meget mere, end vi har været, altså...tænker også på at...at, hun har også betalt lidt prisen for, at jeg har haft travlt med [forælder/familie 4] og [forælder/familie 5] og sådan nogle ting der...det kan jeg godt være lidt træt

⁷²⁶ Paragraf 912-935.

af...men at der skal styr på tingene. Altså vi skal have meget mere styr på tingene, fordi hun har så lidt styr på det. Altså det er virkelig utroligt vigtigt at være...

MEDARBEJDER I: At være på forkant.

MEDARBEJDER J: ...på forkant, men også at have styr på, og at have aftalt og, og hun har brug for indsats meget mere, end man sådan bare lige tror på alle områder...

MEDARBEJDER K: Ja...men hvor man måske godt kunne sige, at der er noget, derovre på personsiden, der kan [uf], fordi der er noget der...

MEDARBEJDER J: Ja, ja og så er der noget på personsiden, på personsiden, som kan gøre, at man bliver lidt skræmt, men det skal vi ikke lade os skræmme af...

MEDARBEJDER K: Nej.

MEDARBEJDER J: ...altså, det der med, at hun på personsiden godt nogen gange kan vise at hun styrer og leder det hele, men at vi skal stå fast i at, at den ledelse, den har vi altså.

MEDARBEJDER K: Ja. [stilhed] (Bilag K, paragraf 944-951).

Refleksionen afbrydes imidlertid. En medarbejder ser forælderen som én person, der har en personlighed, man ikke skal lade sig narre af. Hvis ”man kommer sådan lige i glimt, så kan det hele se sådan vældigt tilforladeligt ud”, men man risikerer ikke at få ”den manglende struktur og tilfældighederne” med, fordi f.eks. badningen af barnet er ”godt nok”. På den måde kan man sige, at *der er problemer, der ikke kun kan relateres til forælderenes adfærd i konkrete situationer*. Det problem, der er ”sværest”, er forælderenes paranoia omkring barnet, der næsten gør, at man ”undgår hende”. *Medarbejderne har med andre ord et problem med at involvere sig*. Det giver dog ikke anledning til refleksion. Medarbejderne bliver enige om, at når forælderen er paranoid, må det være den ”universelle moder der klarer alt”, der er på spil.⁷²⁷ Problemet med at involvere sig tilskrives forælderen som en person, der så at sige er for involveret.

Personalemødet slutter således med, at det usikre og svære ved egen hjælp håndteres via produktionen af en forælder, der ændrer sig fra situation til situation og er svær at have tillid til. Der sker en negation af, at forælderenes paranoia kan være et udtryk for en om end måske uheldig måde at beskytte sit barn på. At dette kan være forstærket af, at det kan være svært at være nybagt mor på Familiegaarden, reflekteres ikke. Endelig reflekteres det ikke, at det kan forstærkes af, at forælderen netop er stoppet med et langvarigt misbrug. Paranoiaen kommer til at fremstå som et selvstændigt problem. For Familiegaarden består problemet i, at man ikke kan aflæse forælderen og derfor heller ikke på tilstrækkelig pålidelig vis kan bedømme forælderenes følelsesmæssige tilknytning og kærlighed til barnet. Der sker en negation af, at der er tematiseret et behov for at få mere viden om forælderen og det bliver umuligt at kommunikere om, *at man ikke ved om det er muligt eller umuligt at hjælpe*. Netop derfor ses nu en risiko for, at barnet udsættes for noget skadeligt, der vedrører noget helt ”overlevelsesmæssigt”. Denne risikoagttagelse bidrager til at refleksion udgrænses. Familiegaarden orienterer sig mod løsninger og sætter hjælpen igennem som sanktioner og tvang. Det betyder endelig, at Familiegaarden udgrænser en refleksion over, hvordan medarbejdernes perspektiv ændrer sig fra situation til situation, hvordan deres perspektiv på forælderen også kan have betydning for kontakten (f.eks. at man næsten undgår hende), og endelig hvordan ens egen bekymring har betydning for synet på forælderen. Hvor forælderen måske på paranoid vis beskytter sit barn, beskytter Familiegaarden nu også på ’paranoid’ vis egne forventninger om, at man kan sikre barnets bedste hhv. at afværge farer. Det paranoide består i, at der ikke er tegn på, at barnet har det dårligt. Tværtimod er det observeret, at barnet er veltilpas efter weekenderne.

⁷²⁷ Bilag K, paragraf 954-995.

Mor er paranoid

Det barske billede fastholdes de næste 3 uger. Teamet fortæller på familietræningsmødet, at der skal laves Marte Meo. De øvrige medarbejdere tilslutter sig ideen men ud fra den begrundelse, at *barnet* har brug for det. Barnet ”ville ikke slippe” øjenkontakten med en medarbejder, selvom forælderen kom og ”bød sig til”, og medarbejderne vurderer, at det skyldes, at forælderen ikke bruger mimik i samspillet med barnet: ”Der er ikke en trækning”.⁷²⁸ På familietræningsmødet fremgår det også, at forælderen har givet udtryk for, at hun ikke ønsker at lave mad. Det vil medarbejderne ikke ”acceptere”. Desuden beslutter de, at barnet ikke skal passes af en medarbejder, mens forælderen laver mad, ”for vi skal ikke gøre det samme som mor”.⁷²⁹ Desuden skal forælderen i svømmehallen med en medarbejder. Turen til svømmehallen handler ikke om at have det sjovt, men om at få det til at køre med omklædning m.m.⁷³⁰

Efter 14 dage holder teamet formøde med forælderen. Det er meningen, at jeg skal deltage, men forælderen ønsker det ikke med følgende begrundelse: ”Jeg ved ikke...hvis jeg nu bliver ked af det, I fortæller mig”. Forælderen er således klar over, at samtalen indebærer en vurdering, der ikke nødvendigvis er positiv. En medarbejder, der ikke indgår i teamet, vurderer dog, at det er fordi forælderen ”glemmer let” og kun kan tage stilling til noget ”lige her og nu”. Medarbejderen vurderer, at det er en virkning af forælders mangeårige hashmisbrug.⁷³¹

Dagen efter er der en ”kort orientering” om familien på personalemødet. Teamet fortæller, at de har fortalt forælderen om Familiegaardens beslutninger. En medarbejder spørger, hvordan forælderen tog beslutningen om, at hun ikke måtte komme hjem. Teamet fortæller, at forælderen blev ”sur”. Der blev ”lukket for alt” på selve formødet. Dagen efter gav hun udtryk for, at det, der var sket var, at alt blev ”negativt”. Tidligere ville hun havde røget hash i sådan en situation, men nu skal det være ”anderledes”. Teamet vurderer, at forælderen er ”frisk på det” og ”vil” det. Selvom forælderen er træt af overvågningen, kan hun se ”udover det” og se, at hun har behov for hjælp til f.eks. barnets skrigiture.⁷³² Nogle af medarbejderne mener, at tilbagemeldingen har betydet, at forælderen har forandret sig: Hun er blevet ”sådan mere åben”. Andre mener, at der er sket en forandring, men at det næsten er en for voldsom ”drejning”. Det er stadig et problem, at forælderen er så paranoid, at hun nogle gange virker ”sygelig”. F.eks. havde en medarbejder foreslået at barnet skulle ligge i kravlegård, mens hun gjorde rent:

MEDARBEJDER C: Nej, men det kunne hun ikke. Så sagde jeg: *Jamen hvad skal du gøre rent, for det kunne jo ikke være så meget, det ved jeg jo, for så meget plads er der jo ikke deroppe. Jamen det var lige ude på badeværelset. Jamen så er du jo ikke så langt væk fra ham. Jamen hun kunne ikke. Så siger jeg: Jamen [forælder], hjemme i en lejlighed går man jo også somme tider fra et rum til et andet. Men så var der også kun hende og [barnet] så kunne han ikke komme til skade. Og der var voksne mennesker og så [andet barn] deroppe. Altså hvad er det for noget, hun går og tror, altså...[...]* Jeg synes, det virker som noget psykiatri en gang imellem... (Bilag R, paragraf 555, 560).

Teamet vurderer, at forælders paranoia drejer sig om forælders ”yderpunkter” og kan relateres til det tidligere misbrug. De vurderer, at der er brug for at få ”koordineret” misbrugs-

⁷²⁸ Bilag M, paragraf 19. Igen reflekteres det ikke, at Familiegaarden også udgør en forudsætning for det, der sker, fordi de er deltagere i en interaktion.

⁷²⁹ Bilag M, paragraf 25. Der er ellers, som tidligere nævnt en regel om, at børn ikke må være i køkkenet, når forældrene laver mad.

⁷³⁰ Bilag Q, paragraf 29.

⁷³¹ Bilag N, paragraf 3-5.

⁷³² Bilag R, paragraf 521-541.

rådgivningen, og det man gør på Familiegaarden.⁷³³ Misbrug anvendes som forklaring på, at forælderen ikke selv kan få tingene ned på et ”realistisk plan”. Hun skal have hjælp udefra, og det tager tid.⁷³⁴ Imidlertid fastholdes det perspektiv, at forælderen nærmest er sygeligt paranoid. Nogle af medarbejderne vurderer, at man kan komme til at invalidere forælderen i hjælp, og at forælderen paranoia får den konsekvens, at medarbejderne bliver ”et styks børneholder”.⁷³⁵ Selvom det fremhæves som positivt, at man nu kan arbejde med forælderen og få hende til sådan at ”stå lidt mere i balance”, så fastholdes det, at det ikke er hende, ”der skal sætte dagsordenen”, for ”ellers så bliver det jo at køre med på bakterier og [...] skal du slet ikke tænke på [barnet] mens du gør rent, for han kunne jo komme til skade”.⁷³⁶ Dette fører over til en snak om, om det med de ”bakterier” er noget nyt. Hvorvidt det er noget nyt eller ej er svært at gennemskue. Medarbejderne beslutter, at man vil ”holde øje med det” og bede om hjælp til at få det vurderet, hvis det bliver nødvendigt. De synes, at det er noget ”underligt” noget.⁷³⁷

Der træffes ikke en beslutning om at gøre noget i forhold til forælderen paranoia, men kommunikationen skaber et latent tema om et psykiatrisk problem. I den aktuelle situation anvendes imidlertid et mere positivt forandringsperspektiv. Forælderen har forandret sig: *det er blevet bedre nu, men det kan blive bedre*. På den måde begrundes hjælpen som hjælpsom: Formidlingen af det barske billede har virket, så man fastholder, at der ikke er nogen ”smutvej”: Hun skal ”presses ud i det”. Men det er også først nu, at teamet har fået lavet ”sådan lidt mere intensivt familiebehandling”. Hjælpen er først lige begyndt.⁷³⁸

Et alternativt billede

Dagen efter er der opfølgingsmøde. Familien har fået ny sagsbehandler. Det er kendetegnende at den kommunikation, der finder sted på mødet, producerer et alternativt perspektiv. Teamet indleder med at fortælle om forælderen som person og forklarer, at forælderen har ”sådan en medalje”, hvor der er en ”forside” og en ”bagside”. Forælderen har brug for at lære det ”inde midt mellem” at kende. Teamet fortæller også, at forælderen problemer er ”typiske for en person med et mangeårigt misbrug”, og nævner her forælderen paranoia.⁷³⁹ Sagsbehandleren spørger direkte forælderen om hendes paranoia og konstaterer ud fra hendes udsagn, at der er sket en positiv forandring:

SAGSBEHANDLER: Hvad var det allerværste der kunne ske?

FORÆLDER: Altså...altså det har jeg glemt nu, men...at en skulle tage mit barn.

SAGSBEHANDLER: At han skulle være væk, når du kom og skulle hente ham?

FORÆLDER: Ja.

SAGSBEHANDLER: Det kan jeg godt forstå.

FORÆLDER: Men det ved jeg sådan er det ikke.

SAGSBEHANDLER: Sådan er det ikke mere.

FORÆLDER: Nej.

SAGSBEHANDLER: Nej.

MEDARBEJDER J: Nej, der er også sket en udvikling [...] (Bilag T, paragraf 22-30).

⁷³³ Bilag R, paragraf 548, 556.

⁷³⁴ Bilag R, paragraf 576-77.

⁷³⁵ Bilag R, paragraf 561-564, 583.

⁷³⁶ Bilag R, paragraf 600-612.

⁷³⁷ Bilag R, paragraf 613-660.

⁷³⁸ Bilag S, paragraf 14-47.

⁷³⁹ Bilag T, paragraf 18-21.

Teamet tilslutter sig, at der er sket en forandring. Det tema, der handler om, at forælderen er paranoid, mister dermed sin begrundelse i denne sammenhæng.

Derefter fortæller teamet om forælderen store "arbejds punkter". Teamet relaterer det til misbruget og vurderer, at forælderen stadig isolerer sig, men det er "i bedring" og "fremgang". Sagsbehandleren spørger, om det med hukommelse er noget, der kan trænes op. Teamet siger, at man er i "tvivl" om det og fortæller om den neuropsykologiske undersøgelse. Sagsbehandleren vurderer, at en sådan undersøgelse er "en god ting" - ikke fordi den undersøger om forælderen kan genoptrænes, men fordi den fortæller, *hvor* man kan genoptræne, så man ikke "skal presse" forælderen til noget, "som man ved, det kan hun ikke". Det handler det om at "finde der, hvor der er gode ressourcer og så gå den vej" og dermed den "måde, man hjælper bedst".⁷⁴⁰ Sagsbehandleren har med andre ord et alternativt forandringsperspektiv, der lægger vægt på at finde ressourcer for forandring fremfor at undersøge begrænsninger f.eks. i form af skader. Det drejer sig om at hjælpe fremfor at presse. Sagsbehandleren ser dermed den neuropsykologiske undersøgelse i et positivt forandringsperspektiv og lægger vægt på, at det kan blive bedre.

Sagsbehandleren lægger desuden vægt på, at medarbejderne husker, at der er noget, der kommer "før" misbruget. Der er en "årsag" til, at forælderen havde et misbrug, og der er måske noget, der skal "bearbejdes", inden forælderen kan forandre sig. Teamet fortæller, at forælderen er "utroligt god til selv at snakke om det", og at det er "flot". Sagsbehandlere lægger imidlertid mere vægt på, at forælderen har ressourcer herunder en "stædighed" for "det er jo den, der skal få hende til at gå det igennem". Sagsbehandleren går ud fra, at "det hun vil, det er jo at være mor" og ser stædighed entydigt som en ressource, der kan "få det til at fungere".⁷⁴¹

Teamet fortæller om de samtaler, man har haft med forælderen om dennes opvækst. De fortæller, at forælderen ikke har haft så meget lyst til at sige noget om det. Det har man accepteret og har brugt tiden på noget "andet, der har været mere vigtigt". Sagsbehandleren bifalder dette, men gør det ud fra en iagttagelse af forandring som noget, en person selv skal være indstillet på: man kan ikke gå ind og "pille", før en person er "klar til det", og det, der skal fylde lige nu, er "at være mor" og at få en tilværelse, "hvor man ikke er dysset ned af et eller andet misbrug".⁷⁴² Teamet peger på, at det er en "utroligt stor opgave", hvortil sagsbehandleren siger:

SAGSBEHANDLER: Ja, så jeg synes, tager man en opgave her og så tro på... ja, men det ene, det tror jeg, at [forælder] kan, det med at passe sin dreng...

MEDARBEJDER J: Hm.

SAGSBEHANDLER: ... det kan jeg læse ud af det her, det er lyst, ikke... men skal der arbejdes med at få en stoffri tilværelse, for... og, det er da svært...

[...]

SAGSBEHANDLER: ... men at komme ud af stofmentaliteten, det tager mindst 8 måneder.

MEDARBEJDER J: Hm. (Bilag T, paragraf 93-98).

⁷⁴⁰ Bilag T, paragraf 31-60.

⁷⁴¹ Bilag T, paragraf 63-79.

⁷⁴² Bilag T, paragraf 80-87.

Sagsbehandleren opstiller her en forventning om, at forælderen kan passe sit barn: Selvom opgaven er stor, må man tro på den og vide, at forandring tager tid. Om det, at forælderen ikke ønsker at deltage i AN eller lignende grupper, siger sagsbehandleren.

SAGSBEHANDLER: ...og jeg tror nok at [forælder], sådan som jeg har læst og hørt, så er [forælder] lidt af en enspænder. Hun er ikke sådan en, der går ud i den store gruppe...

FORÆLDER: Nej, ikke sådan...

SAGSBEHANDLER: Nej, du er meget privat. Men det er så din måde at være på. Vi skal jo ikke være ens alle sammen...

FORÆLDER: Nn. (Bilag T, paragraf 105-108).

Sagsbehandleren lægger vægt på, at forælderen er en individuel person. Et andet eksempel på dette opstår, da der snakkes om forælders fremtidsdrømme. Forælderen vil gerne engang på højskole. I den forbindelse siger sagsbehandleren som en reaktion på Familiegaardens vurdering af, at forælderen skal "lære at åbne sig": "vi kan jo ikke ændre på [forælder]'s grundlæggende karakter [...] og hvis hun er en stille indadvendt pige, så kan vi jo ikke lige pludselig gøre hende til en humørbombe, for det er jo en kunstig opstilt verden. Det [forælder] har i sig, det er jo det, vi skal bygge på og så...så har hun lov til at være individuel".⁷⁴³

Det positive forandringsperspektiv, sagsbehandleren producerer, er ikke ensbetydende med, at barskheden forsvinder. Sagsbehandleren opstiller imidlertid et andet barsk billede: fordi det ældste barn har været anbragt, er forælderen måske ikke mere mor men mere storesøster i forhold til dette barn underforstået: man får kun én chance for at blive mor.⁷⁴⁴

Samlet set, kan man sige, produceres der et alternativt perspektiv. På baggrund af dette alternativ, sker der noget interessant efterfølgende, hvor medarbejderne fortæller om forælderen som *mor*. Da medarbejderne fortæller, at forælderen er blevet mere nærværende, fordi hun er blevet i stand til at lægge barnet fra sig, siger forælderen:

FORÆLDER: Det gør jeg ikke nu.

MEDARBEJDER I: Nej, nej. Det er også lige det, vi siger...

FORÆLDER: [ler lidt]

MEDARBEJDER I: ...at det er du blevet så god til at lægge ham fra dig. Ja, ja. Det er helt sikkert, du er [...] (Bilag T, paragraf 152-154).

Dette kan ses som et forsøg fra forælders side på at understrege hendes aktuelle ressourcer, og det resulterer i, at de faktisk fremhæves. Dette forsøg på at indvirke på betingelserne for vurderingen ses flere gange. Da medarbejderne f.eks. siger, at forælderen kan have lidt svært ved at mærke barnets almindelige behov og ikke umiddelbart forståelige reaktioner siger forælderen:

FORÆLDER: Må jeg sige noget?

MEDARBEJDER I: Ja.

FORÆLDER: Det kan I heller ikke i andre. Det kan I andre heller ikke nogen gange.

MEDARBEJDER J: Nej, det er ikke altid lige nemt at tolke sådan en lille en...

MEDARBEJDER I: Nej, nej.

MEDARBEJDER J: ...det er det bestemt ikke...

MEDARBEJDER I: Nej, nej.

⁷⁴³ Bilag T, paragraf 423-434.

⁷⁴⁴ Bilag T, paragraf 132-141.

MEDARBEJDER J: ...det kan være både det ene og det andet og det tredje, det er rigtigt [forælder].

SAGSBEHANDLER: Han er jo så ung endnu.

MEDARBEJDER J: Hvad?

SAGSBEHANDLER: Altså, tre måneder er jo ikke så lang tid til at lære alle signaler...

MEDARBEJDER I: Nej, nej, nej, det er det ikke, og der er det også igen, at viljen til at ville det, det er tydeligt, at det vil [forælder] så gerne gøre. Det, det er virkelig sådan jeg ser det. Hun er positiv på det man siger omkring...hun kan godt nogen gange, når jeg siger: Nu skal du prøve. Øhrrg...så. Så reagerer hun på det, men når der så går lidt tid, og vi snakker om det, så...så er det egentligt ok...

FORÆLDER: Hm.

MEDARBEJDER I: ...og så finder vi ud af det sammen ikke også.

SAGSBEHANDLER: Når du sådan bliver vejledt i, at det er godt at gøre det på den måde, føler du så, at det er ligesom de kritiserer...eller kritiserer dig?

FORÆLDER: I starten ja.

SAGSBEHANDLER: Ja.

FORÆLDER: Altså stadigvæk sådan, at jeg skal nok selv finde ud af det, eller jeg skal nok selv finde ud af at [barnet], at det er ikke helt rigtigt, og mærke det sådan.

SAGSBEHANDLER: Ja. (Bilag T, paragraf 156-174).

Det samme sker, da teamet fortæller, at forælderen tillægger barnet motiver, og får barnet ”voksengjort”. Forælderen hævder, at ”De er klogere end vi tror, børn”, hvorimod teamet hævder, at med deres ”erfaring på børnebehandling”, der ved de, hvad børn kan. Det ender dog med, at forælderen får en form for ”ret”, fordi teamet godtager, at forælderen siger, at hun blot har formuleret sig lidt upræcist.⁷⁴⁵ Da medarbejderne kommer til stimulation og opdragelse og fortæller, at forælderen har brug for mere viden om børneopdragelse og skal gøre ”lidt mere” af en række ting, siger forælderen ”Igen, det *har* jeg lært”.⁷⁴⁶ Forælderen forsøger på den måde at anvende det alternative forandringsperspektiv til at introducere et nyt forandringsperspektiv: *Det er blevet bedre nu, og det er godt nok.*

Set i lyset af det alternative forandringsperspektiv, sagsbehandleren introducerer, og forældrens forsøg på at anvende det til at forbedre sine forandringspotentialer, giver det ikke mening at fastholde forældrens ”almoderlighed” som et problem. På det punkt vurderer teamet nu, at forælderen har forandret sig meget. I forhold til struktur og stabilitet, der betegnes som det store problem, sker der tilsvarende en modifikation af forældrens problemer:

FORÆLDER: Men, men når man er hjemme, så tror jeg, at det er anderledes, fordi at her kan man bare lige...nå ja...

SAGSBEHANDLER: Ja, der er det ikke så vigtigt. Der ved du godt, at selvom klokken er ti om aftenen, så kan du godt skaffe noget mad til ham, hvis ikke der er noget, men hvis du bor hjemme hos dig selv, så er du jo nødt til at skal gøre det inden, at købmanden lukker ikke...

FORÆLDER: Ja.

SAGSBEHANDLER: Ja.

FORÆLDER: Ja, så det bliver anderledes, når man kommer hjem...

SAGSBEHANDLER: Ja, men det er noget, der skal trænes nu i hvert fald...

MEDARBEJDER I: Det er det, at vi i den grad ser, at der er nogle problemer i den retning...

MEDARBEJDER J: Men det er også det der med at lave mad, ikke. [forælder], hun er god til at lave mad, og det er noget dejlig mad, hun laver, men...det kommer nogle gange til at halte med strukturen, altså planlægningen. Det er svært at lave mad til så mange mennesker, alle, altså alle

⁷⁴⁵ Bilag T, paragraf 195-216.

⁷⁴⁶ Bilag T, paragraf 218.

har deres maddag og skal lave mad til hele flokken af beboere og der er det jo vigtigt at være på forkant med sådan: Nu er det vigtigt at jeg begynder at skrælle kartofler og det man skal fordi klokken, den er... altså det er sådan på den facon, at vi har tænkt det.

MEDARBEJDER I: Hm.

SAGSBEHANDLER: Men kan man det til en stor gruppe, så er det enkelt, når det kun er [forælder] og [barnet]...

MEDARBEJDER I: Ja.

SAGSBEHANDLER: ...men, men det skal læres.

MEDARBEJDER I: Hm. (Bilag T, paragraf 227-239).

Sagsbehandleren lægger mindre vægt på problemer og mere vægt på, at forælderen skal lære. Vedkommende skelner også mellem Familiegaarden og hjemme, men tilslutter sig i øvrigt, at det er vigtigt, at barnet spiser på faste tidspunkter, fordi "børn har meget brug for at tingene sker på samme måde hver dag" så det er forudsigeligt, hvornår barnet f.eks. skal sove og spise.⁷⁴⁷

Teamet ender med at konkludere, at forælderen er en person med "mange ressourcer", at der er "noget at bygge videre på", og at det problematiske er relateret til misbrug.⁷⁴⁸ Til det siger sagsbehandleren, at det, der sker i et misbrug, er, at man bliver "følelsesmæssig flad", og at der går noget tid, før man "falder tilbage til den person man var engang". Sagsbehandleren vurderer, at forælderen nu skal "finde sin personlighed" som en "voksen kvinde med et ansvar", og at hun skal have hjælp til det. Ikke at der er "nogen der skal finde hendes personlighed til hende. Den skal hun selvfølgelig selv finde" men sådan, at forælderen støttes i det, hun gør. Igen lægger sagsbehandleren vægt på, at det tager tid. Teamet forstærker det positive forandringsperspektiv. Man har "virkelig" "meget tro på, at det skal hun nok klare".⁷⁴⁹ Samlet set produceres der et billede af forælderen som en person, der er i udvikling og er ved at forandre sig: *det er blevet bedre og det kan blive bedre*. Dette billede stabiliseres, da misbrugsrådgivningen kommer på tale.

Da teamet fortæller, at forælderen kun har haft en samtale med misbrugsrådgiveren, siger sagsbehandleren, at det ikke er nok. Sagsbehandleren forventer et "behandlingsprogram" med noget "bearbejdning", der udpeger indhold, hyppighed og antal af samtaler. Sagsbehandleren udtrykker utilfredshed med de offentlige tilbud, fordi de er for langsomme, og det "har vi ikke tid til at vente på". Vedkommende begrundet det med, at hvis en misbruger har "motivationen, så er det der, man skal tage den" og understreger, at "vi kan godt lære [forælder] noget om at blive mor, men vi skal også lære hende ikke at være misbruger".⁷⁵⁰ Sagsbehandleren introducerer her en skelnen mellem at lære en person at være mor hhv. at stoppe med at være misbruger. Vedkommende introducerer også en forskel mellem Familiegaarden og "virkeligheden". Det forælderen skal lære er at klare sig uden for Familiegaarden. *I den forstand siger sagsbehandleren også, at Familiegaarden ikke er det samme som virkeligheden*. Vedkommende forventer, at Familiegaarden skal "køre lidt hårdt frem" med at få misbrugsrådgivning til forælderen - gerne en gang om ugen - og accepterer ikke begrundelsen for de manglende samtaler. Sagsbehandleren forventer "standardprocedurer", at misbrugsrådgiveren er "uddannet" og har nogle "værktøjer" - det "burde de i hvert fald". Vigtigheden af en plan begrundes med, at det ellers kun kan "bruges til at forvirre" forælderen. Sagsbehandleren forholder sig

⁷⁴⁷ Bilag T, paragraf 240-254.

⁷⁴⁸ Bilag T, paragraf 256-258.

⁷⁴⁹ Bilag T, paragraf 259-276.

⁷⁵⁰ Bilag T, paragraf 292-329.

med andre ord meget kritisk til den ikke-hjælp, forælderen har fået og kritisk til, at forælderen er visiteret til en institution, der ikke er ”gearet” til misbrugsbehandling:

SAGSBEHANDLER: Ja, fordi den gang [forælder] kom på Familiegaarden, der...der var vores indstilling, vi havde fundet et...familiebehandlingssted, som var...som var gearet til og var vant til at arbejde med misbrugere. De var clean, når de kom der, men det var mor-barn og de var tidligere misbruger når de kom der og det havde de en ekspertise i arbejde med der. Og derfor sagde vi det, selvom det ligger i den anden ende af landet. Men hvor amtet så, vi skal jo visiteres her af amtet, ikke også, det er noget med en grundtakstmodel, det er noget med kroner, og...der siger amtet: *Jamen Familiegaarden har en plads*. Og så siger vi: *Jamen Familiegaarden tager ikke misbrugere*. Det er de ikke gearet til, for de har ikke misbrugskonsulenter eller medarbejdere, hvor [socialkonsulent] så siger, at det kunne lade sig gøre, fordi så kunne i, så var I indstillet på at blive gearet til det. Og det er så fint, men så, fordi [rådgivningscenter] så måske ville gå ind omkring. Hvis [rådgivningscenteret] så ikke gør det...

MEDARBEJDER J: Ja, så må vi...

SAGSBEHANDLER: ...så må I købe det. Og det skal bare være godt. For det handler om en ung mor og hendes barn.

MEDARBEJDER J: Hmhm.

SAGSBEHANDLER: Og hvis det kommer til at gå godt, så er pengene givet godt ud...

MEDARBEJDER J: Ja.

SAGSBEHANDLER: ...og hvis vi sparer dem, så...så sparer vi til katten, for hvis ikke vi kan holde [forælder] og [barnet] sammen som familie, så kommer det til at koste både menneskeligt og økonomisk hen ad vejen. Så vi vil godt investere i det nu.

MEDARBEJDER I: Hm.

MEDARBEJDER J: Det lyder rigtigt godt.

MEDARBEJDER I: Ja, det lyder rigtigt dejligt.

MEDARBEJDER J: Så det finder vi ud af [forælder].

FORÆLDER: Ja.

SAGSBEHANDLER: Altså lige i den her fase her, der skal hun have noget, der virkelig kan....

MEDARBEJDER J: Ja.

SAGSBEHANDLER: ...der kan noget.

MEDARBEJDER J: Hvad tænker du om det [forælder]?

FORÆLDER: Fornuftigt. (Bilag T, paragraf 368-384).

Sagsbehandleren vurderer, at når dette er på plads, kan der laves en ”hel behandling”, der kommer ”hele vejen rundt”. *Teamet reflekterer, at det også er det, ”vi har savnet lidt”*. Sagsbehandleren opstiller endelig en forventning om, at forælderen kan ”lykkes” som mor. Hvis det sker, vil hun ”ikke blive smidt ud i den kolde verden uden nogen som helst støtte” efter opholdet. Sagsbehandleren understreger, at en misbruger ikke kan have ansvaret for et barn, og at man derfor er lidt ”skrappe”: ”Du må selv om, om du vil være mor eller du vil være misbruger, men du kan ikke være begge dele”. Sagsbehandleren vurderer imidlertid, at det er ved at ”lykkes”⁷⁵¹.

Det samme sker i den efterfølgende snak om forælders boligsituation. Sagsbehandleren mener, at det er vigtigt, at forælderen bliver skrevet op til en bolig og taler længe om et godt hjem og miljø. Det skal ikke være et sted, hvor man ”drikker bajere” og med en ”subkultur”, hvor man ”som enlig mor” aldrig får et ”ben til jorden”. Vedkommende foreslår følgende:

⁷⁵¹ Bilag T, paragraf 385-409, 438-496.

SAGSBEHANDLER: Men tænk over det, men jeg tænkte, at det der også, var noget du kunne søge, så du kunne få dig etableret, så du kunne prøve at være hjemme en weekend på et eller andet tidspunkt ikke også, bare dig og [barnet], når du er nået så langt...

Sagsbehandleren opstiller en forventning om, at forælderen kan tage hjem alene med barnet på et senere tidspunkt. Denne forventning kommenteres ikke, men forekommer direkte i modsætning til den beslutning, som Familiegaarden har truffet. Sagsbehandleren opstiller i den forbindelse en forventning om, at forælderen er værd at investere i for at undgå anbringelse.⁷⁵² Vedkommende vurderer, at forælderen godt kan bruge et længere ophold, men mener, at det er vigtigt, at hun ikke bliver kørt ”træt” i behandlingen. Derfor skal hun have mulighed for at tage hjem og ”bare være sig selv en weekend”. Sagsbehandleren begrundet det med, at hun har en ”teori” om, at forælderen har behov for at ”være privat”. Hvis ikke det er muligt, ”risikerer” man, at forælderen ”kører træt i det” og ikke ”arbejder” godt nok. Derfor skal man bekræfte hende i, at ”jeg har mit eget hjem. Det er her, jeg skal tilbage til”, fordi det giver ”lidt mod på at arbejde”. Sagsbehandleren vurderer derfor, at der skal ”fokuseres meget på” at finde en lejlighed, og vedkommende forbereder forælderen på, at hun skal være på Familiegaarden lidt længere. Forælderen siger, hun er ”lettet”, så ”det er så i orden”. Sagsbehandleren opfordrer forælderen til at fortsætte ”så godt som du har gjort nu” - ”så kan du sagtens nå det”. Teamet tilslutter sig: ”Det tror vi på”.⁷⁵³

Mødet er interessant. Familiegaarden konfronteres med en alternativ forventning, der modsiger det negative forandringsperspektiv, der blev besluttet. Familiegaardens forventningsstrukturer skuffes. I situationen *må* teamet tilslutte sig sagsbehandlerens forventninger. Det skyldes dels, at sagsbehandleren har den formelle kompetence til beslutte, hvad der skal ske med familien. Men det skyldes også for det første, at sagsbehandlerens kommunikation entydigt knytter an til den positive værdi af forskellen hjælp/ikke-hjælp og begrundet det i sandsynligheden for positive forandringer. Hvis teamet ikke tilsluttede sig dette, ville man skulle argumentere for, at der *ikke* var iværksat hjælp (jf. ”en hel behandling”). For det andet skyldes det, at det alternative billede synliggør, at tvang måske kan undgås, at Familiegaarden ikke har set det, men rent faktisk kunne have set det. *Dette viser dels, at generaliserede hjælpekomunikationer har fortrin, dels at teamet er i stand til at reflektere over begrænsningerne i egen hjælp. Samlet set produceres der en forventning, der direkte modsiger Familiegaardens forventning, hvor man vurderer, at billedet er så barsk, at forælderen ikke kan være alene med barnet – med eller uden misbrug. På den måde træder hjælpesystemet i karakter. Spørgsmålet er, hjælp til hvem? Mødet eliminerer nemlig ikke risikoen for, at noget helt centralt og overlevelsesmæssigt er på spil for barnet.*

Det er som om, man skal løbe efter hende

På mødet om familietræning den følgende uge fremgår det, at teamet er begyndt at lave Marte Meo. De øvrige medarbejdere mener, at det nu er ”ligesom om, at man skal ”løbe efter hende”. De synes, at forælderen er ”imponerende”.⁷⁵⁴

På næste personalemøde fortæller teamet, at de har talt med forælderen om hendes manglende deltagelse i måltiderne og det, at man skal ”ringe og vi skal rende derop. At det var slut nu”: ”Hun måtte sige om morgenen, hvis ikke hun skulle spise, eller også måtte hun ringe ned og

⁷⁵² Bilag T, paragraf 663-674.

⁷⁵³ Bilag T, paragraf 676-708, 714-737.

⁷⁵⁴ Bilag U, paragraf 11, 27.

sige sådan og sådan. Det var altså slut med, at vi gjorde noget og det skriver jeg i hendes bog”. En medarbejder foreslår en normativ strategi, der går ud på, at forælderen *skal* spise, og at man måske bør gøre det at spise morgenmad til en ”kerneydelse”, der ikke er frivillig. Der opstår en længere diskussion om, hvorvidt man kan tvinge nogen til at spise. Man når frem til, at hvis forælderen ikke vil, kan man ikke gøre noget.

I konfrontationen med begrænsningerne ved egen forventninger, reflekterer Familiegaarden over egne forventninger til forventninger. Forventningsstrukturene er blevet skuffet, og dette er netop synligt. Man kan hævde, at skuffelsen opstår som følge af det alternative perspektiv, sagsbehandleren introducerede. *Familiegaarden er netop en institution, der samarbejder og er villig til at lære.* Man kan imidlertid også hævde, at forventningerne kommer til kort *lang tid før*. Det viser sig allerede i det ikke-entydige billede af forælderen og i det ikke-entydige i, hvordan samspillet mellem forælder og barn er. Et system, der har kærligheden som arbejds- punkt, vil få et problem i de tilfælde, hvor det bliver svært at se, om en forælder er i stand til at demonstrere den gode omsorg. Problemet er, at man i sådanne tilfælde ikke på relativ sikker vis, kan gå ud fra, at forælderen og barnet *oplever* følelsesmæssig tilknytning og kærlighed. Problematikken forstærkes af, at barnet endnu er så lille, og at det er svært at få et realistisk billede af det. Barnets *behov er alt andet end givet og langt fra entydigt at bestemme.* Iagttagelsen af risikoen for, at barnet lider følelsesmæssig skade, bidrager til en negation af en række forhold, samtidig med, at forventningen om at et fokus på struktur og stabilitet kan bidrage til hjælp gennemtvinges og fastholdes ensidigt. Der sker en reduktion af psykisk kompleksitet og en negation af, at hjælp kan ske på mange måder. Refleksion udgrænses (f.eks. teamets refleksioner) og det, der synes at give fart hertil, er risikoen for, at negationen af negationen bliver et problem: at der kan være forhold eller viden-ikke-taget-i-betragtning. Paradoksalt nok fører dette netop til at negation bliver et problem, der ikke kan håndteres. Medarbejderne må nu acceptere, at de har begrænset adgang til at observere samspillet mellem forælder og barn. De opgiver så at sige at gøre familien mere forudsigelig. Situationen bærer præg af total forventningsskuffelse, hvor indsatsens værdi bliver utydelig. *Det store spørgsmål, som endnu ikke er besvaret, er nemlig, om den hjælp, som man nu giver forælderen, også er en hjælp for barnet?* I denne desperate situation, hvor Familiegaarden grundlæggende er i tvivl om, hvorvidt man gør det gode *for barnet*, taler man om at forælderen har det hårdt, fordi hendes paranoia giver hende så mange ting at tænke på. Hun *er en specialitet* og producerer potentielt sine egne problemer, fordi hun giver sig selv så mange ting at tænke på:

MEDARBEJDER M: Vi har nogle specialiteter...

MEDARBEJDER H: Det må være hårdt for hende. Hold kæft hvor er der mange ting at tænke på.

?: Ja.

MEDARBEJDER K: Ja, meget. (Bilag V, paragraf 329-386).

Der er ingen tvivl om, at Familiegaarden også synes, at det er ”hårdt”. Uvisheden om, hvordan det går barnet, om forælderen faktisk lever op til den obligatoriske kærligheds fordringer, og om Familiegaarden er i stand til at undersøge og således se dette, giver mange ting at tænke på.

Sammenfatning: Familiegaarden

Analysen af den første case sandsynliggjorde, at risiko for uforudsigelighed i psykisk og handlingsmæssig kompleksitet udgør en produktiv kraft i produktionen af sociale problemer, og at håndteringen af risiko er afgørende for, om forandring bliver mulig. Uforudsigelighed

produceres i første omgang, når Familiegaardens forventninger om en bæredygtig kontakt ikke indfries, og får konsekvenser for forandringsperspektivet, når hjælp – som en følge heraf – ikke kan begrundes positivt som hjælpsom. Det bliver her umuligt at kommunikere om, at man ikke ved, om man hjælper eller ikke hjælper. Refleksion over, at kontakt kan etableres på mange måder, udgrænses. I denne proces tilskrives forældrene en afvigende psyke, og hjælpen indskrænkes og/eller udsættes. I dette forskydes aktuelle problemer til barnet som bærer af mulige sociale problemer, der må behandles i fremtiden.

Analysen af den anden case understøtter dette og tilføjer en ny dimension: Den psykiske og handlingsmæssige kompleksitet, der vedrører omsorgen til barnet, er ikke synlig i sig selv men må gøres synlig. På Familiegaarden støtter man sig til programmer, hvis formål er at gøre det muligt at observere forældreomsorg i dagligdagen, og som fordrer deltagelse. Hvis forælderen deltager f.eks. i måltiderne, kan familien gøres til genstand for observation. Familiegaarden støtter sig også til værdier, der angiver den gode forældreomsorg, dvs. en særlig udformning af den obligatoriske kærlighed. I de tilfælde, hvor programmet skuffes, og hvor Familiegaarden får svært ved at observere samspillet mellem forældre og børn, opstår der risikoproblematikker vedrørende barnet. *På Familiegaarden resulterer det i forsøg på at anvende struktur og stabilitet som katalysator for produktionen af forudsigelighed.* Man handler netop som forventet og i en negation af en række andre forhold, der kunne have betydning for en mulig forandring. Dette reflekteres af teamet, men ikke af Familiegaarden samlet set. Der genereres derfor forskellige forandringsperspektiver i medarbejdergruppen, og det bliver svært at give et sikkert bud på, hvordan det går familien. I denne oplevelses af afmagt anvendes en normativ strategi, hvor hjælp gennemtvinges. Det sker med begrundelse i risikoen for, at barnet lider overlast. Overfor et alternativt perspektiv (introduceret af sagsbehandleren), der anvender generaliserede hjælpekommunikationer og ser hjælp til positiv forandring som en mulighed i nutiden, har denne strategi ingen begrundelse. Familiegaarden må ændre sit perspektiv, hvis det skal begrunde sig selv som et system, der er i stand til at hjælpe, men står afslutningsvis i et dilemma. Hvis sagsbehandlerens alternative perspektiv anvendes, bliver det nemmere at hjælpe forælderen, men det giver ingen sikkerhed for, at barnet hjælpes. Man må gøre det, man hele tiden har arbejdet på at undgå, nemlig slippe forælderen og barnet af syne. I den situation bliver det imidlertid også sværere at bedømme følelsesmæssig tilknytning eller ej. *Those who live in the shadow get easily burnt*, kan her dreje sig om barnet. Hvordan barnet har det, forbliver uvist.

Den væsentligste årsag til ovenstående proces er, at *årsagerne* til den psykiske og handlingsmæssige kompleksitet, som Familiegaarden iagttager, ikke er kendt. Man kan sige, *at den manglende viden om forælderen og barnets følelsesmæssige relation, og hvorledes et tidligere misbrug eller andre forhold potentielt indvirker herpå, er problemet.* Problemet forstærkes imidlertid af det forhold, at der på Familiegaarden er en forventning om, at det er muligt at producere relativt sikre forudsigelser om, hvad der er på sigt er barnets bedste kombineret med en manglende refleksion over, at dette samtidig er forudsigelser, der beror på netop Familiegaardens egne iagttagelser af, hvornår en forandring forekommer. Man kan sige, *at kontingensten i egen forudsigelser søges reduceret i så kraftig en grad, at der sker en negation af tvivl.* Refleksion udgrænses. Den refleksion der udgrænses, er det forhold, at forandringsprocesser ikke er noget, der i alle henseender kan beskrives ontologisk men netop er en konstruktion, der kan være tvivl om. Processen kan beskrives som desperate forsøg på at fastholde normative forventninger til forælderen, der ikke umiddelbart kan begrundes i synlige forhold (f.eks. at barnet har det skidt, hvilket ikke er tilfældet) og tilsvarende skuffede forventninger, når disse ikke modsvares hverken af forælderen eller omverdenen. Eller sagt med andre ord:

som produktionen af kontrafaktiske iagttagelser, der samlet set bevirker, at systemet kommer ud af trit med sig selv og egne hjælpeidealiser. Et væsentligt tegn herpå er, at processen ikke – modsat forventningen – giver en relativ sikkerhed for, at omsorgen for barnet er stabil.

I analyserne af Familiegaardens iagttagelse af forandringsprocesser, kan man se, hvordan Behandlerblikkets forventningsstrukturer danner forudsætninger for forandringsprocesser. Hvad der kommer til syne som en forandring, afhænger af Behandlerblikket. Dette er belyst med to cases, der viser, at følgende elementer af Behandlerblikket har særlig betydning:

- Programmer og værdier, der fordrer deltagelse og kontakt
- Programmer og værdier, der angiver, hvordan familier og børn iagttages
- Familiegaardens ontologiske betoning af sociale problemer, som blandt andet kommer til syne i *normative forventninger* til personer/roller og i forandringsperspektivet, der søger at ontologisere forandringsprocesser gennem stabilisering af hændelser i tid.

Når disse forventningsstrukturer skuffes opstår der problemer, der kan beskrives som risikoen for individuel afvigende adfærd. *Disse risikoproblemer er samtidig systemproblemer.* Behandlerblikket får svært ved at iagttage og forudsige psykisk og handlingsmæssig kompleksitet relateret til forældrenes læring og/eller følelser for barnet. Man kan i de situationer ikke vide, om forældrene lærer noget 'indeni' eller om de har virkelige og stabile følelser for barnet. Behandlerblikket betoner netop risiko for omsorgssvigt.

Risiko søges i første omgang håndteret kognitivt gennem opbygning af *viden*. *Behandlerblikket udviser her en læringsparathed.* Grænsen for læring og refleksion går imidlertid ved systemets forventningsstrukturer herunder om alternative forventninger kan anvendes til en opbygning af systemets forventninger til *hjælp*. Eksempelvis kan fravær af kontakt ikke begrunde hjælp, *fordi* kontakt ses som forudsætning for hjælp.

Når Behandlerblikkets forventningsstrukturer fortsat skuffes samtidig med, at der opstår grænser for refleksion opstår følgende proces:

- Produktion af strukturfunktionel latens
- Produktion af negative forventninger til forandring
- Øget fokusering på risikoproblematikker og afmagt
- Normative stiliseringer i form af sanktioner og tvang til *deltagelse og kontakt*.
- Indskrænkning af hjælp og positiv begrundelse af ikke-hjælp
- Produktion af kontrafaktiske forhold dvs. ikke faktisk kendte (nutidige) problemer og en produktion af nye problemer, der først kan løses i fremtiden.
- Problemer med at begrunde egen hjælp som hjælpsom.

I denne proces sker der en fortløbende negation af følgende forhold:

- Psykisk og handlingsmæssig kompleksitet
- At forandringsprocesser ikke er ontologisk givet, men konstrueres afhængigt af Behandlerblikket selv
- At ikke-hjælp (f.eks. fravær af kontakt) kan være en hjælp og at hjælp (f.eks. kontakt) kan være negativ kontrol.

Negationen af disse forhold – dvs. negationen af negationen - fører til,

- En øget betoning af ontologiske iagttagelser af forældrene som afvigende personer herunder produktion af nye problemer, der ikke kan afhjælpes i nutiden
- At hjælp såvel som grundende til hjælp/ikke-hjælp bliver uforudsigelige for forældrene og Familiegaarden
- En negation af barnet og en forskydning af sociale problemer til fremtiden (produktion af risici).

Negationen af negationen medfører en (re)produktion af sociale problemer. Den generative mekanisme herfor er risikoproblematikker, der forøger sandsynligheden for udgrænsning af refleksion til fordel for vilkårlige strategier. Magtanvendelse er ikke årsagen, men resultatet af den afmagt, der opstår, når man ikke ved og ikke kan kommunikere om, at man f.eks. ikke ved om det er muligt eller umuligt at hjælpe. At hjælpens hjælpsomhed i denne proces bliver sværere og sværere at begrunde kan være et tegn på morfogenetiske forandringsprocesser: Hjælp bliver en højst usandsynlig sandsynlighed *under de givne forventningsstrukturer*. Forventningsstrukturerne kommer til kort, når det forventes, at det er muligt med sikkerhed at iagttage og forudsige psykisk og handlingsmæssig kompleksitet knyttet til f.eks. læring og følelser.

Ovenstående kan relateres til samfundets orden og dets ordensproblematikker. Et funktionelt differentieret samfund, der er komplekst organiseret, producerer sine egne problemer vedrørende handlingskoordinering hhv. risiko for det modsatte. Kollektiv rationalitet er ikke givet, den må produceres, og netop derfor er der en risiko for, at forventningen om at kunne handle og gøre noget skuffes. Interaktionel kompleksitet og kontingens forskydes til organisationer og i de tilfælde, hvor psykisk og handlingsmæssig kompleksitet ikke er forudsigelig: *til samfundets hjælpesystemer*. Her bliver forudsigelighed netop et problem, men betegnes i almindelighed som evnen til at forebygge og yde en tidlig indsats. Som svar på den kollektive rationalitet fungerer Familiegaarden på en særlig måde. Familiegaardens forudsætning for at løse sociale problemer (bidrage til positive forandringsprocesser) har sin grænse, der hvor generelle forventninger til hjælpens hjælpsomhed ikke kan indfries, fordi de først kan indfries i *fremtiden*. Når samfundet i stigende grad orienterer sig efter fremtiden og af den grund producerer risikokommunikationer, kan følgende spørgsmål blive aktuelt: *Hvis man ikke kan vide med sikkerhed om hjælpen nytter i fremtiden, hvorfor så overhovedet hjælpe (i nutiden)?* På Familiegaarden kan man se tendenser til en sådan spørgen. Set i et morfogenetisk perspektiv, kommer hjælpens hjælpsomhed på prøve. Det paradoksale er, at hjælpesystemer selv bidrager til både muligheden for hjælp hhv. destruktionen af hjælp som mulighed. Det gør de blandt andet fordi de ikke blot ser sociale problemer, som de er. De ser dem i lyset af en særlig forventningsstruktur. Familiegaarden betoner netop risikoen for omsorgssvigt, og er således orienteret mod fremtidsproblemer. Her kan der ske en negation af (behovet for) hjælp i nutiden. Som vi skal se i den næste analyse, er Kærnehuset i højere grad er orienteret mod nutiden.

Kærnehuset

I Kærnehuset er en forandring noget, der bliver ”synligt” for den, der observerer. Forandringer er knyttet til særlige ”oplevelser”. På den måde kan man i Kærnehuset godt tale om, at det kan være svært at se en forandring. Den, der observerer, kan have en ”naiv” opfattelse af familierne.

I Kærnehuset er forandring ikke noget, der sker på én gang. En forandring sker, når man ”kan se”, at noget ”begynder”. I Kærnehuset beskrives forandring som noget, der sker i en cirkulær

proces, og medarbejderne er skeptiske overfor det at se forandring som kendetegnet ved en lineær kausalitet. Hvor Familiegaarden i høj grad ser og diskuterer en aktuell forandring ved at danne sammenhænge mellem hændelser i *fortiden*, så anvendes dette perspektiv i mindre grad i Kærnehuset. Her taler man i højere grad om, at man lige har haft en oplevelse af, at nu ”sker” der noget. Nogen er ”i gang” med noget. Ud fra en sådan her-og-nu betragtning på forandring, forsøger man at omformulere historien så den får en udgang med ”noget forandring” og ”perspektiv” i. *Det vil sige, at forandring formuleres i nutiden som en fremtidig endnu ikke realiseret mulighed.* Det tyder på, at Kærnehuset har indbygget en forventning om, at det er usikkert om hjælpen med sikkerhed nytter i fremtiden, i egen iagttagelse, fordi forandring holdes op som en latent mulighed, skal realiseres. Hvis det er tilfældet, kan Kærnehusets forandringsperspektiv være en reaktion på spørgsmålet: *Hvis man ikke kan vide med sikkerhed om hjælpen nytter i fremtiden, hvorfor så overhovedet hjælpe (i nutiden)?*

I Kærnehuset ser man, at hvad der anses som problematisk ”ændrer sig” undervejs. I Kærnehuset taler man derfor heller ikke så meget om *stabilitet* i en forandring. Man taler i stedet om, at en forandring er stor, eller at der er sket et ”kvantespring”, som måske gør, at det er ”lige før” personen er dér, hvor man er ”tilfreds”. Det indikerer imidlertid, at Kærnehuset også foretager en vurdering af, hvor meget og på hvilken måde en person eller familie har forandret sig, ligesom man vurderer, om forandringen er tilstrækkelig eller ej, *men man gør det på en anden måde.*⁷⁵⁵ Man kan sige, at på samme måde, som at Kærnehuset betoner sociale problemers subjektive grund (de-ontologisering), så afhænger forandringsprocesser og af den enkelte persons oplevelse i situationen. Forandringsprocesser opleves her-og-nu og kan ikke beskrives ud fra generelle årsagssammenhænge.

I Kærnehuset sker en første positiv forandring, hvis forældrene bliver brugere af huset og trækker i arbejdstøjet. Hvis en person er ”ved at forstå”, at vedkommende har et problem, kan se sin egen andel heri og ikke siger, at det er alle andre, der er skyld i problemet, så begynder vedkommende at forandre sig. Den voksne begynder at ”træde i karakter overfor barnet som mor”, og det er ”fint”, for det er ”den vej”, det skal gå. I den proces ”kører” det ”mellem fornuften og følelserne”. Det vigtige er imidlertid, at der bliver ”lukket op for det hele”. Dvs. at personen skal kunne *synliggøre*, de følelser, som personen ”slås” med. Hvis en sådan følelseskommunikation opstår, så kan ”bruddet” – og der vil sige en mulig forandring - ske.⁷⁵⁶ *Men hvordan ser man, om en person har åbnet – og dermed forandret - sig?*

Når forældrene selv skriver deres ”arbejds punkter” ned og selv tager ansvar for det, de skal ”arbejde” med, så er det ”lige før” vedkommende er der. Så er forældrene ”i gang med at tage ejerskab”, og så er man ”rigtig godt tilfreds”. Så kan man begynde at arbejde med den ”rigtige motivation”. Det betyder ikke, at problemerne ikke er der mere, men først fra da af kan man begynde at ”håbe” og opstille det ”perspektiv”, at forældrene kan ”få lært” noget, som barnet kan ”profitere” af. I den sammenhæng lægger Kærnehuset mærke til, om forældrene - ud over at kommunikere om følelser og definere egne arbejds punkter - oplever dette som noget, der er ”en integreret del” af personen. Man lægger mærke til, om forældrene i kraft af det, der sker, får ”energi” på en måde, hvor det ”nærmest” er til at ”se” den, og hvor omverdenen kan blive

⁷⁵⁵ Bilag F2, paragraf 204, 210, 212, 380-381, 406, 414, 415, 419, 423, 615, Bilag L2, paragraf 37-39, Bilag S2, paragraf, 329-331, 888.

⁷⁵⁶ Bilag F2, paragraf 202-206, 208-214, 379-433, Bilag Familie 4K, paragraf 549.

helt ”berørt”.⁷⁵⁷ *Forandringsprocesser betragtes dermed som noget indre psykisk, der potentielt kan ses, og som afhænger af, hvilke følelser, den, der ser dem, har.*

Hvis ikke det sker, skal der ligesom på Familiegaarden bruges ”energi” på at rydde misforståelser af vejen og på at sikre, om noget er ”forstået eller ikke forstået”. Forældre, der endnu ikke er nået dertil, hvor de selv tager ”ansvar for at afklare misforståelser” og selv ”handler for at afklare ting”, er ikke indstillet på eller kan ikke se en mulighed for udvikling. De opfatter Kærnehuset som ”opbevaring”. Før denne indstilling er forandret, kan der ikke ske en rigtig forandring. *En forandring sker nemlig i ”relationerne til andre mennesker”.*⁷⁵⁸

Dette markerer en særlig grænse i forhold til at kunne blive karakteriseret som en person, der har fået ”stigende indsigt”, har ”forandret sig”, er ”blevet mere moden”, har ”udviklet sig” og er i stand til at omsætte ”ny indsigt til hensigtsmæssige handlinger”. Det er det første skridt i den ”individuelle modningsproces”, der kan ende med, at man bliver en ”stærkere og mere kompetent” forælder, der ”oprigtigt ønsker at handle til sit barns bedste”. Hvis en person ikke er i stand til at erkende sit problem, ikke kan vise at det er erkendt, og ikke kan vise, at det giver motivation og energi at få ansvaret, så er det ”spørgsmålet”, ”*hvor meget vi kan flytte*” personen.⁷⁵⁹ I de tilfælde, hvor det bliver tvivlsomt, om forandring kan ske, bliver hjælp ligesom på Familiegaarden beskrevet som det at flytte nogen. Dvs. at Kærnehuset også har en antagelse om, at man via hjælp kan forandre nogen. På Kærnehuset beskrives dette imidlertid som en forstyrrelse, der ideelt set resulterer i, at forældrene definerer og forandrer sig selv og familien. Spørgsmålet er da, hvad gør man, hvis forældrene ikke forandrer sig af sig selv? Dette problem kan beskrives med følgende spørgsmål:

*Hvad gør man, når forældrene ikke kan vise følelser på den rigtige måde og ikke er i stand til at definere egne ’nødvendige’ behov, når man samtidig baserer sig på idealet om at familien har ret til at definere egen kultur og således ikke kan tale om, at man vil tvinge forældrene til at samarbejde og deltage? Hvordan får man så ryddet misforståelser af vejen på en måde, så personen alligevel kan ”presses” til at gøre det, man ønsker?*⁷⁶⁰

*Hvordan kan man have ”fantasi” til at forestille sig, at hjælp kan føre til en positiv forandring, som barnet kan ”profitere af”, hvis man ikke har ”nogen mulighed for at se”, hvad der sker og dermed om forældrene virkelig har forandret sig på en god måde? Hvordan kan man da vide om forældrene har fået en ”ny motivation” eller stadig er ”negativ”?*⁷⁶¹

Dette vil jeg se på i den følgende case, som samtidig illustrerer, at forandring ikke blot er noget forældrene selv definerer. Forandringer afhænger også af Kærnehusets forventningsstrukturer.

⁷⁵⁷ Bilag F2, paragraf 392, 419-426, Bilag M2, paragraf 580-583, 685-699, Bilag S.2, paragraf 767, Bilag Familie 4K, paragraf 557.

⁷⁵⁸ Bilag F2, paragraf 390, Bilag L2, paragraf 282-391, Bilag S2, paragraf 396.

⁷⁵⁹ Bilag F2, paragraf 615, Bilag L2, paragraf 434 Bilag M2, paragraf 253-255, Bilag Familie 4K, paragraf 313, 351, 468, 542, 545, 546, 548, 554, 557, 576, 592, 761-63.

⁷⁶⁰ Bilag F2, paragraf 390, Bilag L2, 391, 434.

⁷⁶¹ Bilag M2, paragraf 685-699.

Når man ikke kan tvinge nogen til noget

Familie 1 (bekymring 1) består af en mor og to småbørn. Forælderen beskrives som ”ambivalent”. Hun siger noget, men viser ”med hele hendes kropssprog”, at hun ikke vil. I Kærnehuset taler man om, at forælderen har et ”angstfuldt” forhold til at blive taget alvorligt. Hun laver en masse ”larm, men vil egentligt gerne holdes fast”. På den måde er hun ambivalent, og det kommer til udtryk i, at hun indimellem er meget ”sur” eller går helt ned. I den proces vurderer Kærnehuset, at hun fremstiller sig selv som en ”forfulgt uskyldighed”. Her kan hun ”optrappe, og optrappe og optrappe” og ”blive ved med at føre nye krav på” til andre. Det er en rolle, Kærnehuset vurderer, hun gerne vil ”pilles ud af”. Familien har netop haft statusmøde. Her er det blevet aftalt, at opholdet på Kærnehuset skal forlænges med 2 måneder: ”Det sagde [forælder] ja til, men det holdt hårdt”. Det er desuden blevet besluttet, at forælderen skal have personlig terapi og skal prøve at tage et kørekort. Det er også blevet besluttet, at hun skal med på den behandlingstur, Kærnehuset forventer, skal finde sted om få uger.⁷⁶²

Mor er begyndt at ”levere varen”

Efter statusmødet beslutter Kærnehuset at ændre strategi. Relationen til medarbejderne bliver ”byttet om” således, at forælderen nu ikke er ”her for at blive kontrolleret”, men fordi hun skal ”vide”, at hun er ”voksen og ansvarlig og kan træffe nogle valg”. Grunden til denne forandring er, at der før har været ”misforståelser”. Medarbejderne har oplevet, at forælderen har betragtet opholdet som ”opbevaring” og har været ”frustreret” over Kærnehuset. I en samtale med forælderen er det blevet ”sagt højt”, at nu skal hun tage ansvaret. Kærnehuset har sagt til forælderen, at hvis hun vælger at ”springe fra” kørekortet, er det hende selv, der finder ”en eller anden dum undskyldning”. Hvis hun vælger ikke at komme på Kærnehuset, skal hun ikke mere spørge om lov. Så er det et valg, hun træffer. Kærnehuset har også sagt højt, hvad det er, hun skal indrette sine valg efter. Hun skal indrette dem efter børnene, for ellers risikerer hun, at hun skader dem ”alvorligt” følelsesmæssigt. På den måde, er det blevet sagt, at det er nødvendigt, at forælderen nu viser, at hun er voksen og ansvarlig og er *villig til at trække i arbejdstøjet for børnenes skyld*. Forælderen har på den anden side ”lukket op for det hele” og har vist, hvorfor hun tit er ”sur”. Hun har fortalt om sine følelser, dels i forhold til en tidligere partner, dels i forhold til børnene. Det vil sige, at hun har sandsynliggjort, at hun måske kan skelne mellem følelser og fornuft. Selvom Kærnehuset siger, at familien ”leverer varen” til sig selv, så får Kærnehuset også varen. Forælderen er begyndt at ”samarbejde”, dvs. imødekomme forventningerne om den gode bruger. Hun har kunnet definere nogle ”arbejds punkter”, som *Kærnehuset* kan arbejde med. Derfor er der sket ”kvantespring”, og derfor er forælderen nu *begyndt* at tage ejerskab.⁷⁶³ *Det er blevet bedre*. Derfor har forælderen nu fået at vide, at man ser en forandring. Det har den særlige konsekvens, at nu kan man tale ”lige ud af posen” og ”kalde tingene for, hvad det er det er”. Det har også den konsekvens, at man nu kan tilbyde forælderen personlig terapi og familiemøder.⁷⁶⁴ *Hjælp bliver mulig*.

På den måde er forælderen evne til blive en god bruger, der er trukket i arbejdstøjet, en forudsætning for hjælp såvel som ærlighed (at tale ”lige ud af posen”). Man kan sige, at hjælp og ærlighed er latente muligheder, der *kan*, men ikke nødvendigvis kommer til udfoldelse. På Kærnehuset taler man imidlertid ikke om dette, som et kriterium. F.eks. stiller man ikke på samme måde som på Familiegaarden krav til forældrene om at deltage i en fælles hverdag. Man lægger netop ansvaret over på forældrene. Men hvad sker der, når man har truffet en be-

⁷⁶² Bilag C2, paragraf 7, Bilag E2, paragraf 39, 61, Bilag F2, paragraf 1340-1421, 1479-1481.

⁷⁶³ Bilag F2, paragraf 329-414, 417-443.

⁷⁶⁴ Bilag F2, paragraf 450-609.

slutning om, at forælderen skal på behandlingstur, og forælderen efterfølgende træffer et valg, der ikke nødvendigvis tilslutter sig denne beslutning? Kan man så tage forælderen ”alvorligt” og hvis ikke, hvordan holder man hende så ”fast”? Det skal vi se på i det følgende, hvor forælders valg kan betegnes som en kritisk hændelse set i lyset af de konsekvenser, den får.

Kan mor træffe valg med åbne øjne?

Umiddelbart efter, at Kærnehuset har ”byttet om” på relationen mellem forælder og medarbejdere, viser det sig, at forælderen har valgt at deltage i sin egen forælders fødselsdag. Det betyder, at der er en bestemt periode, hvor hun ikke kan deltage i den planlagte behandlingstur. Forælderen begrundet det med, at det er ”mit valg”, og det er ”vigtigere for mig”.⁷⁶⁵ Kærnehuset må respektere dette valg, selvom det betyder, at forælderen ikke får en ”intensiv terapidel” i det omfang det var forventet på behandlingsturen.⁷⁶⁶ *Følges forælderen valg må hjælp indskrænkes.* Det betyder ikke, at det er nemt at acceptere. På et møde, hvor behandlingsturen behandles, forsøges forælders valg problematiseret *i reference til barnet*. Forælders fravalg er problematisk, fordi det går ud over barnet. Det kan betyde, at barnet ikke har nogen at lege med på turen. Det afføder en diskussion:

MEDARBEJDER A: Nej det har hun [barnet] ikke. Men det er vel heller ikke, altså...så må man jo se og, altså for mig så er det alt afgørende eller kunne det ikke gå alligevel? Sådan som jeg har forstået det på [medarbejder C], så det som er meget vigtigt for [forælder/familie 1] det er at komme ned og få en eller anden form for terapi. Og, og, jeg sådan som jeg kender området dernede, jamen så kan man godt få noget sjov ud af det alligevel sammen med [barn 1/familie 1], men...det er kun dig, der er ekspert på det...

MEDARBEJDER B: Ja, men som børnenes advokat, så vil jeg da sige, at det er ikke et behandlingsbehov at hun kommer derned, hvis ikke hun har nogen at lege med...[...]

MEDARBEJDER C: Jeg vil godt have lov til at sige i forhold til [forælder/familie 1], hun har fravalgt i mine øjne...et forløb, som kunne gavne hende selv og hendes børn. Det har hun fravalgt, fordi for hende er det vigtigst at komme til [familiefest] ikke?

MEDARBEJDER A: Og hvis hun gør det med åbne øjne, jamen så er det jo det. [...]

MEDARBEJDER C: Jo, men nu kan du godt sige tabermentalitet til mig også...

MEDARBEJDER B: Det har jeg ikke lyst til...

MEDARBEJDER C: Nej, men det sådan jeg ser det. Det er hendes valg. Så ved jeg godt, kan vi så spole tilbage og tage af sted, at hun kan komme af sted en uge før, så er hun jo parat til det.

MEDARBEJDER B: Ja, det er det, jeg har aftalt med hende i går.

MEDARBEJDER C: Hmhm. Men det ved jeg jo ikke, at du har aftalt med hende i går.

MEDARBEJDER B: Nej, men det har jeg.

MEDARBEJDER C: Nå. Ja.

MEDARBEJDER B: Det altså, jeg kan slet ikke lære hende...

MEDARBEJDER A: Nej, men så, så...så er det jo lidt ligesom dit dilemma omkring behandling, ikke også? (Bilag F2, paragraf 1097-1115).

Det, der sker i ovenstående, er, at dét, at forælders valg kan være problematisk for barnet, ikke vinder tilslutning. Dels fordi det måske ikke er så synd for barnet, at det er alene, dels fordi medarbejderne har besluttet, at forælderen skal træffe valg og stå ved dem, så længe hun gør det ”med åbne øjne”. Men hvad vil det sige at træffe valg med åbne øjne? Det fremgår, at det *kan* have noget at gøre med hensynet til barnet og noget, man ”slet ikke” kan lære hende, og det fremgår, at det kan have noget at gøre med særlige dilemmaer relateret til den enkelte behandler. Hvad det vil sige, fremgår ikke direkte, men det fremgår, at det er meget svært for

⁷⁶⁵ Bilag F2, paragraf 582-596.

⁷⁶⁶ Bilag F2, paragraf 1334-1484.

medarbejder B at acceptere, at forælderen har truffet det valg, hun har truffet, *og det kan kun italesættes socialt som et individuelt behandlerproblem* ("dit dilemma"). I det følgende citat ses en kompleks håndtering af den individuelle skuffede forventning:

MEDARBEJDER B: Jeg kan ikke bære, at [medarbejder C], som skal være [forælder/familie 1]'s kontaktperson og den loyale overfor hende, at han dømmer hende så hårdt på at hun er nødt til at være til stede på sin fars [festdag]. Det kan du ikke vige fra, fordi det lille indre barn [...] er nødt til at være sammen med far og give far en god oplevelse, for hun har omsorg for sin far, og det kan ikke nytte noget, at det vil vi tage fra hende før et terapiforløb. Det kunne man måske have stillet krav om til efteråret [...] på nuværende tidspunkt, der kan man ikke med rimelighed forvente, at hun kan være fraværende på sin fars fødselsdag [...] Så kan man lige så godt bede hende om, at lade være med at trække vejret.

MEDARBEJDER A: ...og, og jeg tror også, at det vil blive en frygtelig, hvis vi virkelig presser den og hun tog med, så ville det eddermanne være en lortetur, fordi det ville være der hele tiden...

MEDARBEJDER B: Det er heller ikke at have respekt for kvinden.

MEDARBEJDER A: Nej. Men altså det, det, det er jeg med på, så ved jeg ikke med [medarbejder C]. Han har måske en anden holdning til det. Det der interesserer mig i det her, det er, jamen har du så ikke sagt, at så kommer de med, selvom [barn 1/familie 1] ikke får [barn/familie 2] med. Fordi jeg kan måske også godt et eller andet sted se en fordel i, at hun får en pause fra [barn/familie 2] nu. [...] Og så at man arbejder med hendes, hendes, hendes...dukkeflip med hendes lillesøster. At man så ligesom satte fokus på det...

MEDARBEJDER B: Det kan jeg ikke rumme det der [medarbejder A] lige nu, fordi jeg er optaget af noget med, at jeg skal ringe i dag... (Bilag F2, paragraf 1116-1131).

I ovenstående håndterer medarbejder B skuffelsen ved at anvende en normativ strategi samt følelseskommunikation overfor medarbejder C. Medarbejder C ses nu som dén, der dømmer mor "hårdt". Der søges dernæst en kognitiv forklaring på forælderen valg, som samtidig producerer et moderat negativt forandringsspektiv på forælderen: *Det er blevet bedre, men det er ikke godt nok*. Forælderen er stadig ikke uafhængig af sine forældre, og selvom man har besluttet det, kan man endnu ikke forvente, at hun kan træffe fornuftige valg. Endelig til sidst opstiller medarbejder B en normativ forventning til medarbejdernes iagttagelse af forælderen: Medarbejderne bør have respekt for forælderen som kvinde. *På den måde behandles en skuffet forventning, som om det var forventet*. At der er særlige normative forventninger til, hvad det vil sige at træffe valg med åbne øjne forbliver latent. At det er den enkelte behandlers forventninger, der skuffes, ses ved, at selve hjælpen til barnet og begrundelserne herfor ikke er til at "rumme". Om barnet har behov for en at lege med eller har behov for en individuel hjælp diskuteres og besluttet ikke. Derimod forandrer det moderat negative forandringsspektiv på forælderen sig i den næste tid.

Et "skræmmende" billede

En uge senere deltager familien i Kærnehusets heldagstur. I den efterfølgende uge på voksen-gruppemødet er temaet barndommens ferieoplevelser. Forælderen vurderer, at heldagsturen var en god tur for hende og børnene. Hun begrundet det på denne måde:

"...Og jeg synes også det der med børn nu om dage, at det, altså [mit barn] har også været i Legoland, og det ville hun gerne. Det er også meget fint og alt det der, men jeg synes bare, at der er så meget stress på i løbet af sådan en dag. Tit synes jeg sådan en ferie: *Nåååh nu har vi ferie, wu, wu, wu, wu, nu skal vi nå det hele og hold fast hvor skal vi bare hygge os, og sådan noget der*. Og man skal løbe rundt og bruge en hel masse penge på alle mulige ting. Nogle gange er

jeg slet ikke så sikker på, at det er så godt., Nogle gange kan det være rart bare at være stille sammen og måske *kede* sig lidt. Altså at de ikke behøver at blive aktiveret hele tiden. At de også kan finde ud af at aktivere sig selv. Ligesom den tur vi var på [...] I stedet for at vi måske havde: *Når nu skal vi gøre det, og nu skal vi gøre det, og vi skal også lige nå [...] og vi skal også lige det og det og det. At det så er ligesom bare lidt sådan: Nå ja, men hvad har vi egentligt lyst til. Øhøhø...nå jamen jeg vil sidde og stirre lidt på vandet de næste fem timer eller jeg vil ud at tonse lidt rundt i skoven, ikke også? Det tror jeg er meget sundt*” (Bilag K2, paragraf 311).

Man kan sige, at forælderen positive oplevelse af turen er baseret på en forestilling om, at det er vigtigt at slappe af og ikke være i aktivitet hele tiden. Når man slapper af, skal alt ikke planlægges: de ting, der sker, sker spontant.

Nogle dage efter skal der laves tilbagemeldinger til familien. Der præsenteres her to forandringsperspektiver på forælderen. Det ene perspektiv fremføres af de medarbejdere, der ikke var med på heldagsturen. De ser en forælder, der har ”et *kæmpe* overskud”. Hun har en god ”motivation”, og reagerer ”positivt”. De begrundet det med, at der er eksempler på, at hun er begyndt at reflektere over grunden til, at hun har så lidt ”tillid” til andre mennesker. Det er ”første gang” de har hørt forælderen komme med ”udtalelser” om dette. *Der er således sket en forandring: det er blevet bedre.* Det andet perspektiv ser noget, der er i ”kontrast” til den forælder, der virker til at være i en ”god periode”. Det fremføres af de medarbejdere, der var med på heldagsturen. De oplevede det som meget ”svært” at se, hvordan forælderen ”opførte sig” overfor det yngste barn. De bemærkede, at forælderen ”ikke engang” kunne give barnet en hat eller solcreme på. Men medarbejderne lagde ikke kun mærke til det ”fysiske”. De vurderer, at barnet har en ”higen” efter forælderen. Det fremgår dog ikke, *hvordan* denne higen kommer til udtryk. Medarbejderne vurderer imidlertid, at forælderen ”ingenting” har at give og stadig er alt for fokuseret på, at det er ”synd for hende selv”. De vurderer, at hun ”valgte sine børn fra”, og at børnene er ”til overs i mors liv” og har ”accepteret” dette, fordi de ikke protesterer. Medarbejderne vurderer endeligt, at det er ”skræmmende”. De vurderer, at forælderen har behov for at arbejde med at være opmærksom på børnenes behov for ”voksenkontakt”. Derfor har forælderen brug for at få det lige i ”masken”, så hun kan arbejde med det, og det er dét, der skal ske på behandlingsturen. Her skal forælderen have ”terapi så det klodser på, hvad det er for nogle signaler. Hun sender til sine børn”. Det alternative forandringsperspektiv er: *Det er blevet bedre, men det er ikke godt nok endnu.* Derefter opstår to interessante diskussioner.

Den første diskussion drejer sig om, hvorvidt der er tale om en positiv eller negativ forandring og hvorfor. En medarbejder, der ikke deltog i turen, foreslår, at det, de andre har oplevet, kan have været påvirket af ”de roller de andre voksne har haft” på heldagsturen. *Vedkommende foretager dermed en refleksion over, at interaktionen udgør en forudsætning for iagttagelsen af forandring.* Det forslag afvises imidlertid ved den konstatering, at ”hvis man ikke engang kan finde ud af at smække en solhat på knolden af sin lille baby”, så handler det om forældre-evne. Til dette siger medarbejderen, at barnet faktisk havde solhat på samme dag, og at forælderen måske derfor har lært noget. *Medarbejderen henviser således til en konkret hændelse efter heldagsturen.* Denne viden afvises imidlertid med en henvisning til, at det ikke var tilfældet på dagsturen. *Individuelle oplevelser udgrænser på den måde refleksion. Hvor man på Familiegaarden producerer forandringsperspektiver ud fra summen af perspektiver, sker det modsatte i Kærnehuset.* Derfor bliver medarbejderne ikke enige om hvilke hændelser, der skal tillægges betydning og dermed heller ikke om, hvorvidt forælderen har forandret sig eller ej. At man ikke bliver enige, fremgår af den anden diskussion, der opstår efterfølgende. *Den an-*

den diskussion handler om, hvorvidt tilbagemelding handler om ugen, der er gået, eller om ”fremtid”. Normalt giver Kærnehuset en ”tilbagemelding der peger fremad”.⁷⁶⁷ Spørgsmålet er, hvad man skal beslutte at sige til forælderen, når der er to forskellige oplevelser af forælders forandring. Det diskuteres i det følgende:

MEDARBEJDER C: Hvad er det lige [...] hvad er det lige sådan en tilbagemelding skal gå ud på. Vi sidder her, og skal forsøge at finde noget positivt, eller [...]

MEDARBEJDER A: ...der er nogle gode ting, og der er nogle ting som ikke er så gode. Sådan er det.

MEDARBEJDER B: Jeg synes, at du skal øve dig i at se, hvad der skete fra [by] til her [henviser til medarbejder C's personlige oplevelser med mor] Og at...så sige noget om, at det forventer du så at...nu får hun en tur til i karrusellen og så...forventer du sssshu turbo, når hun kommer hjem [...] Hun må godt have lidt pres.

MEDARBEJDER C: Nej, ikke fra min side, for det har hun eddermanne rigeligt af [på behandlingsturen] det kan jeg godt mærke. Der får hun det eddermanne hårdt.

MEDARBEJDER B: Det gør hun. [...] Er det så det, du skal klæde hende på til, det er, at du er her, når hun kommer hjem.

MEDARBEJDER C: Nå, men...nej [...]Det ved jeg ikke [...] Men jeg tror ikke at hun kommer hjem storsmilende [...] jeg tror, hun kommer hjem med nogle arbejds punkter hun har haft før [...] eller altså de er i hvert fald blevet synlige for hende, ikke også.

MEDARBEJDER B: Og hvis jeg har haft mulighed for at passe mit arbejde ordentligt [...] så skal hun slet ikke hjem [om to måneder][...] Så har hun fundet ud af, hvor stort et arbejde hun har.

MEDARBEJDER C: Ja, men det vil vi ikke sige til hende.

MEDARBEJDER A: Nej, nej...

MEDARBEJDER C: ...fordi lige nu, der tror hun, at hun skal hjem om [to måneder] [...]

MEDARBEJDER B: Så hvad skal vi sige til hende

MEDARBEJDER C: Ja, men det er jo det, der er så skide svært at sidde og sige det, det er det for mig, for så knækker mine ord, når vi skal i gang med det. (Bilag M2, 782-831).

Fordi medarbejder C har problemer med at sige, hvad der skal ske i fremtiden, og fordi det er medarbejder C, der skal give tilbagemeldingen, for forælderen at vide, at hun er i en ”meget positiv proces”, som ”smitter af” på børnene. Børnene virker ”anderledes”, hun ”taler anderledes til dem”, og det virker som om, hun er ”bevidst” om, hvad hun gør ved dem. *Der formidles således kun en sandhed, nemlig: Det er blevet bedre.* Forælderen får at vide, at hun nu skal på tur og igennem ”maskinen” en gang mere, og at det bliver ”spændende” at se, hvad der er sket, når hun kommer til bage. Men det fortælles ikke, på hvilken måde. *På den måde får forælderen ikke noget, der indikerer, hvad hun skal arbejde med i den kommende fremtid.* I den sammenhæng kan man sige, at det er godt, at forælderen selv ”stoler” på, at det bliver godt og ”glæder sig helt vildt” men også er klar over, at hun kan ”forvente et dyk”. Fra Kærnehuset får hun nemlig ikke en direkte melding på, hvad det er hun kan forvente.⁷⁶⁸ Det gør hun ikke, fordi der på Kærnehuset er en forventning om, at det er positivt, at der er mange sandheder. Måden man hjælper på afhænger af, hvem der gør det. Konsekvensen er imidlertid, at når man ikke kan beslutte, hvilken sandhed, der gælder, så kan Kærnehuset heller ikke være ærlige og tale lige ud af posen overfor familien.

⁷⁶⁷ Bilag M2, paragraf 574-997.

⁷⁶⁸ Bilag M2, paragraf 848-996.

Det negative bliver vendt til noget positivt

Efter behandlingsturen tager forælderen hjem i flere dage. Hun ringer på et tidspunkt og får yderligere en dag fri med den begrundelse, at barnet skal til tandlæge. Fra medarbejderne lyder der positive meldinger om hendes udbytte af turen. Medarbejderne mener, at det er ”helt utroligt”, hvad turen har gjort. Der er virkelig sket en ”forandring”. Mor har nu fået ”blik” for børnene, og alting er ”helt anderledes”. Den positive forandring forklares med Kærnehusets hjælp og evne til at vende noget negativt til noget positivt fra den ene dag til den anden:

MEDARBEJDER B: Og [behandler] havde så fem timer med [mor] en dag. Én dag [...] og siden har [mor] været positiv. [...] det er det med, at vende det negative til noget positivt” (Bilag S2, paragraf 764-773).

Denne forandring af Kærnehusets iagttagelse af forandring, kan på den ene side rumme en negation af, at mor faktisk var positiv før turen og måske allerede havde erkendt sine problemer før turen. Hun havde måske allerede der hjulpet sig selv. På den anden side kan den også rumme en negation af, at forælderen før turen *også* blev betragtet som en forælder, der overså sine børn. Hvorvidt det ene eller det andet er tilfældet, er ikke givet. Kærnehuset anvender imidlertid hændelserne på behandlingsturen til at begrunde hjælpen som hjælpsom. *På den måde er det måske mere Kærnehusets tvetydige billede af mor, der er blevet vendt til noget entydigt positivt.* Det sker i iagttagelsen af nogle særlige hændelser i særlige omgivelser. Eftersom forælderen ikke befinder sig i Kærnehuset, har man imidlertid ingen mulighed for at undersøge, om forandringen varer ved.

Sammenfatning

Ovenstående analyse adskiller sig fra analysen af den første case på Familiegaarden. Det skyldes, at Kærnehuset så at sige fungerer med omvendt fortegn. På Familiegaarden har man i udgangspunktet normative forventninger til familien. I Kærnehuset forsøger medarbejderne at distancere sig fra normative forventninger til familien, fordi man ser en risiko for overbehandling. Man har i stedet normative forventninger til medarbejderne.

Analysen viser, at en forudsætning for forandring er, at ansvaret for hjælp til positive forandringer på et relativt tidligt tidspunkt kan lægges over på den voksne forælder selv. Hvis forælderen *selv* kan træffe de rigtige (normative) valg, kan vedkommende forvente hjælp og ærlighed. Det rigtige valg består i, at ambivalensen overfor barnet opløses eller sagt med andre ord: At barnet entydigt bliver det, der bliver styrende for forælders valg. At det netop er forælderen selv, der skal træffe valget, understreges af, at Kærnehusets ikke direkte fortæller forælderen *på hvilken måde*, man træffer rigtige valg. I Kærnehuset betragtes ikke-hjælp som en hjælp.

Analysen viser for det andet, at det, at man ikke fortæller på hvilken måde, forældre træffer de rigtige valg, ikke betyder, at der ikke findes antagelser om, hvad der er gode fornuftige valg. Det særlige ved Kærnehuset er, at normative forventninger til familien ikke umiddelbart kan tematiseres i kommunikationen. På den måde har Kærnehuset selv et ambivalent forhold til, hvad det vil sige at træffe rigtige valg med åbne øjne. I Kærnehuset findes der således også tærskler for, hvad der socialt set er muligt at kommunikere om. Det drejer sig om *umuligheden af at kommunikere om, at man ikke ved om man forventer det ene eller det andet.* Det ambivalente håndteres via *kognitive stiliseringer af normative forventninger*, der momentvis dukker op i kommunikationen *som individuelle forventninger til, hvad der er godt for barnet.* Man har netop ikke eksplicitte værdier, der angiver hvad der regnes for den gode omsorg.

Analysen indikerer også, at dette har konsekvenser for, hvordan forandringsperspektiver produceres. Den indikerer, at forandringsperspektiver produceres og kun kan formidles, når de er i overensstemmelse med den enkelte behandlers oplevelser af familien. Når den enkelte behandler skuffes, får Kærnehuset problemer med at træffe kollektive beslutninger, der giver retning til hjælpen. Kollektive beslutninger må defineres abstrakt som f.eks. viljen til at ville forandring og dermed kan her-og-nu-oplevelser af familien paradoksalt nok få mindre betydning. For både forælderen og Kærnehuset kan det betyde, at det kan være uklart, hvilket perspektiv Kærnehuset aktuelt har på familiens forandringsproces. Det betyder, at hjælpens hjælpsomhed er afhængig af, om noget så at sige *sker*, samtidig med at det ikke kan forklares, hvorfor det sker uden en spontan reduktion til hjælpens kausalvirkninger (forandring sker pludseligt og alene som følge af hjælp) eller individuelle årsager (behandlerdilemma). Sandsynligheden for at kunne demonstrere hjælpens hjælpsomhed synes dermed langt mere usikker end på Familiegaarden. Det skyldes ikke, at Kærnehuset ikke ønsker at hjælpe. Det skyldes snarere problemet med socialt set at stabilisere hændelser og at iagttage og behandle psykisk og handlingsmæssig kompleksitet *relateret til medarbejderne selv*. I Kærnehuset stilises dette kognitivt som en forventning om, at der findes mange sandheder, der så efterfølgende kan give anledning til normative forventninger til den enkelte medarbejder. Dette bliver særligt tydeligt i analysen af den følgende case.

I den følgende case skal vi se på, hvad der sker, når familien er blevet bruger af huset og er trukket i arbejdstøjet. I Kærnehuset taler medarbejderne om, at det der sker, er, som når man vil "skrælle et løg". Når man piller et lag af, er der noget "nyt der er svært". Derfor er det godt, hvis familien er blevet brugere af huset, og medarbejderne oplever, at forældrene er kommet i en "positiv proces". Men det er ikke nok. Selvom Kærnehuset kan begynde at "måle en effekt på den proces", som den voksne har "gang i" og den "indsigt", som personen har opnået, så skal den voksne nu også lære dét, der er "væsentligt for børnene", og som børnene kan "profitere af". Fra da af drejer det sig om måden, hvorpå den voksne lærer hhv. er i stand til at tage et personligt ansvar som forældre. Spørgsmålet om forandring/ikke-forandring drejer sig nu om, *om forældrene kan give "plads" til børnene.*⁷⁶⁹ *Men hvordan måler man effekten af en proces?*

I Kærnehuset taler man om, at en forudsætning for forandring er, at man kan "lukke" forældrenes "øjne op", så de selv finder "ind" i en "positiv proces".⁷⁷⁰ Denne proces skal gerne kunne virke i fremtiden. I Kærnehuset antager man, at man i virkeligheden først kan "se", hvad familierne har "lært, når [de] ikke har Kærnehuset mere".⁷⁷¹ Dvs. når de er uafhængige af hjælp. Dette giver imidlertid Kærnehuset et problem, *for hvordan kan man vurdere om forældrene har lært noget, når man ikke kan se det og potentielt ikke kommer til det, før det er for sent?*

I Kærnehuset opererer man med som belyst i kapitel 2 med en intern rolledifferentiering, hvis funktion er at sikre, at familien ses fra både forældrenes og barnets perspektiv. Men denne rolledifferentiering, som er tæt koblet til forventningen om, at konflikt fungerer som en konstruktiv måde at producere og vurdere forandring på, gør det ikke altid nemt at foretage en entydig vurdering af familien f.eks. i forbindelse med tilbagemeldinger. F.eks. kan et bestemt perspektiv afvises, ud fra begrundelsen: "Det er ikke min rolle", hvilket følgende viser:

⁷⁶⁹ Bilag L2, paragraf 420, Bilag M2, paragraf 685-699, 724-36, 744-746.

⁷⁷⁰ Bilag M2, paragraf 820, 862-868.

⁷⁷¹ Bilag L2, paragraf 37-39, 434.

”MEDARBEJDER C: Jamen det kan jeg ikke finde ud af, for jeg sidder med en skide god fornemmelse [...] at vores arbejde virkelig har lykkedes siden hun fik terapi [...] og så til nu [...] Det gør jeg[...] og jeg har det skide godt med det. Så har du nogle oplevelser sammen med [medarbejder D] om, hvordan hun er over for børnene [...] og der har jeg det sådan: Det er ikke min rolle. [...] Så jeg synes, at vi har formået at bringe hende i en positiv proces” (Bilag M2, paragraf 724-736).

På den måde kan det være svært at beslutte, om en person har forandret sig eller ikke har forandret sig som person og/eller som forælder, og om disse to perspektiver er indbyrdes relaterede. I ovenstående tilfælde resulterer det i, at det kun er det positive perspektiv på den voksne som person, der formidles i tilbagemeldingen, hvorimod det mere negative syn på den voksne som forælder for barnet ikke tematiseres, *fordi medarbejder C har personligt ansvar for formidlingen*. I praksis er det derfor svært at fastholde det perspektiv, at der er ”nogle gode ting, og der er nogle ting, som ikke er så gode”.⁷⁷²

I Kærnehuset har man ikke som på Familiegaarden en systematik til behandling af egne observationer, der deler ’verden’ i positive/negative ressourcer. Det har man ikke, fordi man har en forventning om, at familierne skal definere deres egen familiekultur. Over for familierne præsenteres det f.eks. som i det følgende:

”MEDARBEJDER C: Og, og, [forælder 2] han fortæller jo så meget, hvad han har lavet med børnene, ikke også...så jeg kan da i hvert fald høre på jer, at det er et punkt I arbejder meget med. Så kan man altid diskutere, hvornår det er nok. Hvornår det er godt nok, og sådan nogle ting, og det ved jeg jo ikke, men det ved I jo selv. Det kan I selv mærke, hvornår at I synes, at nu, nu er det godt” (Bilag P2, paragraf 100).

Det vil sige, at hvorvidt der er sket en positiv eller negativ forandring fremstilles overfor forældrene som noget, medarbejderne ikke nødvendigvis ved. Det er noget, som forældrene ”inderst inde godt ved”. Forældrene skal med andre ord ideelt set selv vurdere, om der er sket en forandring, og om den er tilstrækkelig.⁷⁷³ Derfor stiller Kærnehuset krav til forældrene om at *synliggøre* deres egen og familiens forandring. Forældre skal kunne synliggøre, hvad der er sket ”indtil nu”, og hvad de har ”gjort anderledes”, siden de kom til Kærnehuset. De skal kunne validere deres egen forandring ved at referere til, ”hvordan” de har ”arbejdet med børnene”, hvad de gør med børnene i konkrete situationer, og hvordan deres dagligdag er blevet ”anderledes i forhold til børnene”. De skal kunne fortælle, hvad børnene har ”sagt”, og hvordan de har ”reageret” i konkrete situationer. Det skal de, fordi de skal kunne synliggøre, at børnene *oplever* deres situation anderledes *på grund* af forældrenes handlinger. De skal kunne svare på spørgsmålet: ”Hvis jeg spurgte [børnene] ville de så vide, hvad de skal gøre i stedet for?” Forældrene skal også demonstrere, at det forandringsperspektiv, de fremstiller, er et der holder i ”fremtiden”. De skal vise, at de har tænkt over, hvordan de ”nu” undgår at få problemer i fremtiden. *Forældrene skal således selv kunne synliggøre forandringer, deres årsager og virkninger, og de skal kunne gøre det på en måde, hvor det forekommer overbevisende, at det er dem selv, der er årsag til en positiv forandring for børnene, der er så stabil, at den kan*

⁷⁷² Bilag M2, paragraf 790.

⁷⁷³ Bilag P2, paragraf 196.

formodes at vare ved i fremtiden. Hvis forældrene kan dette, så oplever Kærnehuset, at der er sket en ”mærkbar” forskel.⁷⁷⁴

Set i lyset af dette kan man sige, at spørgsmålet: *Hvis man ikke kan vide med sikkerhed om hjælpen nytter i fremtiden, hvorfor så overhovedet hjælpe (i nutiden)?* håndteres ved, at opstille forventninger til forældrenes evne til selv at kunne demonstrere, at hjælpen nytter. *Men hvad gør man, hvis forældre ikke af sig selv kan synliggøre, om en forandring i forælderrollen er stabil og dermed signalere, at de faktisk har lært noget? Hvordan bliver Kærnehuset så enige og i stand til at foretage en vurdering, der bestemmer om familien er ”gået i stå”, er ”faldet tilbage”, eller om det går ”fremad” i forhold til at blive en kompetent forælder?*⁷⁷⁵

I den første case kunne vi se, at der produceredes et forandringsperspektiv: *Det er blevet bedre (men det er ikke godt nok endnu).* Dette kunne også iagttages i analysen af Familiegaarden. Det, der her genererede mere negative forandringsperspektiver, var skuffelsen af særlige forventningsstrukturer og risikoprobematikker. På Familiegaarden bidrog dette blandt andet til produktionen af strukturfunktionel latens, nemlig umuligheden af at kommunikere om, at man ikke ved, om det er muligt at hjælpe eller ikke hjælpe. Spørgsmålet er, hvad der genererer forandringsprocesser i Kærnehuset. Når Kærnehuset opererer med en forventning om, at forældrene selv skal definere hvad der er positivt eller negativt, hvordan afgør man så, om noget kan blive godt nok i fremtiden? Det drejer den følgende case sig om. Den handler om hvad der kan ske, når forventningen om, at det er godt, at der er mange sandheder, skuffes.

Når man ikke kan finde ud af, hvad der er sandt

På det tidspunkt, hvor dataindsamlingen indledes, har familien boet i Kærnehusets indslusningslejlighed i ca. 1 måned. Familien består af en mor og et barn i skolestarts-alderen. Det fremgår ikke af journalen, om familien har været under døgnobservation (jf. bekymring 2), men på det tidspunkt, hvor dataindsamlingen indledes, er familien ikke under døgnobservation.

Familien skal have ro og mor skal kræve sin ret som forælder

På et fælles morgenmøde snakker medarbejder A og forælderen om forældersituationen. Forælderen har haft besøg af sin familie, der ”bakker op” om hendes ophold, og hun fortæller de andre forældre om familien. Forælderen tematiserer også forholdet til barnets far. Hun fortæller, at hun var til møde med sin advokat i den foregående uge angående et forestående retsmøde. Retsmødet drejer sig om forældremyndigheden over barnet. Til mødet skal begge forældre være til stede. Medarbejder A siger hertil, at forælderen skal være under politibeskyttelse til mødet, så hun kan være sikker på, at faderen f.eks. ikke følger efter hende. Medarbejder A begrundet det med, at der er en risiko for, at faderen vil have ”hævn”, og begrundet det med, at ”han var ved at slå dig halvt ihjel”. På den måde ser medarbejder A, at forælderen potentielt er i fare. Medarbejder A vurderer, at forælderen skal gå efter at få fuld forældremyndighed ”for altid”, at det kan være at faderen kan få samvær på sigt, men at det ikke er sikkert, at der er noget at ”bygge på”. *Det er ikke godt nok, og det kan måske ikke blive bedre med far.* Forælderen tilslutter sig, at det ”var utroligt hvad han kunne finde på”. Hun fortæller, at alle andre også siger, at det var ”helt tosset”. Hun ser frem til, at der foreligger en dato for retsmø-

⁷⁷⁴ Bilag L2, paragraf 262, 270, 279-80, 291, 385, 391, 397, Bilag P2 paragraf 90-92, 118, 121-126, 127, 144, 159, 184, 196, Bilag R2, paragraf 20.

⁷⁷⁵ Bilag Familie 4K, paragraf 588.

det, så hun kan få det ”overstået”. Medarbejder A siger, at det også er det, det handler om nu: at hun er på Kærnehuset og har ”ro og tryghed”. På den måde ses forælderen som en person, der har og skal fastholde en særlig ret til at blive beskyttet som person. Hun har behov for *ro* nu i forhold til *tidligere*, og det er dét hjælpen nu drejer sig om. Barnet skal også have ro. Det er planen, at barnet skal tilses af en børnesagkyndig men først efter nogle måneder. Medarbejder A begrundet det med, at barnet er ”trygt her nu” og ikke har godt af ”at møde en ny person, der stiller en masse spørgsmål”. Barnet skal være ”klar til det”. *På den måde ses familien som en familie, der samlet set har behov for ro og for hjælp til at kræve sin ret, dels af hensyn til forælderen, dels af hensyn til barnet.*⁷⁷⁶ Man kan sige, at medarbejder A ikke har en forventning om, at der skal ske en forandring lige nu..

Den voksnes behov er ikke det samme som barnets behov

I løbet af den næste uge fastholdes dette perspektiv. F.eks. støttes forælderen i at fastholde retten til sin egen bolig. Samtidig går Kærnehuset i gang med at forberede behandlingsturen til udlandet. Medarbejder B forventer, at de skal afsted om 2-3 uger. I forbindelse med et teammøde tematiserer medarbejder B familiens deltagelse i behandlingsturen. Hvis familien skal deltage skal kommunen bevilge penge til turen. Det er en ”nødvendighed”. Medarbejder B, der står for planlægningen, vil gerne vide, om kommunen har bekræftet, at familien kan komme med. Vedkommende spørger, om det er en ”lederbeslutning”, at familien skal med, og om medarbejder A, som er kontaktpædagog, ser ”mors behov eller [barnets] behov”, når det drejer sig om turen. Medarbejder B siger, at hvis det er en lederbeslutning, at familien *ikke* skal med, og denne beslutning er begrundet i forælders behov, så er det ”ikke min leder”. Medarbejder B stiller på den måde spørgsmål ved ledelsesautoriteten ved at anvende *barnet*. På den måde kan den individuelle medarbejder kommunikere en potentiel eksklusion af sig selv og dermed fremtvinge en bestemt ledelsesbeslutning. Det beslutes, at det er en lederbeslutning, at familien skal med.⁷⁷⁷

I ovenstående introduceres en ny iagttagelse af familien som en familie med forskellige behov, der ikke nødvendigvis er forenelige. Der markeres en forskel mellem forælders behov og barnets behov, der gensidigt udelukker hinanden, når det kommer til at beslutte, om behandlingsturen er en god ide for familien. Denne forskel opstår, fordi det bliver vigtigt at behandlingsturen kan realiseres økonomisk men også for familien. Det diskuteres imidlertid ikke hvorfor, forælderen har behov eller ikke behov for at komme med. Det diskuteres heller ikke, hvorfor barnet har behov for at komme med i en sådan grad, at det er vigtigere end at fastholde forventningen om, at Kærnehuset går direkte til forældrene selv. Men det bliver besluttet, at forælderen skal søge den midlertidige fulde forældremyndighed, der endnu ikke er bevilget. Medarbejder B peger her på, at det er vigtigt at få ringet til advokaten og få en bekræftelse på, at forældremyndigheden kan bevilges. Hvis ikke det er muligt ”så fyr” advokaten eller få dem til at snakke med sagsbehandleren, fordi det er sagsbehandlerens opgave – ikke Kærnehusets.⁷⁷⁸ Det er vigtigt, at forælderen får bevilget forældremyndigheden inden behandlingsturen. Ellers kan behandlingsturen ikke realiseres, og ellers kan barnet ikke komme med. Behandlingsturen er en nødvendighed, og det er en nødvendighed, at barnet kommer med.

⁷⁷⁶ Bilag C2, paragraf 24, 28-30, 44, 57.

⁷⁷⁷ Bilag E2, paragraf 35, 61-63.

⁷⁷⁸ Bilag E2, paragraf 67, 73.

Mor skal kræve sin ret som forælder og være mor

Efterfølgende er der pædagogtid med forælderen. Som det blev besluttet, opfordrer medarbejder A forælderen til at ringe til advokaten og få en bekræftelse på, at hun har en midlertidig forældremyndighed. Medarbejderen forbereder forælderen på, at hun ”skal virkelig sige”, at hun ”ved”, at hun skal have en bekræftelse, og at hun skal bede om at få den. Medarbejderen fortæller også forælderen, hvad hun skal gøre, hvis hun ikke kan få et ”tilfredsstillende” svar. Endelig tilbyder medarbejderen sin hjælp, hvis hun ”ikke kan finde ud af det”, eller hvis der er et eller andet ”koks”, men opfordrer forælderen til selv at ”klare” det, mens medarbejderen ”sidder og hører på”. *I særlige tilfælde er det således i orden at presse på og at tilbyde hjælp for at få forældre til at handle på en særlig måde.* Forælderen giver udtryk for, at hun ikke har det så godt med, at medarbejderen og jeg lytter. Hun har det ”bedst” med, at klare det alene. Det respekteres. Advokaten kan imidlertid først træffes senere på dagen. Medarbejder A og forælderen aftaler derfor, at forælderen skal ringe og derefter fortælle, hvad advokaten har sagt. Resten af pædagogtiden går med at tale om forældrens oplevelser af fortiden. Forælderen vil gerne fortælle om det voldsomme parforhold og om forholdet til den øvrige familie. Medarbejder A understreger, at det nu gælder om, at hun skal være ”mor for sit barn”. Når barnet er blevet tilset af den børnesagkyndige, har hun ”ret til at stille krav” til barnets samvær med far. Samværet skal være ”trygt” for barnet. Således fastholdes iagttagelsen af forælderen som en mor, der skal have støtte til at kræve sin ret. Hun ses også stadig som en person, der har behov for ro og tryghed, men der lægges der nu også vægt på, at mor skal være mor, dvs. forælder.⁷⁷⁹

Den voksne er handlekraftig og begynder at være en kompetent mor

Dagen efter er der tilbagemeldinger. Medarbejder A betegner pædagogtiden dagen før som ”en meget, meget fin oplevelse”, fordi forælderen ”forstod fuldstændigt, hvad det drejede sig om”, selv ringede til advokaten og på den måde viste ”meget styrke” ved selv at tage ansvaret for opgaven. Derfor siger medarbejder A, at vedkommende synes tilbagemeldingen skal være, at hun har gjort det ”fabelagtigt godt”. Medarbejder A fortæller desuden, at forældremyndighedsspørgsmålet ifølge advokaten kun kan afgøres i retten, og at man derfor må vente. Sagen varetages nu af sagsbehandleren. Dette var, hvad man på sidste tilbagemøde vurderede som vigtigt at få afklaret, *men resultatet ikke er helt som forventet.* Forældremyndigheden kan ikke bevilges med det samme. På dette tidspunkt giver Medarbejder B udtryk for forvirring over snakken om forældremyndighed.⁷⁸⁰

”MEDARBEJDER B: Jeg er lidt forvirret over, om det er en tilbagemelding, for det er sådan noget, som jeg tror, at I sidder og gør ude i køkkenet, når I drikker kaffe. En tilbagemelding for mig, det er sådan en der hedder: *Det er rigtigt værdifuldt for os som team, at kunne se, at du har kunnet sætte grænser herude. Eksempelvis da du skulle ringe. Det glæder vi os til at se noget mere af, for det er jo det [barnet] har brug for at se, at du gør.* Det er en tilbagemelding. De andre ting, du sidder og snakker om, det er planlægning af...hvad der skal ske” (Bilag F2, paragraf 86).

Medarbejder B mener, at tilbagemeldingen skal dreje sig om, at Kærnehuset synes, det er ”rart at se hendes handlekraft”. Medarbejderen vurderer, at det er vigtigt at ”få holdt fast i”, hvad en tilbagemelding er. Ifølge Medarbejder B er en tilbagemelding noget, der giver forældrene noget at ”arbejde videre med”. Den skal altså som tidligere illustreret almindeligvis pege

⁷⁷⁹ Bilag E2, paragraf 247-304.

⁷⁸⁰ Bilag F2, paragraf 36-85.

fremad *i reference til barnet*. På den måde lægger man ”noget proces ind” i tilbagemeldingen. Det vil sige, at måden tilbagemeldingerne anskues, og det de henviser til, har betydning for, hvordan forandringsprocesser bliver til. Medarbejder B tematiserer den mulighed, at medarbejder A ikke ønsker at lægge proces ind i tilbagemeldingen, fordi mor er så ”nyindskrevet endnu”, og at det måske er derfor, at medarbejder A ”stejler på det”, medarbejder B har foreslået. Medarbejder A bekræfter dette og fremlægger det perspektiv, at forælderen er en person, der har brug for at ”fortælle, hvad hun har gennemlevet”, fordi det fylder ”he-le lortet”. Forælderen er ”nødt til at få snakket ud, om det så skal tage en krig”. Medarbejder A vurderer dermed, *at en mulig fremtidig forandring i forhold til barnet kun kan ske, hvis forælderen fortid bliver behandlet*. Medarbejder A foreslår derfor, at der kommer et ”terapeutisk blik” på forælderen. Medarbejderne aftaler, at de vil snakke om dette behov ”over middag” og bliver enige om at fastholde en ”positiv tilbagemelding”. De beslutter, at tilbagemeldingen skal handle om ”handlekraft”. Medarbejder A ser ”en pige, som får mere og mere ro omkring sig” men tilføjer, at det så også ”vil sige [barnet] ikke også”. Medarbejder A siger i forlængelse heraf, at selvom barnet ”stadigvæk” laver numre, så er det ikke mere så ”ekstremt”. *Barnet har forandret sig*. At barnet stadigvæk laver numre er ”naturligt”, fordi det er et udtryk for, at barnet ”prøver grænser”. Medarbejder B bidrager til dette ved at sige, at det er ”helt fantastisk”, hvad barnet har ”fortalt” vedkommende. Barnet har fortalt om de ”tanker”, det ”har inde i sit hoved”. Medarbejder B vurderer, at barnet ”faktisk” har en måde at ”bearbejde” tanker på, dvs. nogle ”styringsstrategier”, barnet det er ”bevidst om”. Med hensyn til barnet er der ikke ”grund til store bekymringer”.⁷⁸¹

På den måde produceres der et *positivt forandringsspektiv* på forælderen som en person, der har ”handlekraft”. Hun kan måske udvikle noget godt. *Det er blevet bedre, og det kan blive bedre*. Barnet er der ingen grund til bekymring over. Forælderen har som person måske behov for at få talt ud, og det må man snakke om ”over middag”. Det samme gælder indholdet af det familiemøde, som Medarbejder B har blevet besluttet, familien skal have i næste uge. Medarbejder A har ”brug for” at dele nogle ”oplysninger” om, ”hvad det er jeg ser”. Vedkommende lægger således op til, at man inden familiemødet får et ”billede af den familie”. Der aftales imidlertid ikke noget konkret. *Ansvar for at finde tid til at producere et eventuelt fælles billede af familien lægges over på medarbejder A*: ”det kan være, at du kan se, at vi kan få tid til det”, siger medarbejder B.⁷⁸²

Medarbejder B ”fører ordet” ved tilbagemeldingen. Forælderen får at vide, at det nu er ”ved at blive hverdag her” i Kærnehuset, og nu begynder ”tilbagemeldingerne også at være sådan nogle, der handler om jeres behandlingsforløb [...] og hvad der skal ske fremover”. På den måde bliver det i situationen besluttet, at tilbagemeldingen *alligevel* skal pege fremad. Fortiden skal så at sige behandles ”over middag”. Det besluttet, *at der skal ske en forandring i måden man behandler forælderen på*. Hvor der tidligere ikke var en forventning om en forandring ud fra den begrundelse, at familien havde brug for ro, kan man sige, at der nu produceres en forventning om, *at der skal ske noget nyt*. Nu starter et behandlingsforløb. Det bliver hverdag. Forælderen får at vide, at medarbejderne er ”glade” for, at hun ”har noget handlekraft”. De fortæller, at de ikke ser hende som en ”traditionel” kvinde, der har været udsat for vold. De oplever, at hun kan sætte grænser modsat de ”fleste voldsramte kvinder”. Medarbejderne vurderer også, at forælderen har fået en bedre ”måde” at opføre sig på overfor barnet, der gør, at det er ”nemmere” for hende at ”styre” barnet. Men forælderen får også at vide, at

⁷⁸¹ Bilag F2, paragraf 92-116.

⁷⁸² Bilag F2, paragraf 117-134.

medarbejderne ”vil gerne have”, at hun ikke kun siger, at grunden til at det nogen gange er svært at være mor er, at familien har været ”stressede”. *Hun må med andre ord ikke fokusere på og forklare nutiden med hændelser i fortiden.* Fra nu af er det ikke ”alle andre” men hende selv, der skal begynde at være en forælder, barnet kan være ”tryk ved”. Hun skal ”træde i karakter” som mor, og det er hun begyndt på. Medarbejder B beslutter derfor *nu*, at familien nu skal til at have familiemøder. Medarbejderen beslutter også nu, at forælderen og medarbejder A får ”den opgave” at indkalde til netværksmøde. *På den måde kan beslutninger relativt pludselig besluttet i situationen.* Der snakkes kort om afhentning af ting fra forældrens hjem, at forældremyndighedssagen nu ligger på sagsbehandlerens bord, og at barnet har lovet ikke at tegne på huset mere. Derefter slutter tilbagemeldingen.⁷⁸³

Mor kan ikke beskæftige barnet af sig selv

På personalemødet umiddelbart efter tilbagemeldingen opstår en diskussion om familien. Medarbejder A ser det som et problem, at barnet ”bliver mere og mere udadreagerende” og ”ustyrlig” og vurderer, at det ”faktisk” sker, når medarbejderne ”er med ham”. Medarbejder A efterlyser ”redskaber” til at sætte ”grænser” og eventuelt ”sanktioner”, der tager hensyn til, hvad barnet kan ”tåle”. *Medarbejderen efterspørger med andre ord en normativ strategi.* Det sker i en iagttagelse af nogle kritiske hændelser, *som medarbejder A har oplevet.* Blandt andet har barnet truet med at smide med sten efter et andet barn. Der følger en lang diskussion om, hvordan man skal se det, at barnet gør, som det gør. Diskussionen synliggør to perspektiver.

Medarbejder A ser nogle *forældre*, der ikke gør ”en skid” og ikke ”reagerer”, når et barn ødelægger ting eller har en sådan adfærd, at der er risiko for, at barnet gør skade på andre børn. På baggrund af det perspektiv har vedkommende i en konkret situation sendt barnet hjem til sin forælder og således udelukket barnet fra Børneværelset. Dvs. at medarbejder A har anvendt en sanktion. Medarbejder B ser nogle *pædagoger*, der lægger ansvaret over på barnet og ikke er i stand til at bede forældrene om hjælp⁷⁸⁴:

”MEDARBEJDER B: Det jeg synes, man kan gøre oppe i børnekælderen i stedet for at sige: *Nu skal du hjem til din mor fordi, du har ikke kunnet opføre dig ordentligt*, og give ham et nederlag, det er at sige: *Ved du hvad [barn], jeg synes ikke, at jeg kan passe ordentligt på dig, når du har det så svært. Så nu ringer jeg efter noget hjælp nede i Kærnehuset.*[...] Det ville jeg synes var ordentligt overfor [barnet] [...]og det ville også gøre, at man prøvede at handle, og den der ringede ville blive lidt skarpere næste gang[...]Det er der noget proces i. [...] Det er det, vi har bedt hans mor om at gøre. [at bede om hjælp]” (Bilag F2, paragraf 1541-1549).

Medarbejder A fastholder, at børnene ikke må ”rende rundt” uden ”opsyn”, at forældrene skal stoppe med at drikke kaffe og tro, ”at deres unger kan passe sig selv, for det er ikke godt nok for mig” – ellers ender det ”bare galt”.⁷⁸⁵ Til denne risikovurdering siger Medarbejder B:

MEDARBEJDER B: Jeg har lige en ting til, at du siger, at det ikke er godt nok for dig, for jeg er nødt til at du siger, at det ikke er godt nok for [barnet] Det er ikke dine tarv vi skal vedtage, det er [barnets]. [...] og jeg kan ikke [...], tage ansvaret for at han er nødt til at gå og ødelægge ting, for det ved han godt, at han ikke må...

⁷⁸³ Bilag F2, paragraf 162-328.

⁷⁸⁴ Bilag F2, paragraf 1528-40.

⁷⁸⁵ Bilag F2, paragraf 1554.

MEDARBEJDER A: Ja, og jeg kan heller ikke tage ansvar for...at have en mor gående der ikke lever op til sin ansvar og ikke holder øje med sit eget barn. Det er det, hun siger hun er god til. Det er det, hun siger hun kan. (Bilag F2, paragraf 1555-1562).

Der følger en lang diskussion om på hvilket grundlag, man *ikke* vil tage ansvar, og på hvilket grundlag man *kan* tage et ansvar for barnet. Medarbejder A ser barnets og forældrenes adfærd som et problem. Barnet har en problematisk adfærd, og forældrene gør ikke noget. Bekymringen drejer sig dels om de skader, barnet kan påføre sig selv og andre, dels om, hvorvidt nogen i sidste ende vil "hænge [medarbejderne] op" på ikke at have gjort noget selv. Medarbejder A ser en risiko for, at medarbejderne ligesom forældrene kan få skylden for ikke at tage ansvar. I dette perspektiv bør medarbejderne tage et direkte ansvar for at styre forældrene, så de kan styre deres børn. Medarbejder B ser modsat barnet som offer for de voksnes adfærd. Barnet har en problematisk adfærd, men det er de voksne forældre og medarbejderne, der er årsagen. Barnet har ikke brug for at blive mødt af normative forventninger. Over for barnet bør medarbejderne anvende en kognitiv stil og i stedet rette normative forventninger mod sig selv. *Forklaringen* på barnets adfærd er, at det ikke får den rigtige "voksenstyring" og derfor er "nødt" til at ødelægge ting. Sanktioner påfører barnet en smerte og dermed lider barnet under de voksnes forkerte styring.⁷⁸⁶ Dette resulterer i følgende kommunikation:

MEDARBEJDER B: Jeg vil gerne prøve at holde fast i de børns vilkår her i huset [...]...og så vil jeg gerne snakke med dig om, hvordan de børn får en ordentlig voksenstyring. Fordi de skal bygge op i stedet for at bryde ned. Og det [barnet] har gjort siden han kom, det er at gøre opmærksom på, at han har brug for nogen, der viser ham hvordan han kan bruge sine kræfter på en konstruktiv måde [...] Og det har vi ikke haft ressourcer til [...]og hvis ikke vi får ressourcer til det, så opgraderer han bare sin kreativitet[...] Og det er det, der er sket den her uge [...] Men hvor meget skal han ødelægge den dreng før han kan få noget hjælp? [...] Jeg har lagt op til, at I skal tage medansvar for at det er gået så langt som det er gået, og at børnene er kommet til at ødelægge så mange ting...sådan at I som voksne kan snakke om, hvordan I hjælper de børn til ikke at have så stor frihed som de har nu, for det kan de ikke styre...Fordi det at indskærpe overfor forældrene, det skaber modstand. Det er der ingen proces i. Hvis I går med ind som kontaktpædagoger og tager medansvar for at det her, det skal gøres bedre, så kan, så er der chance for, at de vil samarbejde om det, og så bliver det et fælles projekt.

[stilhed]

MEDARBEJDER C: Ja. Det kan vi sgu da godt...[medarbejder A]?

MEDARBEJDER A: Jeg gider ikke at sige noget nu. Jeg er pisse uenig. Jeg synes det er for nemt og jeg er irriteret over det...og...nej, jeg gider ikke sige noget. Min vrede, den overstiger simpelthen...min fornuft i øjeblikket, så det er bare det. Nu har jeg sagt hvor bekymret jeg er...[...] (Bilag F2, paragraf 1614-1645).

Når medarbejder A siger, at vreden overstiger fornuften skal det måske ses i bogstaveligste forstand. *Når det drejer sig om barnet*, er der tærskler for kommunikation: *det er umuligt at kommunikere om, at man forventer en særlig adfærd*. En medarbejder forsøger at introducere et perspektiv hvorudfra medarbejderne kan tage ansvar overfor både forældre og børn, uden at tage ansvaret fra forældrene og uden at lægge det på børnene.⁷⁸⁷ Perspektivet drejer sig om, at se, at noget er sat i gang, men at det kan blive bedre. I stedet for at tvinge forældrene til at forandre sig, kan man arbejde med at forandre dem, så ikke-hjælp kan blive aktuelt:

⁷⁸⁶ Bilag F2, paragraf 1563-1630

⁷⁸⁷ Bilag F2, paragraf 1668.

MEDARBEJDER C: Jo. Men, men...det er sgu da, jamen der er allerede sat gang i den. [navn] hun ringer onsdag, at børnene kravler rundt på taget. Jamen, jeg banker på og siger: *Jeres børn de kravler fandeme oppe på taget, hvad fanden vil I gøre ved det?* Så går jeg igen. Og så står jeg lige henne bag hjørnet og så står jeg og ser: *I skal fandeme komme ned*, og alt muligt ikke også. Du kan fandeme tro, at det sætter noget i gang. At du så oplever det igen, det er uheldigt for dem, ikke også, for de ved det godt, men de er så optaget af at søbe deres kaffe og snakke om, hvor svært de har det. Og det er sgu det, vi skal bryde...[...] Men, men vi kan jo vælge to forskellige modeller. Så kan du jo vælge at sige: *De skal fandeme have en på lampen de kællinger der, for de har satanme bare af at ændre sig*. Eller også kan vi vælge at sige, *vi vil fandeme arbejde med dem og sætte noget i gang her, så vi er fri for at gå og stikke dem en hver gang, at det ikke er godt nok*. De skal jo for fanden lære, hvad det er de skal gøre. (Bilag F2, paragraf 1662-1664).

Ud fra dette perspektiv, kan medarbejderne beslutte, at de vil forelægge bekymringen for forældrene på næste morgenmøde. De vil fortælle forældrene, at de er blevet ”forskrukket”, så de kan bære det videre.⁷⁸⁸ Umiddelbart herefter opstår der imidlertid en ny iagttagelse af forælderen:

”MEDARBEJDER B: ...men du sidder selv og siger, at det barn har brug for noget mere voksenstøtte...

MEDARBEJDER A: Ja, først og fremmest en mor, som holder mere øje med, hvad han render og laver...

MEDARBEJDER B: Hun kan jo ikke beskæftige ham, så havde hun jo gjort det.

MEDARBEJDER A: Det er ligegyldigt. Hun skal bare være der. Hun skal lige holde øje med ham. Altså du ser det jo i dag. Hun står faktisk og kigger og jeg skal kigge på, har hun forældre-evne. Er hun i stand til at styre den dreng?” (Bilag F2, paragraf 1628-1631).

I ovenstående citat opstår der en iagttagelse af forælderen som en forælder, der ikke kan beskæftige sit barn. De kritiske hændelser skyldes, at forælderen ikke har evne til at gøre det, der er godt for barnet. Denne iagttagelse baserer sig på en antagelse om, at *hvis forælderen kunne det, ville hun have gjort det af sig selv*. Dette er et anderledes perspektiv, end det, der ser, at forældrene ”for fanden” skal lære, ”hvad det er de skal gøre” (jf. ovenfor). Det er et perspektiv, der ser, at forældrene netop *selv* skal vise, at de ved, hvad de skal gøre. Det bidrager nu til et negativt forandringsperspektiv på forælderen: *hvis forælderen kunne forandre sig, ville hun have gjort det allerede, så derfor kan hun måske ikke forandre sig*. Iagttagelsen tjener til at beskytte Kærnehusets struktur. *Forælderen har ikke forandret sig, men det skyldes ikke, at Kærnehuset ikke har hjulpet. Det skyldes forælderen manglende evner*. Der sker her en negation af, at grunden til, at barnet reagerer, som det gør, måske er, at medarbejderne ikke har været i stand til at tage ansvar for det, medarbejder B betegner som et ”fælles projekt”. Eller at det skyldes, at *medarbejderne* ikke har haft ”ressourcer” til at vise ”hvordan han kan bruge sine kræfter på en konstruktiv måde”. At barnet måske ligefrem keder sig i Kærnehuset, reflekteres heller ikke. Barnet er næsten skoleklar, går ikke i børnehave, og har i en måned kun haft en jævnaldrende at lege med. Ligesådan reflekteres det ikke, at barnet gør, som det gør, når det er sammen med medarbejderne. Årsagen til barnets problematiske adfærd tilskrives alene forælderen. *I visse situationer er det således i orden, at medarbejderne ikke tager ansvar for barnet..*

Det mest interessante ved ovenstående er, at kommunikationen afviger fra det, der blev formidlet til forælderen *umiddelbart før* dette møde, dvs. samme dag. Hensigten med tilbage-

⁷⁸⁸ Bilag F2, paragraf 1668-1718.

meldingen var, at den ud fra en iagttagelse af fortiden skulle pege på *fremtiden*. Her blev det formidlet, at forælderen var handlekraftig og kompetent og var blevet bedre til at omgås sit barn. Nu få timer senere (og det vil sige i det, der tidligere var fremtiden) produceres der et perspektiv, der ser hende som ikke-handlekraftig i en sådan grad, at hun måske mangler en grundlæggende evne til at lære det. *Der produceres således to modsatrettede forandringsperspektiver, hvoraf det seneste endnu ikke er kendt for forælderen.*

Der skal ikke snakkes alternativer

På personalemødet fortæller Medarbejder A desuden, at forælderen endnu ikke har et pas og midlertidig forældremyndighed. Det kan nås, men dertil kommer, at der nu er fastlagt en dato for retsmødet, og det kan "ikke flyttes".⁷⁸⁹ Dette er en kritisk hændelse for medarbejder B. Der er risiko for, at familien ikke kan deltage i behandlingsturen. Det afføder følgende dialog.

MEDARBEJDER B: Jeg synes, at du har en tabermentalitet. Du har ikke prøvet at få det flyttet.

MEDARBEJDER A: Altså [...] jeg synes det er grove løjer, at du kalder det tabermentalitet [...] jeg siger, jeg konstaterer nogle facts [...] og jeg vil selvfølgelig forsøge at prøve at se, hvad jeg kan gøre igen, men jeg kan ikke prøve noget [...] som helst andet, før i begyndelsen af næste uge [...] ikke også...(Bilag E2, paragraf 1082-1093).

Medarbejderne beslutter, at de vil prøve "på alle mulige måder" at flytte retsmødet. Medarbejder B ønsker ikke, at man "opgiver" planerne om at få familien med. Medarbejder A tematiserer muligheden for at tage familien med i sommerhus en uge, hvis ikke det lykkes at få familien med på behandlingstur. Medarbejder C bakker op om dette: det er der "gode argumenter i i forhold til [barnets] reaktion nu". *Her er det imidlertid ikke barnets behov, der gælder.* Medarbejder B understreger, at der ikke skal snakkes "alternativer. Vi skal snakke behandlingstur" og afslutter diskussionen med, "Har du mere til det?". Det har ingen af medarbejderne.⁷⁹⁰

Ovenstående viser, at beslutningernes kvalitet skifter karakter *afhængigt af hvem, der siger hvad. På den måde varierer det også, hvornår barnets behov bliver et relevant argument.* I Kærnehuset varierer beslutninger med individuelle forventningsstrukturer og dette har konsekvenser for forudsætningerne for forandringsprocesser. Systemet har ikke en social struktur, der kan stabilisere hændelser over tid, og dermed bliver forandring noget, der afhænger af den enkeltes oplevelse. At dette er tilfældet, holdes imidlertid latent. Idealet om, at det er godt, at den individuelle behandler tager et *personligt* ansvar og at det er godt, at der findes mange sandheder, tjener netop til dette. I ovenstående situation resulterer det i en negation af, at mor har ytret ønske om, at retsmødet bliver hurtigt overstået. Dermed skuffes systemets forventninger om at tilgodese forældrenes individuelle behov. I stedet beskyttes den individuelle behandlers behov.

Mor orker ikke og har et urealistisk billede - barnet går amok

Problemet med forældrenes manglende styring af børnene og bekymringen rejstes *ikke* på morgenmødet, som det blev besluttet, på trods af at mødet varetages af medarbejder A. Medarbejderen spørger, om barnet har lavet "numre" i weekenden, men sagen berøres derudover

⁷⁸⁹ Bilag F2, paragraf 1079

⁷⁹⁰ Bilag F2, 1739-1763.

ikke.⁷⁹¹ *Der sker dermed en negation af beslutningen. Det fælles projekt, man ikke har ressourcer til at realisere, er måske det projekt, der består i at træffe bindende beslutninger der har virkninger for fremtiden eller omvendt: at skabe stabilitet i forventninger til forventninger.*

Sidst på ugen tager hele huset på den tidligere omtalte heldagstur. Medarbejder B og D deltager i turen. Undervejs opstår følgende iagttagelser af familien. For det første ser medarbejderne forælderen som en forælder, der ikke orker at deltage. De vurderer, det er ”hårdt” for hende: hun går med tunge, slæbende skridt. For det andet ses forælderen som en forælder, der ikke kan se børns behov, fordi hun opfordrer et barn, der er ked af det, til at ”smile”. Medarbejderne vurderer, at hun ikke har forståelse for, at børn skal have tid og plads til at ”komme sig”. En medarbejder karikerer situationen: ”Så hyg dig”.⁷⁹² Disse iagttagelser formidles *ikke* til forælderen i situationen, som det ellers forventes (f.eks. som spejling). På et tidspunkt fortæller forælderen, at hun er ”nervøs” for at flyve, hvilket er indbefattet i behandlingsturen. Forælderen præsenteres for den iagttagelse, at hun er ”bange for noget helt andet”, som er knyttet til de ”voldsomme” oplevelser, hun har været ude for. Forælderen siger, at ”det kan da godt være”.⁷⁹³ Det forklares *ikke* yderligere, hvorfor forælderen måske har et urealistisk billede af sin egen nervøsitet.

På dagsturen opstår der en kritisk hændelse. Under hjemturen bliver barnet vred, og forælderen kan ikke få barnet til at falde til ro. Det kommer til en voldsom kamp mellem forælder og barn, hvor barnet skriger, sparker og græder, og hvor forælderen skælder ud og forsøger at holde barnet fast. Det lykkes ikke at få barnet til at falde til ro. Barnet river sig løs, og medarbejderne griber ind, fordi barnet truer med at gøre noget, der kan være farligt for barnet selv. Det tager noget tid, inden medarbejderne får barnet til at falde til ro.⁷⁹⁴

Mor er optaget af fortiden – Kærnehuset er optaget af praktiske ting

I den følgende uge på voksengruppemøde opfordres forælderen til at fortælle om barndomsoplevelser. Dette er et tema, der også blev diskuteret på forrige gruppemøde. Forælderen fortæller om en oplevelse, og medarbejder C spørger, hvorfor hun ikke fortalte den sidste gang. Hun forklarer, at barndomsoplevelserne først er kommet ”til” hende nu, fordi hun har levet under ”pres” i mange år. Forælderen reflekterer over hendes tidligere parforhold og forholdet til partnerens familie. Hun afviger fra dagens tema. Derfor forsøger medarbejder C at dreje snakken tilbage til dagens tema f.eks. ved at sige, ”Det er jo så et emne, vi kan tage op på et andet tidspunkt”. Det lykkes ikke før i tredje forsøg.⁷⁹⁵ Man kan sige, at dette er et tegn på, at forælderen har behov for at snakke om de oplevelser, hun har haft. Kærnehuset er imidlertid mere optaget af nutiden og praktiske ting. Der er fem dage til afrejsen skal finde sted. Forælderen skal have sit pas. Det viser sig at involvere mere papirarbejde, end Kærnehuset havde forventet, og det betyder, at der må bruges tid på at få alting i orden.⁷⁹⁶ Ved tilbagemeldingen i samme uge starter medarbejder A da også med at sige, at der har været meget ”stress” med

⁷⁹¹ Bilag G2, paragraf 22.

⁷⁹² Bilag I2, paragraf 22, 29, 33.

⁷⁹³ Bilag I2, paragraf 33.

⁷⁹⁴ Bilag I2, paragraf 51.

⁷⁹⁵ Bilag K2, paragraf 114-124.

⁷⁹⁶ Bilag K2, paragraf 7, 17.

pas, men at det falder på plads samme dag. Det er heldigt, for der er nu kun to dage til afrejsen.⁷⁹⁷

Et uhyggeligt billede

Forberedelsen af tilbagemeldingen til forælderen indledes med nogle spredte diskussioner. Medarbejder A vurderer, at barnet stadig prøver ”grænser” men ”samtidig” er ”meget tryk og, og stille og rolig”. Vedkommende vurderer, at ”vi skal nu begynde at kigge meget på [forælder] altså...hvad det er, hun gør ved ham”. Medarbejder B tager fat i temaet om barnet. Vedkommende vil gerne ”omformulere” det, at barnet prøver grænser, til at barnet ”søger efter, hvor meget hjælp [barnet] kan få til at have den mor han har”. *Der produceres dermed et billede af barnet som en person, der har behov for hjælp fordi forælderen er, som forælderen er.* Medarbejder A mener, at barnet er god til at ”modtage” hjælp og lægger i stedet op til, at det handler om at give forælderen ”værktøjer” til, ”hvordan hun skal forholde sig”. *På den måde forsøger medarbejder A at fastholde, at forælderen har brug for hjælp, samtidig med at vedkommende ser det som ”klart”, at forældreevnen er et ”arbejds punkt”.* Medarbejder A udtrykker en forventning om, at teamet *efter* behandlingsturen kan få ”snakket igennem” og få lagt nogle ”retningslinier” for, hvilke ”forventninger” man kan have til forælderen. *På den måde efterspørger medarbejder A en diskussion om, hvad forælderen har brug for at lære og hvilke forventninger, Kærnehuset kan have.* Medarbejder B springer imidlertid til et nyt emne, der handler om, at der skal arrangeres netværksmøder. Begrundelsen er, at barnet skal mødes med faderen og hans familie, så barnet kan blive ”helet”. Det besluttes, at forberedelsen af netværksmødet skal gå i gang men det skal ikke fortælles i tilbagemeldingen, fordi mor ”flimrer for meget, hvis hun får for mange bolde i luften og det profiterer hun ikke af”. Derefter lægger medarbejder B selv op til, at man ”skal finde sammen om at trække samme vej nu”. *Det besluttes, men spørgsmålet er, hvad der menes?* Det fremgår af følgende diskussion. Her diskuteres det, hvad man har ”oplevet” med forælderen ”som mor” i den forløbne uge, og hvad der kan være ”konstruktivt” at sige i tilbagemeldingen. Der danner sig forskellige perspektiver.

Medarbejder C ser forælderen som en person, der ”flimrer”. Hun har ikke forandret sig, siden hun kom på Kærnehuset og var traumatiseret. Hun sender de ”samme signaler” som dengang. Hun kan kun én ting ad gangen, hun har ingen ”selvtillid, *overhovedet*”, kan ikke ”høre noget” og ikke ”huske noget”, og når hun får stillet en opgave, går hun helt i ”sort”. Hvis hun klarer opgaven ”tror” medarbejderen, at hun har fået hjælp af en anden forælder, for når hun bliver stillet overfor en opgave i situationen, bliver hun så forstyrret, at hun lader barnet ude af syne. Barnet er på den måde i ”fare”. Der produceres her et ”uhyggeligt billede” af forælderen, der bygger på en forestilling om, hvor ”modbydelig” hun kan blive overfor barnet. Det uhyggelige består ifølge medarbejder C i, at forælderen ikke kan se noget ”mønster i noget som helst”. Hun kan ikke se, når barnet begynder at ”koge op” og handle på det, og så bliver det ”simpelthen ren og skær afstraffelse”. Medarbejder A forsøger at nuancere denne iagttagelse. Vedkommende ser forælderen som en person, der trods alt magter at klare en opgave og få ”formuleret” noget skriftligt, når det er nødvendigt. Vedkommende vurderer, at det er positivt, at forælderen selv kan ”søge noget hjælp”. Medarbejder A reflekterer dog, at det godt kan være usikkert, ”hvor meget vi kan flytte hende” og ser det som bekymrende, at hun ikke kan holde opmærksomheden på barnet. Vedkommende vurderer dog, at det er for ”tidligt” at sige noget om det og pointerer, at forælderen først skal have nogle ”værktøjer”. Medarbejder C introducerer efterfølgende den mulighed, at forælderen er så ”opsat på at vise”, at hun kan få

⁷⁹⁷ Bilag M2, paragraf 176-181.

barnet til at falde til ro, så hun ikke lægger mærke til de værktøjer, hun får. På den måde foretager medarbejder C en refleksion, der inddrager den mulighed, *at selve konteksten har en betydning for forældrerens handlinger*. Denne refleksion afbrydes imidlertid af medarbejder B: nu skal medarbejder B og D snakke om deres ”oplevelser” fra heldagsturen.

Medarbejder D og B ser forælderen som en person, der ”svinger meget”. Når hun bliver gal, bliver hun ”så grim” i sin ”mund og sit udtryk”. De vurderer hun er inde i en ”negativ spiral”, hvor hun kun ser fejl: hun er ”fejlfinder”. Hun kan heller ikke handle, før hendes ”følelser er oppe at køre”, og det kan hun ikke, fordi hun ikke kan se, ”det kommer”. Medarbejder D og B mener godt, at de kan se, det kommer. Den kritiske hændelse, der opstod på dagsturen, behandles således, som om den var forventet og kunne afværges, *på trods af at det ikke skete*. Det ender med, at medarbejderne beslutter, at det er en ”god tilbagemelding” og et godt ”værktøj” at sige til forælderen, at nu er de kommet ”så langt” at de kan se, når barnet er ved at koge op, og derfor vil de hjælpe forælderen med at være på ”forkant”. De vil ”prikke” hende på ryggen og signalere, at nu skal hun give barnet plads. Det vurderes, at forælderen har brug for en ”rollemodel”. Hun har ikke brug for ”lange terapeutiske samtaler”, for det kan hun ikke ”tage ind”. Her introduceres et nyt perspektiv⁷⁹⁸:

”MEDARBEJDER B: Det er heller ikke sikkert, at hun nogen sinde kommer til det, men lige nu, så tror vi, at det er fordi, hun er traumatiseret, men det kan godt være, at hun er så dårlig begavet, at hun aldrig får det lært. Det er vi ikke kommet til. Vi er kommet dertil, at det kan godt være, at det er de traumer, hun har været udsat for” (Bilag M2 paragraf 303).

Selvom det siges, at man endnu ikke er kommet dertil, at man kan se, at mor er så dårlig begavet, at hun ikke kan forandre sig, så bliver dette forandringsperspektiv tematiseret *nu* som en fremtidig mulighed. *På den måde kan man anvende tidskommunikation til at tale om problemer, som endnu ikke er opstået og opstille en forventning om, at forventningen om forandring måske støder på skuffelse. På den måde er forventningen om forventningsskuffelse indbygget i forventningsstrukturen. Der tegnes et uhyggeligt billede af forælderen, som en mor, der potentielt er uforudsigelig og til fare for barnet, og som potentielt ikke kan lære at se sit barns behov – ikke fordi hun er ond, men fordi hun måske er dårligt begavet. Det er ikke godt nok, og det kan måske ikke blive bedre*. Medarbejderne er således også i en negativ spiral, hvor de finder endnu ikke synlige fejl. De fremstiller et *negativt forandringsbillede der baserer sig på forventningen om skuffede forventninger*. Det vil sige en potentiel kontrafaktisk forventning.

Aktuelt betyder det, at forælderen ikke får tilbudt personlige terapi. Det ”terapeutiske blik” er en hjælp, der tidligere har været tematiseret som en mulighed, men som således ikke realiseres. Den personlige terapi fremstilles ellers af Kærnehuset som der, hvor en person får mulighed for at se mønstre og foretage et brud. Der gøres således ikke noget for at hjælpe forælderen til at se mønstre eller for at undersøge, om det uhyggelige billede af en forælder, der ikke kan se nogen sammenhæng i noget, er rigtigt. *Hjælp kan ikke realiseres før i fremtiden*. Ikke-hjælpen begrundes med, at det er nytteløst at hjælpe nu. *Forklaringen* er, at *forælderen* ikke kan lære noget nu. *Der produceres her et billede af forælderen som en person, der potentielt er dårligt begavet*. Der sker her en negation af, at forældrerens behov for at snakke om sin fortid kan ses som et tegn på, at hun er klar til at trække i arbejdstøjet. *Men hvorfor hjælper man ikke nu?*

⁷⁹⁸ Bilag M2, paragraf 181-302.

Mor skaber selv kaos, kan ikke tage ansvar og begår overgreb

Af det følgende fremgår det, at der er en anden begrundelse for, at mor ikke tilbydes personlig terapi. Medarbejder A forsøger at *forklare*, hvorfor forælderen ikke kan se mønstre. Forælderen ”rum” er fyldt ud, hvilket kan forstås på den måde, at fortiden stadig fylder meget.⁷⁹⁹ Der er tale om et forsøg på at etablere en kognitiv forventning. Dette afføder en særlig reaktion:

MEDARBEJDER A: ... og, og en del af det, det er også at det fylder meget for hende, det der... hele det der forældremyndigheds....

MEDARBEJDER B: Ja, men det gider jeg ikke have med på ferie [behandlingstur]

MEDARBEJDER A: Nej, men jeg siger bare, hvad det er for nogle elementer, der kunne fylde de rum ud. . .

MEDARBEJDER B: Ja, men jeg tror hun er sådan en der selv skaber kaos [...] Det tror jeg, for så kan hun lægge røgslør ud, og så behøver hun ikke tage ansvar (Bilag M2, paragraf 308-313).

Er den egentlige begrundelse, at *behandlerne* ikke ”gider” have forælderen oplevelser med på behandlingsturen? Og er det derfor nødvendigt at lægge et ”røgslør” ud, der fremstiller forælderen som en forælder, der selv skaber sine egne problemer? Og er det røgslør et røgslør, der beskytter Kærnehuset mod at kommunikere om, at man ikke kan tage ansvar for at behandle forælderen potentielle traume – en opgave Kærnehuset ellers definerer som en kerneydelse? Og i så fald, hvorfor kan man ikke det? Kommunikationen producerer *et billede af forælderen som en person, der selv skaber problemer (kaos)* for at beskytte sig selv. En medarbejder ser hende som en edderkop, der fanger behandlerne i hendes ”spind” af manglende evne til at tage ansvar. Forælderen kan næsten få én til at ”eksplodere”, når hun ikke tager ansvar, fordi hun gør det på en måde, hvor det bliver medarbejdernes ansvar. På den måde kan man sige, at en grund til, at forælderen ikke tilbydes terapi, kan være, at forælderen forekommer hjælpeløs eller afhængig. Hjælpeløsheden giver Kærnehuset en oplevelse af at være magtesløse (fanget i et ”spind”), og vækker voldsomme følelser (”eksplodere”) i en sådan grad, at de kan få en ”oplevelse” af, hvordan det må have været at bo sammen med forælderen. *Hun er sådan en, man næsten kan få lyst til at slå.* På den måde kan man sige, at grunden, til at man ikke kan hjælpe, er, at medarbejderne oplever sig magtesløse overfor en person, der er hjælpeløs. Medarbejderne vurderer her, at det er et ”tricks”, hun bruger, og Kærnehuset vurderer, at hun anvender det trick overfor barnet.

Medarbejder A mener, at det kan man ”gøre noget ved”. Man kan give forælderen en ”forståelse”, så hun kan ”forstå sit barn” og dets ”signaler” og lærer, hvordan hun ”handler hensigtsmæssigt i forhold til det”. Men medarbejder B mener, at ”inden hun kommer til at handle hensigtsmæssigt, der skal vi lære hende at lade være med at lave overgreb”.⁸⁰⁰ *Der produceres nu et billede af forælderen som en mor, der laver overgreb på sit barn og derfor potentielt er til fare for barnet.* Men der skabes også en paradoks situation, for *hvordan vil man lære forælderen at lade være med at lave overgreb, hvis man samtidig ikke vil gå ind på den iagttagelse, at hun har brug for at få en forståelse af sig selv og sit barn og værktøjer, der kan gøre hende i stand til at handle på en hensigtsmæssig måde?*

⁷⁹⁹ Bilag M2, paragraf 310.

⁸⁰⁰ Bilag M2, paragraf 317-340.

En uhensigtsmæssig familiekultur der skal gøre noget andet...

Medarbejderne beslutter, at målet med behandlingsturen er at forhindre overgreb. På behandlingsturen forventer medarbejder B, at man ”kommer til at stå og råbe og skrigte af hende og skændes med hende [fordi man] bliver ved med at sige til hende: *Nej [forælder] det er ikke godt for dit barn. Nej [forælder] det er ikke godt for dit barn*”. Og man forventer, at mor ”tænder af” på et tidspunkt, fordi hun skal til at rumme ”det hun plejer at lægge over på barnet”. I denne forventning ses *familien, som en familie med en uhensigtsmæssig familiekultur*. På den måde findes der også på Kærnehuset særlige billeder af den gode/dårlige familiekultur. Medarbejderne vurderer, at familien har en kultur, hvor det slår ”klik”, og hvor måden man ”taler sammen i den kultur” er ved at være voldelig. Det er så ’naturligt’ at forælder og barn ikke tænker over det: *”Gud slog jeg ham. Det lagde jeg ikke mærke til”*. Foreløbig beslutter medarbejderne sig til at sige til forælderen, at det, hun gør, ”ikke virker, så det er godt for hendes barn”. Hun skal ”gøre noget andet”.⁸⁰¹ Spørgsmålet er, om Kærnehuset er i stand til at fortælle, hvad det er, forælderen skal gøre, for at det er godt for barnet. *Kan Kærnehuset opstille normative forventninger?* Kan de fortælle, hvad forælderen skal gøre, så de undgår at begå den fejl, som de ser ”de fleste forældre gør her i Danmark”, nemlig at sige ”Det må du ikke” men undlade at sige, hvad man så må? Kan de med andre ord undgå at skabe det, de selv kalder en umulig samarbejdssituation: ”[en person] kan ikke give [en anden person] det [denne] gerne vil have, for [personen] ved ikke, hvad [den anden person] vil have”?⁸⁰² *Hvis ikke de kan, er der fare for, at Kærnehuset selv laver et spind – et røgslør – der gør, at det bliver umuligt for forælderen at se, hvordan hun kan handle mere hensigtsmæssigt*. Det sker i det følgende.

På selve tilbagemeldingen fortæller Medarbejder B forælderen, at medarbejderne nu er begyndt at ”kende” barnet så godt, at de kan se, hvornår det begynder at ”koge”. Forælderen siger, at hun også selv kan se det nu. *Dette er – set i lyset af den foregående kommunikation – en kritisk hændelse*. Forventningen er, at forælderen ikke kan se det. Medarbejder B fastholder her, at forælderen ikke har forandret sig ved at referere til fortiden: det forælderen ”plejer at gøre” får barnet til at ”tænde af”, så hun skal nu gøre noget ”andet”: ”Så skal du finde en anden måde at gøre det på”. Forælderen giver et eksempel på, at hun nu er ”ved at finde ud af”, hvad hun skal gøre. Eksemplet drejer sig om en situation, hvor hun og barnet var ude at cykle, og hvor barnet ville ind i et af de andre huse. Ifølge forælderen skete der det, at hun sagde nej. Det resulterede i, at barnet kastede en sten efter hende. Forælderen markerede, at det vil ”jeg altså ikke have” og insisterede på, at barnet skulle med hjem. Hun vurderer, at hun har gjort det rigtige, for der var ”så heller ikke noget, dengang vi kom hjem”. *Barnet gik ikke amok*. Forælderen prøver her at producere et bestemt forandringsperspektiv. *Det er blevet bedre*. Medarbejder B forsøger imidlertid at producere et andet perspektiv. Medarbejderne siger, at vedkommende ”tror”, at forælderen havde glemt at fortælle barnet, hvad der var en mulighed, *før* turen. Ifølge medarbejderen prøver barnet, om det kan få lov til at ”bestemme”, hvad der skal ske, og det burde forælderen have ”fået klaret af med [barnet] før” turen startede. *Forælderen har ikke forandret sig, for hun reagerer for sent*. Forælderen siger hertil, at hun havde spurgt barnet om de skulle cykle en tur. Hun producerer her et billede af sig selv som en forælder, der kan forberede barnet og er på forkant. Medarbejder B mener imidlertid, at hun har gjort det på en forkert *måde*. Hvis hun spørger ”Skal vi ikke det?”, så lægger hun op til, at barnet skal bestemme. Medarbejderens argument bliver her, at barnet ikke skal ”rende og tage stilling” til, hvor han skal cykle. Det skal forælderen. *Forælderen har ikke foran-*

⁸⁰¹ Bilag M2, paragraf 344-373.

⁸⁰² Bilag M2, paragraf 287.

dret sig. Hun er ikke i stand til at tage ansvar og styre barnet på en hensigtsmæssig måde. Forælderen siger, i starten gik det også "fint nok" og forsøger at fremstille sig selv som en person, der har taget ansvar for turen. Forklaringen på, at det til sidst gik galt var, at barnet fik en ny ide. Barnet kunne ikke holde aftalen. Der opstår efterfølgende en kamp om at definere, hvem der ikke kunne holde aftalen. Medarbejder B siger, at det er forælderen, der ikke har holdt "planen" som er "aftalt" og forklarer det med, at barnet ikke kan "finde ud af" at få en ny ide, hvilket har at gøre med barnets "hjerne". På den måde ses barnet som en person, der ikke kan forandre dets perspektiv. Derfor kan det ikke være barnets skyld, at turen endte på en dårlig måde. I stedet er det mor, der gør barnet "forvirret", fordi hun laver om på planerne, og det bevirker, at barnets verden "falder sammen". Medarbejder B drager her en direkte parallel til det, der gik "galt" dengang familien boede hjemme, og at "det sidder inde under huden" på barnet. Derfor kan barnet "ikke have", at forælderen ikke holder aftaler. Til det siger forælderen: "jeg overholder dem godt nok". Hun forsøger således at fastholde sit perspektiv. Diskussionen om, hvorvidt forælderen har holdt aftalen eller ej fortsætter. Medarbejder B mener ikke, at forælderen holder aftalen, når hun pludselig vil til at cykle hjem med barnet. Mor fastholder, at grunden til, at barnet skulle cykle hjem, var at barnet pludselig fik en ny ide. På det tidspunkt bliver det svært at argumentere for, at forælderen skulle have gjort noget andet. Skulle hun f.eks. have tvunget barnet til at cykle videre? Eller er det i orden, at hun beslutter (og dermed tager ansvar for), at turen skal afbrydes, fordi barnet fik en ny ide og smed med sten? At denne situation betragtes som en kritisk hændelse, der skuffer Behandlerblikket, kan ses ved, at Medarbejder B foretager en abstraktion fra den konkrete faktiske situation og opstiller en normativ forventning om, at når det kommer til barnet skal alt kunne planlægges og ingen overraskelser forekomme.

"MEDARBEJDER B: Det er helt i orden, det du har gjort, men det, du skal ende med at gøre, for at det er godt for dit barn [...] det er, at inden han kører hjemmefra. Inden han har sat sig på cyklen, så ved han hvad der skal ske, indtil han kommer hjem og sætter den igen [...] Det er det, du skal have lært" (Bilag M2, paragraf 467-475).

Det forælderen skal lære er at være på "forkant", så der ikke kommer "konflikter".⁸⁰³ Først nu er Kærnehuset i stand til at kommunikere, at der latent er en forventning om, at et barn har behov for en tryk forudsigelig hverdag uden konflikter, og at det kræver, at forældre kan være på forkant. Skuffelsen består i, at Kærnehuset får svært ved at opretholde strukturfunktionel latens, der tjener til at beskytte det, at det givet systemets forventningsstrukturer er umuligt at kommunikere om, hvad man forventer. Her anvendes generaliserede forestillinger om, hvad der er godt for barnet til så at sige at genoprette roen, men disse er ikke dækket ind af faktisk latens. Det var ikke taget i betragtning, af forælderen faktisk havde forsøgt at være på forkant. Skuffelsen består dermed også i, at Kærnehuset i et moment erfarer sig som et system, der heller ikke er på forkant, således at den ovenstående kamp med forælderen kunne være undgået. Generaliseringen bidrager til en række negationer: En negation af, at forælderen måske selv (dvs. uden hjælp fra Kærnehuset) er ved at finde ud af, hvordan hun kan blive en bedre forælder og en negation af, at barnet måske ikke altid har en planmæssig adfærd, der kan styres og kontrolleres.

Samtalen virker som om, den har til formål at overbevise forælderen om, at hun har et problem. Når forælderen faktisk er i stand til at synliggøre, hvad hun har gjort og hvorfor, vinkles eksemplet på en ny måde, der producerer et nyt problem. På den måde får Kærnehuset selv

⁸⁰³ Bilag M2, paragraf 386-494.

nye ideer, der kan opleves som et spind, der er umuligt at slippe udenom. Derfor er der ikke noget at sige til, at forælderen på et tidspunkt sukker og faktisk ler lidt af situationen.⁸⁰⁴

Hændelsen skyldes, at Kærnehuset baserer sin forventningsstruktur på subjektive oplevelser, på identifikationen af forandring her-og-nu uden en egentlig struktur for, hvornår forandring ender og begynder. Og det skyldes måske i sidste ende at Kærnehuset betoner et deontologiserende perspektiv på såvel sociale problemer, hjælp som forandring. Forældrene skal selv definere deres problemer, deres egen hjælp og demonstrere deres egne forandringsprocesser og normative forventninger skal holdes latente. Hændelsen viser et system, der ikke ved og ikke kan kommunikere om, hvad det forventer. Spørgsmålet er imidlertid, hvordan man så vurderer, om forældrene er i stand til at forandre sig, så det er godt nok for barnet. Det bliver synligt i det følgende.

Tricket

Kærnehuset har besluttet, at man vil lave et ”tricks” med familien på behandlingsturen. Barnet får en hundesnor. Over for mor fremstilles tricket på følgende måde:

”MEDARBEJDER B: Det er et tricks... det er et tricks, der handler om at barnet skal være opmærksom på, hvor hans mor er. Men for at barnet kan... tage det som en opgave, så skal barnet synes, at det er dig, der har opgaven. Barnet synes at det er dig, der skal bindes, fordi du skal jo holde dig til barnet. Men barnet skal holde i den anden ende, og det er jo det, der er den svære opgave, det er jo, at barnet ikke giver slip, når barnet ser noget spændende. Så barnet har en opgave, der hedder, når barnet bliver utrygt, så sætter barnet snoren i mors jakke... og så skal barnet holde i den anden ende, fordi barnet har en interesse i at holde sammen med mor. Men, men han tror, at det er dig der har en opgave. Det, det er et tricks kan du se det?

FORÆLDER: Ja [lyder lidt tøvende] Okay...

MEDARBEJDER B: Og det er jo ikke for at straffe, men det er for at få barnet til at arbejde med, at I skal holde sammen, når I er ude i verden.

FORÆLDER: Ja, [sukker] Yes.

MEDARBEJDER B: Og så kan vi jo få en snak om, når han har sluppet snoren og den stadigvæk sidder i din jakke ikke?

FORÆLDER: Jo

MEDARBEJDER B: Hovsa [ler lidt].

MEDARBEJDER A: Jeg er meget interesseret i den snak (Bilag M2, paragraf 497-518).

Tricket kan beskrives som et trick til at vurdere barnets oplevelse af forælderen som en person, der kan skabe tryghed og således omsorgsevne. Det siges imidlertid ikke. Ud fra ovenstående kan man være i tvivl om, hvorvidt forælderen endsige barnet forstår den egentlige grund til, at familien skal udstyres med en snor. Eller er det alene Kærnehuset, der ved, *hvad* der ligger bag et ”hovsa” og *hvorfor* det bagefter bliver ”meget” interessant, hvis barnet slipper snoren?

Selve tricket har desuden en ensidig karakter. Eftersom barnet er den eneste, der kan definere om snoren skal sættes på eller ej (det kan forælderen ikke), er det også kun barnet, der kan og skal definere, hvornår det har behov for forælderen. Barnets handlinger vil i den situation blive afgørende for, om forælderen fremstår som tilstrækkelig bestemt eller tryghedsskabende. På den måde har barnet fået en tydelig opgave, der indebærer, at barnet skal vælge (at bin-

⁸⁰⁴ Bilag M2, paragraf 435, 441 Det sker i det tilfælde, hvor det argumenteres for, at det er mor, der har brudt aftalen.

de/ikke binde moderen og holde fast/slippe) men det har forælderen ikke. Forælderen kan ikke vælge, om barnet skal bindes. At medarbejderne er ”meget interesserede” i en snak om snoren skyldes givetvis, at snoren symboliserer barnets følelsesmæssige relation til forælderen (at barnet føler sig trygt og ikke oplever trang til at søge væk). Men det tager man først en ”snak om”, hvis barnet slipper snoren. Tricket er derfor interessant på flere måder. For det første fordi det er noget, Kærnehuset har besluttet og formidlet til barnet, før forælderen har fået noget at vide. På den måde sker der en negation af værdien om at gå direkte til forældrene og lade dem tage ansvaret. Det formidles ikke direkte til forælderen, hvad tricket går ud på. For det andet – og det er det mest centrale – viser tricket, at barnet har en særlig status som det individ, hvis *handlinger* anvendes til at bedømme, om der er en bindende følelsesmæssig struktur i familien. *På den måde bruger Kærnehuset barnet i sin vurdering af den gode omsorg og placerer således også ansvaret for at realisere omsorg hos barnet. Når barnet skal binde mor, skal barnet også tage ansvar for at få tryghed og sikkerhed, og det skal det ud fra en af Kærnehuset introduceret forventning om, at det kan blive nødvendigt.* At barnet kunne slippe snoren af mange andre grunde, måske alene fordi, der er en snor, reflekteres ikke. Ligesådan reflekteres det ikke, hvilken psykisk og social virkning det kan have, at forælderen og barnet forventer og potentielt bliver sat i en situation, der afviger fra det normale. Man spørger således ikke til, hvordan det opleves eller erfares psykisk såvel som socialt at blive udstyret med eller bundet med en hundesnor.

Man kan spørge, hvorfor et sådant trick overhovedet bliver nødvendigt. Hvorfor fortæller man ikke blot barnet, at det skal holde sig til sin mor og giver forælderen værktøjer til f.eks. at kommunikere med barnet på en tydelig måde, så barnet er klar over, hvad det skal. Hvorfor er denne kognitive stilisering nødvendig? En antagelse kan være, at tricket netop er et trick til at undgå, at strukturfunktionel latens kommer til syne som et problem. Det gør det umuligt at kommunikere om, at det er umuligt at kommunikere om, at man ikke ved og ikke kan kommunikere om hvad man forventer og ikke forventer af forælderen. Tricket er dermed mere et værktøj for Kærnehuset, der tjener til at gøre det muligt at undersøge, om forælderen har omsorgsevne på en måde, hvor det forekommer uafhængigt af en social forventning. I dette tilfælde lægger man således ikke blot ansvaret for at realisere omsorg over på barnet. Man tager heller ikke ansvar for, at man i sidste ende har forventninger til, hvad der er god eller dårlig omsorg. Som værktøj tjener tricket i mindre grad til at hjælpe forælderen og barnet til f.eks. at generere sociale forventninger til hinanden. Tværtimod er tricket blevet introduceret ud fra det perspektiv, at sociale forventninger kan være skrøbelige og derfor må fastholdes. Det baserer sig således på og bidrager til at synliggøre dobbeltkontingens. På den måde kan man sige, at tricket indikere et system, der netop finder det umuligt at kommunikere om, at det er umuligt at kommunikere om, at man ikke ved og ikke kan kommunikere om, hvad man forventer og ikke forventer *socialt set*. Tilsvarende og måske netop derfor kan man sige, at tricket repræsenterer en kraftig reduktion af sociale relationer såvel som hændelsers sociale karakter. Opretholdelsen af følelsesmæssige strukturer bliver reduceret til et spørgsmål om at holde/ikke holde i en snor. Snoren bliver en indikator på følelsesmæssige strukturer. Set i det lys produceres strukturfunktionel latens med det formål at undgå at blive skuffet med hensyn til ikke at kunne bedømme, om der er gode eller dårlige følelsesmæssige strukturer i en familie. Den struktur, der her risikere at blive skuffet er en forventningsstruktur, der netop ikke er i stand til at give hændelser og relationer en social karakter. I Kærnehuset ses social orden netop som afhængig af psykisk orden. Problemet er imidlertid, at med et sådant trick, der holder situationen åben for (alt) for mange sandheder, kan det også blive svært for Behandlerblikket at bestemme dels om der er en følelsesmæssig struktur og dels, om der sker en forandring heri. I

sidste ende kan det betyde, at man ikke kan begrunde sig selv som det hjælpesystem, man forventer man er. Det sker til sidst.

Et socialt "eksperiment"?

Familien kommer hjem fra behandlingsturen. Forælderen virker begejstret men giver også udtryk for bekymring. På turen har hun fået en tilbagemelding om, at "jeg ikke er en god mor". Hun ved ikke hvorfor.⁸⁰⁵ *Det ved de medarbejdere, der er på Kærnehuset, heller ikke.*

Ved forberedelse til tilbagemeldinger snakker medarbejderne om, at de skal til at "øve sig i" at gøre forælderen opmærksom på, at hun svarer for barnet. De skal spejle hende. De snakker også om, at hun er blevet "mere usammenhængende" og virker fuldstændigt "forvirret" og "rystet oveni hovedet". De diskuterer, om hun stadig ligesom "i starten" kan være "traumatiseret" og de vurderer, at det kan være tilfældet. *Forælderen har ikke forandret sig men Kærnehuset har heller ikke været i stand til at hjælpe forælderen indtil videre.*

Medarbejderne diskuterer derefter, hvad der er sket på behandlingsturen. De har indtryk af, at medarbejder B, som stadig er i udlandet, er "negativ" og har en "stribet eksempler" på "omsorgssvigt lignende ting". De synes, ikke det "ligner" medarbejder B at "slynge" sådan noget ud om, at nogen er en dårlig mor. Men de kender ikke "sammenhængen", og forælderen kan heller ikke forklare den. Medarbejder C oplever, det er svært at "hjælpe" forælderen, når man ikke kender "sammenhængen" selv. *Man kan sige, at fordi man ikke, hvad der socialt set gælder eller forventes, ved man nu heller ikke, hvordan man kan hjælpe.* Derfor siger medarbejder A, at de nu skal lære forælderen noget og siger bestemt, at vedkommende er "overbevist" om, at det er muligt. Medarbejderen vurderer, at det vil være "katastrofalt" og ikke "etisk", hvis barnet skal anbringes: "Fordi så kan vi fjerne halvdelen af Danmarks børn". Medarbejderen ser således, at der måske ikke er et *generelt gyldigt* grundlag for, at anbringe barnet.

Medarbejderne bliver enige om, at de ikke har "øvet hende" i at være forælder. De har ikke hjulpet, kun "observeret indtil nu". De vurderer, at turen kan bruges til at opstille "arbejds punkter", man ikke har "set så hurtigt herhjemme", men ser det som misforstået, hvis turen har drejet sig om, at forælderen skal vise, at hun kan klare sig som mor. Begrundelsen er, at der er "himmelvid" forskel på at være hjemme og så at være "rykket ud", at komme ud at rejse for første gang og under sådanne betingelser at skulle "vise forældreevne lige pludselig".⁸⁰⁶ *Medarbejderne reflekterer således over, at det sociale har en betydning for, hvad der er muligt.* I forlængelse heraf siger medarbejder A:

"Hun har haft et møde med [medarbejder B]...Man hiver hende ned på *trods* af min modstand. På *trods* af mine advarsler. *Hun skal kraftstøjle til [sydeuropæisk land]*. Jeg synes det var en dårlig ide. Fordi jeg havde da forventet, at hun ville falde igennem på den her måde. Og, og jeg synes, at det...at det..at vi skal passe pisse meget på, at det ikke bliver negativt. At vi ikke ligesom kommer til at stå og sige: *Hun båret, der er ingen forældreevne. Der er ikke en skid i hende. Det kan hun ikke*, og så videre. Det er jo let [...] Jeg vil se det skal gå *meget mere* rivende galt, altså...og så må [medarbejder B] altså til at sætte et program op [...] der handler om at styrke hendes forældreevne. Og det er vi slet ikke nået til endnu [banker i bordet] [...] Det har vi ikke gjort en *eneste gang* [...] Og jeg var da også pisse meget bekymret over, hvor meget det ville gå

⁸⁰⁵ Bilag P2, paragraf 22.

⁸⁰⁶ Bilag R2, paragraf 103- 130, 246-248.

ud over barnet [...] at han skulle med til et eksperiment, som, som jeg syntes, at det havde karakter af, ikke. Så, så nu skal der virkelig til at sættes nogle arbejdspunkter op” (Bilag R2, paragraf 223, 241-245, 253)

Denne plan om at tilvejebringe et grundlag for hjælp formidles til forælderen: nu skal der ”lukkes op” for ”det der hos [barnet]”, ”Nu begynder vi at få travlt”. Den første rapport skal laves i den kommende måned, og derefter skal der laves en ”decideret handleplan”, med ”helt faste arbejdspunkter”.⁸⁰⁷ Til det siger forælderen:

”FORÆLDER: Ja, men det mener jeg også selv. Den bliver jeg ved med, den har jeg stadigvæk. Siden jeg kom hertil fra krisecenteret og hertil. Der har jeg jo hele tiden. Jeg har selv forlangt det at der skulle gøres noget

MEDARBEJDER A: Ja, men det bliver der så også gjort [fortæller om planer]

FORÆLDER: Ja, men det synes jeg er fint (Bilag R2, paragraf 534-558).

Efter lang tid kommer hjælpen til syne, og *det ser forælderen*. Derfor kan man sige, at grunden til, at hjælpen endnu ikke er blevet realiseret, måske ikke skyldes, at forælderen er dårlig begavet og langsom til at lære. Det skyldes måske især, at Kærnehuset har været langsom til at lære (læs:reflektere) og at se, hvad det er, hun skal lære. Igen kan dette relateres til, at det i Kærnehuset forekommer umuligt at kommunikere om, hvad man forventer.

Spørgsmålet er, om ovenstående refleksioner er tilstrækkelig til, at Kærnehuset nu kan realisere hjælp? I Kærnehuset opretholder man en bevidst konflikt, som man ser som konstruktiv. Set i lyset af processen, kan man stille spørgsmål ved, om konflikten altid er så konstruktiv set i forhold til at agere handlekraftigt som institution *til gavn for forældrene*. Samlet set er der gået tre måneder, siden forælderen flyttede ind. I denne proces har Kærnehuset produceret et billede af forælderen som en forælder, der selv skaber kaos, potentielt er dårlig begavet og er en dårlig mor. *Samtidig er det blevet synligt, at Kærnehuset selv udgør en forudsætning for kaos og vilkårlighed, fordi sociale forventninger ikke kan holdes stabile. Dette kan forvirre forælderen og ikke mindst Kærnehuset selv, og det kan gøre det umuligt at vide, på hvilket grundlag man hjælper*. I processen etableres der ikke på noget tidspunkt et varigt perspektiv på familien, der kan binde den psykiske og handlingsmæssige kompleksitet, der kan relateres til *medarbejderne*. Derfor får Kærnehuset også svært ved at behandle psykisk og handlingsmæssig kompleksitet relateret til forældre og børn på en stabil måde. Det bliver svært at vide, om der er sket en forandring, og det bliver svært at generere et grundlag for hjælp. I den proces har man undladt at gøre noget ved barnets oplevelser af vold, man har lagt ansvaret for vurderingen over på barnet, og man har foretaget en negation af, at barnets voldsomme adfærd også kan være en følge af *at der ikke sker noget*. Det har man gjort med henblik på at beskytte egne forventningsstrukturer. På dette tidspunkt fører dette til, at det bliver tvivlsomt om hjælpen er hjælpsom. Den er måske et socialt eksperiment. Den risiko for overbehandling (for høje ambitioner på forældrene og barnets vegne), som Kærnehuset ser, produceres paradoksalt nok som følge af det, man kan kalde underbehandling. I Kærnehuset har man ikke en forventningsstruktur, der angiver, hvad der forventes af forældrene. Samlet set bidrager det til, at der også sker en negation af risiko. På dette tidspunkt beslutter medarbejder A, at forælderen kan flytte ud af lejligheden og over i et af husene. Hvorvidt dette er sikkert for barnet, eller om der faktisk forekommer en ”stribeksempel” på ”omsorgssvigt lignende ting” vides ikke. Eller sagt med andre ord: om det er sikkert, at forælderen flytter over i et af husene, eller om det er forbundet med risiko for barnet, vides ikke.

⁸⁰⁷ Bilag R2, paragraf 53-558.

Sammenfatning: Kærnehuset

Den første analyse af Kærnehuset sandsynliggjorde, at psykisk og handlingsmæssig kompleksitet *relateret til medarbejderne*, udgør den egentlige og generelle produktive kraft for sociale problemer og at håndteringen heraf er afgørende for, hvornår forandring kommer til syne.

Den anden analyse understøtter denne antagelse ligesom den tilføjer en ny dimension: I Kærnehuset støtter man sig til programmer og værdier, der sigter på at gøre behandlerne i stand til at kontrollere deres egen adfærd. Behandlerblikket baserer sig på et ideal om, at forældrene selv kan træffe hensigtsmæssige valg og kender deres behov for hjælp. Et centralt aspekt heraf er, at ikke-hjælp kan være en hjælp, og at behandlerne skal være tydelige i deres måde at afgrænse hjælpen på. Denne forventningsstruktur skuffes imidlertid, hvis forældrene ikke af sig selv lever op til de normative valg, som latent forventes, og dermed ikke er i stand til selv at opstille forventninger til forventninger. Eller sagt med andre ord: når forældrene faktisk efterspørger eller ser ud til at have brug for hjælp. *I Kærnehuset kan man her se forsøg på at opstille forventninger til samspillet mellem forældre, børn og medarbejdere. Man forsøger at tematisere latente normative forventninger og muligheden for normative strategier.* Kærnehuset er imidlertid ikke i stand til at gøre normative forventninger *socialt* gældende. Den sociale forventning om, at det er godt, at der er mange sandheder, er en paradoksal men også avanceret håndtering heraf: Hvis det er godt, at der er mange sandheder, så kan intet være godt: eller omvendt, hvis det sandt, at der er mange sandheder, så er intet sandt. Socialt set får det for det første den konsekvens, at hvad, institutionen beslutter og faktisk realiserer, er afhængigt af, *hvem der siger og gør noget*. Kærnehuset får svært ved at tage et socialt ansvar for, hvad der forventes. For det andet får det den konsekvens, at hvad der er godt og sandt forbliver kontingent for forældrene. Forældrene må netop selv kunne opstille forventninger til forventninger. Hvis de ikke kan dette, så tilskrives det alene forældrenes manglende evner (f.eks. dårlig begavelse). At forældrene ikke forandrer sig, forklares således ikke med, at Kærnehuset ikke kan lære dem det (fordi de ikke ved, hvad de forventer). Det skyldes, at forældrene ikke er læringsparate (f.eks. ”kan ikke tage det ind”).

Forventningsskuffelse i Kærnehuset opstår specifikt, når man ikke kan kommunikere om egne forventninger til den gode omsorg. Når forældre og børn ikke af sig selv kan leve op til det, der latent forventes, bliver psykisk og handlingsmæssig kompleksitet på medarbejdersiden et problem. Kærnehuset får svært ved at træffe socialt bindende beslutninger, hvilket konkret kommer til udtryk ved, at forældrene kun får det man kan kalde ’den halve sandhed’. På den måde genererer ikke blot forældrene men også Kærnehuset kaos. Det kaos (læs: vilkårlighed), der opstår, kan relateres til det forhold, at psykiske systemer truer det sociale system. I Kærnehuset er psykisk orden netop en forudsætning for social orden. I denne proces produceres divergerende forandringsperspektiver. Variationen skyldes ikke, som på Familiegaarden, at forventningen om f.eks. struktur og stabilitet ikke har social gennemslagskraft. *Variationen skyldes at Kærnehuset ikke på tværs af individuelle oplevelser af og begrundelser for en iagttaget forandring ikke er i stand til socialt at beslutte, om forandring er sket.* Tidsligt skyldes det at forandringsprocesser betragtes som noget, der foregår her-og-nu (ikke kausal-sammenhænge), sagligt en manglende struktur, der danner forventninger til hændelser (fravær af redundans) og socialt som det forhold, at forandring iagttages afhængigt af, hvem der oplever en forandring. *Dermed kan man heller ikke producere begrundelser for hjælp/ikke-hjælp, når forældrene ikke selv kan. I den situation er man i samme båd.* I Kærnehuset søges denne afmagt håndteret gennem kognitive stiliseringer af normative forventninger. Det bliver til sidst umuligt at kommunikere om, at man ikke kan kommunikere om, at man ikke kan kommunikere om hvad man forventer og ikke forventer *og derfor ikke kan vide, om og hvordan*

man hjælper. Men henblik på at opretholde strukturfunktionel latens sanktionerer man ikke. Man anvender tricks, begrundet i hensynet til barnet. Strukturfunktionel latens produceres dermed med det formål at undgå at blive skuffet med hensyn til ikke at kunne bedømme, om der er gode eller dårlige følelsesmæssige strukturer i en familie. Tricket er et forsøg på at beskytte forventningen om, at man er i stand til så at sige at bedømme uden at bedømme, hvad der er godt eller skidt. Man ender med at gøre det, man ikke forventer man gør, nemlig at placere ansvaret for at vurdere omsorgsevne hos barnet. Fordi tricket rummer en kraftig reduktion af psykisk og handlingsmæssig kompleksitet, holder det paradoksalt nok situationen åben for (alt) for mange sandheder. Her kan det også blive svært for Behandlerblikket at bestemme, dels om der er en følelsesmæssig struktur og dels, om der sker en forandring heri. I sidste ende kan det betyde, at man ikke kan begrunde sig selv som det hjælpesystem, man forventer man er. Risikoen er, at det bliver umuligt for både forældre og behandlere at gennemskue, hvorfor og på hvilket grundlag hjælp gives, og dermed også at bedømme hvorvidt hjælpen overhovedet er hjælpsom. *Kærnehuset betegner det selv som et muligt socialt eksperiment.*

Den væsentligste årsag til risikoen for vilkårlighed i hjælpen er at psykiske og handlingsmæssige kompleksitet, ikke betinges. Man kan sige, *at problemet skyldes den manglende viden om relationer mellem behandlere og hvorledes disse indvirker på iagttagelsen af forandringsprocesser.* Problemet forstærkes af, at der på Kærnehuset er en forventning om, at det er godt, at der er mange sandheder. Refleksion udgrænses til fordel for opretholdelsen af individuel psykisk orden. Den refleksion der udgrænses, er at selvom forandringsprocesser ikke er noget, der i alle henseender kan beskrives ontologisk, *så må de konstrueres socialt.* Kærnehuset kan beskrives som en institution, der forsøger at deontologisere latente normative forventninger men paradoksalt nok ender med at producere kontrafaktiske forventninger til forælders adfærd. I det tilfælde, hvor forælderen f.eks. synliggør, at dette er tilfældet (jf. eksemplet med cykelturen), kommer systemet så at sige ud af trit med sig selv. Her anvendes generaliserede forestillinger om barnets behov til at stabilisere systemet som et system, der er i stand til at lære forældre, hvad det vil sige at drage god omsorg for barnet. Men fordi disse forestillinger kun momentvis kan kommunikeres, bliver tricks den sidste udvej. Et behandlerblik, der deontologiserer sociale problemer og betoner normative forventninger til behandleradfærd har også en grænse når det kommer til at vurdere, hvad der er barnets bedste.

I analysen af Kærnehusets iagttagelse af forandringsprocesser, kan man iagttage, hvordan Behandlerblikkets forventningsstrukturer danner forudsætninger for forandringsprocesser. Dette er belyst med to eksemplariske cases, der viser, hvad der sker, når det sociale arbejde bliver svært. Følgende elementer af Behandlerblikket har særlig betydning:

- Programmer og værdier, der fordrer ansvar for egen udvikling
- Programmer og værdier, der stiller krav til behandleradfærd
- Kærnehusets ikke-ontologiske betoning af sociale problemer, som blandt andet kommer til syne i *at normative forventninger* til personer/roller fungerer latent og at forandringsprocesser betragtes som noget, der opstår her-og-nu i relation til den enkelte behandlers oplevelse.

Når disse forventninger skuffes taler Kærnehuset om, at der er en risiko for, at forældre skaber kaos. Denne risiko kan ses som en projektion af, at Behandlerblikket ikke kan stabilisere sig selv. Konkret: *Er der en sammenhæng mellem det der opleves og det der gøres (dvs. hjælp)?*

Når sådanne problemer opstår, opstår der et behov for sociale forventninger f.eks. af normativ karakter. Nogle behandlere udviser her en læringsparathed. Man søger normative retningslinier for egen hjælp f.eks. forventninger om, hvad børn har behov for. Grænserne for læring og refleksion går imidlertid ved systemets forventningsstrukturer herunder om alternative forventninger kan anvendes til en opbygning af systemets forventninger til *hjælp*. Eksempelvis kan normative forventninger og eventuelt sanktioner ikke anvendes i tilfælde, hvor det ønskværdige forældreansvar ikke realiseres, *fordi* forudsætningen for hjælp i Kærnehuset er, at forældre selv tager ansvar. Når Behandlerblikkets grænser for læring og refleksion nås, skuffes systemet ikke blot – det skuffer også sig selv. Så opstår følgende proces:

- Produktion af strukturfunktionel latens
- Produktion af negative forventninger til forandring
- Øget fokusering på risikoproblematikker
- Positiv begrundelse af ikke-hjælp (fravær af hjælp)
- Produktion af kontrafaktiske forhold dvs. ikke faktisk kendte (nutidige) problemer
- Kognitive stiliseringer i form af tricks
- Problemer med at begrunde egen hjælp som ikke hjælpsom

I denne proces sker i en fortløbende negation af følgende forhold:

- Psykisk og handlingsmæssig kompleksitet
- At konstruktionen af forandringsprocesser også medfører en ontologisering
- At hjælp som fravær af kontrol (f.eks. forældrene har ansvaret) kan være en ikke-hjælp og at kontrol (f.eks. behandlerne tager ansvaret) kan være hjælp.

Negationen af disse forhold – dvs. negationen af negationen - fører til,

- en øget betoning af ontologiske iagttagelser af forældrene som afvigende personer herunder produktion af nye problemer som ikke kan afhjælpes i nutiden
- at hjælp såvel som grundende til hjælp/ikke-hjælp bliver uforudsigelige for forældrene og Kærnehuset
- en forskydning af ansvaret til barnet (produktion af risici).

Negationen af negationen medfører en risiko for (re)produktion af sociale problemer og risici. Den generative mekanisme herfor er modsat på Familiegaarden en negation af risikoproblematikker. Brugen af tricks er ikke årsagen hertil, men resultatet af den afmagt, der opstår, når man ikke kan kommunikere om, at man ikke kan opstille forventninger til forventninger. At hjælpens hjælpsomhed i denne proces bliver sværere og sværere at begrunde kan være et tegn på morforgenetiske forandringsprocesser: Hjælp bliver en højst usandsynlig sandsynlighed *under de givne forventningsstrukturer*. Forventningsstrukturerne kommer til kort, når det forventes, at det er muligt at iagttage og forudsige psykisk og handlingsmæssig kompleksitet knyttet til f.eks. læring og følelser, når man samtidig ikke kan kommunikere om, hvad man forventer.

Ovenstående kan relateres til samfundets orden og dets ordensproblematikker. Et funktionelt differentieret samfund, der er komplekst organiseret, producerer sine egne problemer vedrørende handlingskoordinering hhv. risiko for det modsatte. Kollektiv rationalitet er ikke givet, den må produceres, og netop derfor er der en risiko for, at forventningen om at kunne handle og gøre noget skuffes. Interaktionel kompleksitet og kontingens forskydes til organisationer

og i de tilfælde, hvor psykisk og handlingsmæssig kompleksitet ikke er forudsigelig: *til samfundets hjælpesystemer*. Her bliver forudsigelighed netop et problem, men betegnes i almindelighed som evnen til at forebygge og yde en tidlig indsats. Som svar på den kollektive rationalitet fungerer Kærnehuset på en særlig måde. Kærnehusets forudsætning for at løse sociale problemer (bidrage til positive forandringsprocesser) har sin grænse, der hvor generelle forventninger til hjælpens hjælpsomhed ikke kan indfries, fordi de først kan indfries i *fremtiden*. Når samfundet i stigende grad orienterer sig efter fremtiden og af den grund producerer risikokommunikationer, *der bidrager til yderligere skuffelse*, kan følgende spørgsmål blive aktuelt: *Hvis man ikke kan vide med sikkerhed om hjælp nytter her og nu, hvorfor så overhovedet forvente noget (i fremtiden)?* Set i et morfogenetisk perspektiv, kommer hjælpens hjælpsomhed på prøve. Det paradoksale er, at hjælpesystemer selv bidrager til både muligheden for hjælp hhv. destruktionen af hjælp som mulighed. Det gør de blandt andet fordi de ikke blot ser sociale problemer, som de er. De ser dem i lyset af en særlig forventningsstruktur. Kærnehuset betoner netop risikoen for overbehandling forstået på den måde, at man i nutiden kan have for mange ambitioner på vegne af forældrene. Paradoksalt nok kan det betyde, at man, når egne forventninger skuffes, genererer mindre ambitiøse forventninger til fremtiden i en sådan grad, at man ikke forventer noget.

Delkonklusion og perspektivering

I analysen af de to Behandlerblikkes iagttagelse af forandringsprocesser kan man iagttage, hvordan forskellige forventningsstrukturer danner forskellige forudsætninger for forandringsprocesser. *Også når det kommer til forudsætningerne for at producere forandringsprocesser er Behandlerblikkene funktionelt ækvivalente*. Dette er belyst med analyser af i alt 4 cases, der viser, hvad der sker, *når det sociale arbejde bliver svært*.

Analyserne viser, at Behandlerblikket danner særlige forudsætninger for forandringsprocesser. Forudsætningerne består i Behandlerblikkenes forventningsstrukturer – herunder de programmer og værdier, der anvendes. Karakteren heraf er afhængig af Behandlerblikkenes funktionelle orientering herunder især, hvordan sociale problemer iagttages og forventes håndteret. Det synes afgørende, om der anvendes en tilgang, der betoner en ontologisk eller ikke-ontologisk iagttagelse af sociale problemer (jf. kapitel 2)

Når Familiegaardens forventningsstrukturer skuffes, så aktualiserer det *for systemet* en risiko for, at man ikke kan forudsige, hvorvidt kærligheden som følelse har en sådan karakter, at den kan betegnes som god og stabil (varig). Normative forventninger til den gode omsorg (obligatorisk kærlighed) er ikke og leverer dermed heller ikke en sikkerhed for, at kærlighed føles eller opleves også i fremtiden. Et system, der har iagttaget dette, kan som Kærnehuset, foretage en kognitiv stilisering af egne normative forventninger til forældre og børn, og opstille normative forventninger til egen behandleradfærd. Normative forventninger til behandleradfærd er imidlertid ikke og leverer dermed heller ikke en sikkerhed for, at kærlighed praktiseres som forventet.

For begge systemer drejer skuffelsen sig om uforudsigeligheden i iagttagelsen af *psykisk og handlingsmæssig kompleksitet*. På Familiegården drejer dette sig om psykisk og handlingsmæssig kompleksitet i relation til familien. Der er f.eks. en risiko for, at forældre ikke handler og dermed heller ikke føler, som forventet. I Kærnehuset drejer det sig om psykisk og handlingsmæssig kompleksitet i relation til Behandlerblikket selv. Der er her en risiko for, at *behandlerne* ikke føler og dermed heller ikke handler, som forventet.

Disse systemproblemer søges i første omgang håndteret via to forskellige strategier. På Familiegaarden anvender man i første omgang kognitive strategier med henblik på at opbygge viden (Man konsulterer f.eks. en misbrugsrådgiver). I Kærnehuset anvender man en kognitiv stilisering af normative forventninger til barnet (barnet har ingen ansvar), normative forventninger til behandleradfærd (behandleren har et ansvar) og endelig kognitive stiliseringer af normative forventninger til forældrene i form af forklaringer (forældrene har et ansvar, men evner det ikke).

I begge tilfælde går grænserne for læring og refleksion ved systemets forventningsstrukturer. Alternative forventninger kan kun anvendes (dvs. får konsekvenser for beslutninger), når de kan anvendes til en opbygning af systemets forventninger. På Familiegaarden er strukturforandring betinget af, at alternativer kan anvendes til at understøtte generaliserede forestillinger om, hvad der kendetegner den gode forældreomsorg. I Kærnehuset er strukturforandring betinget af, at alternativer kan anvendes til at understøtte den enkelte behandlers forventninger til, hvad der er godt for barnet.

På den måde kan man sige, at systemets forventninger til hjælp så at sige overtrumfer læringsparathed: Når Behandlerblikkene skuffes, søger systemet at beskytte eksisterende forventningsstrukturer. Konsekvensen er, at det ikke ses, at hjælp under givne forventningsstrukturer, kan være en ikke-hjælp. Eksempelvis kan Familiegaarden ikke operere med en forventning om, at ikke-kontakt kan være hjælp og Kærnehuset kan ikke operere med en forventning om, at ikke-behandleransvar kan være en ikke-hjælp. Resultatet er i begge tilfælde en negation af psykisk og handlingsmæssig kompleksitet og en reduktion heraf til unormale afvigende forhold, der primært tilskrives forældrene. Der opstår her en mulighed for en produktion af kontrafaktiske forventninger, der i sig selv kan bidrage til, at Behandlerblikkene yderligere skuffes (eller skuffer sig selv). De kommer ud af trit med sig selv og egne hjælpeidealiser.

Når dette sker, sker der en øget produktion af strukturfunktionel latens. På Familiegaarden bliver det umuligt at kommunikere om, at man ikke ved, om man hjælper eller ikke hjælper. I Kærnehuset bliver det umuligt at kommunikere om, at man ikke ved, hvad man forventer eller ikke forventer. Der opstår så at sige tærskler for kommunikation, der bidrager til, at refleksion yderligere udgrænses. Her sker der en *øget produktion af negative forventninger til forandring, indskrænkning af hjælp og en positiv begrundelse af ikke-hjælp*. Denne positive begrundelse af ikke-hjælp sker via forklaringer på, hvorfor man ikke hjælper: *fordi det ikke nytter*. Konsekvensen er imidlertid, at det bliver svært at begrunde hjælpens hjælpsomhed. Her erfarer både familier (som ekskluderes fra hjælp) og Behandlerblikke (som ikke kan hjælpe) afmagt. Denne afmagt søges håndteret på to forskellige måder. På Familiegaarden anvender man normative strategier f.eks. i form af tvang til hjælp. I Kærnehuset foretager man en kognitiv stilisering af normative forventninger: resultatet bliver uigennemskuelige tricks.

Begge strategier opstår som et svar på (måder at håndtere) problemet med at iagttage psykisk og handlingsmæssig kompleksitet relateret til følelsesmæssige strukturer eller følelsesmæssig tilknytning og kærlighed. Og begge strategier bidrager til at øge sandsynligheden for en produktion af kontrafaktiske forventninger. Dels produceres der en række billeder af forældrene som afvigende personer, der hviler på et ikke kendt eller synligt grundlag. Der produceres netop fantasier (Familiegaarden) og formodninger (Kærnehuset). I dette sker der en produktion af problemer og risici, der ikke kan afhjælpes i nutiden. Hjælp indskrænkes eller forskydes til fremtiden. Dette betyder samtidig, at hjælp mister sin begrundelse i nutiden.

I den samlede proces sker der en fortløbende eksklusion af forældrene fra normalitet og fra hjælp, hvor betingelserne herfor bliver kontingente for forældrene såvel som Behandlerblikket selv. Her er det bemærkelsesværdigt, at Behandlerblikkene, i forsøget på at beskytte og opretholde egne forventninger til egen hjælp, enten mister barnet af syne (Familiegaarden) eller lægger ansvaret over på barnet (Kærnehuset). Det der kunne tjene til at begrunde hjælpen (det Behandlerblikkene betegner som indsatsens værdi) mister sin værdi.

Ovenstående betyder, at barnet er en latent social mulighed, hvis betydning *socialt set* også afhænger af Behandlerblikket selv. Barnets bedste er ikke altid i fokus, og det sker paradoksalt nok, når systemerne iagttager at det er kontingent, om hjælpen er hjælpsom for barnet. Denne kontingens forstærkes af, at risiko i særlig grad drejer sig om risikoen for manglen på følelsesmæssige strukturer (tilknytning og kærlighed) og følgelig risiko for fremtidige følelsesmæssige skader. Det er netop derfor, at kærligheden bliver et arbejds punkt. Den obligatoriske kærlighed (sociale forventninger til den gode måde at elske på) er imidlertid ikke lig følelsen, og en øget fokusering på standardiserede forventninger til kærligheden bidrager derfor heller ikke til mere sikkerhed. Forventningen om at kunne vide det, man ikke med sikkerhed kan vide, genererer et særligt pres på hjælpen om at kunne demonstrere sig selv hjælpsom – ikke blot i nutiden men også i fremtiden. Analyserne viser, at dette kan føre til, at hjælpen indskrænkes i nutiden og udsættes til fremtiden. Problemet med at iagttage og håndtere aktuel psykisk og handlingsmæssig kompleksitet bliver barnets ansvar i nutiden eller forskydes til fremtiden, helt konkret til barnet som bærer af risikoproblematikker. På den måde kan risikokommunikationer bidrage til en (re)produktion af sociale problemer og (nye) risikoproblematikker.

For Behandlerblikkenes vedkommende får ovenstående processer fart som følge af en manglende refleksion over de begrænsninger, der er indbygget i egne forventninger til egen hjælp. Familiegaarden udgrænser f.eks. en refleksion over, at *mere* kontakt ikke nødvendigvis sikrer, at hjælpen er hjælpsom. *Hjælp til positive forandringer kan ske på mange måder*. Kærnehuset udgrænser f.eks. en refleksion over, at hjælpens hjælpsomhed ikke sikres ved at undlade at tage ansvar for, at man har særlige forventninger til forældrene. *Hjælp til positive forandringer forudsætter forventninger om, hvad der er positivt eller negativt*. Begge behandlerblikke udgrænser sådanne refleksioner, der i grunden drejer sig om en refleksion over, hvor egne programmer og værdier ikke er i stand til så at sige at styre kommunikationen. Familiegaarden har netop ikke et komplekst program eller værdier for, *hvordan* kontakt udøves. Kærnehuset har på sin side ikke værdier for den gode omsorg eller et komplekst program, der gør det muligt at bedømme, om forældrene lever op hertil. Sanktioner og tricks kan derfor ses som et resultat af *afmagt*, og bidrager til at forøge afmagt både for forældrene og Behandlerblikkene. Tvang og tricks gør det ikke nemmere at hjælpe. *Derimod kan en iagttagelse af barnet i nutiden gøre det nemmere at hjælpe*.

Begge Behandlerblikke genererer morfogenetiske forandringsprocesser, der indikerer muligheden for destruktion af hjælpen selv. Hvis Behandlerblikkene betragtes som hjælpesystemer, der fungerer i reference til en kollektiv rationalitet (at det er fornuftigt at gøre noget for at sikre barnets bedste), så kan man sige, at de beskrevne processer bidrager til at aktualisere to spørgsmål, der vedrører grænser for hjælp men også for den rationelle solidaritet under givne forventningsstrukturer. Indskrænkningen af hjælp og forskydningen af problemer til fremtiden trækker på latente forventninger, som i en generaliseret form kan beskrives som følgende spørgsmål: *Hvis man ikke kan vide med sikkerhed om hjælpen nytter i fremtiden, hvorfor så overhovedet hjælpe (i nutiden)?* eller omvendt: *Hvis man ikke kan vide med sikkerhed om*

hjælpen nytter her og nu, hvorfor så overhovedet forvente noget (i fremtiden)? Set i et morfogenetisk perspektiv er der således tegn på at den rationelle solidaritet såvel som hjælp fungerer under et pres, der potentielt kan resultere i, at hjælp til positive forandringer i fremtiden bliver en latent social mulighed. Dette pres er et pres for at producere sikker viden om barnets følelsesmæssige udvikling i fremtiden og dermed et pres, der kan relateres til risiko. Et alternativ kunne, som antydnet ovenfor, være at koncentrere sig om at generere *kollektive forudsætninger* for, at barnet kan få opmærksomhed i nutiden. Eftersom Behandlerblikkene også iagttager en kollektiv rationalitet, er det givet, at sådanne forudsætninger ikke kan produceres af Behandlerblikkene alene. Det afhænger af, hvad der kollektivt kan tematiseres som et socialt problem, man bør gøre noget ved – ikke blot med henblik på at afværge risici i fremtiden, men med henblik på at hjælpe og løse sociale problemer i nutiden.

Konklusion

Denne afhandling stillede to overordnede forskningsspørgsmål:

1. Hvordan fungerer familiebehandling på døgninstitution som en særlig interventionsform i det sociale arbejde med familier og børn med særlige behov for støtte og under hvilke forudsætninger kan man bidrage til at løse sociale problemer?
2. Kan den særlige måde hvorpå familiebehandling fungerer på fortælle os noget generelt om, hvordan sociale problemer emergerer hhv. håndteres og dermed noget om, hvilke forudsætninger samfundet har for at løse dets egne problemer?

Disse forskningsspørgsmål blev operationaliseret i tre forskningsspørgsmål (1a-1c), der hver især er blevet behandlet i tre analyser: 1) analysen af Behandlerblikkets funktionelle selvbeskrivelse, 2) analysen af Behandlerblikkets iagttagelse af familier og børn og endelig 3) analysen af Behandlerblikkets iagttagelse af forandringsprocesser. Et fælles kriterium for disse tre analyser har været en analytisk orientering mod konsekvenser for normalitet/afvigelse samt inklusion/eksklusion med det formål til sidst at kunne sammenligne Behandlerblikkenes forudsætninger for at løse sociale problemer.

Konklusionerne på forskningsspørgsmålene 1a-1c behandles først samlet i afsnittet *Behandlerblikket*. Samlet set skulle dette give et muligt svar på forskningsspørgsmål 1. Konklusionerne på forskningsspørgsmål 1 anvendes derefter til at sige noget om forskningsspørgsmål 2, der drejer sig om, hvordan sociale problemer emergerer hhv. håndteres, og hvilke forudsætninger samfundet har for at løse egne problemer. Det sker i afsnittet *Sociale problemer*. Til sidst i afsnittet *perspektivering* reflekteres det, hvorvidt konklusionerne kan anvendes konstruktivt til at opstille mulige alternativer. Det sker specifikt med reference til begrebet *Refleksiv Inklusion*.

Konklusionen skal læses som det endelige resultat af en fortløbende *analytiske generalisering*, der har fundet sted i afhandlingen. For mere detaljerede konklusioner, f.eks. vedrørende det enkelte Behandlerblik, skal jeg henvise til afhandlingens delkonklusioner.

Behandlerblikket

Den første analyse af Behandlerblikkene gav anledning til udviklingen af følgende skema, der identificerer funktionelle ækvivalenter i relation til funktionsforhold.

		Familiegaarden	Kærnehuset
Funktion	Problemidentifikation	At løse/forebygge sociale problemer	At løse/ forebygge sociale problemer
	Kode	Hjælp/ikke-hjælp	Hjælp/ikke-hjælp
	Sidekoder	Normal/unormal Forandring/ikke-forandring	Normal/unormal Forandring/ikke-forandring
	Medie	Barnet	Barnet
	Funktionelle bindinger	Penge, magt og ret	Penge, magt og ret

	Funktionstilskrivninger	Behandling/undersøgelse	Behandling/undersøgelse
	Problemforklaring	Manglende tilpasning til social orden	Manglende beskyttelse mod social uorden
	Funktionsunderstøttende værdier	Konsensus Solidaritet Social orden Tilpasning Kontrol	Konflikt Frihed Individuel autonomi Respekt for forskellighed Selvregulering
Ydelse	Problemidentifikation	Uordentlige familieliv og individer	Psykisk sårbare familier og individer
	Kode	Almindelig/ualmindelig	Ydre/indre indsigt
	Problemforklaring	Vanskeligheder med forældrerollen	Krænkelser og manglende tillid
	Problemhåndtering	At lære familierne at blive bedre familier ved at lære forældrene at drage omsorg for barnet	At lære familierne at fungere mere hensigtsmæssigt ved at give forældrene selvindsigt og styrke deres kompetencer
	Kode	God/dårlig kontakt	Eget/andres ansvar
	Inklusion/eksklusion	God/dårlig omsorgsevne	God/dårlig forældrekompetence
	Ydelsesunderstøttende værdier	kontakt involvering ærlighed	ansvar menneskelighed (empati) ærlighed
Programmer	Behandling	Kontrol og observation hele tiden Fleksibilitet i metoder	Fleksibilitet og frihed fra observation Kontrol af metoder Krav til behandleradfærd
	Behandling af behandling	Krav til forældreadfærd Ressourcer/problemer Beskrivelse, vurdering, behandling	Individuelle behandlerroller som kontrol af perspektiver
Risici	Problemidentifikation	Risiko for omsorgssvigt	Risiko for overbehandling
	Kode	Objektiv viden/fantasi	Subjektive oplevelser/formodninger
	Medie	Læring	Læring

Skemaet gjorde det muligt at foretage en første sammenligning af de to Behandlerblikke således, som den funktionelle metodologi antager, at det er muligt. Sammen med de to øvrige analyser giver dette et grundlag for at kunne sige noget om, hvordan familiebehandling fungerer, samt hvilke forudsætningerne Behandlerblikkene har for at løse sociale problemer. Dette er samtidig et udtryk for, hvad det er for et *blik*, familier og børn møder.

Begge Behandlerblikke ser det som deres funktion at forebygge sociale problemer ved at hjælpe. De er strukturelt koblet til hjælpesystemet, anvender koden hjælp/ikke-hjælp og fungerer således i forskel til f.eks. en økonomisk, politisk eller retlig kode. Begge Behandlerblikke begrundes sig i reference til den positive værdi af koden hjælp/ikke-hjælp eller sagt med andre ord: hvad, der iagttages som hjælp, vurderes som positivt. Hjælp drejer sig desuden om forandring fra en dårlig unormal uønskværdig tilstand til en bedre mere normal ønskværdig tilstand. Funktionel begrundelse forudsætter derfor, at Behandlerblikket er i stand til at iagttage

ge en forandring. Via iagttagelsen af forandringsprocesser kan hjælpen demonstreres som hjælpsom.

Begge Behandlerblikke forsøger at iagttage begge sider af forskellen mellem undersøgelse og behandling. Den kan betegnes som en funktionstilskrivning, dvs. et resultat af øvrige systemers forventninger til Behandlerblikket. Konkret er der tale om, at institutionerne bliver bedt om at foretage en særlig del af § 38-undersøgelsen og således at tilvejebringe et beslutningsgrundlag for myndighederne. Dette udstyrer begge Behandlerblikke med samme systemproblem: *Hvordan er det muligt at undersøge forandringer, når man selv udgør en forudsætning herfor?* Dette problem håndteres forskelligt på en sådan måde, at man kan sige, at de to Behandlerblikke er funktionelle ækvivalente. De tilbyder forskellige svar på samme problem. Det gør de i den grad, at de kan betegnes som komplementære eller mere præcist: hinandens yderside.

Behandlerblikkene adskiller sig fra hinanden ved, at de anvender forskellige *problemforklaringer*. Hvor Familiegaarden betoner individet som årsagen til social uorden, betoner Kærnehuset samfundet som årsag til psykisk uorden. De baserer sig med andre ord på forskellige kausalantagelser om sociale problemers årsager og virkninger. Problemforklaringerne understøttes af det, jeg betegner som funktionsunderstøttende værdier: Familiegaarden betoner vigtigheden af konsensus, solidaritet, social orden, tilpasning og kontrol. Kærnehuset betoner konflikt, frihed, individuel autonomi, plads til forskellighed og selvregulering. På Familiegaarden drejer sociale problemers problematik sig derfor om, hvordan man tilvejebringer forudsætninger for *social orden*. I Kærnehuset drejer det sig om, hvordan man tilvejebringer forudsætninger for *psykisk orden*. Disse forskelle har konsekvenser for Behandlerblikkenes måde at fungere på, dvs. hvordan hjælp udformes. Det kommer til udtryk i institutionernes programmer og værdier.

Generelt kan man karakterisere de to Behandlerblikke som betonende hhv. en ontologiserende og ikke- eller deontologiserende tilgang til problemidentifikation og -håndtering. Familiegaardens Behandlerblik antager, at der findes faktiske sociale problemer, der kan identificeres (ses og opdages) og håndteres, hvis man har viden om deres reale karakter. Kærnehusets Behandlerblik antager, at sociale problemer varierer afhængigt af, hvem der ser eller oplever noget som et socialt problem. Real viden har at gøre med subjektive opfattelser eller oplevelser af virkeligheden. Disse betoning er viser sig i de programmer og i de værdier, det enkelte Behandlerblik baserer deres operationer på, og dermed de forventningsstrukturer, det enkelte Behandlerblik har opbygget. De udtrykker en særlig erfarings- og problemhorisont.

Familiegaardens Behandlerblik har en kompleks forventningsstruktur, når det drejer sig om programmer og værdier, der understøtter *undersøgelse*. Institutionen opererer på basis af eksplicite generaliserede antagelser om, hvad der er bedst for barnet, og hvad der kendetegner den gode omsorg. Trekløveret og Systematikken kobler særlige ønskværdige forhold med undersøgelse og vurdering af problemer og ressourcer. Derimod har Familiegaarden mindre komplekse sociale forventningsstrukturer, der angiver kriterier for god behandleradfærd, og hvordan især kontakt realiseres. Kontakt beskrives som noget følelsesmæssigt. Kærnehusets Behandlerblik har en kompleksforventningsstruktur, når det drejer sig om programmer og værdier, der understøtter *behandling*. Institutionen har eksplicite generaliserede antagelser om, hvad der er god behandling, og hvordan det realiseres. Derimod har Kærnehuset mindre komplekse sociale forventningsstrukturer, der angiver, hvad der er bedst for barnet, hvad der

forventes af forældre med hensyn til omsorg, og hvordan det undersøges og vurderes, om omsorg er realiseret.

Behandlerblikkenes iagttagelser af familier og børn understøtter denne iagttagelse. Familiegaarden producerer eksplicite ontologiske antagelser om, hvad der er en god familie, gode forældreegenskaber og bedst for barnet. Disse antagelser kommer til udtryk i et værdibaseret program for undersøgelse og vurdering, der angiver, at følelsesmæssig tilknytning og kærlighed, stimulation og opdragelse, samt struktur og stabilitet er godt. Programmet angiver forventninger til forældrenes handlinger (adfærd). Hvad Familiegaarden i mindre grad iagttager, og hvad der dermed forekommer som en negation, er, at dette familiebillede - hvordan familien i 'realiteten' er - også er en social konstruktion, Familiegaarden selv producerer. Refleksioner over dette forekommer momentvis (ofte som følge af en konflikt mellem forskellige subjektive oplevelser eller opfattelser) og er derfor mulige, men i praksis betones eksplicit forældrenes *problematiske adfærd og/eller psykiske orden*. Kærnehuset forsøger omvendt at opretholde en deontologiserende tilgang til, hvad der kan betegnes som en god familie, gode forældreegenskaber og bedst for barnet. Man har ikke et komplekst værdibaseret program, der angiver, hvad der er godt men alene en værdi om, at forældre skal tage ansvar og være i stand til *selv* at vælge, hvad der er godt. Det kræver, at forældrene har en kompetence. At nogle forældre måske ikke af sig selv *er* i stand til at tage ansvar og vælge, og at dette er en forventning, der er indbygget i værdien, nedtones. Hvad Kærnehuset i mindre grad iagttager, og hvad der derfor forekommer som en negation, er, at Behandlerblikket opererer med en latent ontologisk opfattelse af, hvad en sund, velfungerende familie og en kompetent forælder er. Refleksioner over dette forekommer momentvis (ofte som følge af konflikter mellem Behandlerblikkets forventninger til adfærd og forældrenes faktiske adfærd), og er derfor mulige, men i praksis betones forældrenes *problematiske adfærd og/eller psykiske orden*. Behandlerblikkenes iagttagelser af forandringer understøtter også disse generelle forskelle. Iagttagelser af hændelser og kriterierne for, hvornår en forandring forekommer, er afhængige af om Behandlerblikket har en ontologisk eller deontologisk tilgang til sociale problemer. Familiegaarden forsøger at iagttage forandringer ved at konstruere sammenhænge mellem *observerbare hændelser og handlinger*. Kærnehuset forsøger at iagttage forandringer ved at konstruere sammenhæng mellem *subjektive oplevelser*.

En vigtig konklusion er, at begge Behandlerblikke, om end de gør det på forskellig måde, (re)producerer en generel kærlighedssemantik om nødvendigheden af følelsesmæssige relationer mellem *individer* (obligatorisk kærlighed og semantikken om individets individualitet). Individets behov for kærlighed i form af en individualiseret omsorg og opmærksomhed kan men bliver ikke nødvendigvis realiseret i familien som socialsystem. Omvendt kan man sige, at familien først realiseres, når kærligheden socialt set kommer til syne som følelsesmæssige forpligtelser mellem personer. Kærligheden såvel som familien er for Behandlerblikkene en latent social mulighed, der kun potentielt kan realiseres i fremtiden. Her gøres kærligheden til et arbejds punkt, dvs. en opgave, der forudsætter en særlig præstation *fra forældrenes side*. Begge Behandlerblikke prioriterer her barnets behov for omsorg. På den måde bliver den obligatoriske kærlighed til barnet det, der kan realisere familien. Barnets behov – og således det, der betragtes som barnets bedste – er ifølge begge Behandlerblikke en familie kendetegnet ved følelsesmæssigt trygge (forudsigelige) relationer, der kan opretholdes *på trods af*, at virkeligheden ikke altid er forudsigelig, ikke til enhver tid muliggør tætte relationer, og således ikke altid tilgodeser barnets behov. Det forudsætter, at forældrene via en særlig fleksibel planlægning kan opretholde struktur og stabilitet forstået som en særlig rytme i familien, der gør at barnet ikke påvirkes, at de konflikter, der måtte udspringe af forskelle mellem familiemed-

lemmers individuelle behov. Kærligheden kræver på den måde et arbejde. Forældre, der via dette arbejde kan opretholde en forudsigelig følelsesmæssig struktur, kan producere en tryk familie, der kan fungere som et alternativ til – men også i fred fra - omverdenen. En sådan familie kan bidrage til, at barnet udvikler det selvværd og den styrke i egen identitet, der er nødvendig for at kunne realisere sig selv som et individ - ikke blot i familien men *i samfundet*. Fordi barnet tidligt skal indgå i sociale sammenhænge uden for familien, kræver det en tidlig præstation. Her bliver det vigtigt, at stimulation og opdragelse i familien sker på en måde, hvor barnets vilje og motivation til at indgå i sociale sammenhænge dyrkes. I familien kan barnet ideelt set lære at præstere *uden* at det opleves som et krav om præstation. Fremtidige sociale krav i voksentilværelsen (f.eks. om at tilsidesætte egne behov og leve op til en social fordring) bør således allerede i barndommen søges realiseret. Det gøres på den ene side ved at lære barnet, at omverdenen har positive hensigter. På den anden side fordres det, at barnet udvikler en motivation til at udforske og udvikle sig selv. På den måde ses familien som garant for, at barnet har den indre struktur, der gør, at det på sigt kan indgå i samfundet på en *set ud fra dette perspektiv* forudsigelig måde. Dette er et barn, der kan siges at have lært, at omverdenen (f.eks. kollektive interesser) ikke er uforenelige med individuelle behov eller sagt med andre ord: et barn, der har lært, at en forudsætning for frihed er, at det kan leve op til det, der socialt set forventes. *På den måde skal barnet også tidligt lære at præstere.*

At der er tale om en særlig normalitetsfordring og ikke kun et altruistisk hensyn til det individuelle barn kan ses ved, at dette svarer til forventningen til *voksne*. Begge Behandlerblikke former inklusionskriterier for forældreskabet i reference til forventningen om individets individualitet. Når forældrene flytter ind møder de et Behandlerblik, *der stiller krav om, at de kan anvende den obligatoriske kærlighed til at formgive familien såvel som forælderrollen på en måde, hvor det netop forekommer som et produkt af individualitet*. At kunne dette forudsætter evne til refleksion såvel som kontrol over egne psykiske og kropslige processer. De skal kunne skelne mellem sig selv og omverdenen og mellem (egne psykiske) følelser og (social) fornuft. Hvis forældre ikke kan demonstrere, at de kan dette, betegnes de via forskellige kategorier som individer, der er uforudsigelige og potentielt farlige for barnet. De beskrives som *afvigende eller unormale psykisk og handlingsmæssigt*.

At forældre såvel som kærligheden kan være ”uforudsigelig” indikerer en risikoproblematik. Dels for barnet, men også for *Behandlerblikkene*. Når kærligheden bliver et arbejds punkt, kan det i særlig grad forekomme usikkert, om social adfærd (handling) er et udtryk for eller har indvirkning på noget psykisk. *Forskellen mellem psykiske og sociale systemer bliver synlig*. At forældre er i stand til at anvende den obligatoriske kærligheds semantik giver ingen fuldkommen sikker garanti for, at omsorgen er et udtryk for en stabil eller varig følelse. Derfor forsøger Behandlerblikkene på forskellig vis at undersøge, om forældrene kan lære eller har lært noget. Man forsøger at iagttage forandringsprocesser. Her forudsættes det, at forældrene har behov for at forandre sig (lære noget). Det forudsættes, at hjælp er nødvendig.

Når familier flytter ind forudsættes det således, at de har behov for eller selv kan se, at de må forandre eller udvikle sig. Behandlerblikkene forventer den normale afvigelse og forventer forandring. Derfor skuffes begge Behandlerblikkes forventningsstrukturer, når forandring ikke sker på en forventet måde. Dvs. når en given handling eller interaktion ikke kan behandles inden for rammerne af Behandlerblikkets forventningsstruktur. Så er der tale om en afvigende hændelse. Derfor optræder forventningsskuffelse for Familiegaarden i særlig grad når *kontakt* (og dermed også egne handlinger) ikke *opleves* som en hjælp, eller når handlinger ikke kan undersøges og forklares. På Kærnehuset optræder forventningsskuffelse, når *fravær af hjælp*

(ansvar til familien forstået som at forældrene hjælper sig selv) ikke giver anledning til forventede *handlinger*, eller når egne *oplevelser* af familien ikke kan omsættes til handlinger. I begge tilfælde tillader Behandlerblikkets forventningsstruktur et for stort spillerum for variation. Her iagttager Behandlerblikkene en risiko for, at det bliver synligt, at man f.eks. ikke ved om, det man gør hjælper eller ikke hjælper (Familiegaarden), eller at man ikke ved, hvad man forventer (Kærnehuset). Når Behandlerblikkenes forventningsstrukturer skuffes er der risiko for, at følgende sker:

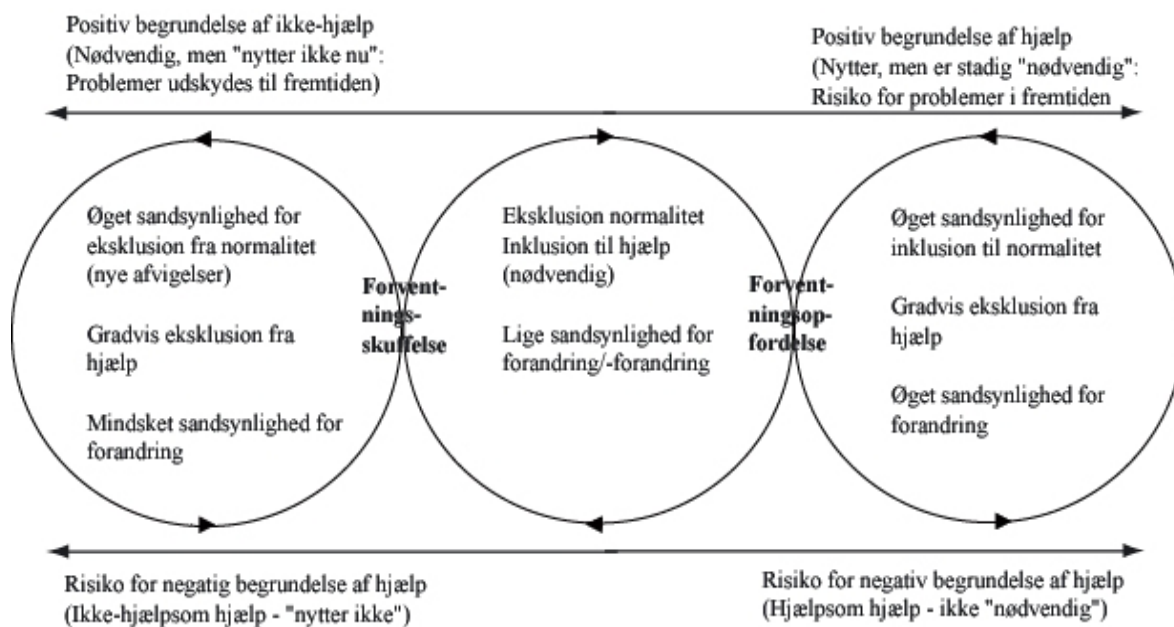
- En (re)produktion af sociale problemer, der hviler på formodninger/fantasier om forældrenes afvigende og risikable adfærd og en samtidig indskrænkning af hjælp, der leder til...
- Produktion af *gensidig afmagt* og en proces, hvor relationen mellem forhold og handling bliver uigennemskuelig og uforudsigelig for alle parter, hvilket leder til...
- Hjælp sker på et kontrafaktisk (og reduceret) grundlag, hvilket fører til...
- En øget produktion af negative forventninger til forandringer hhv. en positiv begrundelse af, hvad der i udgangspunktet betragtes som ikke-hjælp. I denne proces opstår der en...
- Risiko for negation af barnet i nutiden. Hjælp til barnets bedste her-og-nu bliver en social latent mulighed, der først kan realiseres i fremtiden (barnet som bærer af risikoproblematikker) eventuelt alene af barnet selv (ansvar forskydes til barnet). Men også...
- Risiko for, at hjælp ikke kan realiseres og dermed heller ikke (selv) kan begrundes i nutiden.

Samlet set kan man sige, at problemet med at behandle psykisk og handlingsmæssig kompleksitet inden for rammerne af systemspecifikke forventningsstrukturer, kan føre til negation af barnet og en (re)produktion af sociale problemer, der må løses i fremtiden. I det tilfælde beskrives forældrene relativt ensidigt som den primære årsag/risikofaktor til, at hjælp ikke kan realiseres. Det, der betragtes som forældrenes afvigelser, tjener til at begrunde indskrænkning af hjælp: at hjælp ikke nytter.

Det, der sætter fart i denne proces, er *helt afgørende* de risikoproblematikker, som Behandlerblikkerne skal håndtere. Forventningen om, at det er muligt på sikker vis at iagttage psykisk og handlingsmæssig kompleksitet med henblik på at bedømme og forudsige følelser, der kun lader sig iagttage på et relativt pålideligt grundlag (via faktiske kommunikationer), er i sig selv risikabel socialt set. Det er den, fordi det ikke altid er så åbenbart, set ud fra nutiden, om barnet i fremtiden vil befinde sig i fare. Når det bliver synligt for Behandlerblikkene (når risikoen for negationen bliver et problem), så produceres og opretholdes strukturfunktionel latens med henblik på at beskytte egne strukturer. Der opstår tærskler for kommunikation, der i sig selv rummer en negation af særlige temaer. Analyserne giver her anledning til, at formode, at en øget fokusering på risikoproblematikker kombineret med forventningen om sikker viden lægger et særligt pres på hjælpen (risiko for fejl) *således, at det at begrunde hjælp bliver mere vigtigt end at hjælpe. I den proces, hvor man søger at identificere risikofaktorer knyttet til barnet, kan man paradoksalt nok foretage en negation af barnet i nutiden.* Der kan i bogstaveligste forstand gå tid, før barnet bliver formålet og omdrejningspunktet for hjælpen til familien. *Behandlerblikket kan derfor også være medproducent af det, man kan kalde sociale arvemekanismer.* I sidste ende kan dette paradoksalt nok føre til, at man ikke kan sikre barnet i nutiden. På begge institutioner kan man se sådanne tilfælde. Man må enten lade barnet ude af syne eller overlade ansvaret til forælderen, uden at vide, om det er til barnets bedste. I dette

tilfælde skuffes forventningen om, at man kan være et system, der, i iagttagelsen af den obligatoriske kærlighed, kan handle, som det kollektivt forventes. Her kan der opstå skuffelse over (såvel som kritik af), at hjælpen ikke er hjælpsom. Der kan med andre ord opstå en risiko for en negativ begrundelse af hjælp: at hjælp ikke nytter. *Netop derfor kan man i sådanne tilfælde se, at en iagttagelse af barnet i nutiden kan bidrage til at begrunde hjælpen som hjælpsom.*

Ovenstående skal ikke ses som et udtryk for, at skuffelse generelt sker og dermed heller ikke, at hjælpen aldrig er hjælpsom. Den generelle logik i Behandlerblikkets forudsætninger for at løse sociale problemer kan beskrives via følgende model, der illustrerer Behandlerblikkets forandringsgenerative mekanismer set i lyset af funktionsforhold (hjælp/ikke-hjælp, forandring/ikke-forandring), normalitet/afvigelse, inklusion/eksklusion til hjælp:

Modellen skal forstås på følgende måde. Når familier inkluderes til hjælp forventes afvigelsen som normal. Inklusion til hjælp ekskluderer i udgangspunktet fra normalitet. Der sker her en positive begrundelse af hjælpen som nødvendig. Derfor er der i udgangspunktet principielt lige sandsynlighed for forandring/ikke-forandring. Eksempelvis ses hjælpen som en "chance". Hvis forældrene er i stand til at leve op til Behandlerblikkets forventninger, så øges sandsynligheden for forandring. Så kan der over tid ske en gradvis inklusion til normalitet og en gradvis indskrænkning af hjælp. På den ene side kan en sådan proces lede til en positiv begrundelse af hjælpen som hjælpsom men også til en risiko for negativ begrundelse af hjælp. Hjælp er ikke mere *nødvendig*. Hvis forældrene omvendt skuffer Behandlerblikkets forventninger, så forringes sandsynligheden for forandring. Eksklusion fra normalitet stabiliseres og/eller der sker en yderligere eksklusion fra normalitet. Hjælpen kan ikke begrundes som hjælpsom, fordi der ikke sker en positiv forandring. Der kan her ske en indskrænkning af hjælp og en positiv begrundelse af det, der regnes for ikke-hjælp, men dette kan også aktualisere en risiko for negativ begrundelse af hjælp. Hjælp *nytter* ikke. Der opstår her et problem, der består i, at en forudsætning for at kunne begrunde sig som et hjælpesystem, der bidrager til at løse sociale problemer er, at der sker en forandring, men at forandring (både positiv og negativ) kan aktualisere ikke-hjælp og dermed en risiko for negativ begrundelse af hjælp. Det betyder, at hjælpen kun kan opretholde sig selv konstant (selvreferentielt), hvis den forandrer sig selv (og

egen iagttagelse af forandring) hele tiden, men at dette samtidig indebærer, at den ikke konstant kan opretholde sig selv. Dette lyder noget abstrakt, men det drejer sig egentligt om, at fra det tidspunkt, hjælp realiseres, opstår også muligheden for ikke-hjælp. Her kan så risikokommunikationer, f.eks. vedrørende barnet, anvendes til at begrunde hjælp (det skete som reflekteret i kapitel 1 allerede tidligt) samtidig med, at risikokommunikationer, som vist, sætter fart under den proces, hvor ikke-hjælp begrundes positivt. Derfor kan man i dag *på den ene side* se, at Behandlerblikkene ideologiserer hjælpen som noget positivt. Et eksempel herpå er, når Behandlerblikkene forventer, at der er en konstant mængde familier med sociale problemer, eller at samfundet producerer en konstant mængde sociale problemer. Det forventes ikke, at der kan være færre sociale problemer ligesom det ikke reflekteres, at hjælp også bidrager til produktionen af sociale problemer, fordi hjælp fordeler chancer for hjælp, normalitet og forandring. *På den anden side* kan man af samme grund se, at Behandlerblikkene producerer iagttagelser, der signalerer, *at hjælp ikke nytter*. Disse to former for iagttagelser kan tyde på, at hjælp netop ikke som ofte antaget altid producerer lige meget normalitet som afvigelse. De kan i stedet tyde på, at hjælp producerer mere eksklusion fra normalitet og ringere sandsynlighed for forandring, jo *mere risiko* hjælp producerer og således skal absorbere. Den gensidige afmagt, som tidligere beskrevet, består her i, at hjælpen under sådanne forhold må forsøge at begrunde ikke-hjælp positivt. Funktionelt som nødvendigheden af hjælp til selvhjælp og når det ikke lykkes: ”ganske vist parat til ændring, men uden evne” (Hjælp ”nytter” ikke). Dette er netop, hvad Behandlerblikkene og i særlig grad Kærnehusets Behandlerblik gør. Dette kan endelig tyde på en destruktion af hjælpen selv. Hjælpen får svært ved at beskrive sig selv i ”positive termer” (jf. Problematikker i socialt arbejde). For forældre, der ikke selv kan (evner), kan det betyde, at hjælp først realiseres, når den er blevet meget nødvendig, men ikke mere nytter (de evner ikke). Dette er netop hvad der kan menes med, at eksklusionsområdet kan tendere til at integrere stærkere end inklusionsområdet (jf. kapitel 3). Pointen er her, at dette også kan betyde, at hjælp til barnet udskydes.

Der er naturligvis tale om en meget generel skitsering af logikken i forudsætninger for at løse sociale problemer. Pilene skal illustrere, dels at der i *processen* er mulighed for frem- og tilbagekoblinger (forandring er en mulighed), dels at der er tale om et kontinuum med hensyn til i hvilke grad *strukturen* skuffes, risiko produceres og giver anledning til forandringer i sandsynligheden for forandringer. Hensigten er imidlertid også at pointere, at hjælp også producerer tærskler for inklusion til hjælp til positiv forandring og normalitet.

Sociale problemer

Afhandlingens analyser og dermed også konklusionen på forskningsspørgsmål 1 kan anvendes til at sige noget om, hvordan sociale problemer emergerer hhv. håndteres, og hvilke forudsætninger samfundet har for at løse egne problemer (Spørgsmål 2).

Analyserne viser, at relationen mellem forhold og handlen kan variere. Der er ikke en given kausalitet mellem forhold og handlen i den forstand, at identifikationen af problematiske forhold fører til en forventet handling, ligesom det ikke er givet, at handlinger virker ind på problematiske forhold på en forventet måde. At løse sociale problemer er dermed forbundet med kompleksitet og kontingens og har handlingskoordinering som problematik. Her viser analyserne netop, at kollektiv rationalitet, der ser det som fornuftigt at gøre noget for at sikre barnets behov for omsorg (obligatorisk kærlighed), ikke i alle tilfælde har en gennemslagskraft i *nutiden*. Funktionelt differentierede samfund producerer grænser for rationel solidaritet.

Organisationer tilforordnet hjælpesystemet (hjælpesystemer) iagttager eksempelvis ikke altid, hvad de anser selv som bedst for barnet, fordi de begrundes sig ved den positive værdi af koden hjælp/ikke-hjælp. Hvorvidt omsorgen for barnet kan inddrages som en særlig optik, der får konsekvenser for hjælp, afhænger af, om barnet kan bidrage til, at hjælp kan begrundes positivt. *Det ser netop ud til, at iagttagelse af barnets behov i nutiden kan bidrage til at begrunde hjælpen som hjælpsom.* Af den grund kan man antage, at kollektiv rationalitet og rationel solidaritet kan realiseres ved at skabe *forudsætninger* for, at barnets behov for omsorg iagttages i nutiden, men dette er netop forudsætninger, der må realiseres.

Når det politiske system spørger, hvorfor flere forebyggende foranstaltninger ikke nødvendigvis bidrager til at løse i betydningen reducere antallet af anbringelser, så synliggør det en iagttagelse af kompleksitet og kontingens med hensyn til at beskrive de *sociale* forudsætninger for såvel produktionen af sociale problemer som sociale forandringsprocesser. I forbindelse med anbringelsesproblematikken (jf. kapitel 1) kunne vi se to anvendte forklaringer: en økonomisk forklaring, der satte fokus på omkostningseffektivitet og politisk styring og kontrol af hjælpens hjælpsomhed og en forklaring, der støttede sig til begrebet social arv. Jeg argumenterede her for, at der politisk skete en udgrænsning af refleksion over de sociale forudsætninger for det konstante antal af anbringelser, herunder at politisk genererede risikosemantikker vedrørende forebyggelse af individuel social arv i sig selv kan bidrage til en reproduktion af sociale problemer. Set i lyset af denne afhandlings konklusioner kan man antage, at samfundets forudsætninger for at løse sociale problemer som minimum afhænger af, om det politiske system kan reflektere de sociale forudsætninger for at løse sociale problemer. Dette vil i første omgang være de sociale forudsætninger for at tilvejebringe rationel solidaritet.

Denne afhandling har givet et bud på, hvordan et funktionelt differentieret samfund, fordi det har problemer med at tilvejebringe en semantik for dets enhed, producerer sociale problemer, det har begrænset kapacitet til at løse (jf. kapitel 3). Den har også opstillet en antagelse om, at samfundets ordensproblematikker forskydes til familier og børn (individualiseres). Man kan betragte det som et positivt fremskridt, at samfundet har udviklet opmærksomhed omkring børns behov og chancer i samfundet. Men man kan også se fokuseringen på risiko relateret til børn, som et tegn på, at det politiske system har problemer med at tilvejebringe *sociale forudsætninger* for rationel solidaritet i nutiden. Netop derfor er barnet tidligt blevet et billede på samfundets fremtidige muligheder. Hvis dette er rigtigt, så kan man antage, at når sandsynligheden for rationel solidaritet mindskes, så øges kravet om solidaritetspræstationer over for de individer, der er psykisk og handlingsmæssigt uforudsigelige for sociale systemer. Det gælder forældre, som ikke kan demonstrere en ønskværdig adfærd, og det gælder *også* deres børn. Et åbent spørgsmål må her blive, om der i fremtiden sker en øget polarisering, hvor det, at nogle individer frigøres fra at tage hensyn til den rationelle solidaritet (f.eks. ved at ”noget for noget” erstatter forventningen om at ego overtager alters handlinger ved at afstå individuelle handlemuligheder), øger forventningen om, at andre yder, uden at vide hvilken hjælp, de måske får.

Perspektivering

Jeg har introduceret Refleksiv Inklusion som et begreb, der betegner en særlig kognitiv forventning og strategi for systemer, der søger at løse sociale problemer. Refleksiv Inklusion er en anden ordens iagttagelse, der iagttager forudsætningerne for (og herunder begrænsningerne ved) egne operationer med det formål at lære. Det forudsætter en iagttagelse af, at der er noget, man ikke ved hhv. en vilje til at opbygge viden.

For Behandlerblikkene kan Refleksiv Inklusion *for det første* bestå i en refleksion over måden hjælp udøves på. En sådan refleksion ser, at der kan være mange måder at hjælpe på. For FamiliEGAARDENS Behandlerblik kunne dette bestå i en refleksion over, at kontakt kan etableres på flere måder, og at måden, hvorpå kontakt etableres, derfor må reflekteres socialt. *For det andet* kan Refleksiv Inklusion bestå i en refleksion over forudsætningerne for hjælp herunder, hvad man forventer og hvorfor. En sådan refleksion ser, at der kan være mange måder at se familier og børn på, og at dette syn – eller blik – derfor må reflekteres socialt. Dette kunne være en refleksion for Kærnehuset. Endelig *for det tredje* kan Refleksiv Inklusion bestå i en refleksion over, hvordan sociale problemer og sociale forandringsprocesser iagttages, herunder hvilke antagelser om forhold og handlen, der gør sig gældende. Her kan det involvere en refleksion over, at hjælp også fordeler chancer for inklusion til hjælp til positiv forandring og normalitet. Dette kan potentielt hindre en spontan reduktion af sociale problemer til individuelle afvigelser, som det ikke nytter at gøre noget ved.

I forhold til det politiske system, kan Refleksiv Inklusion *for det første* bestå i en refleksion over, at hjælp ikke er noget, der blot *er*. Hjælp må realiseres og kan realiseres på mange måder, og hjælp forudsætter refleksion. Dette involverer en sensitivitet overfor, at der er brug for mange former for hjælpeprogrammer, og at sådanne programmer må implementeres og anvendes på en måde, hvor refleksion ikke udgrænses. Refleksion over programmer drejer sig ikke alene om at vide, hvordan programmer *med sikkerhed virker*. Refleksion drejer sig også om at vide, at ingen programmer med sikkerhed virker på samme måde i alle situationer og overfor alle personer. Hvis det er rigtigt, at risikoproblematikker i det sociale arbejde bidrager til, at der sker en negation af programmer, så kan Refleksiv Inklusion *for det andet* bestå i, at det reflekteres, hvordan politiske forventninger kan bidrage til at sætte fart i de processer, hvor hjælp (og refleksion) udskydes til fordel for en begrundelse af hjælpen som hjælpsom. Politisk kan dette dels involvere en sensitivitet overfor, at hjælp ikke nødvendigvis i alle situationer realiseres gennem øget kontrol og styring af det sociale arbejde (tværtimod kan et øget pres for dokumentation og sikker viden bidrage til, at refleksion udgrænses). Dels kan det involvere en sensitivitet overfor, at risikotematiseringer kræver en tematisering af, hvad der er ønskværdigt socialt set ikke blot i fremtiden men *i nutiden*, og det vil sige en evne til at kunne formulere kollektiv rationalitet og rationel solidaritet. Alternativet kan være, at risikotematiseringer produceres uafhængigt af en refleksion over, at også det politiske system bidrager til forudsætningerne for, at *samfundets* social hjælp kan realiseres. Det kan netop blive et anliggende mellem den enkelte socialarbejder og klienten.

Det kan her ikke understreges nok, at begrebet Refleksiv Inklusion drejer sig om det *sociales* muligheder for læring. Om dette siger Luhmann: ”*Denne reduktion bliver – og det er en central teoretisk tese med stor integrativ kraft – fastholdt i oplevelsen af handling*” (Luhmann 2000:152). Det *sociales* muligheder for at lære, kan ikke reduceres til psykiske forhold, ligesom at viden om sociale problemer ikke kan reduceres til psykiske, biologiske, fysiologiske eller genetiske forhold. I stedet betones netop *oplevelsen af handling*, som det kommer til udtryk i sociale systemers kommunikationer, og dermed kommer det som sker socialt ”mellem black boxes” til syne (Luhmann 2000:152-3). Samtidig og netop derfor har Refleksiv Inklusion en omkostning – nemlig *kontingenserfaring*. Den integrative kraft – det vil sige det, der gør Refleksiv Inklusion mulig - er ikke opretholdelse af magt. Tværtimod har vi set, at magt sker som følge af og forøger afmagt. I stedet kan tillid være et alternativ:

”Tillid relaterer sig ikke til, at sandheden om en genstand er bekendt i sine grundtræk, men til at kompleksitetsreduktionen lykkes, at overtagelsen af den deri besluttede risiko har stået sin prøve

i det sociale liv og derved er blevet til et motiv, som yderligere bliver bekræftet [...] Mens refleksivitet er et undtagelsesfænomen ved den personlige tillid, bygger systemtilliden på at andre også har tillid, og at dette fællesskabspræg ved tilliden er bevidst [...] det rationelle grundlag for systemtilliden [ligger] i tilliden til andres tillid. Afdækningen af dette grundlag kan gøre funktionsbetingelser i denne art tillid gennemsigtige og dermed også fjerne en slags latent usikkerhed, som typisk optræder, når man indlader sig på mekanismer, der ikke er gennemskuede” (Luhmann 1999:123).

I citatet anes parallellen til kollektiv rationalitet og rationel solidaritet. Refleksiv Inklusion er en forudsætning for den fortløbende reproduktion af den rationelle solidaritets former. Den er en funktional ækvivalent til magt. Refleksiv Inklusion bidrager til og er nærmest afhængigt af tillid. At denne tillid især retter sig mod de problemer, som end ikke kognitive forventninger kan løse, fremgår af ovenstående citat. Tillid i denne forstand baserer sig ikke som andre perspektiver på en antagelse om, at samfundet eller nogen er fejlkonstrueret. Men den ser heller ikke samfundet eller nogen i alle henseender som uproblematisk. Under en normativ synsvinkel er Refleksiv Inklusion et positivt og men kritisk alternativ til en mistroisk analyse af velfærdsstaten og det sociale arbejde. Samtidig ser Refleksiv Inklusion ikke velfærdsstaten eller hjælp som givet. Begge må produceres eller over tid destrueres. Hvorvidt man hælder til det ene eller det andet, drejer sig vel egentligt om, hvorvidt man har mere tillid til det politiske system og staten end f.eks. markedet med hensyn til at skabe kollektivt bindende beslutninger.

Summary

The eye of the treatment

The following summary of the present thesis consists of an Introduction to the thesis following a brief description of the Problem construction and research questions, some basic Methodological preconditions, Theoretical and empirical elements of the thesis and finally Main Conclusions.

Introduction

The thesis offers a sociological perspective on, why social problems can be difficult to solve. Through a comparative qualitative analysis of treatment communication generated by two residential institutions – *FamiliEGAarden* and *Kærnehuset* - performing family treatment as well as observation and evaluation of parental skills, the thesis attempts to clarify the preconditions for solving social problems and as such for the generation of processes of change within social work by casting light on, how social problems emerge and are handled.

The analysis focuses, as the title states, on *The eye of the treatment* (Da.: Behandlerblikket). The title stresses a general point of the thesis: what is observed and what is not observed depends on the eyes of the beholder and seems of great importance for the emergence and handling of social problems as well as for the families and children, who are subject to treatment. Theoretically the term *The eye of the treatment* must be understood in reference to the sociology of Niklas Luhmann. Here it is proposed that there are social systems, which operate and produce themselves self-referentially in the observance of the difference between system/environment, and that this can be observed as operations of communications. *The eye of the treatment* is as such to be understood as the unity of the difference of system/environment.

A general proposition of the thesis is that in order to understand, why social problems can be difficult to solve, one must understand how society and its institutions influence the processes whereby social problems as well as processes of change emerge. The thesis generally speaks for social problems to be viewed as literally *social* problems, which emerge within and can be explained in reference to a given societal order. In reference to Luhmanns Sociology this societal order can be described as organized complexity primarily following the principle of functional differentiation.

On the basis of the analysis of the two institutions, the thesis points out some fundamental aspects and problems concerning how social problems emerge and are handled. The analysis demonstrates that social systems, which are expected to solve social problems, do not always and alone function by means of *solving* social problems 'out there'. When social problems move into what one could term the realm of risk, social systems literally can spend *time* on handling problems related to the maintenance and protection of self-reproduction. The handling of *systems* problems becomes prior to observing the complexity of social problems, boundaries for reflection are produced leading to a simplification and individualization of social problems. On the basis of theoretical and empirical observations the thesis offers *Refle-*

xive Inclusion as an operational alternative in the process of identifying and handling social problems.

Problem construction and research questions

The problem construction first consists of a main research question:

1. How does family treatment in residential institutions function as a specific form of intervention in social work with families and children with special needs, and under which preconditions can family treatment contribute to solve social problems?

This main research question is decomposed into three analytical questions, which give direction to the analyses of the thesis:

- a. What problems do family treatment institutions identify, how are these problems handled and to what extent can this be related to The eye of the treatment as the unity of the difference between treatmentsystem/environment?
- b. How do the family treatment institutions observe families and children?
- c. On what basis of observations do the family treatment institutions evaluate whether the families and children change, and what consequences does this have for the possibility of the family to become an acceptable family for the child and the possibility to get help?

The analytical questions are furthermore approached from the following analytical perspective:

- d. What consequences does this (a, b and c) have for
 - The observation of the normal/deviant family and child?
 - Possibilities for inclusion to/exclusion from help?
- e. How can one on the basis of this (a, b, c and d) describe the functional possibilities and barriers (eventually risks) of the institutions in relation to solving social problems and are there differences or similarities between different eyes of treatment?

In the thesis these analytical questions lead to three analyses: *Chapter 2 - The eye of the treatment*, *Chapter 4 - The eye of the treatment: Observations of families and children* and *Chapter 6 - The eye of the treatment: Processes of change*. Together the three analyses offer a possible answer to the main research question. Furthermore and throughout the thesis the possibilities for analytical generalization is also observed:

2. Can the specific way family treatment functions tell us something general about how social problems emerge and are handled and thereby something about what preconditions society has for solving its own problems?

Methodological preconditions

The problem construction, the research questions and the research design were initially formed on the basis of theoretical and empirical observations including 8 explorative qualita-

tive interviews with professionals presumed to have knowledge and practical experience with family treatment.

The research design can be described as a comparative qualitative research design informed by the *functional methodology*. The functional methodology derives from the sociology of Luhmann and can be termed a comparative methodology, which seeks to cast light on functional alternatives through comparison. As a methodology it speaks for theory based observations of empirical phenomena in the sense of abduction.

The two institutions included in the research differ by their approach to family treatment. Familiegaarden is primarily based on a social pedagogical social work approach, whereas Kærnehuset is based on a systemic therapeutic approach. Both institutions however are legally termed as preventive services according to Law of Social Services §40 stk. 2 nr. 4. Before a family becomes subject to treatment it is formally expected that a social worker conduct an investigation according to Law of Social Services § 38. Both institutions are often asked not only to perform treatment but also to perform observation and evaluation of parental caring skills. As such they deliver an important basis for the decision of the social worker, e.g. in terms of whether the child should stay at home or should be placed in a foster family or at an institution. In this sense, the institutions are similar.

The data were gathered over a period of 4 months, observing each of the two institutions for a period of 2 months.⁸⁰⁸ The primary method was participant observation of meetings, informal communication among professionals and selected activities where parents, children and/or social workers from the municipalities took part. Data consists of transcribed tape recordings, summaries based on written field notes and memorized observations, summaries of case-documents of 6 families, professional written notes on observations of the families and children, as well as documents describing the institutions and a few qualitative interviews.

Theoretical and empirical elements of the thesis

In *Chapter 1: A first observation*, the theoretical and empirical observations, which have lead to the problem construction of the thesis, are presented as well as some main methodological preconditions for the research. The purpose of the chapter is to outline and define the focus of the research and to reflect upon the eye of the thesis. In the beginning of the chapter *classical sociological problems concerning societal order* are reflected. The purpose is to demonstrate the sociological relevance of the thesis. A main point is that since the end of the 19th century the promotion of familiar order has functioned as an answer to problems of societal order, and the need for protection of the child at risk as a way of thematizing society's future possibilities as society. *The concept of risk* is introduced to reflect on this phenomenon, and it is proposed that risk communications due to contingency in the relation between cause/effect/time, can contribute to the production of risks themselves. *Political communications in Denmark about placements of children outside home* is used to exemplify that society lacks theories and concepts, which can explain, how and why social problems emerge as *social* problems in a way that do not reduce social problems to economical or individualized causes. It is proposed that political risk communications and the need to prevent social problems can contribute to the production of social problems. Through reflections on *the sociology of social problems* it is argued that there is a need to formulate a theoretical perspective on social problems, which can reflect the complexity and contingency (as well as risk) involved in the solving of social

⁸⁰⁸ Specifically I spent 22 days of participant observation at Familiegaarden and 18 days at Kærnehuset.

problems. Through the exploration of present risk communications concerning the child, this argument is based. Political, legal as well as social work semantics indicate that risk communications occur, and are coupled to a semantic of the child's need for and potential lack of love (emotional care). Sociological observations of family life are introduced to reflect upon this phenomenon, and it is proposed that experienced contingency in intimate relations due to differentiation and individualization leads to a certain social sensitivity to what can be termed the *Obligatory Love for the child*. Obligatory Love for child can in short be termed as the generalized expectations of the proper way to love the child (Fuchs 1999). The abovementioned reflections are then used to base *the choice of family treatment in residential institutions as a case*. In terms of how family treatment can be studied, contemporary discussions on *research in social work* are reflected, and it is argued that there is a need for systematic, complex theory based and theory generating perspectives on how social work function, and what influence values have in relation to the effects of social work. The value of comparative case studies of the (change) productive 'mechanism' in social work, which are able to describe social work as a phenomenon in society, is pointed out. The next step is marking the case. *The eye of the treatment* stresses the idea that family treatment institutions can be seen as social systems producing system dependent observations, and that these observations are at focus. The theoretical preconditions for the case is further marked by a presentation of central theoretical concepts of Niklas Luhmanns sociology: *autopoiesis, communication and functional differentiation*. This theoretical presentation is also used as a starting point for a reflection on *scientific observation*. Through a reflection on methodological distinctions the *functional methodology* is presented and chosen as a way of operationalizing former theoretical and empirical observations to a *problem construction* as well as specific analytical research questions. Finally a brief *presentation of the family treatment institutions* is given, and the rest of the chapter deals with methodological reflections concerning *the choice of institutions, the research process* (access and exit), *the choice of data, the quality of data, the role as observer*, and finally *the treatment and use of data*.

In *Chapter 2: The eye of the treatment*, the first analysis is presented. Research question a) is addressed (see *Problem construction and research questions*). Through an analysis of the way the institutions observe social problems, how they observe their main task, how they expect social problems to be handled, criteria of inclusion to treatment, purposes and values of the treatment, programmes (treatment programmes, programmes for the division of labour, methods, and the organizing of meetings) as well how they observe knowledge, the institutions are described as *functionally equivalent*. They share the same functional orientation and face the same problems, but handle them different (see *Main Conclusions*). This indicates that there is not a given relation between generalized identifications of social problems and the way they are handled.

In *Chapter 3: Social Problems*, the sociology of social problems is explored specifically by focusing on, how the relation between problem identification and problem handling is observed. Based on a discussion of *American and Scandinavian perspectives* respectively, it is proposed that the sociology of social problems needs to be (re)formulated within the framework of a theory of society, in order to be able to describe not only how but also why social problems emerge. Following this a perspective on social problems based on Niklas Luhmanns sociology, as well as the analytical consequence of this perspective, is outlined. This perspective proposes how one can conceptualize a *problem* as well as a *social problem*. Social problems can be identified and explained as problems of communication in relation to the capacity to create binding decisions. It is then proposed that social problems must be reflected in the

light of the problems a given society produces. Through the concepts of *functional differentiation*, *complexity* and *contingency*, *negation* and *ignorance*, it is proposed how and why functional differentiated societies produce and have limited capacity to solve social problems. It is also proposed that the observation of social problems has become reflexive, in the sense that *the risk of negation of negation has become a problem*. The proposal is that this can lead to a projection of social problems in time (production of future problems). The production and forms of contemporary social problems are further explored. It is proposed that *social differentiation* (processes of marginalization and limits of mobility) can be conceptualized and explained by the way inclusion/exclusion is regulated in functional differentiated societies, and that social problems address the idea of *individuality as a norm*. The proposal is that institutions differentiated between those, who are able to perform a desired individuality, and those who are not, and in reference to this produce both *categories of deviance (psychic and behavioural)* and *criteria for social suffering*. How problems of communication in relation to the capacity to create binding decisions are handled is reflected through theoretical perspectives on *politics in the welfare state* and concepts of *collective action*, *collective rationality* and *rational solidarity* (Hagen 1999). It is proposed that these concepts can function as a general analytical frame for analysing what systems observe as social problems to be handled and how systems seek to solve their own problems specifically in terms of creating binding decisions. The chapter ends with a reflection on *the limits of solidarity* and the possible *conflicts* of the welfare state, as well as an elaboration of the concept of *Reflexive Inclusion*. A main proposal is that social problems concerning families and children, and the idea that it is reasonable to do something to protect the child from future danger and to secure *the child's need for love, can be seen as societal projections of problems of rational solidarity*. However, the theoretical perspective does not say specifically how families and children are observed, and this proposal must therefore be investigated empirically.

Therefore in *Chapter 4: The eye of the treatment: Observations of families and children*, research question b) is addressed. The chapter consists of a thorough analysis of how the institutions observe families and children. A main conclusion is, that both institutions observe similar generalized expectations of what is for the good of the child, how parents should care for the child, and how an acceptable family is constituted. They observe families and children in reference to semantics of individuality and the Obligatory Love for the child (See *Main Conclusions*), but do it in different ways, which can be related to the specific programmes and values of the institutions. Generally one can say that in both institutions *love for the child becomes a working task*. Analytically this point out the relevance of observing what happens, when general expectations of love for the child become an object for promotion and investigation within the eye of a specific treatment system. To be able to investigate this it, is proposed that the theoretical and analytical perspective presented in Chapter 3 is elaborated and specified in terms of how social systems operate, when they try to solve social problems.

Therefore in *Chapter 5: Social Work*, the theoretical and analytical perspective outlined in Chapter 3 is elaborated in reference to how the handling of social problems can be analysed within the context of social work. The chapter begins with an identification of and reflection on selected *practical problems in social work*, and seeks to relate these problems to *the self-description of social work*. It is proposed that social work need theories and concepts, which make it possible to reflect and to analyze the social preconditions for processes of change as well as the relation between help and control, in order to be able to conceptualize it self as a social agent of change in society. Following this, *selected analyses of social work and the theoretical perspectives of M. Foucault, P. Bourdieu and E. Goffman guiding these analyses*

are discussed. It is argued that the analyses do not offer a clear understanding of the relation between help and control. The question that remains open and only latently explored is, whether help is possible and as such can function as an alternative to power. The dominant perspective seems to be that social work and help is similar to power and control. It is proposed that the theoretical perspectives guiding the analyses can explain this; they do not sufficiently explain *why* the use power becomes necessary in society, and this can be related to an unclear description of society in difference to institutions (organizations) and interactions. Consequently this can lead to both analytical variation and an overestimation of (primarily political) power, and finally that the preconditions for processes of change gain less theoretical and analytical attention than the assumed effects of power. This is a sociological problem, which the following presentation of *an alternative approach to social work* tries to deal with. On the basis of the idea of functional differentiation social work is (re)described as structural coupled to *the function system social help*, which operates in the observation of the code help/not-help and in reference to a problem of exclusion (Baecker 1994). The difference between change/not-change is proposed as a specific code used in the systems evaluation of whether help is helpful. Through the concepts of *experience*, *structure*, *process* and *structural change*, the social preconditions for processes of change are described, and by concepts of *(critical deviant) incidents* and *decision* it is suggested how preconditions for processes of change (including preconditions for solving social problems) can be analyzed. Different system strategies (*normative strategies as force* and *cognitive strategies as simplified explanations* reducing the complexity of social problems) are proposed as possible reactions to *disappointment of structural expectations* e.g. the expectation of change. Concepts of *latency* and *morforgetic processes of change* elaborate how the social and wider societal preconditions for solving social problems through help can be conceptualized. Finally the concept of Reflexive Inclusion is elaborated as a strategy for reflection and processes of learning in alternative to force and simplified explanations. This theoretical frame is the reference for the last analysis.

In *Chapter 6: The eye of the treatment: Processes of change*, research question c) is addressed through the analysis of 4 cases, each of them unfolding processes of decision making specifically taking place, when social systems face the complexity of social problems and experience both disappointment and contingency in terms of capacity to solve them. Generally spoken the analysis demonstrates that institutions not only contribute to solve social problems. Under specific circumstance identified in the analysis, they primarily handle problems that can be related to problems of self-referential reproduction. This generates certain limits for solving social problems and has clear consequences for the families and children subject to treatment. The analysis also indicates some general aspects and problems of the collective capacity to realize help and to solve social problems (see *Main conclusions*).

Main conclusions

The main conclusions of the thesis can be summarized as follows:

- The two institutions can be termed as functionally or structural coupled to the function system *Social Help*, which means that they primarily operate on the basis of the observation of the difference between help/not-help. To evaluate whether help is helpful they observe the difference between change/not-change. They are as such social systems, which seek to realize what they expect to be (positive) help, and which search the world for indications of (positive) change. The institutions can be termed *function-*

ally equivalent. They provide different answers to the same problem to such a degree that they can be termed and in fact describe themselves in contrast to each other. This becomes visible in the way they explain social problems, how they expect social problems to be handled, as well as the way they observe processes of change. Some important differences are, that they stress an ontological and not-ontological approach to social problems respectively, they explain and describe the causality of social problems in opposite ways, and support these assumptions in different value systems, stressing one or the other side of e.g. consensus/conflict, solidarity/freedom, social order/autonomy, control/self-regulation. This has consequences for the programmes and values guiding the operations of the system, and as such for the actual performance of help. Through these differences the eye of the treatment system becomes visible.

- Both institutions observe what is proposed to be general social semantic structures stressing the necessity of emotional relations between individuals: the coupling between the semantic of Obligatory Love and the Individuality of the Individual. In this semantic formation the individual's need for love (individualized care and personal interest) should but cannot always be realized within the family. Love is observed as a latent social possibility, which must be realized according to social standards. Therefore love can become a *workingtask*, which demands a performance on behalf of the parents. The child's need for love has a certain priority, and Obligatory Love for the child becomes a precondition for becoming an acceptable family. The statement seems to be *all for the good of the child*. Both institutions observe a normal healthy and well functioning family as characterized by emotionally safe and predictable relations, which can and must be maintained *because* 'reality' is not always predictable, does not at any time facilitate the maintenance of emotional relations, and as such not always make allowance for what is considered the child's need. To realize such a family, the parents must be able to plan flexible to maintain structure and stability: a certain 'rhythm' in everyday life, which ensures that the child stays unaffected by conflicts arising from differences between individual needs of the family members. Parents who can maintain a predictable emotional structure can produce a safe family, which can function as an alternative to – but also in peace from – the environment. Such a family can contribute to the realization of the child expected to participate in society ("self-realization"). Because the child early must participate in society outside the family, the child must learn to perform. Here it becomes important, that the stimulation and upbringing of the child facilitates the will and motivation of the child to perform socially. Therefore in the family the child should learn to perform without experiencing a demand for performance. Social demands in adult life (e.g. the will to set aside ones own needs and to meet social obligations) are also at work in childhood. On the one hand the child's future performance is promoted by teaching the child, that the environment has "positive intentions". On the other hand it is promoted by the promotion of the child's motivation for self-development and self-exploration. In this way the family can guarantee that the child has the inner (psychic) structure, which will enable it to participate and to perform in society in a way that *seen from this perspective* is predictable. A predictable child is a child, who has learned that the environment, e.g. collective interests, are not incompatible with individual needs – or to say it in other words: A child, who has learned, that a precondition for freedom is that social obligations are met. *For the good of the child* is consequently not only based on an altruistic consideration for the individual child, but is also based on a social demand for a cer-

tain kind of normal predictable individuality, which theoretically can be ascribed to the way inclusion is proposed to be formed in functionally differentiated societies. Empirically this can be seen by the way inclusion to parenthood is formed in reference to expectations of individuality. Parents must be able to observe and to act according to the semantics of Obligatory Love, in such a way that it seems to be a product of individuality. A precondition to this is that the parents have the capacity to reflect and to maintain control over psychic and bodily processes. They must be able to differentiate between themselves and the environment – between (psychic) feelings and needs and (social) obligations. If not they are attributed different categories, which indicate that they are unpredictable and potentially dangerous to the child. They are described as deviant (psychic and behavioural). It is important to notice that due to the specific eyes of the treatment the observations referred to above are produced either explicitly (programmatic) or latently (not programmatic), the latter due to the expectation that positive help is realized only when expectations are formulated by the parents themselves (stressing a not-ontological approach to help).

- The possibility of unpredictability indicates a problem of risk not only for the child but also for the institutions. When love becomes a working task contingency becomes a core problem. It becomes uncertain whether social behaviour or actions can be taken as an expression of a psychic state, e.g. certain feelings, *that are permanent*. The difference between psychic/social systems and the difference between present/future becomes visible. All though parents perform according to the standards of Obligatory Love, their present performance does not guarantee that this performance will last in the future. Therefore the institutions seek to investigate, whether the parents have the ability to learn. They try to observe *processes of change*. Help to change is considered necessary. Therefore the institutions are disappointed, when change does not happen in an expectable (or predictable) way. When a given interaction cannot be treated by the *structures of expectation*, deviant incidents occur *to the system* and call for decisions. Due to different structures of expectation, different interactions leads to disappointment and different problems and risks are produced. In both institutions however disappointment can lead to 1) a production of social problems based on unfounded assumptions about the potential deviant character of the parents *and* a reduction in help offered, 2) a process where the relation between problem identifications and problem handling becomes non-transparent and unpredictable for both parents and professionals, which leads to the production of (mutual) powerlessness, 3) The use of force and simplified explanations and the distribution of help on a contra factual base. In this 4) there is a risk of systems negation of the child in *present*. Helping the child becomes a social latent possibility that must be realized in the *future*. More concretely spoken the child becomes the individual (responsible) bearer of risk problems that are not only related to the risk the parents might produce, but also to the risk produced by systems, which lack capacity to solve social problems. This negation of the child however also produces 5) a risk that help cannot be realized (re-produced) in present. The process referred to above indicates that the problem of observing and dealing with complexity in relation to psychic and interactional complexity can lead to a negation of the child and a (re)production (projection) of social problems to the future. An important point is that the process gains speed by the observation of risk. The expectation that it is possible to reduce risk and with *certainty* observe, evaluate and prognosticate e.g. feelings and learning processes (psychic systems) can become hazardous. Risk communi-

cations seem to reinforce the complexity and contingency concerning the handling of social problems. As such the analysis indicates that intensified focus on risk in social work with families and children combined with the expectation of absolute certain knowledge puts a pressure on social work (e.g. the risk of making mistakes) in such a way that to justify help can become more important than to help. In the process of identifying risk factors related to the child, institutions can paradoxically produce a negation of social problems and the child in present. Literally *time* goes, before the child becomes the focal point of help to the family and the institutions can end up by doing the very thing they seek to avoid: leave the child out of sight and leave the responsibility to the parents without knowing whether it is for the good of the child. In this case, the expectation that one can be a system, which in the observance of the Obligatory Love can handle social problems, becomes disappointed. As for both institutions traces of communications thematizing social help as ineffective and useless can be observed. On the other hand there are also indications that the observation of the child in *present* can contribute to the reproduction of help.

- The analyses show that there is no given causality between general (political) problem identifications and systems approach to handling social problems. A general identification of social problems does not necessarily lead to the expected actions, and actions will not necessarily affect the social problems expected to be solved in an expected way e.g. as a reduction of social problems. The problem of solving social problems must be understood in the light of concepts of complexity and contingency, and with the alignment of actions as a core problem. The social binding effects of the idea that it is reasonable to do something collectively to protect the child from danger and to secure the child's need for love are not given. Functionally differentiated societies produce certain limits to *rational solidarity*, which can be ascribed to functional self-reproduction. The way the child can both be subject to system negation as well as *the* reason to help to solve social problems indicates that the child is as a latent social possibility that must be realized. The analyses demonstrate that risk communications concerning the child does not necessarily promote the realization of the child. On the basis of Reflexive Inclusion the thesis suggests different alternatives of observation seen from the perspective of help (social work), the political system as well as those individuals in society who are not in actual danger. Generally these alternatives can be termed as observations promoting reflection on the *social* preconditions for the production and handling of *social* problems.

Referencer

- Andersen, Dines & Anne Dorthe Hestbæk (1999): *Ansvar og Værdier. En undersøgelse af børnefamilier*. Socialforskningsinstituttet 99:22. København.
- Andersen, Niels Å. (1999): *Diskursive analysestrategier. Foucault. Koselleck. Laclau. Luhmann*. Nyt fra Samfundsvidenskaberne. København.
- Andersen, Niels Å. (2001): *Beslutningens ubesluttelighed*. WP3/2001
- Andersen, Niels Å. (2003): *Borgerens kontraktliggørelse*. Hans Reitzels Forlag. København.
- Andersen, Ib (red.) (1990): *Valg af organisations sociologiske metoder: et kombinationsperspektiv*. Samfundslitteratur. København.
- Andersen, Ib (et al.) (1992): *Om kunsten at bedrive feltstudier – en erfaringsbaseret metodik*. Samfundslitteratur. København.
- Andersen, Ib (1999): *Den skinbarlige virkelighed*. Samfundslitteratur. København.
- Andersen, Svenn. S. (1997): *Casestudier og Generalisering. Forskningsstrategi og design*. Fakkbokforlaget.
- Angel, B. Ø. (2003): *Evidensbaserede programmer – kunnskapsformer og menneskesyn i sosialt arbeid*, in *Nordisk Sosialt Arbeid*, nr. 2, årg. 23. pp.66-72.
- Ariés, Phillippe (1962): *Centuries of Childhood: A social history of familylife*. New York: Vintage Books.
- Arnoldi, Jacob (1998): *Modernisering, social mobilitet og systemteori – en diskussion af Niklas Luhmanns systemteori*. *Dansk Sociologi* nr. 2/9. årg. pp. 7-20.
- Aunbirk, Anette (1993): *Forældreskab til forhandling – Førstegangsførelde i 90'erne. En sociologisk undersøgelse*. Forlaget Sociologi. København.
- Backe-Hansen, Elisabeth (2001): *Rettferdigjøring av omsorgsovertakelse. En beslutningsteoretisk analyse av barnevernstjenestens argumentasjon i en serie typiske saker om små barn*. Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, rapport 2/01, Oslo.
- Baecker, Dirk (1994): *Soziale Hilfe als Funktionssystem der Gesellschaft*. *Zeitschrift für Soziologie*. Jg. 23. Heft 2. April 1994. pp. 93-110.
- Baraldi, C., G. Corsi & E. Esposito (1999): *Glossar zu Niklas Luhmanns Theorie sozialer Systeme*. Suhrkamp Taschenbuch Wissenschaft. Frankfurt am Main.

- Beck, Ulrich (1999): *Risikosamfundet – på vej mod en ny modernitet*. Hans Reitzels Forlag. København.
- Beck, Ulrich & Elisabeth Beck-Gernsheim (1995): *The normal Chaos of Love*. Polity Press. Cambridge.
- Beck, Ulrich, Anthony Giddens & Scott Lash (2000): *Reflexive Modernization – Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*. Polity Press. Cambridge.
- Becker, Howard (1973): *Outsiders; Studies in the sociology of deviance*. The Free Press of Glencoe. New York.
- Beck-Gernsheim, Elisabeth (1992): Everything for the Child – For better or for worse? in U. Björnberg (red.): *European parents in the 1990es*, New Brunswick. pp. 59-81
- Bergmark, Å. & Lundström, T. (2002): Metoder i Socialt arbejde – Hvad er det? in Meuwisse, Swärd & Sunesson (red.): *Socialt arbejde – en grundbog*. Hans Reitzels Forlag. København.
- Berger, P. & T. Luckman (1999): *Den samfundsskabte virkelighed. En videnssociologisk afhandling*. Lindhart & Ringhof.
- Blumer, Herbert (1954): What is wrong with social theory? *American Sociological Review*, vol.19, Issue 1. Feb. 1954. pp. 3-10.
- Borum, Finn (1990): Om valg af organisations sociologisk metode. in Andersen (red.) (1990): *Valg af organisations sociologiske metoder – et kombinationsperspektiv*. Samfundslitteratur. København.
- Bourdieu, Pierre. & Loïc. J.D. Wacquant (1996): *Refleksiv Sociologi – mål og midler*. Hans Reitzels Forlag. København.
- Bourdieu, Pierre (1996): *Homo Academicus*. Brutus Östlings Bokforlag Symposion, Stockholm.
- Bourdieu, Pierre (1997): *Men hvem skabte skaberne? Interviews og forelæsninger*. Akademisk Forlag.
- Bourdieu, Pierre (1997b): *Af praktiske grunde – omkring teorien om menneskelig handlen*. Hans Reitzels Forlag. København.
- Bourdieu, Pierre (2000): *Pascalian Meditations*, Polity Press. Cambridge.
- Bourdieu, Pierre et al. (2002): *The Weight of the World*. Polity Press. Cambridge.
- Bradley, David (1996): *Family Law and Political Culture. Scandinavian Laws in comparative perspective*. Modern Legal Studies. Sweet and Maxwell. London.

- Bredsdorff, Nils (2002): *Diskurs og konstruktion: En samfundsvidenskabelig kritik af diskursanalyser og socialkonstruktivismen*. Forlaget Sociologi. København.
- Brevig, P. C. (2002): Sosialt Arbeid og vitenskapeligheten. in John Lundstøl (red.): *I dannelsens tegn. Profesjonell selvforståelse i arbeid med mennesker*. Gyldendal Norsk forlag, Oslo, pp.73-92.
- Brown, Spencer. (1969): *Laws of form*. George Allen and Unwin LTD.
- Brubaker, R. (1985): *Rethinking classical theory. The sociological Vision of Pierre Bourdieu*. Theory and Society 14, pp. 745-775.
- Bryman, Alan (2001): *Social research methods*. Oxford University Press.
- Buchanan, Boddy & McCalman (1988): Getting in, Getting on, Getting out and Getting Back. in A. Bryman (ed.): *Doing Research in Organizations*, Routledge.
- Bundesen, Peter (2000): *Sociale problemer og social politik*. Odense Universitetsforlag.
- Meeuwisse, A., H. Swärd & S. Sunnesson (red.): *Socialt Arbejde – En grundbog*. Hans Reitzels Forlag. København,
- Cederstrøm, John, Lars Qvortrup og Jens Rasmussen (1994): *Læring, samtale organisation – Luhmann og skolen*. Unge Pædagoger. København.
- Cheal, David. (1991): *Family and the state of theory*. Harvester Wheatsheaf.
- Christensen, Else (1998): *Anbringelser af børn – en kvalitativ analyse af processen*. Socialforskningsinstituttet:98:2. København.
- Christensen, Else (2000): *Det 3-årige barn – rapport nr. 3 fra forløbsundersøgelsen af børn født i 1995*. Socialforskningsinstituttet:00.10. København.
- Christensen, Else & Tine Egelund (2002): *Børnesager. Evaluering af den forebyggende indsats*. Socialforskningsinstituttet 2002:10. København.
- Christensen, Else & Mai H. Ottosen (2002): *Børn og Familier. Resultater og perspektiver fra Socialforskningsinstituttets forskning om børn og familier*. Socialforskningsinstituttet 2002:8, København.
- Christensen, G. L. & P. V. Christensen (2004): Kvinder og arbejde. In P. Gundelach (red.)(2004): *Danskernes særpræg*. Hans Reitzels Forlag.
- Christensen, Niels N. (1996): *Felt-studier. Metodiske og videnskabsteoretiske overvejelser forud for gennemførelsen af en konkret caseundersøgelse*. Centertrykkeriet Aalborg Universitet.
- Christensen, G. L. & P. V. Christensen (2004): Kvinder og arbejde. in P. Gundelach (red.)(2004): *Danskernes særpræg*. Hans Reitzels Forlag. København.

- Cunningham, Hugh. (2000): *Børn og Barndom i den vestlige verden efter 1500*. Klim. Århus.
- Dencik, Lars & Per S. Jørgensen (1999): *Børn og familier i det postmoderne samfund*. Hans Reitzels Forlag. København.
- Denwall, Verner. & Tord Jacobson (1999): *Hverdagsbegreber I socialt arbejde. Ideologi, teori og praksis*. Hans Reitzels Forlag. København.
- Donzelot, J. (1997): *The Policing of Families*. Johns Hopkins.
- Downes, D. & P. Rock (1995): *Understanding Deviance – a guide to the sociology of crime and rulebreaking*. 3rd edition. Oxford University Press.
- Durkheim, Émile (1996): *Suicide: a study in Sociology*. Routledge. London.
- Durkheim, Émile (2000): *Den sociologiske metodes regler*. Hans Reitzels Forlag. København.
- Egelund, Marianne & Peter Friese (1990): *Herre i eget hus. Systemorienteret familiebehandling i teori og praksis*. Akademisk forlag. København.
- Egelund, Tine (1997): *Beskyttelse af barndommen. Socialforvaltningernes risikovurderinger og indgreb*. Hans Reitzels Forlag. København.
- Egelund, Tine (2002): Magtudøvelse i børneforsorgen. in Margaretha Järvinen, Jørgen Elm Larsen og Nils Mortensen (red.): *Det magtfulde møde mellem system og klient. Magtudredningen*. Århus Universitetsforlag.
- Egelund, Tine & Knutt Sundell (2001): *Til Barnets Bedste – Undersøgelser af børn og familier – En forskningsoversigt*. Hans Reitzels Forlag. København.
- Egelund, Tine & Anne Dorthe Hestbæk (2003): *Anbringelse af børn og unge uden for hjemmet. En forskningsoversigt*. Socialforskningsinstituttet 2003:4. København.
- Ejrnæs, Morten & Søren Kristiansen (2004): Perspektiver på sociale problemer i USA og Skandinavien. in A. Meuwisse & H. Swärd (red.): *Perspektiver på Sociale Problemer*. Socialpædagogisk bibliotek. Hans Reitzels Forlag. København. pp. 67-87
- Ekspertgruppen om Social Arv (1999): *Social Arv – en oversigt over foreliggende forskningsbaseret viden*. Socialforskningsinstituttet:99:9. København.
- Eneroth, Bo (1984): *Hur mäter man "vackert"?* – Grunbok i kvalitativ metod. Natur och Kultur.
- Flyvbjerg, Bent. (1988): *Case Studiet som Forskningsmetode*. Centertrykkeriet Aalborg Universitet.
- Flyvbjerg, Bent (2000): *Rationalitet og Magt. Det konkrete videnskaben*. Akademisk Forlag. København.

- Finch, Janet (1994): *Family Obligations and Social Change*. Polity Press. Cambridge.
- Foucault, Michel (1978): *Seksualitetens Historie I*. Rhodos. København.
- Foucault, Michel (2000): *Power: essential works of Foucault. 1954-1984*. N.Y. New Press. New York.
- Foucault, Michel (2002): *Overvågning og straf. Fængslets Fødsel*. Det lille forlag. København.
- Fuchs, Peter (1999a): *Liebe, Sex und Solche Sachen. Zur Konstruktion moderner Intimsysteme*. UVK Universitätsverlag Konstanz GmbH.
- Fuchs, Peter (1999b): *Intervention und Erfahrung*. Suhrkamp Verlag. Frankfurt am Main.
- Fuller, R. C. (1938): The Problem of Teaching Social Problems. *American Journal of Sociology*. Vol. 44, issue 3, Nov. 1938, pp. 425-435
- Fuller, R. C. & R. R. Myers (1941a): Some aspects of a Theory of a Social Problem". *American Sociological Review*. 6. (February), pp. 24-32.
- Fuller, R. C & R. R. Myers (1941b): The Natural History of a Social Problem. *American Sociological Review*. 6. (June), pp. 320-28.
- Gans, Herbert J. (1968): The participant-observer as a human being: observations on the personal aspects of field work. in H.S. Becker, B. Geer, D. Riesman and R.S. Weiss (red.): *Institutions and the Person: Papers presented to Everett C. Hughes*. Aldine. Chicago, pp. 300-317
- Geertz, Clifford (1973): *The interpretation of Cultures*. Basic Books. New York.
- Gibbs, Graham R (2002): *Qualitative Dataanalysis. Explorations with Nvivo*. Open University Press. Buckingham/Philadelphia
- Giddens, Anthony (1996): *Modernitetens Konsekvenser*. Hans Reitzels Forlag. København.
- Goffman, Erving (1963): *Stigma*. Prentice Hall.
- Goffman, Erving (1971): *The representation of self in everyday life*. Penguin Press.
- Goffman, Erving (1974): *Asylums. Essays on the Social Situation of Mental Patients and other inmates*. Pelican Books. Penguin Books. Canada.
- Gold, Raymond L. (1958): Roles in Sociological Field Observations. *Social Forces*. Vol. 36. Issue 3 Mar: 1958. pp. 217-223.
- Gubrium, Jaber F. & James A. Holstein (1990): *What is family?* Mayfield Publication Company.
- Gundelach, Peter (2004): *Danskernes særpræg*. Hans Reitzels Forlag. København.

Gundelach, Peter & Svend Kreiner (2004): Lykke og Tilfredshed. in Gundelach (red.): *Danskernes Særpræg*. Hans Reitzels Forlag. København.

Hagen, Roar (1997): Vitenskapssystemets refleksjon – fra identitet til differens. *Sociologisk tidsskrift/journal of sociology*. Årg. 5 nr. 1. Scandinavian University Press. Universitetsforlaget Oslo Askim.

Hagen, Roar (1999): *Rasjonel Solidaritet*. Universitetsforlaget. Oslo.

Hall, Christopher, Kirsi Juhila, Nigel Parton & Tarja Pösö (2003): *Constructing Clienthood in Social Work and Human Services*. London.

Hammersley, Martyn (1992): *What' wrong with ethnography?* Routledge. London.

Hansson, Jan-Håkan (2003): Om en kunskapsbaserad sosialtjänst. in *Nordisk Sosialt Arbeid* nr. 4 årg. 23, pp.194-200

Hazelrigg, Lawrence E (1985): Were it not for words. *Social Problems*. Vol. 32, no. 3. February 1985, pp. 234-237

Hedenbro, Monica & Ingegerd Wirtberg (2002): *Marte Meo - samspil og udvikling*. Hans Reitzels Forlag. København.

Hestbæk, Anne-Dorthe (1998): *Tvangsanbringelser i Norden. En komparativ beskrivelse af de nordiske landes lovgivning*. Socialforskningsinstituttet, 98:15. København.

Hillgaard, Lis & Finn Jensen (1992): *Myndighedsudøvelsens problematik – et uddannelses- og udviklingsprojekt*. SUM.

Hillgaard, Lis & Lis, Keiser (1981): *Social (be)handling – teori og metode i socialt arbejde*. Socialpædagogisk Bibliotek. København.

Hochschild, Arlie (2003): *Tidsfælden: Når familien bliver arbejde og arbejdet bliver familie* Munksgaard. København.

Holm, P & N.N. Sørensen: Familien I forandring – et sociologisk blik på samlivet I 80'erne. in Bryderup (red.): *Socialpædagogiske tekster 2 – Familier & Familiearbejde i 80'erne*. Social pædagogisk Højskole (1991) 3. oplag. pp. 31-43

Hutchinson, Gunn Strand & Siv Oltedal (2002): *Modeller i socialt arbejde*. Socialpædagogisk Bibliotek. København.

Hydén, Margaretha (2004): Har sociale problemer et køn? in Meeuwisse og Swärd (red.): *Perspektiver på sociale problemer*. Socialpædagogisk Bibliotek. København. pp. 261-277

Høybye-Mortensen, Matilde (2003): Er godt socialt arbejde muligt? *Forsa Information* nr. 9, september 2003: pp.10-11

Jacobsen, Michael Hviid & Søren Kristiansen (2001): *Farligt feltarbejde – etik og etnografi i sociologien*. Aalborg Universitetsforlag.

Jamrozik, Adam & Luisa Nocella (1998): *The Sociology of Social Problems. Theoretical Perspectives and Methods of intervention*. Cambridge University. Cambridge.

Järvinen, Margaretha (2001): Marginalisering – konstruktivistiska perspektiv på ordning och kaos. *Sociologi i Dag*, årg. 31, nr. 2 pp. 67-86.

Järvinen, Margaretha, Jørgen Elm Larsen & Nils Mortensen (2002): *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Århus Universitets Forlag.

Järvinen, Margaretha & Nanna Mik Meyer (2003): *At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde*. Hans Reitzels forlag. København.

Jensen, Mogens Kjær (1991): *Kvalitative metoder i anvendt samfundsforskning*. Socialforskningsinstituttet. København.

Jonsson, Gustav (1969): *Det sociale arvet*. Tiden.

Jonsson, Gustav (1998): *Den social arvs onde cirkel – kan den brydes?* Gyldendal. København.

Juul, Søren (2004): Solidaritet. in Gundelach (red.): *Danskernes Særpræg*. Hans Reitzels Forlag. København.

Jönhill, Jan Inge (1993): Från ideal via paradox til problem. Individualiteten och kärleken i Niklas Luhmanns systemteori. *Sociologisk Forskning* nr. 4 1993 årg. 30.

Jørgensen, Per Schultz (1989): Om kvalitative metoder og deres gyldighed. *Nordisk Psykologi* nr. 41.

Ketschner, Kirsten (2002): *Socialret. Almindelige principper – Retssikkerhed og Administration – Grundværdier*. Forlaget Thomson. København.

Killén, Kari (2003): *Omsorgssvigt er alles ansvar*. Hans Reitzels Forlag. København.

King, G, R.O. Keohane & S. Verba (1994): *Designing Social Inquiry. Scientific Inference in Qualitative Research*. Princeton University Press. Princeton New York.

Kirk, Jerome & Marc L. Miller (1986): *Reliability and Validity in qualitative research*. Sage.

Kitterrød, Ragni H. (2002): Mothers' Housework and Childcare: Growing Similarities or Stable inequalities? *Acta Sociologica – Journal of the Scandinavian Sociological Association*. Vol. 25, no. 2 pp.127-149.

Kneer, George & Armin Nassehi (1997): *Niklas Luhmann – introduktion til teorien om sociale systemer*. Hans Reitzels Forlag. København.

- Konnerup, Merete (2002): Nyt center skal bygge bro mellem forskning og praktisk socialpolitik. *Socialforskning* nr. 3 pp. 12-13.
- Kristiansen, Søren & Hanne Kathrine Krogstrup (1999): *Deltagende Observation. Introduktion til en forskningsmetodik*. Hans Reitzels Forlag. København.
- Kristiansen, Søren (2002): Det kvalitative kontinuum – om data og teoriudvikling i kvalitativ sociologi. in Jacobsen, Kristiansen og Prieur (red.): *Liv, fortælling, tekst. Strejftog i kvalitativ sociologi*. Aalborg Universitetsforlag.
- Kvale, Steiner (1997): *Interview. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. Hans Reitzels Forlag. København.
- La Cour, Anders (2002): *Frivillighedens pris*. Sociologisk Institut. Københavns universitet.
- Larsen, Jørgen Elm & Møller, Iver Hornemann (1998): *Socialpolitik*. Socialpædagogisk Bibliotek. København.
- Layder, Derek (1998): *Sociological Practice. Linking Theory and Social Research*. Sage.
- Lee, Raymond (1995): *Dangerous Fieldwork*. Thousand Oaks. Sage Publications.
- Lemert, Edwin M (1951): Is There a Natural History of Social Problems? *American Sociological Review*, Vol. 16, Issue 2, April 1951, pp. 217-233.
- Lindén, Gunilla (2004): Psykodynamiske perspektiver på sociale problemer. in Meeuwisse & Swärd(red): *Perspektiver på sociale problemer*. Socialpædagogisk Bibliotek. København. pp. 189-279.
- Lofland, John & Lyn H. Lofland (1995): *Analyzing Social Settings. A guide to qualitative observation and analysis*. Wadsworth Publishing Company.
- Løkke, Anne & Anette F. Jacobsen (1997): *Familieliv i Danmark – 1550 til år 2000*. Systime.
- Luhmann, Niklas (1979): *Trust and Power*. John Wiley & Sons.
- Luhmann, Niklas (1980): *Gesellschaftstruktur und Semantik – Studien zur Wissenssociologie der modernen Gesellschaft*. Band 1-4. Suhrkamp. Frankfurt am Main.
- Luhmann, Niklas (1982): *The Differentiation of Society*. Columbia University Press.
- Luhmann, Niklas (1998): *Love as Passion – The codification of Intimacy*. Stanford University Press.
- Luhmann, Niklas (1988): Erkendelse som konstruktion. in Mads Hermansen (red.): *Fra læringens horisont*. Klim. Århus.
- Luhmann, Niklas (1990): *Political Theory in the Welfare State*. Walter de Gruyter & Co. Berlin.

Luhmann, Niklas (1993): *Gesellschaftstruktur und Semantik. Studien zur Wissenssoziologie. Band 2.* Suhrkamp Taschenbuch Wissenschaft. Frankfurt am Main.

Luhmann, Niklas (1993b): *Risk: A sociological Theory.* Walter de Gruyter.

Luhmann, Niklas (1994): "What is the case?" and "What lies behind it?" The two Sociologies and the theory of Society". *Sociological Theory.* nr. 12.

Luhmann, Niklas (1994b): *The idea of Unity in a differentiated society.* Presentation at the opening of the XII Sociological world congress (Theme: Contested Boundaries and Shifting Solidarities. Bielefeld, Germany.

Luhmann, Niklas (1995a): Lykke og ulykke i kommunikationen inden for familien: Om patologierne genese. in Jacobsen (red.): *Autopoiesis II. Udvalgte tekster af Niklas Luhmann.* Politisk Revy. Oversættelse af Luhmann (1992): Glück und Unglück der Kommunikation in Familien: Zur Genese von Pathologien. Soziologische Aufklärung bd. 5. Suhrkamp Verlag.

Luhmann, Niklas (1995): *Inklusion og Eksklusion,* oversættelse af Nils Mortensen af Niklas Luhmann (1995): Inklusion und Exclusion.

Luhmann, Niklas (1997): *Die Gesellschaft der Gesellschaft.* Band I & II. Suhrkamp. Frankfurt am Main.

Luhmann, Niklas (1997b): *Iagttagelse og Paradoks.* Gyldendal. København.

Luhmann, Niklas (1998): *Observations of modernity.* Stanford university Press. Stanford California.

Luhmann, Niklas (1998): *Gesellschaftstruktur und Semantik. Studien zur Wissenssoziologie der modernen Gesellschaft. Band I & III.* Suhrkamp Taschenbuch Wissenschaft. Frankfurt am Main.

Luhmann, Niklas (2000): *Sociale Systemer – Grundrids til en almen teori.* Hans Reitzels Forlag. København.

Luhmann, Niklas (2002): *Theories of Distinction. Redescribing the descriptions of modernity.* Stanford University Press.

Lundstøl, John (red.) (2002): *I dannelsens tegn. Profesjonell selvforståelse i arbeid med mennesker.* Gyldendal Norsk Forlag.

Lützen, Karin (1998): *Byen Tæmmes. Kernefamilie, sociale reformer og velgørenhed i 1800-tallets København.* Hans Reitzels Forlag. København.

Madsen, Bent (1999): *Socialpædagogik og samfundsforvandling: en grundbog.* Hans Reitzels Forlag. København.

Marx, Karl & Engels (2004): *Det kommunistiske Manifest.* Det lille forlag.

- Marx, Karl (1970): *Kapitalen: Kritik af den Politisk Økonomi*. Rhodos. København.
- Marx, Karl (1970): *Economic & Philosophic Manuscripts of 1844*, Lawrence & Wishart LTD, London.
- Maturana, Humberto & Fransisco Varela (1987): *Kundskabens Træ – Den menneskelige erkendelses biologiske rødder*. Forlaget Ask. København.
- Meuwisse, Anna & Hans Swärd (2004): Hvad er et socialt problem?, in Meuwisse & Swärd (red.) 2004: *Perspektiver på Sociale Problemer*. Socialpædagogisk Bibliotek. København. pp. 19-47.
- Meuwisse, Anne, H Swärd & S Sunnesson (2002): *Socialt arbejde. En grundbog*. Hans Reitzels Forlag. København.
- Merton, Robert K. (1936): The unanticipated Consequences of Purposive Social Action. *American Sociological Review*, Vol.1, Issue 6, December, pp. 894-904.
- Merton, Robert K. (1938): Social Structure and Anomie. *American Sociological Review*. Vol. 3. Issue 5. October: pp. 672-682.
- Merton, Robert K. & Robert Nisbet (ed.) (1976): *Contemporary Social Problems*. 4th ed. Harcourt Brace Jovanovich. Inc.
- Mik-Meyer, Nanna (2002): Omsorgens Herredømme. in Järvinen, Larsen og Mortensen (red.) (2002): *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Aarhus Universitetsforlag.
- Moe, Sverre (1995): *Sosiologi i Hundre år – en veileder i sosiologisk teori*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Mortensen, Nils (1997): Struktur og Aktørproblemet i systemteoretisk belysning. *Dansk Sociologi*, nr. 2/8.årg. pp. 21-38.
- Mortensen, Nils (2004): *Det paradoksale Samfund*. Hans Reitzels Forlag. København.
- Maaløe, Erik (1996): *Case-studier af og om mennesker i organisationer*. Akademisk forlag. København.
- Månsson, Sven-Axel (2003): Att förstå sociala insatsers värde. In *Nordisk Socialt Arbeid*. Nr. 2, 23. årg. pp.73-80.
- Månsson, Sven-Axel (2004): Interaktionistiske perspektiver på studiet af sociale problemer – processer, karrierer og vendepunkter. in Meeuwisse & Swärd (red.) (2004): *Perspektiver på sociale problemer*. Socialpædagogisk Bibliotek. København. pp. 141-157
- Nielsen, Linda (1998): *Familiebegrebet i lovgivningen*. Det Tværministerielle Børneudvalg. Socialministeriet. September 1998. København.

- Nissen, Maria (2000): *Det politiske barn – om forandringer i det politiske barnesyn, det politiske system og samfundet 1800-2000*. Afgangprojekt ved Sociologisk Samfundsanalyse. Aalborg Universitet.
- Nissen, Maria & Lars Skov Henriksen (2001): Børns problemer – det sociales problem. *Dansk Sociologi*. Nr. 4, årgang 12. pp. 45-64.
- Nissen, Maria (2002): *Why ethics in qualitative fieldwork?* Ikke publiceret arbejdspapir fremlagt på konferencen ”The meeting between the researcher and the field – methodological and ethical issues in qualitative studies”, SFI København. December 2002.
- Nygren, Lennart (2004): Strukturelle forklaringer på sociale problemer. in Meeuwisse & Swärd (red.) (2004): *Perspektiver på sociale problemer*. Socialpædagogisk Bibliotek. København. pp. 124-139.
- Nørgaard, Asbjørn Sonne (1999): Viden om velfærdstaten. Er der én dansk velfærdsstat? *GRUS*, nr. 56/57, pp. 6-39.
- Olsen, Henning (2002): *Kvalitative kvaler. Kvalitative metoder og danske kvalitative interviewundersøgelers kvalitet*. Akademisk Forlag. København.
- Olesen, Søren Peter (2003): Forskning i socialt arbejde – et nyt felt i Danmark. *Forsa Information*, nr. 8. maj 2003. pp. 9-11.
- Olesen, S. Peter (2004): En kommentar vedrørende evidensbaseret socialt arbejde. *Forsa Information* nr. 10. juni 2004.
- Olsen, M & L. Søndergård (1991): Familie på institution – et eksempel fra praksis. in Bryderup (red.) (1991): *Socialpædagogiske tekster 2 – Familier & Familiearbejde i 80’erne*. Social pædagogisk Højskole (1991) 3. oplag. pp. 74-83
- Palm, J. (1991): Familiearbejde på døgninstitution. in Bryderup (red.) (1991): *Socialpædagogiske tekster 2 – Familier & Familiearbejde i 80’erne*. Social pædagogisk Højskole (1991) 3. oplag. pp. 46-72.
- Payne, Malcolm (1997): *Modern Social Work Theory*. 2nd. Ed. Palgrave.
- Perlt, B. (1991): Familien af i dag, i går og i morgen. In Bryderup (red.) (1991): *Socialpædagogiske tekster 2 – Familier & Familiearbejde i 80’erne*. Social pædagogisk Højskole (1991) 3. oplag. pp. 16-29
- Pontell, Henry N (ed.) (1999): *Social Deviance – Readings in Theory and Research*, 3rd. Ed. Prentice Hall. New Jersey.
- Pruzan, Vita (1996): Familiens rolle i samfundet, SFI september 1996. *Socialforskning*. Tema: Det sociale ansvar.
- Rasmussen, Jens (1996): *Socialisering og læring i det reflektivt moderne*. Forlaget Unge pædagoger. København.

- Rasmussen, Jens (2004): *Undervisning i det refleksivt moderne. Politik, profession, pædagogik*. Hans Reitzels Forlag. København.
- Rasborg, Klaus (1996): *Det Sociologiske Paradigme – sociologien om det moderne og det postmoderne samfund*. Forlaget Sociologi. København.
- Riis, Ole (2001): *Metoder på tværs. Om forudsætningen for sociologisk metodekombination*. Jurist og Økonomforbundets forlag. København.
- Rubington, Earl & Martin Weinberg (1995): *The study of Social Problems*. Oxford University Press. New York.
- Sahlin, Ingrid (2004): Social problemer som virkelighedskonstruktioner. in Meeuwisse & Swärd (red.)(2004): *Perspektiver på sociale problemer*. Socialpædagogisk Bibliotek. København. pp. 103-120.
- Silverman, David (1993): *Interpreting Qualitative Data – Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*. Sage: London.
- Simmel, Georg (1904): The Sociology of Conflict. *American Journal of Sociology*, vol. 9, Issue 4, January, pp. 490-525.
- Simmel, Georg (1998): *Hvordan er samfundet muligt? Udvalgte Sociologiske skrifter*. Gyldendal. København.
- Sommerville, J.C. (1992): *Barndommens storhed og forfald*. Spektrum.
- Spector, Malcolm & John I Kitsuse (1987): *Constructing social problems*. NY Aldine de Gruyter.
- Stake, R.E. (1996): *The art of case study research*. Sage.
- Stern, Daniel N.(1998): *De første seks måneder*. Gyldendal. København.
- Strauss, Anselm, & Juliet Corbin (1998): *Basics of Qualitative Research. Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. 2nd. Ed. Sage.
- Sutherland, Edwin (1976): *On analyzing Crime*. Edited by Karl Schuessler. Chicago: The University of Chicago Press.
- Sunesson, Sune (2004): Dømt til ulighed – hvem er outsider? in Meeuwisse & Swärd (red.) (2004): *Perspektiver på sociale problemer*. Socialpædagogisk Bibliotek. København. pp. 298-317.
- Thyssen, Ole (1997): *Værdiledelse – om organisationer og etik*. Gyldendal. København.
- Thyssen, Ole (2003): Luhmann og erkendelsesteorien. in Borch & Thorup Larsen (red.) (2003): *Luhmann & Foucault til diskussion. Perspektiv, magt og styring*. Hans Reitzels Forlag. København.

Uggerhøj, Lars (2000): *Den indviklede udvikling*. En rapport om Familieinstitutionen Bethesdas arbejde med forældrenevnevurdering. Center for Forskning i Socialt Arbejde rapport 2000:2. København.

Uggerhøj, Lars (2002): Menneskelighed i mødet mellem socialarbejder og klient – ideal eller realitet? in Järvinen, Larsen & Mortensen (red.)(2002): *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Aarhus Universitetsforlag.

Vardinghus-Nielsen, Henrik & Maria Appel Nissen(2002): Hvad skaber skolebestyrelser? En analysemodel til iagttagelse af sociale systemers meningsdannelse. in Jens Rasmussen (red.) *Luhmann Anvendt*. Forlaget Unge Pædagoger. København.

Vinnerljung, Bo (1999): Den sociale arv, in Denvall & Jacobson (red.)(1999): *Hverdagsbegreber i socialt arbejde*. Hans Reitzels Forlag. København. pp. 81-108

Wacquant, Loïc (1993): On the tracks of symbolic power: Prefactory notes to Bourdieu's 'State Nobility', *Theory Culture and Society*. Vol. 10, pp.1-17.

Weber, Max 2000: *Makt og Buråkrati. Essays om politikk og klasse, samfundsforskning og verdier*. Gyldendal. København.

Willadsen, Kasper (2002): Michel Foucault og kritiske perspektiver på liberalismen. Governmentality eller genealogi som analysestrategi. *Dansk Sociologi* nr. 3. Oktober, 2002.

Woolgar, Steve & Dorothy Pawluch (1985): Ontological Gerrymandering: The Autonomy of Social Problems explanations. *Social problems*. Vol. 32, no. 3 February 1985, pp. 214-227.

Woolgar, Steve & Dorothy Pawluch (1985b): How shall we move beyond Constructivism? *Social Problems*, Vol. 33, no. 2, December 1985, pp. 159-162.

Yin, Robert K. (1994): *Case Study Research. Design and Methods*. 2nd. Ed. Sage Publications.

Qvortrup, Jens (1985): Barndommen i historisk belysning. Dreyer Fondens familieretspolitiske studiekreds. Askov. 9-10 marts 1985.

Ålund, A. (2004): Sociale Problemer i kulturel forklædning. In Meeuwisse & Swärd (red.) (2004): *Perspektiver på sociale problemer*. Socialpædagogisk Bibliotek. København. pp. 279-296.

Rapporter, publikationer m.m.

Det Tværministerielle Børneudvalg (1997): *Det Tværministerielle Børneudvalg – I det 10. år*. Statens Publikationer.

Anbringelsesudvalget (2000): *Rapport om anbringelsessteder for børn og unge*. Socialministeriet. Statens Information.

www.socialministeriet.dk/netpublikationer/Anbring_praksis/forside.htm

Danmarks Statistik (2000): *Statistisk 10 års oversigt*. Tema om børn. Danmarks Statistik.

Socialstatistik (2000): *Bistand til børn og unge 1999*. Danmarks Statistik.

Udvalget til undersøgelse af udgiftspresset på særlige foranstaltninger på børne- og ungeområdet (2000): <http://www.socialministeriet.dk/netpublikationer/udgiftspres/forside.html>

Socialministeriet (2001): *Aktuelt fra Socialministeriet*. August. Kap. 4.

Socialministeriet (2001a): *Metodemagasinet*.

Socialministeriet (2003): *Nøgletal på det sociale område*. August 2003.

Ministerudvalget for negativ social arv og social mobilitet (2003): *En god start til alle børn*. Socialministeriet.

Kilder

Bekendtgørelse af Lov om social service nr. 764 af 26/8/2003 vedr. lovbekendtgørelse nr. 755 af 9. september 2002 med efterfølgende ændringer.

Bekendtgørelse om Bekendtgørelse af FN-konvention af 20. november 1989 om Barnets Rettigheder (1) Bekendtgørelse nr. 6 af 16/01 1992.

Betænkning om de retlige rammer for indsatsen overfor børn og unge nr. 1212. afgivet af Udvalget om de retlige rammer for indsatsen overfor børn og unge, 1990, Statens Informationstjeneste.

Cirkulære om familievejledning nr. 200 1964.

Lov om Behandling af forbryderiske og forsømte Børn og unge Personer af 14. april 1905: Rigsdagssamlingen Folketinget 1904-1905 spalte 44, 1327-1414, 2987-3034, 3090-3117, Rigsdagssamlingen Landstinget 1904-1905 spalte 603-637, 1076-1100, Tillægsbind B spalte: 631-663, 1673-1690.

Lov nr. 435 om Retssikkerhed og administration på det sociale område af 10. juni 1997.

Lov nr. 454 om Social Service af 10. juni 1997.

Lov nr. 320 om ændring af Lov om Social Service af 5. maj 2004.

Skrivelse nr. 9208 27/04/2004 vedrørende Lov om ændring af Lov om social service nr. 121 22/4/2004.

Socialministerens redegørelse af 18. december 1986 til folketinget om regeringens børnepolitik: Redegørelse nr. R16 Folketingstidende 1986-87 spalte 4974-4984, 6453-6554.

Socialudvalget almen del 2000-2001 Bilag 66, 555-595.

Socialministeriet 2004: Forlig om en forstærket indsats for udsatte børn og familier
http://www.social.dk/boern_unge_og_familie/politik/anbringelsesreformen/forligstekst.html

Vejledning om særlig støtte til børn og unge nr. 4 af 16/1/2002.

Socialministeriet (2004): Orientering om ændring af lov om social service – Pligt til at tilbyde handleplaner og etablering af kommunale døgntilbud. Skrivelse sendt til samtlige kommuner m.fl. den 27. april 2004.